

รายงานโครงการวิจัย

เรื่องการจัดฐานข้อมูลวัฒนธรรมเพื่อการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมไทย
พื้นที่ภาคอีสาน 2549

ประเพณี , พิธีกรรม

รองศาสตราจารย์จรรุวรรณ ธรรมวัตร และคณะ

สนับสนุนงบประมาณโดยสำนักวิจัยและส่งเสริมวัฒนธรรม
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

สารบัญ

เนื้อหา

หน้า

ประเพณี,พิธีกรรม

จังหวัดกาฬสินธุ์.....	1
พิธีกรรมทำในภาคอีสาน	1
- พิธีกรรมทำของดีเมื่อกาฬสินธุ์	1
- พิธีกรรมทำโสมมูนมังเมืองขอนแก่น	4
จังหวัดขอนแก่น.....	4
พิธีกรรมทำในภาคอีสาน	4
- พิธีกรรมทำโสมมูนมังเมืองขอนแก่น	4
สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม	7
- ขนบธรรมเนียม	7
จังหวัดนครพนม.....	8
สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม	8
- ประเพณีพิธีกรรม	8
จังหวัดบุรีรัมย์.....	8
พิธีกรรมทำในภาคอีสาน	8
- พิธีกรรมทำ ศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทยสาบไซชุมชน 3 เผ่า เขมร ส่วย ลาว	8
จังหวัดมหาสารคาม.....	10
สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม	10
- บทสวดพิธีกรรม	10
- ประเพณีและพิธีกรรม	10
จังหวัดยโสธร.....	11
พิธีกรรมทำในภาคอีสาน	11
- พิธีกรรมทำบั้งไฟ	11
- พิธีกรรมทำศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดยโสธร	12

- ศูนย์พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน วัดท่าไผ่	14
สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม	15
- ขนบธรรมเนียม	15
จังหวัดร้อยเอ็ด.....	15
พิพิธภัณฑสถานในภาคอีสาน	15
- พิพิธภัณฑสถานเรือนวัฒนธรรมพื้นบ้าน	15
สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม	17
ประเพณีและพิธีกรรม	17
จังหวัดเลย.....	18
พิพิธภัณฑสถานในภาคอีสาน	18
- พิพิธภัณฑสถานศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย	18
- พิพิธภัณฑสถานหออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยเอกลักษณ์ไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น	21
จังหวัดศรีสะเกษ.....	22
สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม	22
- ประเพณีและพิธีกรรม	22
จังหวัดสกลนคร.....	23
พิพิธภัณฑสถานในภาคอีสาน	23
- พิพิธภัณฑสถานห้องแสดงวัฒนธรรมไทย โข้ย	23
- พิพิธภัณฑสถานศูนย์วัฒนธรรมอำเภออากาศอำนวย	24
จังหวัดหนองคาย.....	26
สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม	26
- ขนบธรรมเนียม	26
จังหวัดอุดรธานี.....	26
พิพิธภัณฑสถานในภาคอีสาน	26
- พิพิธภัณฑสถานภูมิปัญญาท้องถิ่น	26
จังหวัดอุบลราชธานี.....	28
พิพิธภัณฑสถานในภาคอีสาน	28
- หอศิลปวัฒนธรรมวัดสุปฏิญนารามวรวิหาร	28
- หอวัฒนธรรมอุบลนิทัศน์	29

สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม	30
- บทสวดพิธีกรรม	30
- ขนบธรรมเนียม	31
การศึกษาพื้นที่โดยภาพรวมในภาคอีสาน.....	31
สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม	31
- ประเพณีและพิธีกรรม	31
- ขนบธรรมเนียม	33
เว็บไซต์ประเพณีไทยคอตคอม	34
- พิธีกรรม	34
- ประเพณีท้องถิ่น	36
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน	38
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 1	38
- ประเพณี	38
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 2	40
- บทสวดในพิธีกรรม	40
- ประเพณี	41
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 3	47
- ประเพณี	47
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 4	50
- ประเพณี	50
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 5	54
- บทสวดในพิธีกรรม	54
- ประเพณี	54
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 7	57
- ประเพณี	57
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 8	64
- บทสวดในพิธีกรรม	65
- ประเพณี	67

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 9	75
- ประเพณี	75
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 10	76
- บทสวดในพิธีกรรม	76
- ประเพณีความเชื่อ	76
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 11	77
- พิธีกรรม	77
- ประเพณี	79
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 12	82
- ประเพณี พิธีกรรม	82
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 14	82
- ประเพณี พิธีกรรม	82
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 15	85
- ประเพณี พิธีกรรม	85
งานวิจัยอีสานคดี	92
- ประเพณีพิธีกรรม	92

การจัดทำฐานข้อมูลวัฒนธรรมเพื่อการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมไทย

ประเพณี , พิธีกรรม

แหล่งข้อมูลทางวัฒนธรรมที่มีจัดเก็บเป็นฐานข้อมูลวัฒนธรรม เพื่อการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมไทย โดยใช้ข้อมูลทั่วไปของแหล่งหรือสถานที่จัดเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมดังนี้

- พิพิธภัณฑ์ในภาคอีสาน
- สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- เว็บไซต์ประเพณีไทยคอตคอม
- เว็บไซต์ไทยตำบลคอตคอม
- สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 1 – 15
- งานวิจัยด้านอีสานศึกษา

การสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลวัฒนธรรมเพื่อการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมไทย ซึ่งใช้ข้อมูลทั่วไปของแหล่งหรือสถานที่จัดเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมที่กล่าวมาข้างต้น สามารถจำแนกประเภทข้อมูลที่สำรวจดังต่อไปนี้

1. วรรณกรรมมุขปาฐะ
2. ประเพณี , พิธีกรรม
3. มหรสพ , การละเล่น
4. วิชาช่างพื้นบ้าน
5. จักรวาลทัศน์ (ความเชื่อ พลังความคิด ภูมิปัญญาต่อโลก ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสังคม)

ทั้งนี้ เมื่อจำแนกข้อมูลตามประเภททั้ง 5 หัวข้อแล้วจัดข้อมูลแยกตามจังหวัดโดยเรียงตามตัวอักษร ก-ฮ เริ่มจากแห่งหรือสถานที่จัดเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมตั้งแต่พิพิธภัณฑ์ในภาคอีสาน สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เว็บไซต์ประเพณีไทยคอตคอม เว็บไซต์ไทยตำบลคอตคอม สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 1 – 15 และงานวิจัยด้านอีสานศึกษา ซึ่งสามารถสรุปข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมได้ตามตารางดังนี้

ประเพณี,พิธีกรรม (ต่อ)

จังหวัด	พิธีกรรม		สำนักวิทยบริการ		เว็บไซต์ประเพณีไทย คอทคอม		สารานุกรม			งานวิจัยด้าน อีสานศึกษา		
	งาน ประเพณี	งาน เฉพาะถิ่น	งาน ประเพณี	งาน เฉพาะถิ่น	งาน ประเพณี	งาน เฉพาะถิ่น	งาน ประเพณี	งาน เฉพาะถิ่น	คนตรีและ บทสวดใน งาน ประเพณี	งาน ประเพณี	งาน เฉพาะถิ่น	คนตรีและ บทสวดใน งานประเพณี
หนองคาย			1									
อุดรธานี	1											
อุบลราชธานี	1	1	1	1								
การศึกษา พื้นที่โดย ภาพรวม			3	2	6	29	21	117	5	36	173	2

ประเพณี , พิธีกรรม

การศึกษาบทบาทการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมไทย

การจัดทำฐานข้อมูลวัฒนธรรมเพื่อการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมไทย โดยใช้ข้อมูลทั่วไปของแหล่งหรือสถานที่จัดเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมดังนี้

- พิพิธภัณฑ์ในภาคอีสาน
- สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- เว็บไซต์ประเพณีไทยดอทคอม
- เว็บไซต์ไทยดอทคอม
- สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 1 – 15
- งานวิจัยด้านอีสานคดี

การสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลวัฒนธรรมเพื่อการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมไทย ซึ่งใช้ข้อมูลทั่วไปของแหล่งหรือสถานที่จัดเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมที่กล่าวมาข้างต้น สามารถแยกประเภทข้อมูลที่สำรวจดังต่อไปนี้

1. วรรณกรรมมุขปาฐะ
2. ประเพณี , พิธีกรรม
3. มหรสพ , การละเล่น
4. วิชาช่างพื้นบ้าน
5. จักรวาลทัศน์ (ความเชื่อ พลังความคิด ภูมิปัญญาต่อโลก ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสังคม)

ประเพณี , พิธีกรรม

ฐานข้อมูลประเภทประเพณี พิธีกรรม โดยใช้ข้อมูลทั่วไปของแหล่งหรือสถานที่จัดเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมและมีรายละเอียด ดังนี้

จังหวัดกาฬสินธุ์

- พิพิธภัณฑ์อีสาน
- ชื่อพิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์ของดีเมืองกาฬสินธุ์

- ที่ตั้ง อาคารศาลากลางหลังเก่าของจังหวัดกาฬสินธุ์ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์
- คณะผู้ดำเนินการ พิพิธภัณฑสถานของคีเมืองกาฬสินธุ์ สังกัดสำนักงานจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมอบหมายให้สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์เป็นผู้รับผิดชอบในการดูแลและรับผิดชอบ ซึ่งมีบุคลากรของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 29 คน ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเป็นหัวหน้าหน่วยงาน ผู้ว่าราชการจังหวัดกาฬสินธุ์เป็นที่ปรึกษา
- ประวัติความเป็นมา พิพิธภัณฑสถานของคีเมืองกาฬสินธุ์ ผู้ริเริ่มคือ นายชัยรัตน์ มาประณีต ผู้ว่าราชการจังหวัดกาฬสินธุ์ (2542-2546) และนางเบญจมาศ มาประณีต นายกเหล่ากาชาดจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยระดมทุนจากทั้งหน่วยงานภาครัฐบาลและเอกชนเพื่อจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานของคีเมืองกาฬสินธุ์ ในอาคารศาลากลางหลังเก่าของจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแหล่งเรียนรู้และรวบรวมของดีของจังหวัดกาฬสินธุ์ให้ประชาชน ได้ศึกษาและทราบถึงประวัติความเป็นมาและวัฒนธรรมอันดีงามและทราบถึงสถานที่สำคัญของจังหวัดกาฬสินธุ์ ทราบประวัติบุคคลสำคัญของจังหวัด พิพิธภัณฑสถานของคีเมืองกาฬสินธุ์สามารถเปิดให้เข้าชมได้เมื่อ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2544
- บทบาททั่วไป พิพิธภัณฑสถานของคีเมืองกาฬสินธุ์ จัดแสดงโดยแบ่งเป็นห้องๆ ดังนี้
 1. ห้องวิถีชีวิตชาวผู้ไท จัดแสดงเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์ ที่อาศัยอยู่ในอำเภอเขาวง คำม่วง กุฉินารายณ์ การจัดแสดงเป็นการจำลองบ้านเรือน จัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ จัดแสดงการดำรงชีวิต งานหัตถกรรมที่โดดเด่นคือการทอผ้าไหมแพรวา การแต่งกายของชาวผู้ไทกาฬสินธุ์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ เทคนิคในการจัดแสดงคือ ใช้เครื่องบรรยายอัตโนมัติบรรยายเสียงประกอบการชมนิทรรศการ บางเครื่องชำรุดเสียหายแล้ว
 2. ห้องผ้าไหมแพรวา เป็นห้องจัดแสดงผ้าแพรวาที่มีชื่อเสียงของจังหวัดกาฬสินธุ์ ประกอบด้วย นิทรรศการสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถที่ทรงสนพระทัยและมีพระมหากรุณาธิคุณต่องานศิลปาชีพ การแสดงผ้าแพรวาที่ได้รับรางวัลต่างๆ ของจังหวัดกาฬสินธุ์ ผ้าแพรวาที่ได้รับการตัดเย็บเป็นชุดเครื่องแต่งกาย การแสดงแพรวาในชุดเครื่องแต่งกายผู้ไท และการแสดงของเก่าและเครื่องเงินต่างๆ
 3. ห้องวัฒนธรรมนิทัศน์ มีการจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับระบบนิเวศของกาฬสินธุ์ที่เป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตและวิถีวัฒนธรรมของชนเผ่าต่างๆ ในจังหวัดกาฬสินธุ์
 4. ห้องจัดแสดงเรื่องอำเภอต่างๆ ของจังหวัดกาฬสินธุ์ จัดแสดงเรื่องความเข้มแข็งของชุมชนและแสดงของดีของแต่ละอำเภอ
 5. ห้องเจ้าคณะจังหวัดกาฬสินธุ์ จัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพระอริยะสงฆ์และพระสงฆ์ในจังหวัดกาฬสินธุ์
 6. ห้องตั้งเมืองกาฬสินธุ์ เป็นห้องที่จัดแสดงเรื่องการตั้งเมืองกาฬสินธุ์ของกลุ่มท้าว

โสมพมิตร หัวหน้ากลุ่มคนลาวที่อพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารราชอาณาจักรสยามในสมัย
รัชกาลที่ 3 สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

7. ห้องเจ้าโสมพมิตร เป็นห้องนิทรรศการจัดแสดงเรื่อง สายตระกูลและการสืบสายตระกูล
ของเจ้าโสมพมิตร ที่แยกออกเป็นสายตระกูลต่างๆ หลายสาย การจัดแสดงเรื่องเจ้าเมืองกาฬสินธุ์ที่
สืบทอดตำแหน่ง

8. ห้องเมืองฟ้าแดดสงยาง จัดแสดงเรื่องราวของเมืองฟ้าแดดสงยาง เมืองโบราณสมัยทวาร
วดีที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

9. ห้องโปงลาง เป็นห้องจัดแสดงเครื่องดนตรีอีสาน โปงลางที่มีชื่อเสียงของจังหวัดกาฬสินธุ์

10. ห้องเมืองในจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นห้องที่แสดงเรื่องของเมืองต่างๆ ในที่ตั้งขึ้นในสมัย
รัตนโกสินทร์ตอนต้นในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ จัดแสดงภาพการตั้งเมืองต่างๆ ภาพเจ้าเมืองและมีคำ
บรรยายและประวัติการตั้งเมือง

11. ห้องพระมิ่งเมืองกาฬสินธุ์ เป็นห้องจัดแสดงเรื่องราวของพระพุทธรูปสมัยต่างๆ ที่พบใน
เขตพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ พระสำคัญของเมืองกาฬสินธุ์

12. ห้องคนดีศรีกาฬสินธุ์ จัดแสดงชีวประวัติของคนดีที่สร้างชื่อเสียงให้แก่จังหวัดกาฬสินธุ์
เพื่อประกาศเกียรติคุณ

13. ห้องจัดแสดงวิถีชาวนาจังหวัดกาฬสินธุ์ (ปีค)

14. ห้องผลิตภัณฑ์จากอ้อย

15. ห้องผลิตภัณฑ์จากมันสำปะหลัง

16. ห้องพิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ จัดแสดงเรื่องราวของไดโนเสาร์ที่พบที่ภูกุ่มข้าว อำเภอสหัส
ขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

17. ศูนย์บริการความรู้ของ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นห้องให้บริการ
ค้นคว้าความรู้และห้องสืบค้นอินเทอร์เน็ต

18. ห้องศูนย์ข้อมูล เป็นห้องให้บริการข้อมูลและค้นความเอกสารงานวิชาการเรื่องราวของ
จังหวัดกาฬสินธุ์เพิ่มเติมนอกจากนิทรรศการ

19. จำหน่ายของที่ระลึก จัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์และของที่ระลึกของจังหวัดกาฬสินธุ์ที่
สำคัญคือ ผ้าไหมแพรวาที่มีชื่อเสียงของที่นี่ เปิดจำหน่ายเฉพาะวันเวลาราชการ

- บทบาทเฉพาะพันธกิจ

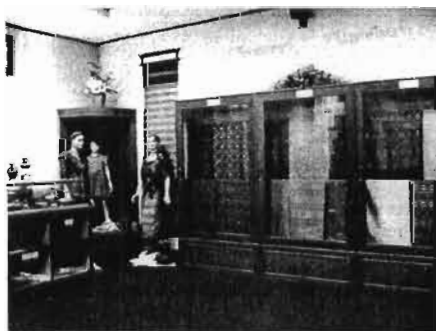
ประเพณี , พิธีกรรม มีการจำลองการดำรงชีวิตของชาวกาฬสินธุ์ มีการจัดแสดงโดยหุ่นจำลอง การ
ทำพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์ แสดงงานประเพณีต่างๆ เช่น สงกรานต์

รดน้ำคำหัวหน้าผู้ใหญ่ การแสดงพิธีการบายศรีสู่ขวัญ การทำบุญเลี้ยงพระในพิธีมงคลต่างๆ งาน
ประเพณี

- ช่วงเวลาการสำรวจและการบันทึก มิถุนายน 2549

หมายเหตุ พิพิธภัณฑ์ของดีเมืองกาฬสินธุ์ เป็นความพยายามของจังหวัดกาฬสินธุ์ที่ต้องการให้มีพิพิธภัณฑ์ของจังหวัดเป็นศูนย์กลางในการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของจังหวัดกาฬสินธุ์ที่จัดแสดงในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ ในด้านรูปแบบการจัดแสดงยังต้องพัฒนาในเรื่องรูปแบบ ส่วนเนื้อหาการจัดแสดงที่พยายามสื่อให้เห็นภาพรวมของประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตวัฒนธรรมของท้องถิ่นจังหวัดกาฬสินธุ์นั้น มีคุณค่าต่อการศึกษารเรียนรู้ของเยาวชนและประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจศึกษาเรื่องของจังหวัดกาฬสินธุ์ และนอกจากนี้ที่พิพิธภัณฑ์ยังมีห้องศูนย์ข้อมูลที่ทำหน้าที่ให้บริการค้นคว้าข้อมูล เอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวกับจังหวัดกาฬสินธุ์อีกจำนวนหนึ่ง

จังหวัดขอนแก่น

- พิพิธภัณฑ์อีสาน

- ชื่อพิพิธภัณฑ์ โสงมุนมังเมืองขอนแก่น

- ที่ตั้ง ถนนรอบบึง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- คณะผู้ดำเนินการ อยู่ภายใต้การบริหารงานของ สำนักการศึกษา เทศบาลนครขอนแก่น โดยมีผู้รับผิดชอบหลัก คือ นายทวี อัญญา และนายสรณ์ย์ เปานาเรียง
- ประวัติความเป็นมา โสงมูนมังเมืองขอนแก่นเกิดขึ้น เพื่อให้ผู้คนในท้องถิ่นได้รับรู้คุณค่า เข้าใจถึงแก่นแท้ของประวัติศาสตร์ความเป็นมา ก่อนที่ขอนแก่น และชาวซึ่งไปกับวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตอันแฝงไว้ซึ่งแนวคิด ข้อเตือนใจและคติสอนใจให้ผู้คนได้ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม ประกอบกับเป็นการส่งเสริมให้เยาวชนได้เกิดการศึกษาเรียนรู้ถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษอย่างแท้จริง ทั้งนี้เพื่อเชื่อมโยงคน ในชุมชนให้เกิดจิตสำนึกในการรักษาหวงแหนวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของตนให้คงอยู่สืบไป นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาให้เยาวชนและประชาชนทั่วไป ได้ใช้ประโยชน์ในการค้นคว้าหาข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรมบ้านเมืองของตน ตลอดจนช่วยให้นักท่องเที่ยวหรือผู้คนที่ต่างถิ่นได้เรียนรู้และเข้าใจความเป็นขอนแก่น ได้อย่างลึกซึ้ง

ความหมายของ โสงมูนมัง โดยคำว่า “โสงมูนมัง” เป็นภาษาอีสานแยกออกเป็น 2 คำ คือ คำ โสง และ มูนมัง

โสง หมายถึง ห้องโถงหรือหอที่มีขนาดกว้างใหญ่

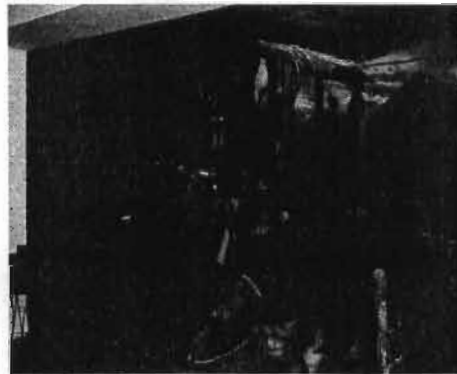
มูนมัง หมายถึง ทรัพย์สมบัติ, มรดก

ฉะนั้น “โสงมูนมังเมืองขอนแก่น” จึงมีความหมายว่าห้องที่เก็บรวบรวมทรัพย์สมบัติอันสื่อถึงความเป็นมาและเรื่องราวของเมืองขอนแก่น ซึ่งเป็นสิ่งที่จะสะท้อนให้ผู้คนที่สัมผัสถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ชาวขอนแก่น นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้

โสงมูนมัง เริ่มต้นจากกระบวนการร่วมคิดอย่างสร้างสรรค์ของคนทุกกลุ่มในเขตเทศบาลนครขอนแก่นในปลายปี พ.ศ. 2541 เพื่อสร้างวิสัยทัศน์ในการพัฒนาเมืองร่วมกัน ก่อให้เกิดแผนขอนแก่นนครนำอยู่ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการเปิดเวทีพหุภาคีทำอย่างไรจึงจะทำให้ขอนแก่นเป็นนครที่น่าอยู่ ชุมชน ผู้รู้ และนักวิชาการ ได้มีความคิดเห็นตรงกันว่าเริ่มต้นต้องสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นของตนเองก่อน คนขอนแก่นต้องรู้จักความเป็นมาของตนเอง รวมทั้งมีความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา ดังนั้นการศึกษาประวัติเมืองขอนแก่นจึงเป็นแกนหลักในการสร้างสำนึกท้องถิ่นร่วมกัน อีกประการหนึ่งควรมีพิพิธภัณฑ์เก็บรวบรวมเรื่องประวัติศาสตร์เมืองขอนแก่น ซึ่งเป็นของขอนแก่นจริงๆ และเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต คือไม่ได้เป็นเพียงสถานที่เก็บของเก่าเท่านั้น

ปีพุทธศักราช 2542 ได้มีกลุ่มอาสาสมัคร เป็นคณะสืบค้นประวัติศาสตร์เมืองขอนแก่น โดยศึกษาประวัติศาสตร์แบบมีชีวิต (Life history) พร้อมกับปลูกจิตสำนึกร่วมไปพร้อมกัน คณะสืบค้นได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุและผู้รู้ในท้องถิ่น เกี่ยวกับความเป็นมาของเมืองขอนแก่นในประเด็นต่าง ๆ

หลังจากนั้นได้มีการรวบรวม และชำระข้อมูล โดยการเปิดเวทีคนเมืองประชาพิจารณ์ เรื่องประวัติ เมืองขอนแก่นและพิพิธภัณฑน์เมือง จากความเป็นมาดังกล่าวเพื่อสนองความต้องการของท้องถิ่น คณะผู้บริหารเทศบาลจึงได้จัดสร้างพิพิธภัณฑน์ที่มีชีวิตขึ้นบริเวณ ได้อัฒจันทร์อาคาร 200 ปี ริมบึงแก่นนคร เป็นที่เก็บเรื่องราวความเป็นมา รวมทั้งเอกลักษณ์ของเมืองขอนแก่นไว้ ณ ที่แห่งนั้น นามว่า “ โสภณมั่งเมืองขอนแก่น ” ซึ่งมีพิธีเปิดในวันที่ 9 ตุลาคม 2546

- บทบาททั่วไป โดยภายในโสภณมั่งเมืองขอนแก่น ได้จัดแบ่งพื้นที่ออกเป็นพื้นที่ในส่วนของ นิทรรศการ และห้องจำหน่ายของที่ระลึก สำหรับการจ้ดนิทรรศการได้แบ่งออกเป็น 5 โซน โดยแบ่งตามเนื้อหาสาระในระบบการปกครอง วิถีชีวิต ภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันนำภาคภูมิใจของชาวขอนแก่น นับตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ยุคสร้างบ้านแปงเมืองและล่องเลียบผ่านวันเวลาอันรุ่งเรือง จวบจนเป็นเมืองขอนแก่นในปัจจุบัน โดยการนำเสนอด้วยแบบจำลองผสมผสานสื่ออันทันสมัย ทั้งสไลด์ วิดีทัศน์ บอร์ดกราฟฟิค หุ่นจำลอง และภาพประกอบ คำบรรยาย เพื่อให้การชมนิทรรศการได้ทั้งความรู้และเกิดความตื่นตาตื่นใจ พื้นที่จัดนิทรรศการแบ่งเป็น 5 โซน คือ

- โซนที่ 1 แนะนำเมืองขอนแก่น
- โซนที่ 2 ประวัติศาสตร์เมืองขอนแก่นและวัฒนธรรมโบราณ
- โซนที่ 3 การตั้งเมือง
- โซนที่ 4 บ้านเมืองและวิถีชีวิตของชาวขอนแก่น
- โซนที่ 5 ขอนแก่นวันนี้

- บทบาทเฉพาะพันธกิจ

ประเพณี, พิธีกรรม จัดแสดงหุ่นจำลองประเพณีฮีตสิบสอง และหุ่นจำลองเกี่ยวกับการรักษาความเจ็บป่วยด้วยสมุนไพรและพิธีรำผีฟ้า

- ช่วงเวลาการสำรวจและการบันทึกข้อมูล มิถุนายน 2549

หมายเหตุ เพื่อให้ผู้คนในท้องถิ่นได้รับรู้คุณค่า เข้าใจถึงแก่นแท้ของประวัติศาสตร์ความเป็นมาก่อนที่ขอนแก่นจะมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคงดังเช่นปัจจุบัน และซาบซึ้งไปกับวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตอันแฝงไว้ซึ่งแง่คิดข้อเตือนใจและคติสอนใจให้ผู้คนได้ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม ประกอบกับการส่งเสริมให้เยาวชนได้เกิดการศึกษาเรียนรู้ถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากฝีมือทางด้านความคิดเชิงสร้างสรรค์ ของบรรพบุรุษอย่างแท้จริง ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นสายใยที่เชื่อมโยงให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกในการรักษาและหวงแหนวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาให้กับเยาวชน และประชาชนทั่วไปได้ใช้ประโยชน์ในการค้นคว้าข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมบ้านเมืองของตนเอง ตลอดจนยังช่วยให้นักท่องเที่ยวหรือผู้คนต่างถิ่น ได้เรียนรู้และเข้าใจความเป็นขอนแก่นได้อย่างแท้จริง

- สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- ประเภทของข้อมูล : ขนบธรรมเนียม
- เวลาที่รวบรวม :-
- ผู้รวบรวม :-
- ผู้ให้ข้อมูล :-
- สถานที่รวบรวม :-
- รูปแบบการบันทึก : กฤตภาคอีสาน
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : เทียวงานเทศกาลไหมประเพณีผูกเสี่ยวและงานกาชาดเมืองขอนแก่น
- สารสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

ขอนแก่นเป็นแหล่งผลิตผ้าไหมที่มีชื่อเสียงติดอันดับหนึ่งของภาคอีสาน จังหวัดจึงมีการจัดงานเทศกาลไหมและประเพณีผูกเสี่ยวขึ้นโดยมุ่ง ส่งเสริมอาชีพการทอผ้าไหม และรักษาขนบธรรมเนียมดั้งเดิม ของภาคอีสาน เริ่มจัดครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2522 เรียกกันว่า งานไหมหรืองานเทศกาลไหม ต่อมาได้เปลี่ยนชื่องานเป็น "งานเทศกาลไหม ประเพณีผูกเสี่ยวและงานกาชาด จังหวัดขอนแก่น" มีกำหนดจัดงาน 10 วัน ณ สนามหน้าศาลากลางจังหวัดขอนแก่น กิจกรรมในงานนั้นมี ขบวนแห่ 18 ขบวน จัดตามคำขวัญของจังหวัด มีการออกร้าน จัดแสดงนิทรรศการ แขนงประเพณี และสินค้าของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน มีการแสดงมหรสพ และการแข่งขันทั่วไป การประกวดพานบายศรี การประกวดแต่งกายพื้นเมืองอีสาน

จังหวัดนครพนม

- สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- ประเภทของข้อมูล : ประเพณีและพิธีกรรม

- เวลาที่รวบรวม : 2538

- ผู้รวบรวม : สำนักงานจังหวัดนครพนม

- ผู้ให้ข้อมูล :-

- สถานที่รวบรวม :-

รูปแบบการบันทึก : จุลสารอีสาน

- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : งานประเพณีไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม 5-9 ตุลาคม 2538

- สารสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

กำหนดการการจัดงานประเพณีไหลเรือไฟปี 2538 พร้อมกล่าวถึงประเพณีไหลเรือไฟซึ่งเป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีลำน้ำหรือแม่น้ำไหลผ่านจัดขึ้น ตามความเชื่อที่เกี่ยวกับพิธีกรรมทางพุทธศาสนาผสมผสานกับขนบธรรมเนียมพื้นบ้านท้องถิ่น เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชารอยพระพุทธรูป ความเชื่อเกี่ยวกับพระเจ้าเปิดโลก ความเชื่อเกี่ยวกับการขอขมาและรำลึกถึงพระคุณของพระแม่คงคา ฯลฯ ซึ่งกล่าวโดยรวมแล้วพิธีไหลเรือไฟนี้ผูกพันและเกี่ยวข้องกับน้ำและไฟเป็นหลักสำคัญตามความเชื่อของคนไทยภาคอีสานที่ว่าไฟจะช่วยเผาผลาญความชั่วร้ายและขจัดปัดเป่าความทุกข์ยากความทุกข์เข็ญให้สิ้นไป และนำน้ำความอุดมสมบูรณ์และความร่มเย็นเป็นสุขมาให้ พิธีไหลเรือไฟจังหวัดนครพนม พิธีไหลเรือไฟ

จังหวัดบุรีรัมย์

- พิพิธภัณฑ์อีสาน

- ชื่อพิพิธภัณฑ์ ศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทยสาขายโสธร 3 เฝ้า เขมร ล่วย ลาว

- ที่ตั้ง วัดคุรุราษฎร์ หมู่ที่ 17 ตำบลหนองเต็ง อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์
- คณะผู้ดำเนินการ พระอธิการบุญเลิศ จันทร์สุทโธ เจ้าอาวาสวัดคุรุราษฎร์ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเต็ง คณะครู ผู้บริหาร นักเรียนโรงเรียนในเขตตำบลหนองเต็ง สภาวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์ สภาวัฒนธรรมอำเภอกระสัง สภาวัฒนธรรมตำบลหนองเต็ง และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด
- ประวัติความเป็นมา ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 บัญญัติไว้ในมาตรา 46 ว่าบุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ข้อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติอย่างยั่งยืน ดังนั้นจึงได้มีความร่วมมือจากหลายฝ่ายได้จัดตั้งศูนย์บูรณาการขึ้น

- บทบาททั่วไป เป็นศูนย์ที่ตั้งขึ้นเพื่อการรวมกลุ่มทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันในชุมชนเดียวกัน ประกอบด้วยกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มถ่ายทอดการเรียนรู้วัฒนธรรม แหล่งพัฒนาคุณภาพชีวิต ศูนย์รวมความร่วมมือการดำเนินงานและกิจกรรมด้านศาสนา ลานดนตรี กีฬา การเล่นพื้นบ้านและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน รวบรวมมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม
- บทบาทเฉพาะพันธกิจ
ประเพณี, พิธีกรรม จัดแสดงชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณีงานบุญของเขมร ลาว ส่วย
- ช่วงเวลาการสำรวจและการบันทึกข้อมูล มิถุนายน 2549
หมายเหตุ มีการจำลองบ้านเรือน วัฒนธรรม การดำรงชีวิต ประเพณีและภูมิปัญญาของชุมชนที่ประกอบไปด้วย เขมรส่วยและลาว

จังหวัดมหาสารคาม

- สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- ประเภทของข้อมูล : บทสวดพิธีกรรม
- เวลาที่รวบรวม : 2532
- ผู้รวบรวม : นเรศร์ สิงห์อุตสาหะ
- ผู้ให้ข้อมูล :-
- สถานที่รวบรวม :-
- รูปแบบการบันทึก : บทความอีสาน
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : บุญสู่ขวัญ"ควาย"บ้านดงเมืองน้อย ตำบลดงเมือง อำเภอยพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
- สารสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

บุญสู่ขวัญควายบ้านดงเมืองน้อย ตำบลดงเมือง อำเภอยพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เกิดจากความผูกพันระหว่างคนกับควาย เริ่มจากผู้ใหญ่บ้าน 4 คุ่ม ทำความเข้าใจกับชาวบ้าน ร่วมกำหนดวันและจัดงานบุญที่หนองน้ำกลางหมู่บ้าน โดยปักหลักไม้ รอบหนองน้ำเพื่อใช้ผูกควาย พิธีกรรมเริ่มหลังจากตักบาตร และสวดมงคลคาถาเสร็จ หมอพรหมณ์ทำพิธีสู่ขวัญควาย หลังพิธีกรรมจากหมอพรหมณ์เสร็จเจ้าของควายนำนํ้าหอมและขมิ้น ที่ร่วมในพิธีพรมให้ควาย เขากลับที่ตั้งหัวควายพร้อมกับบอกควายถึง การสิ้นสุดการทำนาให้ควายกินหญ้าไม่ต้องตื่นแต่เช้าอีกแล้ว

- ประเภทของข้อมูล : ประเพณีและพิธีกรรม
- เวลาที่รวบรวม :-
- ผู้รวบรวม : เฉลิมชัย จันทรเสนา
- ผู้ให้ข้อมูล :-
- สถานที่รวบรวม :-
- รูปแบบการบันทึก : ฤกษ์ภาคอีสาน
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : บุญเบิกฟ้ามหาสารคาม" พิธีกรรมเก่าควรแก่การอนุรักษ์-เผยแพร่
- สารสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

จังหวัดมหาสารคามมีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน มีหลักฐานทาง ประวัติศาสตร์ โบราณคดีที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีต มีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญหลายแห่ง เช่น พระธาตุนาดูน กู่สันตรัตน์ ฯลฯ และมีประเพณีที่สำคัญ คือ บุญเบิกฟ้า ซึ่งจัดเป็นประจำทุกปี เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับ วิถีชีวิตของชาวอีสาน โดยนำแบบอย่างพิธีกรรมกับความเชื่อ ในการทำนาที่สัมพันธ์กับพุทธศาสนาและพรหมณ์ซึ่งชาวบ้าน เชื่อว่าพระแม่โพสพเป็นเทพผู้ประทานข้าวให้กับมวล

มนุษย์ จึงจัดประเพณีแสดงความกตัญญูต่อข้าว เช่น การสู่วัญข้าว การหาบูนใส่หน้าข้าว ฯลฯ จ. มหาสารคามได้จัดงานประเพณีบุญเบิกฟ้า ร่วมกับงานกาชาดตั้งแต่ปี 2532 โดยมีกิจกรรมและการแสดงต่าง ๆ มากมาย

จังหวัดยโสธร

- พิพิธภัณฑสถาน

- ชื่อพิพิธภัณฑสถาน พิพิธภัณฑสถานบั้งไฟ

- ที่ตั้ง พิพิธภัณฑสถานบั้งไฟ ตั้งอยู่ในเขตโรงเรียนเทศบาล 1(สุขวิทยาการตั้งตรงจิตร 15) ตรงข้ามกับหน้าที่ว่าการอำเภอเมือง ถนนแจ้งสนิท อ.เมือง จ.ยโสธร

- คณะผู้ดำเนินการ ขึ้นอยู่กับเทศบาลเมืองยโสธร โดยกองการศึกษาเทศบาลเมืองยโสธรเป็นผู้ดูแลในการให้บริการแก่ผู้สนใจและเข้ามาเยี่ยมชม มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบจำนวน 2 คน

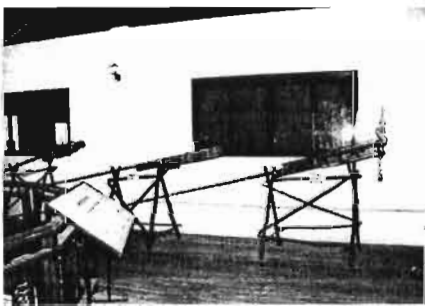
- ประวัติความเป็นมา พิพิธภัณฑสถานบั้งไฟจังหวัดยโสธรเกิดขึ้นจากความร่วมมือของเทศบาลเมืองยโสธรตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ได้กำหนดให้เทศบาลมีการบำรุงรักษาศิลปะ จารีต ประเพณีภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น ดังนั้นเทศบาลเมืองยโสธรได้ตระหนักในภารกิจที่ต้องกระทำอย่างเร่งด่วน เล็งเห็นความจำเป็นและให้ความสำคัญ จึงได้จัดสร้างพิพิธภัณฑสถานบั้งไฟขึ้นโดยการเข้าไปดูแลและสนับสนุนงบประมาณตามโครงการท่องเที่ยวไทยและท่องเที่ยวเชิงเกษตรภายใต้มาตรฐานการพัฒนาชนบทและชุมชน (มพช.) โดยได้สนับสนุนงบประมาณเป็นเงินจำนวนทั้งสิ้น 6,796,000 บาท ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานบั้งไฟยโสธรดังต่อไปนี้

1. เพื่อรวบรวมตำนานและวิวัฒนาการของประเพณีบุญบั้งไฟจังหวัดยโสธร
2. เพื่อเก็บรวบรวมและแสดงสิ่งต่างๆที่สำคัญเกี่ยวกับภูมิปัญญาของชาวบ้านให้ดำรงสืบต่อไป
3. เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาลำเรียนและก่อให้เกิดความเพลิดเพลินใจในการเข้าเยี่ยมชมพิพิธภัณฑสถาน
4. เพื่อจัดแสดงนิทรรศการเพื่อให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติของประเพณีบุญบั้งไฟ การจัดทำบั้งไฟและเพื่อธำรงอนุรักษ์บั้งไฟและประเพณีบุญบั้งไฟให้คงอยู่ควบคู่ไปกับชาวจังหวัดยโสธรทุกคน
5. เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดยโสธรและการท่องเที่ยวของประเทศไทย

พิพิธภัณฑสถานบั้งไฟเปิดทำการให้ผู้ที่มีความสนใจเข้าชมครั้งแรกเมื่อปีพุทธศักราช 2545 ในช่วงเวลาก่อนงานประเพณีบุญบั้งไฟจะเกิดขึ้น

- บทบาททั่วไป วัตถุประสงค์จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานทั้งหมดจะเป็น

เรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ ตำนานความเชื่อของการก่อกำเนิคนบุญบั้งไฟ อุปกรณ์การทำบั้งไฟ การเอ้บั้งไฟและบั้งไฟขนาดต่างๆตามที่ชาวบ้านเรียกชื่อเช่น บั้งไฟหมื่น บั้งไฟแสน บั้งไฟม้า บั้งไฟตะไล

- บทบาทเฉพาะพันธกิจ

ประเพณี,พิธีกรรม จัดแสดงประเพณีบุญเดือน 6 ซึ่งเป็นบุญในฮีต 12 ของคนอีสาน

- ช่วงเวลาการสำรวจและการบันทึกข้อมูล มิถุนายน 2549

หมายเหตุ การก่อตั้งพิพิธภัณฑ์บั้งไฟมีเป้าหมายเพื่อเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ของผู้ที่สนใจในเรื่องราวของประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดซึ่งมีชื่อเสียงทางด้านประเพณีบุญบั้งไฟที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ แสดงสิ่งของมีเอกสารอธิบายครบทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดฉายวีดิทัศน์ที่รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟของจังหวัดยโสธรอย่างละเอียด ซึ่งการจัดฉายวีดิทัศน์นั้นจะจัดฉายก็ต่อเมื่อมีการติดต่อประสานงานมาก่อนล่วงหน้าและการเดินทางเข้าชมพิพิธภัณฑ์ในรูปแบบกลุ่มหรือคณะ

- ชื่อพิพิธภัณฑ์ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดยโสธร โรงเรียนยโสธรพิทยาคม

- **ที่ตั้ง** โรงเรียนโยธรพิทยาคม อำเภอเมือง จังหวัดโยธ
- **คณะผู้ดำเนินการ** นุคลากรหมวดสังคมศึกษา(ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา) ของโรงเรียนโยธรพิทยาคมเป็นหลักในการดำเนินงานของศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด โดยมีสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติกำกับดูแลและให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ
- **ประวัติความเป็นมา** ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดโยธร ได้รับการจัดตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2524 ตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยศูนย์วัฒนธรรม พ.ศ. 2524 โรงเรียนโยธรพิทยาคมในขณะนั้นเป็นสถาบันสูงสุดในท้องถิ่น จึงได้รับเกียรติให้เป็นที่ตั้งศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดโยธร ในการดำเนินงานของศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดโยธร โดยมีสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติกำกับดูแลและให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ

- **บทบาททั่วไป** การจัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดโยธรมีรายละเอียดดังนี้
 1. จัดแสดงเรื่องบั้งไฟเมืองโยธร ได้แก่ รถบั้งไฟที่เข้าร่วมในขบวนแห่บั้งไฟ
 2. จัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ
 3. จัดแสดงหุ่นจำลองแสดงสถานที่สำคัญของจังหวัดโยธร
 4. เก็บเอกสารโบราณ (แต่ไม่เป็นระบบ กระจัดกระจาย)
- **บทบาทเฉพาะพันธกิจ**
ประเพณี,พิธีกรรม จัดจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟของจังหวัด ซึ่งเป็นงานบุญของคนอีสาน
- **ช่วงเวลาการสำรวจและการบันทึกข้อมูล มิถุนายน 2549**
หมายเหตุ ในด้านข้อมูลทางวัฒนธรรม ศูนย์มีข้อมูลทางวัฒนธรรมของจังหวัดโยธรพร้อมที่จะให้บริการแก่ผู้สนใจ และได้มีการค้นคว้าเรื่องราวทางวัฒนธรรมของจังหวัดโยธรและสามารถพิมพ์เป็นเอกสารเผยแพร่แล้วจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่
 1. เอกสารเรื่อง เมืองยศสุนทร เป็นเอกสารที่รวบรวมเรื่องราวของจังหวัดโยธรและแนะนำสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ รวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดโยธร

2. เอกสารเรื่อง แหล่งชุมชนโบราณจังหวัดยศฐร เป็นเรื่องราวของประวัติความเป็นมาของแหล่งชุมชนโบราณตลอดจน โบราณวัตถุที่พบในจังหวัดยศฐร

3. เอกสารเรื่องบุญบั้งไฟ เนื่องจากบุญบั้งไฟเป็นประเพณีหนึ่งของชาวอีสาน และเป็นประเพณีเป็นคำขวัญของจังหวัดยศฐร จึงทำการรวบรวมเป็นเอกสารเพื่อการศึกษาค้นคว้าแก่ผู้ที่สนใจและสืบทอดเรื่องราวของบั้งไฟแก่ลูกหลานสืบต่อไป

- ชื่อพิพิธภัณฑท์ ศูนย์พิพิธภัณฑท์พื้นบ้าน วัดท่าไห
- ที่ตั้ง วัดท่าไห จังหวัดยศฐร
- คณะผู้ดำเนินการ วัดท่าไห
- ประวัติความเป็นมา พิพิธภัณฑท์สร้างขึ้นเมื่อ 6 มิถุนายน 2543 โดยเจ้าอาวาสวัด คือ พระครูประโชติธรรมจารีได้สะสมของเก่าที่ชาวบ้านบริจาค พระครูจึงปรึกษาวงศ์บ้านเพื่อสร้างพิพิธภัณฑท์

- บทบาททั่วไป จัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น เครื่องมือจับปลา ภาชนะต่างๆ เครื่องปั้นดินเผา ตำรับหมาก กระจ่างขุมมะพร้าว แสดงชิ้นส่วนของสัตว์ ได้แก่ เปลือกหอย กระดองเต่า แสดงเกวียนและหุ่นจำลองเป็นเรื่องราวการค้าขายและไหลปลาร้า ซึ่งเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงของบ้านท่าไห

- บทบาทเฉพาะพันธกิจ

ประเพณี, พิธีกรรม ได้จำลองวิถีชีวิตของชุมชนในอดีตเกี่ยวกับการผลิตไหมและการค้าขายทาง
เกวียน ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของชุมชนที่มีการทำปลาร้าจนเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงของชุมชน

- ช่วงเวลาการสำรวจและการบันทึกข้อมูล มิถุนายน 2549

หมายเหตุ นอกจากการจัดแสดงโบราณวัตถุและการจำลองวิถีชีวิตของคนในชุมชนแล้ว ยังได้จัด
แสดงเงินตราต่างประเทศสกุลต่างๆที่ได้รับบริจาคจากคนในชุมชนที่เดินทางไปจับแท็กซึ่งใน
กรุงเทพฯ ซึ่งได้รับเงินสกุลต่างๆเป็นค่าโดยสาร

- สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- ประเภทของข้อมูล : ขนบธรรมเนียม

- เวลาที่รวบรวม : -

- ผู้รวบรวม : ภัคดี ขาวะ โนนภส

- ผู้ให้ข้อมูล : -

- สถานที่รวบรวม : -

- รูปแบบการบันทึก : กฤตภาคอีสาน

- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : ผาแดง-นางไอ่" จากตำนานรัก...สู่ประเพณีบุญบั้งไฟยโสธรอันยิ่งใหญ่

- สารระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

ประเพณีบุญบั้งไฟจังหวัดยโสธร จัดขึ้นทุกปีตามความเชื่อของชาวอีสานเชื่อว่าเป็นการ
บูชาพญาแถนเพื่อขอฝน ก่อนฤดูกาลทำนา ที่จังหวัดยโสธรจัดงานถือเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี
วัฒนธรรมที่ปฏิบัติทุกปี มีการจัดขบวนแห่จากหมู่บ้านชาวกุ่ม อำเภอด่างเกวียน อย่างสวยงาม การ
ประดับบั้งไฟขึ้นสูง ณ ฐานจุดบั้งไฟสวนสาธารณะพญาแถน

จังหวัดร้อยเอ็ด

- พิพิธภัณฑสถาน

- ชื่อพิพิธภัณฑสถาน : เขื่อนวัฒนธรรมพื้นบ้าน

- ที่ตั้ง : โรงเรียนพลาญชัยพิทยาคม สำนักงานพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 อำเภอเมือง จังหวัด
ร้อยเอ็ด

- คณะผู้ดำเนินการ : เขื่อนวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นศูนย์หรือหน่วยงานหนึ่งที่สังกัดโรงเรียนพลาญชัย
พิทยาคม อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด และมีคณะกรรมการบริหารงาน นายเข้มชาติ นันโท
ประธานกรรมการบริหาร

- ประวัติความเป็นมา ปัจจุบันรัฐบาล พ.ศ.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีนโยบายมุ่งพัฒนาประเทศให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ เน้นให้เยาวชนและประชาชนมีการศึกษาดลอดชีวิต โดยส่งเสริมแหล่งการเรียนรู้ทุกรูปแบบ ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 25 และนโยบายกระทรวงศึกษาธิการ มาตราที่ 18(3) 23, 25, 29 ที่ระบุให้มีการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้และกระบวนการถ่ายทอดและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย ซึ่งโรงเรียนพลาญชัยพิทยาคม โดยคณะกรรมการวัฒนธรรมโรงเรียน ได้ตอบสนองนโยบายนี้อย่างเป็นทางการ โดยการเปิดให้บริการแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม 1 แห่ง คือ เือนอีสานบ้านวัฒนธรรมพลาญชัย ซึ่งเป็นสถานที่จัดแสดงและให้บริการข้อมูลเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้านทุกสาขา รวมทั้งประวัติและผลงานของปราชญ์ชาวบ้าน นอกจากนี้ยังได้จัดกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง โดยในปีงบประมาณ 2548 คณะกรรมการวัฒนธรรมโรงเรียน ได้กำหนดให้มีการจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการเรื่อง การจัดแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมขึ้น เพื่อกระตุ้นให้ครู อาจารย์ นักศึกษา เยาวชน และประชาชนไทย รู้จัก และใช้ประโยชน์แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมพื้นบ้าน อย่างคุ้มค่า อันจะก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมพื้นบ้าน ตลอดจนสามารถพัฒนาศักยภาพและภูมิปัญญาของตนให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมโลกได้อย่างเป็นสุขและยั่งยืน

- บทบาททั่วไป เนื้อหาที่จัดแสดง แบ่งออกเป็น 5 ส่วน ได้แก่

1. วิถีแบบพื้นบ้าน : จัดแสดงห้องต่าง ๆ ภายในบ้าน เช่น ห้องนอน ห้องครัว ห้องนั่งเล่น และเครื่องดนตรี การละเล่นพื้นบ้าน และอาหารพื้นบ้าน

ผ้าทอพื้นบ้าน : แสดงผ้าทอโบราณ และเครื่องมือทอผ้า ที่ ฝีม กวัก อัก กระสวย หลอด ไน หลา

เครื่องมือเครื่องใช้แบบโบราณ : เช่น คันไถ เคียว แห สวิง ไร่ ลอบ ที่ดักสัตว์ทุกชนิด

2. ห้องฮีดลีสอง คองลีสี่ : แสดงประเพณีท้องถิ่น และวรรณกรรมพื้นบ้าน

3. ปราชญ์ชาวบ้าน : แสดงประวัติ ผลงาน วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่น

4. ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน : เผยแพร่ จำหน่าย ผลิตภัณฑ์ชุมชน หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และผลงานนักเรียน

5. ห้องปฏิบัติการทอวัฒนธรรม ; แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมพื้นบ้านเชิงประจักษ์และแพทย์แผนไทย

- บทบาทเฉพาะพันธกิจ

ประเพณี , พิธีกรรม จัดแสดงประเพณีฮีดลีสอง คองลีสี่ : แสดงประเพณีท้องถิ่น และวรรณกรรมพื้นบ้าน

- ช่วงเวลาการสำรวจและการบันทึกข้อมูล มิถุนายน 2549

หมายเหตุ ความหมายของ เอือนวัฒนธรรมพื้นบ้าน เอือน หรือ หอ หมายถึง เรือนหรือสถานที่ใช้เฉพาะกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Hall” ภาษาอีสานว่า “เอือน”

วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตที่คนในสังคมได้สั่งสม เลือคสรรร ปรับปรุงแก้ไข จนถือว่าเป็นสิ่งที่ดีงามเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดมายาวนาน ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจร่วมกันและสามารถประยุกต์ใช้เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Culture”

เอือนอีสานบ้านวัฒนธรรม คือสถานที่จัดแสดงเรื่องราวพื้นบ้านของเฉพาะท้องถิ่น ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยมุ่งหมายเพื่อให้เป็นสถานที่ ที่จะสร้างความรัก ความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของตนเองและสามารถนำวัฒนธรรมเหล่านั้นมาปรับใช้ อย่างมีคุณภาพในสังคมปัจจุบัน

-สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- ประเภทของข้อมูล : ประเพณีและพิธีกรรม
- เวลาที่รวบรวม : 2546
- ผู้รวบรวม : สุกัญญา เบนเน็ค
- ผู้ให้ข้อมูล : -
- สถานที่รวบรวม : -
- รูปแบบการบันทึก : บทความอีสาน
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : พิธีกรรมการฝังศพของวัฒนธรรมทุ่งกุลาร้องไห้
- สาระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

การศึกษาเรื่องประเพณีการฝังศพในประเทศไทยจากแหล่งโบราณคดี ได้มีการคัดเลือกบ้านเมืองบัว หมู่ 6 ตำบลเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นแหล่งโบราณคดีหลักในการศึกษา เพราะพบหลักฐานมากที่สุดและเพื่อเป็นการอนุรักษ์ไม่ให้ถูกทำลายไปมากกว่านี้ และยังได้มีการขุดค้นแหล่งโบราณคดีบ้านโพหนอง หมู่ 13 ตำบลเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ดเพื่อศึกษาเปรียบเทียบด้วย จากการขุดค้นพบหลักฐานที่หลากหลายและชัดเจนมาก พบว่าในบริเวณอีสานตอนล่าง หรือแอ่งโคราช มีการประกอบพิธีกรรมการฝังศพครั้งที่สอง หมายถึงการนำศพไปฝัง ณ ที่ใดที่หนึ่งซึ่งระยะเวลาหนึ่ง ภายหลังจากขุดศพขึ้นมาบรรจุในภาชนะดินเผา แล้วนำไปฝังอีกครั้ง

จังหวัดเลย

- พิพิธภัณฑสถาน

- ชื่อพิพิธภัณฑสถาน ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย
- ที่ตั้ง ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
- คณะผู้ดำเนินการ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
- ประวัติความเป็นมา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ได้วิวัฒนาการมาจากหน่วยประจำคณะของกองวัฒนธรรม กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ในระหว่างปี พ.ศ. 2519 - 2521 วิทยาลัยครูเลยได้เริ่มเปิดทำการสอน ได้ตระหนักถึงภารกิจของวิทยาลัยครูตามพระราชบัญญัติวิทยาลัยครู พ.ศ. 2519 คือ ภารกิจของวิทยาลัยครู นอกจากจะเปิดทำการสอนตามหลักสูตรแล้วยังมีภารกิจในการทำนุบำรุง ส่งเสริม เผยแพร่และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมและอื่นๆ อีก จึงได้เร่งรัดให้มีการดำเนินงานให้เกิดเป็นรูปธรรมขึ้น

ในขณะเดียวกันวิทยาลัยครูทั่วประเทศได้ร่วมมือกับกองวัฒนธรรม กรมการศาสนา ได้จัดตั้งหน่วยประจำคณะขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับภารกิจตามพระราชบัญญัติดังกล่าว เพื่อเป็นหน่วยงานรับผิดชอบข้อมูลสารสนเทศทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของจังหวัด การจัดองค์การของหน่วยวัฒนธรรมประจำคณะเป็นไปตามลักษณะงาน ไม่มีสถานที่ทำงานเป็นเอกเทศ อยู่ที่ภาควิชาปรัชญาและสำนักงานอธิการบดีเป็นหลัก ต่อมาเมื่อได้จัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2522

เนื่องจากสำนักงานไม่มีหน่วยงานในสังกัดเป็นตัวแทนปฏิบัติงานอยู่ในท้องถิ่นต่างๆ ในปี พ.ศ. 2523 ต่อมา พ.ศ. 2524 กระทรวงศึกษาธิการ ได้ยกเลิกระเบียบว่าด้วยศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม พ.ศ. 2523 และประกาศใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยศูนย์วัฒนธรรม พ.ศ. 2524 ซึ่งมีผลทำให้ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมเปลี่ยนชื่อเป็นศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย และได้ประกาศใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยศูนย์วัฒนธรรม พ.ศ. 2526 แทน โดยปรับปรุง

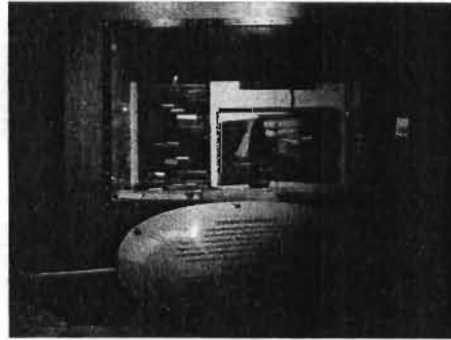
โครงสร้างคณะกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดให้ประสานสัมพันธ์และสอดคล้องกับนโยบายมากที่สุด พ.ศ. 2529 ประกาศใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยศูนย์วัฒนธรรม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2529 ด้วยเหตุนี้ จังหวัดหนึ่งๆ จึงมีศูนย์วัฒนธรรม 2 ระดับ คือ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดและศูนย์วัฒนธรรม

อำเภอ โดยใช้สถาบันสูงสุดในท้องถิ่นเป็นหลัก เช่น สถาบันราชภัฏ (วิทยาลัยครู) โรงเรียนมัธยมศึกษา มหาวิทยาลัย วิทยาลัยพลศึกษา สถาบันเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา สถาบันราชภัฏเลย จึงได้รับเกียรติให้เป็นที่ตั้งศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม และได้เปลี่ยนชื่อเป็นศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย

- **บทบาททั่วไป** การจัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย ประกอบด้วย

1. ห้องชมวิดิทัศน์ เป็นห้องฉายวิดิทัศน์นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติเมืองเลย และแนะนำแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเลย
2. ห้องนิทรรศการหมุนเวียน อยู่ชั้น 2 ของอาคาร เป็นห้องจัดแสดงนิทรรศการหมุนเวียนตามเทศกาลและเหตุการณ์ตามวันและประเพณีที่สำคัญ แสดงแผนผังการท่องเที่ยวในจังหวัดเลย นิทรรศการแสดงวิถีชีวิตชาวเลยในอดีต แสดงเครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิต พระพุทธรูปเก่าแก่ รูปจำลองพระธาตุศรีสองรัก รูปจำลองอาคารศูนย์วัฒนธรรม
3. ห้องเบิ่งเมืองเลย เป็นห้องแสดงนิทรรศการถาวรของศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย ประกอบด้วยเรื่องราวต่างๆ ดังนี้
 - 3.1 ประวัติการตั้งเมืองเลย ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2396
 - แสดงเรื่อง ไคโนเสาร์ ที่พบบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง
 - แสดงเครื่องมือโบราณ ได้แก่เครื่องมือหินในยุคต่างๆ
 - แหล่งแร่ที่ค้นพบในบริเวณจังหวัดเลย
 - 3.2 มุมชาติพันธุ์ จัดแสดงภาพของชาวไทยเลยเผ่าต่างๆ
 - 3.3 แสดงเครื่องแต่งกายของชาวไทยเลย จัดแสดงโดยหุ่นจำลองประกอบคำอธิบาย
 - 3.4 แสดงวิถีชีวิตชาวไทยเลย แสดงโดยหุ่นจำลองบ้านเรือนและคำบรรยาย
 - 3.5 แสดงศิลาจารึกวัดห้วยห้า ศิลาจารึกวัดศรีสองรัก
 - 3.6 จัดแสดงเรื่องปูชนียสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวไทย-ลาว คือ พระธาตุศรีสองรัก
 - 3.7 จัดแสดงเรื่อง วรรณกรรมโบราณ
 - 3.8 จัดแสดงเรื่องบายศรีสู่ขวัญ กระถางบูชาพระธาตุศรีสองรัก และการแต่งกายผีตาโขน
 - 3.9 จัดแสดงเรื่องราวและประวัติของบุคคลสำคัญของเมืองเลย
 4. อาคารแพทย์แผนไทย
 5. ห้องสมุดวัฒนธรรม

6. ห้องสำนักงานสำนักศิลปะและวัฒนธรรม อยู่ชั้น 1 ของอาคาร เป็นสำนักงานเพื่อให้บริการติดต่อประสานงานและการศึกษาค้นคว้า

- บทบาทเฉพาะพันธกิจ

ประเพณี, พิธีกรรม มีศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมร่วมสมัย ประกอบด้วย วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในจังหวัดได้แก่ ไทดำ ไทพวน ไทใต้ ไทเลย

- ช่วงเวลาการสำรวจและการบันทึก มิถุนายน 2549

หมายเหตุ การจัดแสดงเรื่องราวนิทรรศการภายในของศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย มีการจัดแสดงนิทรรศการเป็นพิพิธภัณฑ์สมัยใหม่ มีการนำเสนอโดยภาพและหุ่นจำลอง ประกอบคำอธิบายและมีเครื่องบรรยายและการฉายวีดิทัศน์ประกอบ

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย เป็นศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัดมีรูปแบบการจัดแสดงเป็นพิพิธภัณฑ์สมัยใหม่ เป็นศูนย์กลางในการศึกษาประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี

ที่สำคัญของจังหวัดเลย เรื่องราวของกลุ่มคนชาติพันธุ์ต่างๆ ในจังหวัดเลย เป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีคุณค่าต่อการศึกษาเรียนรู้ของเยาวชนและประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจศึกษาเรื่องของจังหวัดเลย ที่สำคัญศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลยยังเป็นหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่ทำนุบำรุงศิลปะ วัฒนธรรมและประเพณีของจังหวัดเลย

- ชื่อพิพิธภัณฑ์ ห้องอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยเอกลักษณ์ไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ที่ตั้ง อาคารเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้น 2 โรงเรียนภูหลวงวิทยา อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย
- คณะผู้ดำเนินการ อยู่ในความดูแลของโรงเรียนภูหลวงวิทยา และสภาวัฒนธรรมอำเภอภูหลวง เป็นศูนย์วัฒนธรรมประจำอำเภอ
- ประวัติความเป็นมา ห้องอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยเอกลักษณ์ไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนภูหลวงวิทยา จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2524 ได้รับการตั้งให้เป็นศูนย์วัฒนธรรมประจำอำเภอภูหลวง ในปัจจุบันโรงเรียนภูหลวงวิทยาเป็นโรงเรียนในฝันลำดับที่ 514 ซึ่งได้รับการประเมินให้ผ่านเป็นโรงเรียนในฝันเนื่องจากมีศูนย์วัฒนธรรมประจำโรงเรียน
- บทบาททั่วไป การจัดแสดง มีรายละเอียดดังนี้
 1. จัดแสดงวัตถุโบราณ ได้แก่ พระพิมพ์ ขวานหิน(จากถ้ำ) ภาชนะประเภทต่างๆ
 2. จัดแสดงมือเครื่องเครื่องใช้ ได้แก่ เครื่องจักสานต่างๆ กระบุง ตะกร้า หวดนึ่งข้าว
 3. จัดแสดงเครื่องมือจับปลาเครื่องดักสัตว์ ได้แก่ ลอบ สุ่ม แห ไช เบ็ด ข้อง ดุ่ม
 4. จัดแสดงเครื่องมือทางการเกษตร ได้แก่ ไร่ ผ่าน ไร่ คราด
 5. จัดเก็บของเก่าที่มีค่าต่างๆ เช่น เครื่องชั่งฝิ่นทำจากงาช้าง กำไล
 6. จัดแสดงเหรียญเงินบาทรุ่นต่างๆ ธนบัตรเก่า และของเก่าอื่นๆ ที่มีจำนวนมาก
 7. การจัดแสดงนิทรรศการและเรื่องราวที่สำคัญในท้องถิ่น ได้แก่ ตำนานและงานประเพณี บวงสรวงพญาช้าง-นางผมหอม

- บทบาทเฉพาะพันธกิจ

ประเพณี, พิธีกรรม การจัดแสดงนิทรรศการและเรื่องราวที่สำคัญในท้องถิ่น ได้แก่ ตำนานและงานประเพณีบวงสรวงพญาช้าง-นางผมหอม

- ช่วงเวลาการสำรวจและการบันทึก มิถุนายน 2549

หมายเหตุ การจัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ที่มีคำบรรยายประกอบการจัดแสดง มีการจัดทำข้อมูลด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ข้อมูลตำนานท้องถิ่นภูหลวงคือ ตำนานพญาช้าง-นางผมหอม มีการจัดทำทะเบียนเครื่องใช้ที่จัดแสดง

ห้องอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยเอกลักษณ์ไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนภูหลวงวิทยา จัดตั้งขึ้นเพื่อจัดเก็บรวบรวมวัตถุ โบราณที่มีคุณค่าต่อการศึกษาความเป็นมาของท้องถิ่น มีการรวบรวมเครื่องมือเครื่องใช้ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อรักษาไว้ให้แก่คนรุ่นได้ศึกษาเรียนรู้ และการรวบรวมความรู้เรื่องท้องถิ่น ตำนานเรื่องราวของท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าต่อชุมชน

จังหวัดศรีสะเกษ

- สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- ประเภทของข้อมูล : ประเพณีและพิธีกรรม
- เวลาที่รวบรวม : -
- ผู้รวบรวม : เนติ โชติช่วงนิธิ
- ผู้ให้ข้อมูล : -
- สถานที่รวบรวม : -
- รูปแบบการบันทึก : กฤตภาคอีสาน
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : กุญ(ส่วย)บ้านปราสาท:วัฒนธรรมผสมกลมกลืน
- สาระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

บ้านปราสาท จังหวัดศรีสะเกษ ที่ตั้งชุมชนไทยลาว และชาวไทยกุญ (ส่วย) สองเผ่าพันธุ์ที่ใช้ชีวิตอาศัยร่วมกันในหมู่บ้านเดียวกัน เป็นการอยู่แบบผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตเข้าด้วยกัน มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่นเดียวกับชาวพุทธทั่วไป คือ "บุญข้าวสาก" หรือบุญเดือนสิบ บุญในประเพณีฮีตสิบสอง จารีตประเพณีสำคัญของชาวอีสาน ซึ่งก่อนหน้านี้นักวิจัย (เก่า) นับถือผี มีความเชื่อในเรื่อง ภูตผีปีศาจอยู่มาก โดยเฉพาะกลุ่มชาวกุญที่เรียกว่ากุญดำเรี (กุญเจ้าหรือส่วยข้าง)

สกลนคร

- พิพิธภัณฑ์อีสาน

- ชื่อพิพิธภัณฑ์ ห้องแสดงวัฒนธรรมไทโย้ย ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเทศบาลตำบลอากาศอำนวย
- ที่ตั้ง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเทศบาลตำบลอากาศอำนวย อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
- คณะผู้ดำเนินการ อยู่ในความดูแลของกองการศึกษา เทศบาลอากาศอำนวย โดยห้องแสดงวัฒนธรรมไทโย้ยเป็นส่วนหนึ่งของศูนย์กลางการเรียนรู้ชุมชน โดยมีเจ้าหน้าที่ดูจำนวน 1 คน โดยเป็นทั้งผู้รู้ของท้องถิ่นเนื่องจากเป็นอดีตกำนัน
- ประวัติความเป็นมา คณะผู้บริหารเทศบาลตำบลอากาศอำนวย มีแนวความคิดในการพัฒนาบริเวณตลาดสดเทศบาลเดิมให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เพื่อจัดบริการให้ชุมชนและคนในชุมชน เข้าถึงแหล่งความรู้ต่างๆ อาทิ ห้องสมุดชุมชน การเรียนรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงดำเนินการจัดสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและเปิดให้บริการอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2548 ซึ่งในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประกอบด้วยองค์ประกอบการเรียนรู้ 7 ส่วน คือ ห้องแสดงวัฒนธรรมไทโย้ย ห้องสมุด ห้องอินเทอร์เน็ต ห้องวิชาการ ห้องเรียนรู้อาชีพ ร้านค้าชุมชน และลานกิจกรรม

ห้องแสดงวัฒนธรรมไทโย้ย เป็นห้องจัดแสดง จัดเก็บวัตถุของมีค่าที่รับบริจาคและการเก็บรวบรวมของเทศบาลตำบลอากาศอำนวยเพื่อให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาและท้องถิ่น

- บทบาททั่วไป การจัดแสดงภายในห้องแสดงวัฒนธรรมไทโย้ย แบ่งได้ดังนี้
 1. แสดงโบราณวัตถุ ภาชนะรูปแบบต่างๆที่ได้รับบริจาคและการเก็บรวบรวมของเทศบาล
 2. วัตถุสิ่งของเครื่องใช้ที่เคยใช้ในการดำรงชีวิตของชาวอากาศอำนวย ได้แก่ พาหนะ มิดพร้าว เครื่องมือการเกษตร เครื่องชั่ง ตะเกียง น้ำเต้า เหยือก ธนบัตรเก่า เขาสัตว์

3. วัตถุ เครื่องมือ เครื่องใช้ในประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ได้แก่ กลองเลง เรือไฟ
4. จัดเก็บรวบรวมเอกสารโบราณ สมุดข่อย
5. จัดเก็บรวบรวมผ้าเก่า และผ้าลายต่างๆ ที่ผลิตในพื้นที่อากาศอานวย

- บทบาทเฉพาะพันธกิจ

ประเพณี, พิธีกรรม จัดแสดงเครื่องมือ เครื่องใช้ในประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ได้แก่ กลองเลง เรือไฟ

- ช่วงเวลาการสำรวจและการบันทึกข้อมูล มิถุนายน 2549

หมายเหตุ ห้องแสดงวัฒนธรรมไทยโย้ย เป็นห้องแสดงนิทรรศการเพื่อการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่อาศัยอยู่ตามแนวบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง มีอัตลักษณ์ทางภาษาและความเชื่อประเพณีเป็นของท้องถิ่น แก่คนในชุมชน นักเรียนนักศึกษา นักท่องเที่ยว

- ชื่อพิพิธภัณฑ์ ศูนย์วัฒนธรรมอำเภออากาศอานวย โรงเรียนอากาศอานวยศึกษา

- ที่ตั้ง โรงเรียนอากาศอานวยศึกษา อำเภออากาศอานวย จังหวัดสกลนคร

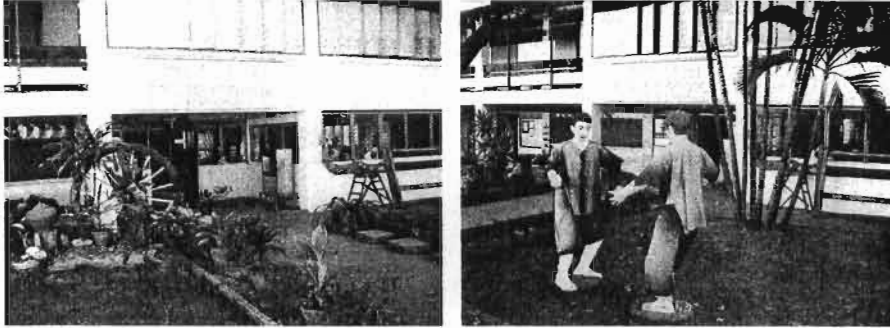
- คณะผู้ดำเนินการ ประธานกรรมการคือ ผู้อำนวยการสถานศึกษา กรรมการ และเลขานุการ(นาง รัญจวน กุลอ๊ก)

- ประวัติความเป็นมา ในสมัยที่นายประสิทธิ์ หิมะคุณ ดำรงตำแหน่งนายอำเภออากาศอานวย

ได้รับบริจาค โบราณวัตถุและสิ่งของมีค่าจากชาวอำเภออากาศอานวย เมื่อโบราณวัตถุ

มีจำนวนมากขึ้น นายอำเภอจึงมอบให้โรงเรียนอากาศอานวยศึกษาคูแลและรับผิดชอบ โบราณวัตถุ ที่ได้รับการบริจาค

ศูนย์ฯก่อตั้งเป็นศูนย์วัฒนธรรมอำเภออากาศอานวย ในปี พ.ศ. 2533 มีคณะกรรมการดำเนินงานมีผู้อำนวยการสถานศึกษาเป็นประธานกรรมการ บุคลากร โรงเรียนเป็นกรรมการ ต่อมา ในปี 2542 มีโครงการที่จะขยายและก่อสร้างอาคารศูนย์วัฒนธรรมอำเภออากาศอานวยให้เป็นเอกเทศ โดยการสนับสนุนของ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ แต่ไม่ได้ดำเนินการต่อ เนื่องจากขาดที่ดินในการก่อสร้างศูนย์ฯ และหลายปัจจัยทำให้ไม่สามารถดำเนินการได้

- **บทบาททั่วไป วัตถุประสงค์จัดแสดงมีดังนี้**

1. จัดแสดงโบราณวัตถุและภาชนะดินเผา เครื่องมือเครื่องใช้ประเภทโลหะที่พบในบริเวณอำเภออากาศอำนวย
2. จัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิต และเครื่องมือเครื่องใช้ในพิธีกรรมและประเพณี
3. ท้องถิ่น อาทิ เรือไฟ กลองโปง อัก เครื่องมือหาปลาชนิดต่างๆ เครื่องใช้ในการดำรงชีวิต และอื่นๆ
4. จัดแสดงผ้าเก่าที่ได้รับการขึ้นทะเบียนจากกรมศิลปากร และผ้าที่ผลิตได้ในท้องถิ่นประเภทต่างๆ
5. รวบรวมเอกสาร ตำรา เอกสารโบราณ เป็นแหล่งในการศึกษาค้นคว้าด้านวัฒนธรรมของอำเภออากาศอำนวย

- **บทบาทเฉพาะพันธกิจ**

ประเพณี พิธีกรรม จัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ในพิธีกรรมและประเพณีท้องถิ่น อาทิ เรือไฟ กลองโปง และอื่นๆ

- **ช่วงเวลาการสำรวจและการบันทึกข้อมูล มิถุนายน 2549**

หมายเหตุ ศูนย์วัฒนธรรมอำเภออากาศอำนวย นำเสนอเนื้อหาและเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูล อนุรักษ์มรดกทางด้านวัฒนธรรมของอำเภออากาศอำนวย ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ โย้ย

จังหวัดหนองคาย

- สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- ประเภทของข้อมูล : ชนบธรรมเนียม
- เวลาที่รวบรวม : -
- ผู้รวบรวม : ศูนย์ข่าวภาคอีสาน
- ผู้ให้ข้อมูล : -
- สถานที่รวบรวม : -
- รูปแบบการบันทึก : กฤตภาคอีสาน
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : บั้งไฟพญานาค...ยังขายได้
- สารระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

บั้งไฟพญานาค เป็นความเชื่อของชาวอีสานแถบลุ่มแม่น้ำโขง ที่ว่าในคืนวันออกพรรษา หรือวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 จะมีปรากฏการณ์ธรรมชาติ คือ กลุ่มลูกไฟขนาดไข่ไก่สีชมพูอมแดง พุ่งขึ้นจากแม่น้ำโขงสูงไม่ต่ำกว่า 10 เมตร ขึ้นสู่ท้องฟ้าและจางหายไป ลูกไฟที่เกิดขึ้นจะไม่มีเสียง ความเชื่อเรื่องนี้ยังต้องทำการพิสูจน์อีกโดยกลุ่มคนรุ่นใหม่ นพ.มนัส กนกศิลป์ ได้วิเคราะห์ตามหลักวิทยาศาสตร์แล้ว เชื่อว่าบั้งไฟพญานาคเกิดจากก๊าซร้อนคือมีเทน และไนโตรเจน อยู่ในสถานะที่เหมาะสม อีกทั้งเกิดแรงโน้มถ่วงของโลกพอดี ทำให้เกิดแสงไฟลุกขึ้น

จังหวัดอุดรธานี

- พิพิธภัณฑสถาน

- ชื่อพิพิธภัณฑสถาน หอพิพิธภัณฑสถานภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนโนนสูงพิทยาคาร
- ที่ตั้ง โรงเรียนโนนสูงพิทยาคาร ตำบลโนนสูง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี
- คณะผู้ดำเนินการ หอพิพิธภัณฑสถานมีผู้ดูแลคือ อาจารย์ประสิทธิ์ อุ่นมณี (อาจารย์หมวดวิชาพลศึกษา มีคณะกรรมการอีกส่วนกำกับดูแล มีการประชุมกรรมการเฉลี่ยปีละ 1 ครั้ง
- ประวัติความเป็นมา สืบเนื่องจากบริเวณพื้นที่ของชุมชนบ้านโนนสูง (ปัจจุบันเป็นเทศบาลตำบลโนนสูง) มีการค้นพบโบราณวัตถุที่มีอายุร่วมสมัยกับวัฒนธรรมบ้านเชียง และสำนักโบราณคดีภาค

7 จังหวัดขอนแก่นเข้ามาทำการสำรวจและชุดค้นกำหนดอายุสมัยว่าอยู่ร่วมสมัยกับวัฒนธรรมบ้านเชียง โรงเรียนโนนสูงพิทยาคาร จึงรวบรวมและขอรับบริจาคโบราณวัตถุที่ชาวบ้านค้นพบ จัดทำเป็นห้องพิพิธภัณฑ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในปี พ.ศ. 2545 ซึ่งในขณะนั้นผู้อำนวยการให้ความสำคัญ ใช้งบประมาณในการออกแบบและจัดนิทรรศการเป็นจำนวน 40,000 บาท

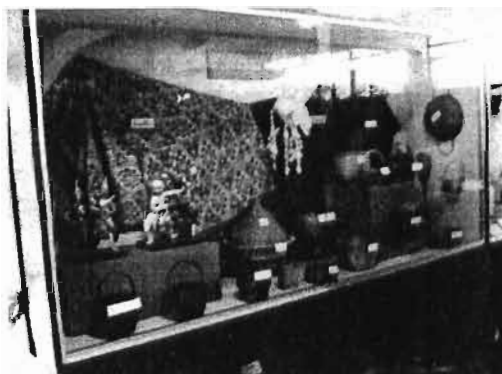
- บทบาททั่วไป

การจัดแสดงนิทรรศการ แบ่งออกดังนี้

1. เรื่อง เครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิตของคน ในท้องถิ่น
2. เรื่อง โบราณวัตถุที่ค้นพบในบริเวณชุมชนโนนสูง ภาชนะดินเผาร่วมสมัยวัฒนธรรมบ้านเชียงมีทั้งโบราณวัตถุจริงและการสร้างเลียนแบบ
3. ป้ายนิทรรศการ ความรู้เรื่องท้องถิ่นจังหวัดอุดรธานี ความรู้เรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีไทย และเรื่องฮิต 12 คอง 14

- บทบาทเฉพาะพันธกิจ

ประเพณี, พิธีกรรม จัดแสดงป้ายนิทรรศการเกี่ยวกับความรู้ท้องถิ่นเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีไทย และเรื่องฮิต 12 คอง 14

ช่วงเวลาการสำรวจและการบันทึกข้อมูล มิถุนายน 2549

หมายเหตุ พิพิธภัณฑ์มีความพร้อมในเรื่องข้อมูล โดยเฉพาะเรื่องแห่งโบราณคดียุคก่อนประวัติศาสตร์โนนกระเบื้อง บริเวณชุมชนโนนสูง เพราะผู้ดูแลได้มีการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเป็นตำราของโรงเรียนและใช้ประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

พิพิธภัณฑ์ศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนโนนสูงพิทยาคาร เป็นศูนย์รวบรวมข้อมูลและแหล่งศึกษาเรียนรู้ด้านโบราณคดีของชุมชนโบราณโนนกระเบื้องที่อยู่ในบริเวณตำบลโนนสูง ซึ่งมีความสำคัญทางโบราณคดีที่มีอายุร่วมสมัยกับวัฒนธรรมบ้านเชียง

จังหวัดอุบลราชธานี

- พิพิธภัณฑ์อีสาน

- ชื่อพิพิธภัณฑ์ หอศิลปวัฒนธรรม วัดสุปฏิญนารามวรวิหาร
- ที่ตั้ง ถ. สมเด็จ อ. เมือง จ. อุบลราชธานี
- คณะผู้ดำเนินการ อยู่ในความดูแลของวัดสุปฏิญนารามวรวิหาร
- ประวัติความเป็นมา สมเด็จพระมหาธีรวงศ์เจ้าคณะมณฑลอีสาน(ขณะนั้น) ต้องการจะสร้างอนุสรณ์สถาน รวบรวมของโบราณและหลักศิลาจารึก ในปี 2534 จึงได้สร้างหอศิลปวัฒนธรรมขึ้นจากผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาค
- บทบาททั่วไป จัดแสดงโบราณวัตถุต่างๆ เช่นรูปเคารพศิลปะขอม พระพุทธรูปสมัยต่างๆ ทัບหลัง ไบลาน ตำรา และพระไตรปิฎก ภาษาโบราณ เครื่องใช้ในการประกอบพิธีสงฆ์ หอศิลปวัฒนธรรมเก็บรวบรวมโบราณวัตถุ ที่มีคุณค่าต่อการศึกษาประวัติศาสตร์และโบราณคดีของจังหวัดอุบลราชธานีไว้จำนวนหนึ่ง โบราณวัตถุบางชิ้นมีความเก่าแก่ร่วม 1,000 ปี เช่น ทัບหลังปราสาทหินเขมรในยุคแรกๆ พระพุทธรูปสมัยต่างๆ ที่มีคุณค่าต่อการศึกษาทั้งในระดับท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ

- บทบาทเฉพาะพันธกิจ

ประเพณี,พิธีกรรม มีการจัดเก็บและจัดแสดงเครื่องใช้ในการประกอบพิธีสงฆ์ เช่น

พืดยศ

- ช่วงเวลาการสำรวจและการบันทึกข้อมูล มิถุนายน 2549

หมายเหตุ หอศิลป์วัฒนธรรมได้จัดแสดงโบราณวัตถุกลางแจ้ง ซึ่งจัดไว้บริเวณหน้าอุโบสถเป็นพิพิธภัณฑ์กลางแจ้ง วัดสุปฏิญนารามวรวิหาร เป็นวัดธรรมยุติกนิกายแห่งแรกของภาคอีสาน สร้างในสมัยรัชกาลที่ 4

- ชื่อพิพิธภัณฑ์ หอวัฒนธรรมอุบลนิทัศน์

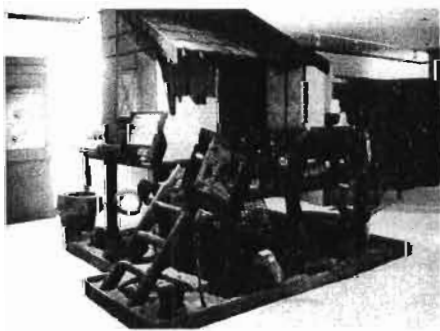
- ที่ตั้ง ชั้น1 ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมกาญจนาภิเษก มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

- คณะผู้ดำเนินการ บริหารงาน โดยผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม รองผู้อำนวยการและคณะกรรมการสำนัก มีอธิการบดีและรองอธิการบดีฝ่ายวิเทศสัมพันธ์และวัฒนธรรม กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิและกรรมการที่ปรึกษา

- ประวัติความเป็นมา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม ได้วิวัฒนาการมาจากหน่วยประจำของกองวัฒนธรรม กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ จากนั้นปี 2518 มีพรบ.วิทยาลัยครูฉบับแรกที่กำหนดให้มีภารกิจเพิ่มในการส่งเสริมวัฒนธรรม วิทยาลัยครูกับกองวัฒนธรรมจึงจัดตั้งหน่วยงานรับผิดชอบข้อมูลสารสนเทศทางวัฒนธรรมท้องถิ่นและของจังหวัด

- บทบาททั่วไป จัดแสดงนิทรรศการถาวร 5 ห้อง โดยจัดเป็นห้องละ 1 หัวข้อ ได้แก่

- 1.ห้องภูมิเมือง จัดแสดงภูมิศาสตร์ของจังหวัดอุบล แสดงแผนที่และหุ่นจำลอง
- 2.ห้องภูมิราชธานี จัดแสดงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองอุบลราชธานี
- 3.ห้องภูมิธรรม จัดแสดงเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาทั้งภาพและหุ่นจำลอง
- 4.ห้องภูมิปัญญาจัดแสดงวิถีชีวิตของชาวอุบล มีหุ่นจำลอง ภาพถ่าย ภาพวาดวีดิทัศน์
5. ห้องภูมิราชภัฏ แสดงประวัติสถานศึกษาในจังหวัดอุบลราชธานี

- บทบาทเฉพาะพันธกิจ

ประเพณี,พิธีกรรม จัดแสดงประเพณีฮีตสิบสอง ประเพณีขอฝน(บุญบั้งไฟ) การแห่เทียนแบบโบราณ การสูตราชวัณ การทำบุญตักบาตร

- ช่วงเวลาการสำรวจและการบันทึกข้อมูล มิถุนายน 2549

หมายเหตุ การจัดแสดงนิทรรศการ ประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

1. ห้องภูมิเมือง จัดแสดงภูมิศาสตร์ของจังหวัดอุบล แสดงแผนที่และหุ่นจำลอง แสดงที่ตั้งสำคัญของเมืองอุบล แสดงอาณาเขตที่ตั้งลักษณะภูมิประเทศด้านธรณีวิทยาและทรัพยากรธรรมชาติ
2. ห้องภูมิราชธานี จัดแสดงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองอุบลราชธานี โดยการจำลองกายภาพการตั้งเมืองอุบล วิถีทัศน์ ภาพถ่าย และวัตถุโบราณ
3. ห้องภูมิธรรม จัดแสดงเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดอุบลราชธานีทั้งภาพและหุ่นจำลอง
4. ห้องภูมิปัญญาจัดแสดงวิถีชีวิตของชาวอุบล มีหุ่นจำลอง ภาพถ่าย ภาพวาดวิถีทัศน์การดำรงชีวิตรวมถึงประเพณีต่างๆ ของชาวอีสาน
5. ห้องภูมิราชภัฏ แสดงประวัติสถานศึกษาในจังหวัดอุบลราชธานี ตลอดจนพัฒนาการสถาบันระดับอุดมศึกษาในจังหวัด

- สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- ประเภทของข้อมูล : บทสวดพิธีกรรม
- เวลาที่รวบรวม : 2543
- ผู้รวบรวม : สมพงษ์ พรหมสะอาด
- ผู้ให้ข้อมูล :-
- สถานที่รวบรวม :-
- รูปแบบการบันทึก : บทความอีสาน
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : ต่ออายุสายน้ำ ถิ่นชีวิตชาวฝั่งมูลโขง
- สารสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

คณะกรรมการหมู่บ้านแม่บุญมั่นอิน ได้จัดให้มีพิธีสืบชะตาแม่น้ำโขง-แม่น้ำมูลขึ้นด้วยมุ่งหวังที่จะสืบสาน ต่ออายุให้กับทั้งสองลำน้ำตามความเชื่อมาแต่ประเพณีโบราณ อีกทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งของช่วงเวลาในการรณรงค์คืนอิสรภาพให้แก่แม่น้ำ ตามที่มีการกำหนดกันไว้เมื่อ 3 ปีก่อนในวาระที่ชาวบ้าน ผู้ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนทั่วโลกได้ร่วมกันปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ต่อสู้กันที่ประเทศบราซิล ตลอดจนร่วมกัน กำหนดให้ช่วงสัปดาห์ที่สองถึงสัปดาห์ที่สามของเดือนมีนาคมทุกปี เป็นเวลาที่ทั่วโลกจะรณรงค์ยับยั้งการสร้างเขื่อน โดยมีคำขวัญร่วมกันว่า "แม่น้ำเพื่อชีวิต ไม่ใช่เพื่อความตาย" พิธีกรรมหลังจากทำบุญเลี้ยงพระแล้ว ขบวนของชาวบ้าน นำหน้าโดยพานบายศรีสู่ขวัญ เดินมุ่งไปสู่จุดที่แม่น้ำมูล กับแม่น้ำโขงไหลมาบรรจบกัน

เมื่อถึงคอนค่านก็เริ่มพิธีกรรม ทางพราหมณ์ด้วยการสวดบาลีเป็นการเรียกขวัญให้กับแม่น้ำ จากนั้นผู้เฒ่าผู้แก่ผูกข้อแขนให้ผู้เข้าร่วมพิธีเพื่อให้เป็นกำลังใจ มีแรงที่จะสู้ต่อไป

- ประเภทของข้อมูล : ขนบธรรมเนียม
- เวลาที่รวบรวม :-
- ผู้รวบรวม : กริชชัย มหาชนะวงศ์
- ผู้ให้ข้อมูล :-
- สถานที่รวบรวม :-
- รูปแบบการบันทึก : กฤตภาคอีสาน
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : เล่าเรื่องแม่น้ำสองสีขลประเพณีแห่เทียนพรรษา
- สารสำคัญเนื้อเรื่อง โดยย่อ

นับว่าเป็นโอกาสทองสำหรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ที่จะได้มีโอกาสได้สัมผัสกับจังหวัดอุบลราชธานีอย่างครบวงจร เพราะใช้เวลาเดินทางท่องเที่ยวไปกับงานประเพณีแห่เทียนพรรษา แล้วจะต้องได้กำไรชีวิตอย่างคุ้มค่ากับการสัมผัสกับ ความละเมียดละไมของขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชาวอีสาน อีกด้วย นอกจากนี้อาจจะใช้เวลาเพียงไม่ถึงครึ่งวัน ออกตระเวนเที่ยวชมความงามของธรรมชาติ เช่น แม่น้ำสองสี ผาแต้ม ภาพเขียนโบราณบนผาชัน แก่งสะพือและแก่งตะนะ เป็นต้น

การศึกษาพื้นที่โดยภาพรวมในภาคอีสาน

- สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- ประเภทของข้อมูล : ประเพณีและพิธีกรรม
- เวลาที่รวบรวม : 2536
- ผู้รวบรวม : ศรีสวัสดิ์ สอนสมนึก
- ผู้ให้ข้อมูล :-
- สถานที่รวบรวม :-
- รูปแบบการบันทึก : ภาคนิพนธ์อีสาน
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : การสุตฺร
- สารสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

การสุตฺรหรือการสุตฺรรดน้ำเป็นประเพณีเก่าแก่ของชาวอีสานซึ่งเชื่อว่าการสุตฺรสามารถปิดรังควานไล่ผีหรือความแปลกประหลาดที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน เช่น ผีนร่าย มีกลางสังฆรณ์ ให้ผู้ที่ทำอยู่สบาย การสุตฺรแบ่งเป็น 2 ประเภท คือการสุตฺรบูชาและการสุตฺรเสียเคราะห์หรือการสุตฺร

สะเดาะเคราะห์ การสูตบรมชาจัดทำขึ้นเพื่อกล่าวขอบคุณเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทำให้มีความสุขจะทำตอนวันปีใหม่และวันสงกรานต์ ส่วนการสูตเสียดเคราะห์จะทำเมื่อเกิดความทุกข์ โดยชาวบ้านจะหาฤกษ์ก่อนแล้วไปนับกับหมอดู ผู้เสียดเคราะห์เป็นผู้เตรียมอุปกรณ์ใช้กากกล้วยทำเป็นกระทงรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเสียดไม้ไผ่ไวนำหมากพลู ข้าวตอก ข้าวเหลือง ข้าวแดง ข้าวดำ ข้าวขาว เทียนเวียนหัว คาคึง ไม้ซ้อทุงและไม้เฮ้ทุง โทศกษัตริย์ ผลไม้ต่าง ๆ อาหารคาว รูปปั้น ข้าวสารวางบนกระทง นำไม้ซ้อทุงและไม้เฮ้ทุงอย่างละ 9 อัน เสียดรอบกระทงแล้วนำค้ายมงคลพันรอบกระทง เมื่อหมอดูตรมถึงผู้เสียดเคราะห์จะนั่งหันหน้าไปทางทิศเหนือ มีกระทงวางอยู่ข้างหน้าและวางทับเสื้อผ้า ส่วนหมอดูจะนั่งทางทิศตะวันตกแล้วหันหน้าไปทางทิศตะวันออกแล้วเริ่มประกอบพิธีกรรม

- ประเภทของข้อมูล : ประเพณีและพิธีกรรม

- เวลาที่รวบรวม : 2545

- ผู้รวบรวม : วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์

- ผู้ให้ข้อมูล :-

- สถานที่รวบรวม :-

- รูปแบบการบันทึก :บทความอีสาน

- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : บุญบั้งไฟ

- สาระสำคัญเนื้อเรื่อง โดยย่อ

บุญบั้งไฟเป็นประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวอีสานที่จัดขึ้น ในเดือนหก เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในเรื่องพระยาแถน เทพเจ้าผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลก โดยเชื่อว่าการงานบุญบั้งไฟเป็นการส่งข่าวให้พระยาแถนได้รับรู้ว่า โลกมนุษย์กำลังได้รับ ความเดือดร้อนที่เกิดจากความแห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวบ้านจะจัดทำบั้งไฟเพื่อจุดขึ้นไป บนท้องฟ้าให้พระยาแถนได้รับรู้และบันดาลให้ฝนตก อุปกรณ์สำคัญ ที่ใช้ในการทำบั้งไฟ คือ ดินระเบิด หรือหม้อหรือมือ กระบอกไม้ไผ่ และส่วนที่นำมาตกแต่งให้สวยงาม เรียกว่า เอ้บั้งไฟ

- ประเภทของข้อมูล : ประเพณีและพิธีกรรม

- เวลาที่รวบรวม : 2546

- ผู้รวบรวม :-

- ผู้ให้ข้อมูล :-

- สถานที่รวบรวม :-

- รูปแบบการบันทึก :ภาคนิพนธ์อีสาน

- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : ประเพณีบุญข้าวประดับดิน

- สารสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

ประเพณีบุญข้าวประดับดิน เป็นพิธีกรรมเนื่องด้วยกตเวทิตา พิธีกรรมหนึ่งของชาวอีสาน และจัดเป็นพิธีกรรมที่สำคัญพิธีหนึ่งในฮีตสิบสองของชาวอีสานที่กระทำสืบเนื่องกันมาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน เป็นพิธีกรรมเพื่ออุทิศส่วนกุศล หรือส่งข้าวปลาอาหาร เครื่องนุ่งห่มไปให้บรรพบุรุษหรือวงศาคณาญาติที่ล่วงลับไปแล้ว และเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษของตน ผู้เขียนได้กล่าวถึงประเพณีบุญข้าวประดับดินของชาวอีสาน ซึ่งอพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านโนนแดง และบ้านกลาง ต.ลำพันตา อ.นาดี จ.ปราจีนบุรี และยังคงได้สืบทอดประเพณี ดังกล่าวโดยกระทำกันในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9

- ประเภทของข้อมูล : ขนบธรรมเนียม

- เวลาที่รวบรวม : -

- ผู้รวบรวม : วิเชียร เกื้อทาน

- ผู้ให้ข้อมูล : -

- สถานที่รวบรวม : -

- รูปแบบการบันทึก : กฤตภาคอีสาน

- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : บุญข้าวสาก

- สารสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

บุญข้าวสาก หรือบุญกระยาสารท หรือบุญเดือนสิบ เป็นประเพณีในฮีตสิบสองของชาวอีสาน มีความเชื่อว่าเป็นวันเพ็ญเดือนสิบเป็นวันที่บรรพบุรุษที่ตายไปแล้วถูกปลดปล่อยให้ลงมารับส่วนบุญส่วนกุศลจากญาติพี่น้อง การทำบุญข้าวสากจะมีพิธีคือ ก่อนจะถึงเช้ามีคของวันเพ็ญเดือนสิบ ทุกครัวเรือนจะจัดเตรียมข้าวปลาอาหาร น้ำ หอมก พลุ ยาสูบ ธูปเทียน เพื่อนำไปให้พระสงฆ์ในวัดทำพิธีสวดคาถา จากนั้นก็จะนำเอาอาหารเหล่านั้นไปวางไว้ที่หน้าธาตุที่เก็บกระดูก(อัฐิ) ของบรรพบุรุษ

- ประเภทของข้อมูล : ขนบธรรมเนียม

- เวลาที่รวบรวม : 2531

- ผู้รวบรวม : สาร สาระทัศนานันท์

- ผู้ให้ข้อมูล : -

- สถานที่รวบรวม : -

- รูปแบบการบันทึก : หนังสือ

- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : ฮีตสิบสองคลองสิบสี่ฉบับย่อ

- สารสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

ฮิตสิบสอง-คลองสิบสี่ เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือปฏิบัติมาแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ฮิตสิบสองมาจากคำสองคำคือ ฮิต คำหนึ่ง และสิบสอง คำหนึ่ง ฮิตมาจากคำว่า จาริต และสิบสอง มาจากคำว่า สิบสองเดือน ฮิตสิบสองจึงหมายถึง จาริตประเพณีที่ประชาชนในภาคอีสานปฏิบัติกันมาในโอกาสต่างๆ ทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปี คลองสิบสี่บางที่เขียนหรือออกเสียงเป็นคลองสิบสี่ เป็นคำและข้อปฏิบัติคู่กันกับฮิตสิบสอง คลองสิบสี่หรือคลองสิบสี่ มาจากคำสองคำคือ คลองหรือคอง คำหนึ่ง และสิบสองคำหนึ่ง คลองหรือคองหมายความว่าธรรมเนียมประเพณี ทางหรือแนวทางสิบสี่หมายถึงข้อวัตรหรือแนวทางปฏิบัติ 14 ข้อ คั้งนั้นคลองสิบสี่หรือคองสิบสี่จึงหมายถึง ข้อวัตรหรือแนวทางที่ประชาชนทุกคนนับตั้งแต่พระมหากษัตริย์ ข้าราชการ ผู้มีหน้าที่ปกครองบ้านเมือง และคนธรรมดาสามัญพึงปฏิบัติ 14 ข้อ

- ประเพณีไทยคอกทอม

ประเภทข้อมูล	ชื่อเรื่อง	รูปแบบการจัดเก็บ	ผู้จัดทำ
พิธีกรรม	การประทับร่างทรง	www.prapayneethai.com/th/rite/north_east/view.asp?id=0519	Webmaster,programmer:Tanagon Webhosting by Thaidreamhost
พิธีกรรม	ขอขมาวัวควาย	www.prapayneethai.com/th/rite/north_east/view.asp?id=0524	Webmaster,programmer:Tanagon Webhosting by Thaidreamhost
พิธีกรรม	พ้อนผีฟ้า	www.prapayneethai.com/th/rite/north_east/view.asp?id=0522	Webmaster,programmer:Tanagon Webhosting by Thaidreamhost
พิธีกรรม	บายศรีสู่ขวัญ	www.prapayneethai.com/th/rite/north_east/view.asp?id=0518	Webmaster,programmer:Tanagon Webhosting by Thaidreamhost
พิธีกรรม	มมวัด	www.prapayneethai.com/th/rite/north_east/view.asp?id=0526	Webmaster,programmer:Tanagon Webhosting by Thaidreamhost

ประเภท ข้อมูล	ชื่อเรื่อง	รูปแบบการจัดเก็บ	ผู้จัดทำ
พิธีกรรม	สงฆ์ ปูชนียสถาน	www.prapayneethai.com/ th/rite/north_east/view.asp ?id=0528	Webmaster,programmer:Tanagon Webhosting by Thaidreamhost
พิธีกรรม	สมโภชพระธาตุ ศรีสองรัก	www.prapayneethai.com/ th/rite/north_east/view.asp ?id=0530	Webmaster,programmer:Tanagon Webhosting by Thaidreamhost
พิธีกรรม	ช่างกะมุดและ อถึ้งมุด	www.prapayneethai.com/ th/rite/north_east/view.asp ?id=0532	Webmaster,programmer:Tanagon Webhosting by Thaidreamhost
พิธีกรรม	บุญเลี้ยงบ้าน	www.prapayneethai.com/ th/rite/north_east/view.asp ?id=0536	Webmaster,programmer:Tanagon Webhosting by Thaidreamhost
พิธีกรรม	แตกเดินสาก	www.prapayneethai.com/ th/rite/north_east/view.asp ?id=0523	Webmaster,programmer:Tanagon Webhosting by Thaidreamhost
พิธีกรรม	เรียกขวัญข้าว	www.prapayneethai.com/ th/rite/north_east/view.asp ?id=0525	Webmaster,programmer:Tanagon Webhosting by Thaidreamhost
พิธีกรรม	เซียงข้องหรือ เสียงข้อง	www.prapayneethai.com/ th/rite/north_east/view.asp ?id=0527	Webmaster,programmer:Tanagon Webhosting by Thaidreamhost
พิธีกรรม	บุญคูณลาน/สู่ ขวัญข้าว	www.prapayneethai.com/ th/rite/north_east/view.asp ?id=0529	Webmaster,programmer:Tanagon Webhosting by Thaidreamhost
พิธีกรรม	รำสะเอ็ง /รำแม่สะเอ็ง	www.prapayneethai.com/ th/rite/north_east/view.asp ?id=0531	Webmaster,programmer:Tanagon Webhosting by Thaidreamhost

ประเภท ข้อมูล	ชื่อเรื่อง	รูปแบบการจัดเก็บ	ผู้จัดทำ
พิธีกรรม	ปะติ้วล พระภูมิ เขมร	www.prapayneethai.com/ th/rite/north_east/view.asp ?id=0533	Webmaster,programmer:Tana gon Webhosting by Thaidreamhost
พิธีกรรม	บวงสรวงดวง วิญญาณสมเด็จพระนเรศวร มหาราช	www.prapayneethai.com/ th/rite/north_east/view.asp ?id=0535	Webmaster,programmer:Tana gon Webhosting by Thaidreamhost
พิธีกรรม	เลี้ยงเจ้าปู่ศรีสุท โธ คำชะโนด	www.prapayneethai.com/ th/rite/north_east/view.asp ?id=0519	Webmaster,programmer:Tana gon Webhosting by Thaidreamhost
ประเพณี ท้องถิ่น	ฮีตสิบสอง	www.prapayneethai.com/ th/tradition/north_east/vie w.asp?id=0493	Webmaster,programmer:Tana gon Webhosting by Thaidreamhost
ประเพณี ท้องถิ่น	ผูกเสี่ยวงานใหม่	www.prapayneethai.com/ th/tradition/north_east/vie w.asp?id=0494	Webmaster,programmer:Tana gon Webhosting by Thaidreamhost
ประเพณี ท้องถิ่น	ไหลเรือไฟ	www.prapayneethai.com/ th/tradition/north_east/vie w.asp?id=0496	Webmaster,programmer:Tana gon Webhosting by Thaidreamhost
ประเพณี ท้องถิ่น	วันฉลองชัยชนะ ของท้าวสุระ นารี	www.prapayneethai.com/ th/tradition/north_east/vie w.asp?id=0498	Webmaster,programmer:Tana gon Webhosting by Thaidreamhost
ประเพณี ท้องถิ่น	บุญเบิกฟ้า	www.prapayneethai.com/ th/tradition/north_east/vie w.asp?id=0500	Webmaster,programmer:Tana gon Webhosting by Thaidreamhost
ประเพณี ท้องถิ่น	บุญข้าวสาก/บุญ เดือนสิบ	www.prapayneethai.com/ th/tradition/north_east/vie w.asp?id=0504	Webmaster,programmer:Tana gon Webhosting by Thaidreamhost

ประเภท ข้อมูล	ชื่อเรื่อง	รูปแบบการจัดเก็บ	ผู้จัดทำ
ประเพณี ท้องถิ่น	ผิดาโชน	www.prapayneethai.com/ th/tradition/north_east/view.asp?id=0506	Webmaster,programmer:Tanagon Webhosting by Thaidreamhost
ประเพณี ท้องถิ่น	แห่ปราสาทผึ้ง	www.prapayneethai.com/ th/tradition/north_east/view.asp?id=0508	Webmaster,programmer:Tanagon Webhosting by Thaidreamhost
ประเพณี ท้องถิ่น	แข่งสนับประจํา กะมอ	www.prapayneethai.com/ th/tradition/north_east/view.asp?id=0510	Webmaster,programmer:Tanagon Webhosting by Thaidreamhost
ประเพณี ท้องถิ่น	มหกรรม โปงลาง แพรว กาพสินธุ์	www.prapayneethai.com/ th/tradition/north_east/view.asp?id=0492	Webmaster,programmer:Tanagon Webhosting by Thaidreamhost
ประเพณี ท้องถิ่น	งานประจำปี ฉลองอนุสาวรีย์ เจ้าพ่อพระยาแล	www.prapayneethai.com/ th/tradition/north_east/view.asp?id=0495	Webmaster,programmer:Tanagon Webhosting by Thaidreamhost
ประเพณี ท้องถิ่น	งานแข่งเรือ พิมาย	www.prapayneethai.com/ th/tradition/north_east/view.asp?id=0497	Webmaster,programmer:Tanagon Webhosting by Thaidreamhost
ประเพณี ท้องถิ่น	ขึ้นเขาพนมรุ้ง	www.prapayneethai.com/ th/tradition/north_east/view.asp?id=0499	Webmaster,programmer:Tanagon Webhosting by Thaidreamhost
ประเพณี ท้องถิ่น	การเบิกนํานํ้า	www.prapayneethai.com/ th/tradition/north_east/view.asp?id=0501	Webmaster,programmer:Tanagon Webhosting by Thaidreamhost
ประเพณี ท้องถิ่น	บุญบั้งไฟ	www.prapayneethai.com/ th/tradition/north_east/view.asp?id=0502	Webmaster,programmer:Tanagon Webhosting by Thaidreamhost

ประเภท ข้อมูล	ชื่อเรื่อง	รูปแบบการจัดเก็บ	ผู้จัดทำ
ประเพณี ท้องถิ่น	บุญผะเหวด	www.prapayneethai.com/ th/tradition/north_east/vie w.asp?id=0505	Webmaster,programmer:Tanagon Webhosting by Thaidreamhost
ประเพณี ท้องถิ่น	พื๋อนกลองตุ้ม	www.prapayneethai.com/ th/tradition/north_east/vie w.asp?id=00507	Webmaster,programmer:Tanagon Webhosting by Thaidreamhost
ประเพณี ท้องถิ่น	เลี้ยงผีมเหศักดิ์ ชาวไทยวาริช ภูมิ	www.prapayneethai.com/ th/tradition/north_east/vie w.asp?id=0509	Webmaster,programmer:Tanagon Webhosting by Thaidreamhost
ประเพณี ท้องถิ่น	แซนการ์(การ แต่งงานชาว เขมร-สุรินทร์)	www.prapayneethai.com/ th/tradition/north_east/vie w.asp?id=0511	Webmaster,programmer:Tanagon Webhosting by Thaidreamhost

- สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 1-15

สารานุกรมวัฒนธรรม ไทย ภาคอีสาน เล่มที่ ๑

บุญกฐิน สาร สารทัศนานันท์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๔

บุญกฐิน เป็นการถวายผ้าแด่พระสงฆ์ซึ่งจำพรรษาแล้ว ชาวอีสานทำบุญกฐินตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือนสิบเอ็ด ถึงวันเพ็ญเดือนสิบสองเช่นเดียวกับทางภาคกลาง การทอดกฐินมีมาตั้งแต่โบราณกาล เพราะมีพุทธบัญญัติให้พระภิกษุแสวงหาผ้า และรับกฐินได้ตามกำหนดเวลาดังกล่าว มูลเหตุที่มีบุญกฐิน มีเรื่องเล่าว่า ในสมัยพุทธกาลมีพระภิกษุเมืองปาฐาจำนวน ๓๐ รูปพากันเดินทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่เขตวันมหาวิหาร พระภิกษุต้องเดินทางไกลมากและได้กำหนด

เข้าพรรษาเสียก่อนจึงหยุดเข้าพรรษาที่เมืองสาเกต พอออกพรรษาจึงเดินทางต่อ ด้วยหนทางไกล และฝนตก จีวรจึงเปียกเปื้อนโคลนตมไม่มีจีวรเปลี่ยน เมื่อพระพุทธรองค์ทรงเห็นความลำบาก เช่นนั้น จึงมีพุทธบัญญัติให้พระภิกษุแสวงหาผ้า และรับผ้ากฐินได้มีกำหนด ๑ เดือน ดังกล่าว จึงมีประเพณีทอดกฐินกันต่อมา นอกจากถวายจีวรและบริวารต่างๆ แด่พระภิกษุสงฆ์แล้ว ยังอาจถวายปัจจัยบูรณะบำรุงวัด แสดงถึงความสามัคคีธรรมในหมู่ประชาชนอีกด้วย

บุญกวนข้าวทิพย์ สถาพร พันธุ์ฉวี, ทองเลี่ยม เวียงแก้ว และประทวน บุญปรุก
ผู้เรียบเรียง หน้า ๘๒

บุญกวนข้าวทิพย์ เป็นประเพณีในงานวันออกพรรษา จากความเชื่อในครั้งพุทธกาล เรื่องนางสุชาดาปรุงข้าวมธุปายาสถวายพระพุทธเจ้า ก่อนครัสต์รู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งถือว่าเป็นของวิเศษจึงเรียกว่า ข้าวทิพย์ ชาวบ้านจะพร้อมใจกันทำถวายพระสงฆ์ถือว่าได้บุญกุศลมาก ข้าวทิพย์ทำจากน้ำนมข้าว และข้าวเม่า เป็นเครื่องปรุงที่สำคัญ สถานที่กวนจะทำเป็นปะรำพิธี มีเครื่องสักการบูชา จะเริ่มกวนข้าวทิพย์ในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือนสิบเอ็ด เด็กหญิงพรหมจารีนุ่งขาวห่มขาวเป็นผู้เริ่มกวนก่อน จากนั้นชาวบ้านจะพากันมาช่วยกวนต่อจนเสร็จ ซึ่งใช้เวลามาก รุ่งเช้าจึงนำไปถวายพระ และแจกจ่ายแบ่งปันกันอย่างสดใสอิมบุญโดยทั่วหน้า

บุญกองบัง วิศิษฐ์ ดวงสงค์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๑๑

บุญกองบัง เป็นบุญที่ชาวชัยภูมิทำขึ้นถวายพระภิกษุหรือสามเณร เพื่อสะเดาะเคราะห์ หรือเพื่อความ เป็นสิริมงคลแก่ตนเอง องค์ประกอบสำคัญของกองบังคือ ไตรจีวร ส่วนเครื่องบริวารอื่นๆ จะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับศรัทธาของผู้ทำบุญ ซึ่งทำได้ตลอดปีไม่มีกำหนด บุญกองบังเป็นบุญที่ชาวบ้านทำอุทิศให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว โดยไม่เจาะจงให้ใคร เป็นการทำบุญเฉพาะตนเองหรือครอบครัว ๒ กรณี คือ ทำเพื่อสะเดาะเคราะห์เชิญเวรกรรม เช่น เจ็บป่วยมานาน ประสบอุบัติเหตุ เป็นต้น กรณีที่ ๒ ทำบุญเพื่ออุทิศเป็นทานแด่พระสงฆ์และสามเณรที่ขาดแคลน อันควรแก่การสงเคราะห์ ชาวบ้านนิยมจัดกองบังไปถวายพระสงฆ์ และสามเณรในงานเทศกาลประจำปีของอำเภอหรือตำบล เช่น งานนมัสการพระธาตุทำอุเทน งานนมัสการพระธาตุบ้านธาตุ เป็นต้น

กองฮอด หรือ ฮอดสรง ธวัช ปุณโฆทก ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๑๔

ในพิธีฮอดสรงพระภิกษุเพื่อเลื่อนสมณศักดิ์ตามจารีตเดิมของภาคอีสานนั้น จะมีชาวบ้านและพระเถระผู้ใหญ่ของท้องถิ่นมาร่วมพิธีกันมากมาย เพื่อเป็นเกียรติแก่พระภิกษุที่ได้รับ ฮอดสรง และยังจัดพิธีใหญ่สมฐานะเรียกว่า กองฮอด ซึ่งมีสิ่งของและบริวารกองฮอดได้แก่ บริวารแปด

ศาลปัดรูปไปโพธิ์ ไม่ทำเหล็ก เม็ง หรือตั้งก็ได้ หลาบใบลาน หรือหลาบเงิน ทอง ตามสมณศักดิ์ที่ได้รับ เทียนพิธี ขันหมากเบ็ง ๑ คู่ ทำพิธีที่โองสรง ซึ่งจัดในลานวัด มีกระบวนแห่เครื่องบริขาร และพระภิกษุที่ได้รับสดทรง เข้ามาในโองสรง แล้วเริ่มพิธี สวดชัยมงคล พระเถระผู้เป็นประธานมอบศาลปัดและเครื่องบริขารต่างๆ พระสงฆ์นำสวดและสรงน้ำ แล้วตั้งพาทายศรีสูดขวัญ บางแห่งมีมหรสพทั้งคืน รุ่งเช้ามีการทำบุญอีกครั้ง

ก๊อบเขาะ มงกุฎ แก่นเคียว ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๑๖

ก๊อบเขาะ เป็นพิธีฝังกระดูกของเด็กของชาวไทยกลุ่มวัฒนธรรมเขมร-ลาว ซึ่งมีความเชื่อว่าสายรกเด็กเป็นของศักดิ์สิทธิ์ เวลาตัดสายสะดือหรือสายรกจะมีดสามเปลาะ ตัดตรงช่วงว่างจากเปลาะที่หนึ่ง เหลือไว้สองเปลาะ รอไว้จนสะดือขาดตรงเปลาะที่สามจะเอาสายรกสั้นๆ นั้นไปตากไว้ เชื่อกันว่าถ้าผสมข้าวต้มให้เด็กเจ้าของรกกิน จะเรียนเวทมนต์ได้มั่งคั่ง แต่ชาวบ้านทั่วไปมักเอาไปทิ้ง โดยเฉพาะสายรกสายยาวที่ตัดทิ้งนั้นต้องนำไปฝังตามตำราที่กำหนดทิศของเด็กที่เกิดในวันต่างๆ หนึ่งยังมีความเชื่อว่าถ้าไม่ต้องการให้ลูกไปตายถิ่นไกล ให้ฝังรกไว้ใต้บันไดบ้านนั่นเอง

กัณฑ์จอบ รัช ปุณ โณทก ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๕๑

กัณฑ์จอบ (จอบ แปลว่าซุ่ม คักคู้ ไปดูเป็นครั้งคราว) เป็นเครื่องไทยทานถวายกัณฑ์เทศน์ชนิดหนึ่งในงานบุญพระเวสส์ (เทศน์มหาชาติภาคอีสาน) เจ้าภาพหรือเจ้าของกัณฑ์เทศน์ไม่ได้จงกัณฑ์เทศน์ไว้เหมือนเจ้าภาพอื่นๆ แต่มีความประสงค์จะนำเครื่องบูชากัณฑ์และเครื่องไทยทานมาร่วมถวายด้วย มีลักษณะคล้ายๆ กับกัณฑ์หลอน (หลอนภาษาถิ่น แปลว่า แอบมาไม่บอก) ต่างกันตรงที่กัณฑ์จอบนี้เจ้าภาพมีความประสงค์จะถวายพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เมื่อพระภิกษุรูปนั้นขึ้นเทศน์ก็จะนำขบวนแห่กัณฑ์จอบมาขึ้นศาลาถวาย

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ ๒

บทสวดในพิธีกรรม

ควดข้าว พิษณุ สมพงษ์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๖๑๒

ควดข้าว หรือ ควาคข้าว คือ การทำพิธีปัดรังควานบำบัดโรคภัย โดยใช้ข้าวเหนียว ประกอบพิธีจุ่มตามตัวผู้ป่วยสาเหตุแห่งการทำพิธีควดข้าว ใช้ในกรณีที่ญาติพี่น้องของคนเจ็บป่วยเชื่อว่า คนป่วยถูกผีกระทำ ภายหลังจากการสูชั้วญ สวดขวัญแล้ว อาการไม่ดีขึ้น เรียกว่า ผีแทรก โดยมีวิธีการทำคือ เชิญเจ้าพิธีหรือหมอมิมาเตรียมเครื่องคาย อุปกรณ์ประกอบต่างๆ ซึ่งต้องใช้มือขวาถือ แล้วเอาอุปกรณ์ ไปแตะ จุ่มที่มีมือขวาของผู้ป่วย พร้อมกับกล่าวคำควดข้าว เมื่อจบคำกล่าวจะโยนของทิ้งไปที่ทิศตะวันตก เป็นเสร็จพิธี

แกกรัวะ (สะเคาะเคราะห์-ขมร) มงกุฏ แก่นเคียว ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๖๒

แกกรัวะ หมายถึง พิธีสะเคาะเคราะห์ ของชาวขมร ส่วย ทางอีสานเรียกว่า แต่งแก้ ที่เชื่อในเรื่องดวงชะตาราศี ถ้าหมอดูทำนายไว้หากดวงไม่ดีในปีใด จะต้องทำพิธีแกกรัวะ หรือสะเคาะเคราะห์ให้ช่วยปัดเป่าเคราะห์ หรือบรรเทาเคราะห์ร้ายให้กลายเป็นดีได้ พระเคราะห์ หมายถึง ดวงดาวต่าง ๆ เชื่อว่า เป็นเทพเจ้าที่สามารถดลบันดาลให้ชีวิตของมนุษย์ได้สุขได้ทุกข์ เจริญเสื่อมป่วยไข้ดี หรือ ร้าย หรือถึงตายได้ ดังนั้นจึงต้องทำพิธีบวงสรวงพินูชา เทพเจ้า เคราะห์ต่าง ๆ ที่พบ ได้แก่ การเจ็บป่วยการหรือบุคคลผิดปกติ ที่เชื่อว่าเกิดจากผีทำ ปัญหาครอบครัว เช่น พี่น้องทะเลาะกัน คู่เวียงทะเลาะกัน ไม่ปรองดองกัน เป็นต้น การเกิดคดีความ ถูกออกจากงาน เดินทางไกล เสี่ยงภัย วิตกกังวลต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ชาวบ้านต้องทำพิธีแกกรัวะ พิธีแกกรัวะ ต้องมีเจ้าพิธีเรียกว่า อาจารย์ เป็นผู้จัดทำพิธี

ประเพณี

ขมอ มงกุฏ แก่นเคียว ผู้เรียบเรียง หน้า ๔๓๖

ขมอ คือ ผี ที่ชาวขมร-ส่วยนับถือ ซึ่งรวมทั้งผู้มีฤทธิ์คุมเทพด้วย แบ่งได้หลายประเภท เช่น ผีประจำทาง คือ เนียะตา เป็นเทพยดารักษาหมู่บ้าน ส่วนใหญ่อยู่ตามริมหนองน้ำหรือที่ต้นไม้ใหญ่ มักมีศาลเจ้า หรือกระท่อมปูตาประจำหมู่บ้าน ในวันขึ้นสามค่ำเดือนสามของทุกปีจะมีประเพณีไหว้ปูตาหรือเลิงเนียะตา เมเปรีย (เจ้าป่า) เมพนม (เจ้าเขา) เป็นเทพารักษ์ผู้รักษาป่าและภูเขา ถ้าจะทำอะไรในป่าเขาต้องเซ่นพินูชาก่อนเสมอ อารักษ์ เป็นเทพรักษาต้นไม้ใหญ่ๆ เป็นผีที่ร้าย หากใครไปละเมิดต้นไม้ที่เทพอยู่ประจำก็จะเกิดเจ็บป่วย โดยมากจะมีศาลประจำอยู่ มีลักษณะเป็นผีเจ้าพ่อ ผีประจำช่างฝีมือ เช่น ปีสะนอการ์ (วิษณุกรรม) เป็นเทพแห่งช่างและศิลปะต่างๆ ช่างจะลงมือทำอะไรต้องบวงสรวงก่อนเสมอ ผีรักษาตัวตน เช่น มนาย สะโนน หรือ มนายเคิม (แม่ซ้อ) เป็นเทพเจ้าที่ปั้นแต่งร่างกายเรามา กรูกำเนิดเป็นเทพเจ้าประจำตัวแต่ละคน ขมอ เป็นคำที่มีความหมายกว้างกว่าผี ถ้าจะทำอะไรก็ตาม เช่น บวชนาค แต่งงาน โคนจุก ขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ ก็ต้องเชิญผีบรรพบุรุษ ให้มารับประทานอาหาร โดยจัดสำรับมาเช่นไหว้ เป็นต้น

ช่วง รัช ภูณโฆทก เรียบเรียง หน้า ๔๔๒

ช่วง หมายถึง สนาม ลานบ้าน คำว่าช่วง ใช้คู่กับคำอื่นๆ เพื่อให้มีความหมายเฉพาะอีก เช่น ช่วงเฮือน หมายถึงบริเวณบ้าน หรือลานบ้านใช้ประกอบกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ลงช่วง หมายถึง ประเพณีที่สาว ๆ มารวมกลุ่มกันทำงานในบริเวณลานบ้าน ช่วงโฆงหลวง หมายถึงห้อง

พระโรง ขว่งฟ้า หมายถึงท้องฟ้า หรือแผ่นดินฟ้า บางแห่งใช้ว่า ควงฟ้าของสวรรค์ เช่น ขอแต่ เทเวศร์ท้าว ควงฟ้าช่วยชู ไส่ส่องแจ่ม ควงฟ้าสูงเสียด

ขวง รัชช ปุณโณทก ผู้เรียบเรียง หน้า ๔๔๒

ขวง แปลตามศัพท์หมายถึง เสนียด จัญไร ไม่เจริญ นำความอัปมงคลมาสู่ มักใช้คู่กับ เช็ด เช่น เช็ดขวง ผลจากการกระทำผิดจารีตประเพณีไม่ร้ายแรง เรียกว่า ขะลำ หากทำผิดร้ายแรง เรียกว่า ขวง หรือเช็ดขวง ไม่เป็นมงคล ถึงขั้นมีอันตรายได้ อาจถึงแก่ชีวิตโดยไม่ทราบสาเหตุ เช่น ลบหลู่เจ้าปู่ ก้าวร้าวผิดหลักเมือง เป็นต้น ต้องทำพิธีขอขมา โดยนำดอกไม้เครื่องเซ่น มาพอก จึงจะแก้เช็ดขวงได้ ส่วนบ่อนเช็ดบ่อนขวง หมายถึง สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ชาวอีสานจะเกรงกลัวมาก ไม่กล้าเข้าใกล้ให้ยำเกรง

ของคุณ แสงเพชร สุพร ผู้เรียบเรียง หน้า ๔๔๖

ของคุณ หรือ ของค้ำของคุณ หมายถึง สิ่งของหรือวัตถุมงคลที่เป็นสิริมงคลสามารถให้คุณ ให้โทษต่อเจ้าของ ที่ได้เชื่อสืบทอดต่อกันมาช้านาน สิ่งของดังกล่าวที่ชาวอีสานนับถือและเชื่อได้แก่ ข้าว (ข้าว) เขา นอ งา 4 อย่าง ที่เชื่อกันว่า มิใช่ในกลุ่มนายฮ้อย หรือผู้ชอบผจญภัย หรือคนทั่วไปก็ได้ และผู้เป็นเจ้าของต้องมีศีลธรรมด้วย ของคุณดังกล่าวจะเกิดสิริมงคลให้ประโยชน์ แก่เจ้าของ ลักษณะของคุณ คือ ข้าว (ข้าว) หมายถึง ฟันของบุพการี ข้าวหมู่นำไปปลูกเสก เขา หมายถึง เขากวาง ฟาน เรียกว่า เขากวางสด (กูด) หรือ คดเขากวาง คดเขาแก้ง ได้จากกวางตัวผู้ นอ หมายถึง นอแรด งา หมายถึง งาช้าง ผู้ที่จะใช้ของคุณให้เป็นประโยชน์ต้องมีความเชื่อและศรัทธาด้วย

ขอดสิม (ฝังลูกนิมิต) ปรีชา พินทอง ผู้เรียบเรียง หน้า ๔๔๘

โบสถ์ หรือ สิม หรือ อุโบสถ หรือ สี่มา มีความหมายเดียวกันคือ แปลว่า สิม ซึ่งเป็นสถานที่ทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ ขอด ภาษาอีสานแปลว่า ผูกมัด ขอดสิม จึงแปลว่า ผูกพัทธสีมา สังฆกรรม คือ กิจการงานของพระสงฆ์ เรียกว่า สังฆกรรม 4 อย่าง คือ อุปลอกนกรรม ๑ ญัตติกรรม ๑ ญัตติทุติยกรรม ๑ ญัตติจตุตถกรรม ๑ ทั้ง ๔ กรรม นี้ เว้น อุปลอกนกรรม สงฆ์ต้องทำใน สิมจะทำนอกสิมไม่ได้ ชนิดของสิม มี ๓ ชนิด คือ สิมในบ้านเรียก คามสีมา สิมในป่าเรียกว่า อพกัณทรสีมา สิม ในน้ำ เรียก อุทกกุชเชปสีมา สิมทั้ง ๓ ชนิดนี้ถ้ายังไม่ผูกเรียก อพัทธสีมา ถ้าผูกแล้วเรียก พัทธสีมา วิสูงคามสีมา หมายถึง เขตนอกหมู่บ้าน สิมเมื่อผูกแล้วรากสิมจะหยั่งลงไปถึง น้ำหนุ่นแผ่นดินเมื่อสร้างสิมแล้วนิยมนุ้สิม หรือ ขอดสิม จึงต้องเตรียมลูกนิมิต ลูกนิมิต คือ แผ่นหินสำหรับปักเขตสิม นิยมนุ้แผ่นหิน ๘ แผ่น ฝังไว้ในทิศทั้ง ๘ ห่างสิม ๑ วา บือสิม จะอยู่ตรง

กลางลิมขุดหลุมสี่เหลี่ยมใช้ฝังลูกนิมิตแบบกลม นอกจากนี้ยังมีการสวดทักษ์นิมิต ถอนลิม และผูก ลิม

ขอบเชิง **วิศิษฎ์ ดวงสงค์** **ผู้เรียบเรียง** **หน้า ๔๖๔**

ขอบเชิง คือ ประเพณีการชำระความตามระบบจารีตของชาวอีสาน ในกรณีเกิดการทะเลาะวิวาท การผิดศีตคอง การแบ่งปันมรดก ครอบครัวยึดกัน เขยผิดศีตคอง หรือ ผิดผี บางหมู่บ้านจะมี เครื่องคาย หรือเครื่องขอมมา จะเรียก เจ้าโคตร มาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยขอมความกัน โดยไม่ต้องฟ้องร้อง ต่อศาล เป็นการชำระความ หรือ คดีความตามขนบธรรมเนียมประเพณีของหมู่บ้าน คณะผู้ไกล่เกลี่ย ขอมความจะประกอบด้วย ผู้หลักผู้ใหญ่ที่น่าเชื่อถือในหมู่บ้าน อาจเป็น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครูใหญ่ เรียกว่า ผู้ขอบเชิง เมื่อคณะผู้ขอบเชิงตัดสินเป็นอย่างใดคู่กรณีมักจะยินยอมเป็นส่วนใหญ่

ชะล่า (ข้อห้าม) **ปรีชา พิณทอง** **ผู้เรียบเรียง** **หน้า ๔๖๔**

ชะล่า(ละล่า) เป็นข้อห้าม หรือบทบัญญัติของสังคมหรือปทัสถานของสังคมในหมู่บ้านแต่ ละท้องถิ่นจะมีข้อชะล่าทั้งเหมือนกัน และ ต่างกันไป เป็นความเชื่อของคนกลุ่มไทลาวมาช้านาน แล้ว การละเมิดชะล่านั้นจะมีคนเห็นหรือไม่เห็น จะเจตนาหรือไม่เจตนาถือว่าต้องชะล่าทั้งสิ้น บางครั้งถึงต้องเสียเคราะห์ หรือขอมมา ชะล่า ขนาดเบาเป็นบทลงโทษ คือ อับมงคล ไม่ เจริญก้าวหน้า หากผิดมาก เรียกว่า ต้องเข็ด หรือ เข็ดขวาง อาจเป็นภัยต่อตนเอง

ข้าวขึ้นเถ้า **ธวัช ปุณโณทก** **ผู้เรียบเรียง** **หน้า ๕๐๒**

บุญข้าวขึ้นเถ้า หรือ บุญขวัญข้าว เป็นพิธีกรรมเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ข้าวและผู้ฉาง หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวในนาเสร็จแล้ว เป็นกิจพิธีส่วนบุคคลกระทำภายในครอบครัว ชาวอีสานมี ความเชื่อว่าเจ้าแม่โพสพตกใจขวัญหนีตอนที่ชาวนานวดข้าว ตอนใช้วัว ควายเหยียบย่ำฟ้อนข้าว ซึ่ง ถือว่าเป็นการกระทำทารุณต่อข้าวจึงต้องทำพิธีเรียกขวัญข้าวให้กลับมาอยู่กับเมล็ดข้าว และเป็นการ ขอมมาต่อเจ้าแม่โพสพ การกำหนดพิธีกรรมนิยมเอาวันอาทิตย์เป็นวันเกิดของเจ้าแม่โพสพ สถานที่ นิยมใช้บริเวณ ลานนวดข้าวในนา หรือในยุ้งฉางข้าว โดยมีเจ้าพิธี หรือ หมอขวัญเป็นผู้ทำพิธี

บุญข้าวจี **ธวัช ปุณโณทก** **ผู้เรียบเรียง** **หน้า ๕๐๔**

บุญข้าวจี เป็นงานบุญตามประเพณีของชาวอีสานมีมาแต่โบราณมีปรากฏอยู่ใน สัตตสิบสอง กองสิบสี่ นิยมจัดขึ้นในเดือนสาม เรียกว่า บุญเดือนสาม กำหนดวันหลังจากได้ทำพิธีวันมาฆบูชา แล้ว เป็นกิจกรรมร่วมกันในชุมชนอาจจัดหลายหมู่บ้านพร้อมกันก็ได้ การเตรียมงานบุญชาวบ้าน จึงนิมนต์พระสงฆ์ไว้จัดประดับประดาธงทิวและผามในวัด เตรียมจีข้าวจี จีบมวนยาสูบ เพื่อนำไป

ถวายพระสงฆ์โดยนำเอามารวมกันที่ศาลาการเปรียญ จึงนิมนต์พระสงฆ์มารับบิณฑบาต ข้าวจี๋ ถวายภัตตาหาร ตามความเชื่อเล่าว่า ครั้งพระพุทธเจ้าเสด็จประทับที่กรุงราชคฤห์มีนางทาสีคนหนึ่ง ชื่อ นางปุณณาออกไปตักน้ำที่ไกลๆ หมูบ้านทุกวัน นางต้องเตรียมอาหารไปด้วยโดยนำข้าวผสมรำ อ่อนปั้นเป็นก้อนไปย่างไฟจนสุก เช้าวันหนึ่งนางไปตักน้ำเช่นทุกวัน เห็นพระพุทธเจ้าเสด็จมา เกิดศรัทธาจึงถวายเพียงปั้นข้าวจี๋เพราะนางยากจน พระพุทธเจ้าเสวยจนหมดปั้น แล้วเทศน์โปรดนาง ปุณณาจนบรรลุนิพพานได้ผล บุญข้าวจี๋จึงมีตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ความเชื่อของคนอีสาน เล่าว่า ชาวอีสานระหว่างเดินทางไกล ต้องเตรียมอาหารไว้กินนานๆ คือ ข้าวจี๋ เมื่อทำมาก ๆ ส่วนหนึ่งจึงนำไปถวายพระสงฆ์ จึงเกิดบุญข้าวจี๋ขึ้น

บุญข้าวประดับดิน สาร สาระทศนันทน์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๐๘

บุญข้าวประดับดิน หรือ บุญเดือนเก้า จัดขึ้นในวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือนเก้า เป็นกิจกรรม ร่วมกันในชุมชน วัตถุประสงค์เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่เปรต หรือ ผีเผด ญาติที่ตายไปแล้ว ข้าวประดับดิน คือ ข้าว ปลา อาหารคาว หวาน หมากพลู บุหรี่ ห่อด้วยใบตองกล้วย ใบกุงนำไปวาง หรือ แฉวน ไว้ตามต้นไม้ กิ่งไม้ พื้นดิน ธาตุเจดีย์ เพื่อเรียกวิญญาณผู้ตาย หรือผีเผด ผีร่อนให้ มากินข้าว เรียกว่า ห่อข้าวน้อย ภายหลังเปลี่ยนเป็นนำอาหารไปถวายพระสงฆ์ แล้วอุทิศส่วนกุศล ให้ ด้วยการ หยาดน้ำ (กรวดน้ำ) มูลเหตุแห่งการทำ ครั้งพุทธกาลบรรดาญาติของพระเจ้าพิมพิสาร กิณของสงฆ์เมื่อตายไปแล้วเกิดเป็นเปรต พระเจ้าพิมพิสารไม่อุทิศส่วนกุศลไปให้ จึงมารบกวนส่ง เสียงรบกวนก่อกวนเพื่อมาขอส่วนบุญในเวลากลางคืน พระเจ้าพิมพิสารได้ยินเช่นนั้นจึงไปทูลถาม สาเหตุจากพระพุทธเจ้า เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทราบแล้ว จึงมาถวายทานอุทิศส่วนกุศลไปให้เปรต เปรตจึงไม่มารบกวนอีกเลย ตั้งแต่นั้นจึงมีการทำบุญข้าวประดับดินสืบต่อกันมา

บุญข้าวสาก สาร สาระทศนันทน์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๑๕

บุญข้าวสาก หรือ ข้าวสาก (สลาภกัถ) หรือ ข้าวกระยาสารท หรือ บุญเดือนสิบ เป็น เรื่องราวที่อธิบายที่มาของ ตาแฮก มีวัตถุประสงค์เพื่อ อุทิศส่วนกุศลให้แก่คนตาย ผีเปรต ซึ่ง ชาวบ้านจะเตรียมข้าวสาก จะมี ข้าวเม่า ข้างพอง ข้าวตอก ขนم ของคาว ของหวาน ผลไม้ต่าง ๆ และจะนิยมนำเอา ข้าวสาร กล้วย ปลา ผลไม้ต่าง ๆ ไปฝากให้ญาติผู้ใหญ่ก่อนวันงานบุญ เพื่อ ระลึกถึงพระคุณ มูลเหตุแห่งการทำบุญข้าวสาก มีไว้ในธรรมบทว่า บุตรชายกฐุมพีผู้หนึ่งมารดาได้ หากรรยามาให้แต่ไม่มีบุตรด้วยกัน มารดาจึงหาหญิงอื่นมาให้ และมีลูกน้อย เมียหลวงคิดอิจฉาจะ ฆ่าลูกและเมียน้อยเสีย ฝ่ายเมียน้อยก่อนตายคิดอาฆาตพยาบาทเมียหลวง ในชาติต่อมา ฝ่ายหนึ่งเกิด เป็นแมว อีกฝ่ายเกิดเป็นไก่ แมวจึงกินไก่และไข่ไก่ ชาติต่อมาฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นเสือ อีกฝ่ายหนึ่ง ไปเกิดเป็นกวาง ในชาติสุดท้าย ฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นยักษ์ อีกฝ่ายไปเกิดเป็นคน ฝ่ายเป็นตลอด

ลูกออกมา นางชัษณิณีไล่ตามหาจะกินลูกคน พอดีฝ่ายเป็นคนหนีไปยังวัดเขตวันวิหารที่พระพุทธเจ้าแสดงธรรมเทศนาอยู่ พระพุทธเจ้า จึงเรียกชัษณิณีไปสั่งสอนไม่ให้พยายามทวงเวรกัน โปรดให้นางชัษณิณีไปอยู่ตามหัวไร่ปลายนาน เพราะชัษณิณีรู้เรื่องเกณฑ์พิรุณศาสตร์ ผ่นจะตกน้ำจะดีให้แจ้งให้ชาวเมืองทราบ ชาวจึงมีความเคารพนับถือมาก นำข้าวปลาอาหารไปส่งนางชัษณิณี นางชัษณิณีนำเอาอาหารเหล่านั้นไปเป็นสลากภัตแด่พระภิกษุสงฆ์วันละ แปดที่ประจำ คนอีสานจึงถือเอาการถวายสลากภัต หรือ เป็นบุญข้าวสากเป็นประเพณีสืบมา นอกจากจะทำบุญอุทิศส่วนกุศลแล้วชาวอีสานจะนำอาหารไปเลี้ยงนางชัษณิณี หรือ นางผีเสื้อนาในบริเวณที่นาของตน เรียกว่า ตาแฮก บางแห่งเรียกว่า แม่โพสพ ในเดือนสิบ ซึ่งข้าวกำลังตั้งท้อง เชื่อว่าแม่โพสพแพ้ท้องด้วย

ขันลอมข้าว พิชญ์ สมพอง ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๓๐

ลอมข้าว คือ การนำฟ่อนข้าวที่เก็บเกี่ยวแล้วมากองเรียงกันเป็นระเบียบในลานนวดข้าว ลอมของคนอีสานจะเป็นตัวบ่งชี้ว่ามีฐานะความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจระดับใด ถ้าลอมข้าวสูงใหญ่ยาว จะหมายความว่าชาวนาผู้นั้นมั่งคั่ง ถ้าลอมข้าวน้อยจะหมายความว่าชาวนาผู้นั้น ขากจน พิธีตั้งลอมข้าว จะมีอุปกรณ์เครื่องพิธี คือ ขัน ๕ ฟ่อนข้าว พาน นิยมกระทำกันในวันพฤหัสบดี โดยเจ้าของนา หรือ ผู้ที่ทำนา เป็นเจ้าพิธี

ขันเสาเอือน พิชญ์ สมพอง ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๓๑

เสาเอือน หรือเสาบ้าน ชาวอีสานมีความเชื่อว่าต้องนำดอกไม้ หรือสิ่งของอันเป็นมงคลตามตำรามาผูกติดกับเสาบ้าน ก่อนจะยกเสาหลุม เพื่อเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของบ้านผู้อยู่อาศัย มีโชคลาภ อยู่เย็นเป็นสุขไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ ของมงคลเหล่านี้ปรากฏในตำราปลูกเรือนของชาวอีสานโดยใช้เกณฑ์จักรราศี เช่น ปีชวดถ้าใครจะปลูกเรือนในปีชวด ต้องจัดหากิ่งคูณมาผูกติดกับเสาบ้านก่อนยกเสาหลุม ถ้าจะปลูกเรือนในปีฉลู ต้องหากิ่งมะตูม ๓ กิ่ง ผ่าขาวม้าห่อกล้วยพันปลายเสาก่อน เชื่อว่าดีเลิศประเสริฐศรี เป็นต้น

ขันเอือนใหม่ สุวิทย์ จิระมณี ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๓๒

พิธีขันเอือน (เรือน) ใหม่ เป็นประเพณีท้องถิ่นอีสาน ที่กระทำพิธีเมื่อสร้างเรือนใหม่เสร็จแล้ว ก่อนขึ้นเรือนใหม่ต้องหาฤกษ์ยามดี แล้วเชิญผู้เฒ่าผู้แก่และญาติมาร่วมพิธี นำเครื่องครัวทั้งหลายไปวางไว้บนเรือนให้เรียบร้อยก่อน แบ่งกลุ่มคนที่มาร่วมพิธีเป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มหนึ่งเป็นเจ้าของเรือน เตรียมหมอน้ำตักน้ำใส่ให้เต็มตั้งไว้หน้าบันได อีกกลุ่มคือญาติมิตร จะหาบสิ่งของที่มอบให้เจ้าเรือน เรียกว่า ของค้ำคูณ โดยมีพ่อเฒ่าเดินนำมา เจ้าเรือนก็จะถามถึงสิ่งของเหล่านั้น ผู้เฒ่าก็จะบอกแต่สิ่งที่ค้ำคูณนำมามอบให้ เจ้าเรือนเชิญขันเอือน ผู้เฒ่าก็จะนำของมงคลไปแขวนไว้

ที่เสาชวิชัย และเข้านอนทำเป็นหลับฝันดี มีคนทำเสียงไก่ขัน ผู้เฒ่าตื่นขึ้นมาเล่าความฝันที่ดี แก่ฝันกันแล้วอวยพรว่านอนหลับให้ได้เงินหมื่น นอนตื่นให้ได้เงินแสน แปนมือมาให้เจ้าได้แก้วมณีโชติ โทษฮ้ายอย่ามาพาน ผู่มารอย่าได้มาข้องผูกพัน้องมิตรหมู่สหหาย เป็นเสร็จพิธีขึ้นบ้านใหม่

เขาะกรู มงกฎ แก่นเคียว ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๘๔

กรู เป็นอำนาจลี้ลับเหนือธรรมชาติ ซึ่งชาวเขมร-ส่วยมีความเชื่อว่า กรู เป็นวิญญาณสิงสถิตอยู่ตรงศีรษะ คอยคุ้มครองคนให้พ้นอันตราย การเขาะกรู คือ ผิดกรู ทำให้เกิดอันตรายได้ เช่น เกิดจากคนไปเล่นหมอน จะมีอาการปวดศีรษะ จิตใจไม่ดี หมอหาไม่อาจรักษาได้ หรือคนที่เรียนมวยเขมรแบบโบราณ จะเจ็บป่วย ผอมโซ นอนชม รักษาไม่หาย ต้องทำพิธีบูชากรูมวยให้หายเจ็บป่วย การแก้ันนั้นมีทั้งแก้ได้และแก้ไม่ได้ ถ้าแก้ไม่ได้ก็จะเป็นบ้าไปเลยก็มี จึงต้องระมัดระวังไม่ให้ผิดกรู หรือเขาะกรู

บุญเข้ากรรม (อยู่ปริวาสกรรม) สาร สารทัศนานันท์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๘๖

บุญเข้ากรรม เป็นพิธีกรรมสำหรับพระภิกษุสงฆ์ ที่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส เป็นอาบัติขนาดกลาง ซึ่งต้องให้พระภิกษุ ทำพิธีเข้ากรรมอยู่ในเขตจำกัดเพื่อทรมานร่างกายให้พ้นจากกรรม พ้นจากอาบัติเพื่อชำระจิตใจให้หายจากการมัวหมอง เรียกว่า อยู่ปริวาสกรรม เป็นส่วนหนึ่งของฮิตสิบสอง เรียก บุญเดือนเจียง หรือ บุญเดือนฮ้าย มูลเหตุแห่งการทำ เล่าว่า ครั้งหนึ่ง พระภิกษุรูปหนึ่ง ล่องเรือไปตามแม่น้ำคงคา ได้เอามือไปจับใบตะไคร่น้ำ ขาด คิดว่าตนเองต้องอาบัติเพียงเล็กน้อย ไม่ได้แสดงอาบัติ ต่อมาพระภิกษุรูปนั้นปฏิบัติกรรมไม่เป็นสมาธิ เพราะนี่ก็อยู่เสมอว่าตนเองอาบัตินอกแสดงอาบัติแต่หาพระภิกษุมารับแสดงอาบัติไม่ได้ เมื่อมรณภาพไปแล้วไปเกิดเป็นนาค ชื่อ เอรดปัด ทั้งนี้เพราะเชื่อตนเองอาบัติน้อยจึงไม่ได้เกิดเป็นเทวดา คนอีสานเชื่อว่า เมื่อพระภิกษุแสดงการเข้ากรรมแล้ว จะหมดบาปกรรม หรือล้างบาปได้

กฎระเบียบกองสิบสี่ จารุบุตร เรื่องสุวรรณ ผู้เรียบเรียง หน้า ๖๔๑

กองสิบสี่ คือ บทบัญญัติสิบสี่ประการ ใช้เป็นแบบแผนข้อปฏิบัติของชนชั้นปกครอง พระสงฆ์ และประชาชนทั่วไปซึ่งต้องปฏิบัติ ซึ่งใน 1 ปี หรือเวลา 12 เดือนนี้ จะปฏิบัติยึดมั่นกิจกรรมอะไร เพื่อมุ่งหวังให้ประชาชนสังคม และตนเองเป็นสุข กองสิบสี่มีอยู่ ๓ ตอน ดังนี้ 1. บทบัญญัติสิบสี่ประการสำหรับผู้ปกครอง หรือ ท้าวพระยา ใน 12 เดือนนี้ต้องทำบุญ เดือนละ 1 ครั้ง เพิ่ม การรักษาศีลกินทาน และ สมบัติอันประเสริฐของท้าวพระยา ๑๔ ประการ กองสิบสี่สำหรับพระสังฆราชเจ้า มี ๑๔ ข้อที่สมณะต้องปฏิบัติ และกองสิบสี่สำหรับคนทั่วไป ที่ต้องปฏิบัติตามฮิตกองแบบแผนทางสังคม ๑๔ ข้อ

คองสิบตี รัชช ปุณโณทก ผู้เรียบเรียง หน้า ๖๔๕

คองสิบตี เป็นระเบียบข้อประเพณีปฏิบัติ ของเจ้าเมือง เป็นกิจกรรมร่วมกันทางสังคม เพื่อให้สังคมสันติสุขโดยใช้อุบายตามความเชื่อทางศาสนาเป็นหลัก การพบต้นฉบับคองสิบตีนี้จะพบน้อยมากถ้าพบก็มีเนื้อหาขาดหายไปไม่สมบูรณ์ จึงจดจำ บันทึกในหนังสือก้อม ข้อมูลหลักที่นำมาเสนอนี้ได้จากต้นฉบับของกระชวงทัมมะกาน ประเทศลาว พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2495 คำนำกล่าวว่า เรียบเรียงจากต้นฉบับโบราณในหอสมุดเวียงจันทน์ เลขที่ 227 และหนังสือพระราชทำเนียบลาวล้านช้างหลวงพระบาง รวบรวมโดย ทองพูน ถึงจัก พ.ศ. 2479 เนื้อหา แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ คองสิบตีของชาวบ้านชาวเมืองไพร่ฟ้าประชาชน เป็น ข้อวัตรปฏิบัติของชาวบ้าน เรียกว่า คองฆราวาส (คอง คือ ครรลอง คองธรรม) มี 14 ข้อ คองสิบตีสำหรับเจ้าเมือง หรือ ท้าวพระยา (พระราชธรรมนิยมของพระมหากษัตริย์) มี 14 ข้อ

ค่าคอง(สินสอด) พิษณู สมพอง ผู้เรียบเรียง หน้า ๖๖๗

ค่าคอง คือ สินสอดที่เจ้าโคตรหรือญาติของฝ่ายหญิงตีราคาค่าตัวของหญิงสาวหรือ ลูกสาว ออกมาเป็นตัวเงิน หรือ น้ำเงิน เมื่อพ่อแม่ของหญิงสาวยอมจะยกลูกสาวให้แต่งงานกับฝ่ายชาย ซึ่งต้องกำหนดค่าคองไว้ ถ้าแพงเกินไปก็สามารถต่อรองราคาได้ ค่าคอง เป็นตัวกำหนดฐานะหรือสถานภาพทางสังคมของหญิงสาว หรือ ฝ่ายชายว่าเป็นผู้มีฐานะดี ถ้าเป็นลูกสาวของอาญาสี่ จะตีราคาค่าคอง 6 ตำลึง(24 บาท) ลูกสาวของเมืองแสน เมืองจันทน์ รองจากอาญาสี่ ค่าคอง 6 ตำลึง (24 บาท) ลูกสาวตาแสง เพี้ย ค่าคอง 3 ตำลึง (12 บาท) ลูกสาวชาวบ้านทั่วไป ค่าคอง 6 บาท

พิธีกำโพธิ์ กำไทร และต่อสะพาน(โคราษ) นฤมล ปิยวิทย์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๗๑๑

พิธีกรรม ที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อต่ออายุให้กับผู้ป่วยที่ชะตาไม่ดี หรือชะตาขาด ให้ชะตาดีขึ้น และหายจากการเจ็บไข้ได้ป่วย โดยให้เจ้าพิธีหรือหมอดูทำนาย เรียกว่า บุนดู คือ หมอจะใช้ด้ายผูกฝ่าเท้าปูน เมื่อจับด้ายผูกฝ่าเท้าปูนขึ้น หมอจะถามเป็นข้อความต่าง ๆ หากคนไข้ไม่ถูกผีหรือชะตาดี ฝ่าเท้าปูนจะนิ่ง แต่หากชะตาไม่ดี หรือถูกผีตามคำถามของหมอ ฝ่าเท้าปูนจะหมุน เมื่อพบว่าชะตาไม่ดีก็จะต้องกำโพธิ์ กำไทร ต่อสะพาน อุปกรณ์ มี ไม้้ง่ามลำต้นตันต้องตรง ทราบ ข่าวสารจอก ขันเงิน ธงสามเหลี่ยม สายสัญญาณ และไม้กระดาน เมื่อเตรียมอุปกรณ์พร้อมแล้วก็ทำพิธีกรรมตามขั้นตอนที่หมอกำหนด

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ ๓

ประเพณี

พิธีคีร์วงกต **รัชช ปุณโณทก** **ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๑๒)**

คีร์วงกต เป็นริ้วช่องทางเดินที่ทำวกเวียนกลับไปกลับมา เพื่อเดินทางไปสู่จุดสำคัญของงานบุญ ซึ่งมักมีคำอธิบายว่าเป็นความขี้เล่นของชาวบ้านชาววัดในภาคอีสาน ที่ตั้งใจให้คนเดินหลงทาง ไม่สามารถไปสู่จุดหมายโดยง่าย เป็นปรัชญาพุทธศาสนาที่กล่าวว่า เดินทางเวียนเวียนลงนรก เดินทางรอกหักขึ้นสวรรค์ ฉะนั้นเส้นทางสู่ทางบุญกุศลหรือการทำคุณความดีนั้นต้องเป็นทางลำบาก คดโค้ง ไม่ใช่ทางตรง ซึ่งเปรียบเหมือนคีร์วงกตนั่นเอง

คุณไสย **ชิน ศรีสวัสดิ์** **ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๑๕)**

คุณไสย เป็นวิชาการไสยศาสตร์ที่เจริญรุ่งเรืองในกลุ่มชาวเขมรในอดีต เด็กหนุ่มทุกคนจะเรียนจากครู หรือพ่อแม่ตามสายสกุล ส่วนเด็กสาวพ่อแม่จะสอนคาถาป้องกันคุณไสย วิทยาการนี้ไม่อาจอธิบายได้ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ ผู้เรียนคุณไสยสามารถทำพิธีกรรมให้ผู้อื่นมีความเป็นไปต่างๆ นานาเรียกกันว่า “ใส่ซอง” ซึ่งเป็นกรรมวิธีทำลายศัตรูหรือคู่กรณี ด้วยเวทมนต์คาถาโดยการเสกสิ่งของต่างๆ เข้าสู่ร่างกายผู้ที่ถูกปองร้าย ทำให้ผู้นั้นมีอันเป็นไป เช่น เสียสติ เป็นบ้า เจ็บป่วย ทรมาน หลงรัก คิดถึง ผู้ใส่ซองตลอดเวลา ถ้ารักษาไม่ทันอาจตายได้ การใส่ซองมี ๒ วิธีคือ ใส่ซองแบบถึงตัว โดยอาศัยความใกล้ชิด เช่น ใส่ผงที่ประกอบเวทมนต์ลงในน้ำหรืออาหารให้ดื่มกิน หรือพ่นควันบุหรี่ หรือใช้อานาจภูตผีเข้าไปสิงสู่ ซึ่งผู้ถูกใส่ซองอาจรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ได้ และใส่ซองแบบอาศัยการสร้างมโนภาพ หรือจินตนาการสร้างรูปปั้นตัวแทนขึ้นมา โดยใช้สิ่งใดสิ่งหนึ่งจากตัวผู้นั้นมาเป็นส่วนประกอบพิธีกรรม เช่น เสื้อผ้า เส้นผม มากระทำกับรูปตัวแทน ตามที่ปรารถนาจะให้เป็นไป

บุญคุณลาน **สาร สาระทัศนานันท์** **ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๔๕)**

บุญคุณลาน เป็นงานบุญประเพณีของชาวอีสานในเดือนยี่ คือเดือนที่สองของปี ซึ่งตรงกับฤดูเก็บเกี่ยว เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว ก็จะทำบุญกันในลานนวดข้าว และทำขวัญข้าวรวมไปด้วย เป็นประเพณีในครอบครัว หากมีการนัดแนะหรือกำหนดให้นำข้าวไปถวายพระที่วัดพร้อมกัน เรียกว่า บุญกุ่มข้าวใหญ่ ซึ่งมักจัดในเดือนสามพร้อมกับบุญคุ้มปากเกล้า

มูลเหตุการทำบุญคุณลานเนื่องมาจากผู้ที่ทำนาได้ข้าวมากๆ ก่อนขนข้าวมาใส่ยุ้งฉางก็อยากทำบุญกุศล เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนและครอบครัว โดยมีความเชื่อว่าปีต่อไปข้าวกล้าในนาจะงอกงามดีปราศจากศัตรูใดๆ มาทำอันตรายแก่ข้าว มีการกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับ ตลอดจนจนทวดฯ เพื่ออวยชัยให้พร ให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลในปีต่อไปอีกด้วย

บุญจันเือนดี **ปรีชา พิณทอง** **ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๒๑)**

บุญเงินเขื่อนคิ คือ พิธีงานศพ แต่ความหมายของ เงินเขื่อนคิ นั้นหมายถึง ฉลองเรือนมงคล หรือบุญฉลองเรือนมงคล เป็นการเรียกงานบุญนี้ให้ตรงกันข้ามกับความจริง พิธีงานศพ บางท้องถิ่นกระทำกันในวันที่ศพอยู่ที่บ้านยังไม่ได้นำไปปลงศพ แต่ในบางท้องถิ่นไม่นิยมนำศพมาบำเพ็ญกุศลที่บ้าน คือนำศพไปปลงที่ป่าช้า ในวันเดียวกันนั้นเลย หลังจากปลงศพแล้วผู้ที่ร่วมปลงศพจะมารวมกันที่บ้าน เลี้ยงอาหารและเล่นกีฬาพื้นเมือง เงินเขื่อนคินั้นอาจทำบุญสองหรือสามวันก็มี ซึ่งผู้มาร่วมงานจะสนุกสนาน ไม่นิยมแสดงความโศกเศร้ากับเจ้าภาพ ประเพณีงานศพของชาวอีสานมีพิธีกรรมหลายประการ อันเป็นความเชื่อที่จะให้ผู้วายชนม์สงบสุขดังนี้ บอกทางสวรรค์ อาบน้ำศพ นุ่งห่มผ้าศพ คอยศพ เอาเงินใส่ปากศพ มัดศพ ปูฟากศพ บันไดสามชั้น ตั้งศพ ตามไฟศพ การเลี้ยงศพ เงินเขื่อนคิ ยกศพออกจากเรือน สาดน้ำศพ ส่งสะการศพ ทามศพ จูงศพ หวานข้าวสาร หวานข้าวดอกแดง ไม้ขีดทาง การเลี้ยงไข่ เวียนสามรอบ กระแตก กองฟอน ล้างน้ำศพ โยนผ้าข้ามโลง ไม้ข่มเหง หวานกาละพฤกษ์ มาติกาบังสุกุลศพ เผาศพ

จังหวังเปรี๊ยะ มงกุฎ แก่นเคียว ผู้เรียบเรียง (หน้า ๘๗๕)

จังหวังเปรี๊ยะ คือ การถวายข้าวทิพย์ ทำหลังจากพิธีพุทธาภิเษก พระพุทธรูป ๒๖ เพดานถวายพระสงฆ์แล้ว ซึ่งสืบเนื่องมาจากพุทธประวัติ ตอนนางสุชาดาถวายข้าวมธุปายาส และพระพุทธรูปเจ้าถูกมารผจญ และพระองค์ได้ตรัสรู้ ส่วนประกอบของข้าวมธุปายาสหรือข้าวทิพย์ มีข้าวเหนียว น้ำมันมะพร้าว น้ำมันสด น้ำตาลทรายแดง ถั่ว งา เอามาหุงกวนเข้าด้วยกันให้ขึ้น พิธีกรรมเริ่มในเวลาเช้าในปะรำพิธี ให้หญิงพรหมจารีนุ่งขาวห่มขาว ๓ คน มานั่งเฉพาะหน้าสงฆ์ มีชายสามคนแสดงเป็นมารมาส่งเสียงดัง แล้วจุดไฟหุงข้าว พระสวดบารมีสามสิบทัศ ทำพิธีพุทธาภิเษกพระพุทธรูปไปพร้อมๆ กัน แล้วจึงให้สาวพรหมจารีกวนข้าวทิพย์ แล้วนำไปถวายพระ พระสงฆ์สวดเป็นการสรรเสริญชยชนะครั้งสำคัญของพระพุทธเจ้า

จังหวังอฮ มงกุฎ แก่นเคียว ผู้เรียบเรียง (หน้า ๘๘๐)

จังหวังอฮ เป็นประเพณีชาวอีสาน กลุ่มวัฒนธรรมเขมร-ลาว เมื่อมีคนตาย ญาติก็จะเชิญเจ้าพิธี เรียกกันว่าอาจารย์ มาทำพิธีจังหวังอฮ คือพิธีอาบน้ำศพ และแต่งกายให้ศพ (จังหวังอฮ เป็นภาษาเขมร หมายถึง คำหยาบ คำต้องห้าม หรือทำในสิ่งที่ต้องห้าม เอามาใช้ในความหมายว่า อาบน้ำศพหรือรดน้ำศพ) ก่อนทำพิธีญาติจะต้องจัดเครื่องบูชาเจ้าพิธีก่อน โดยการจัดเครื่องสักการะ อันประกอบไปด้วยวัตถุเครื่องบูชาต่างๆ เมื่อจัดเครื่องสักการะแล้ว เจ้าพิธีก็จะสวดมนต์ ทำน้ำมนต์ ปิดเสนียดจัญไรเอาไปปักคุดศพให้สะอาด เปลี่ยนผ้าห่มให้ใหม่ เจ้าพิธีเอาแผ่นทองเหลือง หรือทองแดงเล็กๆ เขียนยันต์บริกรรมคาถา พร้อมกับเงินเหรียญ ๑ บาท ไล่ลงไปในปากศพ เป็นปริศนาธรรมหมายถึง คนตายแม้ทรัพย์สักนิกก็เอาติดตัวไปไม่ได้ อย่าโลกมากนัก เป็นเสร็จพิธี

แจกห่อข้าวน้อย ธวัช ปุณโณทก ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๐๓๕)

แจกห่อข้าวน้อย เป็นประเพณีของชาวอีสานที่ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เพราะมีความเชื่อว่าผู้ที่ล่วงลับไปแล้วนั้นมีภพอยู่อีกภพหนึ่ง หากญาติพี่น้องทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ก็จะมิอาสารับประทานไม่คอยอยากเหมือนผีไม่มีญาติ พร้อมกันนี้ยังทำห่ออาหารห่อหมากพลูปมัดไว้ตามต้นไม้ในบริเวณวัด เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผีที่ไม่มีญาติอีกด้วย เรียกว่าแจกห่อข้าวน้อย มี ๒ ครั้งในรอบปี ตามความเชื่อในวันดังกล่าวยมบาลจะปล่อยผีให้มาเยี่ยมญาติในโลกมนุษย์ คือ วันทำบุญข้าวประดับดิน ในวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือนเก้า และวันทำบุญข้าวสาก (สลากภัต) ในวันเพ็ญ เดือนสิบ ชาวอีสานเรียกประเพณีนี้อีกอย่างหนึ่งว่า บุญเดือนเก้า และบุญเดือนสิบ

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ ๔

ประเพณี

พิธีชัศเด อิศรา จรรย์ยานนท์ ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๑๗๕)

ชัศเด (ผูกข้อมือ) เป็นพิธีแต่งงานของชาวส่วย หรือกูย หรือกวย ชาวอีสานตอนล่างกลุ่มวัฒนธรรมเขมร-มอญ บางแห่งเรียกพิธีจาเปลย (กินดอง) ก็มี เป็นพิธีที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่โบราณ เริ่มจาก วาวกะมอร์ (คุยสาว) หนุ่มสาวจะเกี่ยวพาราสีกัน ถ้าหญิงสาวพอใจก็จะคุยต่อกันไปหลายวันและบอกพ่อแม่ว่าจะมีการสู่ขอ มีนายใจหรือเจ้าแม่ทำหน้าที่เป็นผู้ใหญ่ฝ่ายชาย มาติดต่อกับพ่อแม่ฝ่ายหญิง ชักถามชายหนุ่มถึงความสัมพันธ์กับหญิงสาว ซึ่งจะมีการเสี้ยผี (เงินและเครื่องเซ่น) ให้แก่ฝ่ายหญิงแล้วแต่กรณีความสัมพันธ์ รักเล่นๆ หรือรักจริง จะแต่งงานกันหรือไม่ ฝ่ายชายต้องเสี้ยผีทุกครั้ง หญิงใดมีคนเสี้ยผีให้บ่อยครั้งโดยไม่แต่งงานไม่ถือว่าเสี้ยหายแต่จะถือว่าลูกสาวนำโชคกลับมาให้ครอบครัว ถ้าตกลงแต่งงานกันชายหนุ่มก็จะเข้าไปอยู่บ้านหญิงสาวทันที แล้วจึงทำพิธีแต่งงานภายหลัง เจ้าบ่าวจะแห่ขบวนไปบ้านเจ้าสาวและเจรจาเรื่องสินสอด เข้าพิธีบายศรีสู่ขวัญ เจ้าบ่าวต้องสวาทโทษพ่อตาแม่ยาย และญาติพี่น้องฝ่ายหญิง มีการประกาศให้ผู้หญิงอื่นๆ ทราบด้วยว่าถ้าเจ้าบ่าวเป็นสามีใครให้มาเอาคืนไป ถ้าไม่มีเจ้าสาวก็จะจงเจ้าบ่าวเข้าบ้าน จากนั้นสองสามวัน ฝ่ายหญิงก็จะไปบ้านฝ่ายชายเพื่อขอขมาพ่อแม่ และญาติฝ่ายชายเช่นกัน เป็นเสร็จพิธี ลูกเขยต้องพยายามปรับตัวให้เข้ากับญาติฝ่ายหญิงให้ได้ ถ้าทำผิดต้องเสี้ยผี ถ้าทำผิดบ่อยๆ ก็จะถูกไล่ออกจากโคตรไป ในการแต่งงานญาติจะแต่งงานกันไม่ได้ ถ้าฝืนแต่งงานจะถูกจับแยกกัน สำหรับทรัพย์สินสมบัติของแต่ละโคตรนั้น ผีบรรพบุรุษจะมอบให้เฉพาะผู้หญิงเท่านั้น

ซางกะมุด สุรัตน์ วรารัตน์ ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๑๘๗)

ช่างกะมูด เป็นพิธีศพของชาวโล้ หรือกะโล้ หรือกะโจ้ ชนเผ่าหนึ่งที่ใช้ภาษากล้ายกับชาวกูย (ส่วย) ถิ่นฐานเดิมอยู่ที่เมืองมหาชัยกองแก้ว แขวงเมืองคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว อพยพเข้ามาอยู่ในภาคอีสานของประเทศไทยสมัยรัชกาลที่ ๓ ตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร และบางอำเภอในจังหวัดนครพนม กาฬสินธุ์ มุกดาหาร และหนองคาย เมื่อชาวโล้คนใดถึงแก่กรรมจะบอกญาติให้ทราบเพื่อมาร่วมกันจัดพิธีศพ มีการคอยศพหรือเก็บศพไว้ก่อนนำไปเผา ซึ่งขึ้นอยู่กับฐานะของผู้ตายเป็นสำคัญ ถ้าเก็บไว้วันก็ต้องเตรียมอาหารเลี้ยงแขกหลายวันเป็นการสิ้นเปลือง กลางคืนจะมีการเล่นในหมู่ญาติมิตร ที่นิยมคือการเล่นจับไม้สั้นไม้ยาว และการเขียนสีกาหรือดินหม้อที่หน้าตาผู้ที่นอนหลับไม่ให้ผีผู้ตายจำหน้าได้ ก่อนนำศพลงจากเรือนไปเผา จะทำพิธีช่างกะมูด หมายถึงการจัดศพผู้ตายให้เรียบร้อย ให้เป็นผีสุก เพราะชาวโล้เชื่อว่าผู้ตายเป็นผีดิบ จะทำอันตรายญาติพี่น้องจึงต้องทำพิธีช่างกะมูดก่อน โดยมีน้ำบ่าวหรือน้องชายของแม่ เป็นผู้นำในการทำพิธี ร่วมกับญาติผู้ตายที่เป็นสกุลเดียวกัน ๔-๑๐ คน ยืนล้อมรอบโลงศพนำเครื่องเช่นวิญญาณมาขอขมาผู้ตาย และเดินเวียนศพ ส่งเสียงร้องเฮๆ พร้อมกับจังหวะของเครื่องตี ตี หรือเคาะให้เกิดเสียง หรือใช้กระบองไม้ไผ่กระทบกับพื้น ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของการเล่นทั้งบั้ง หรือสะลา จากนั้นน้ำบ่าวจะนำค้ายหรือเชือกเส้นเล็กๆ มาวางไว้ที่ศพ ปลายอีกด้านหนึ่งให้ญาติถือไว้ กล่าวคำอาถาและตัดเชือกระหว่างกลางเป็นการแสดงว่าขาดจากสภาพเดิม หรือผู้ตายไม่ไ้หม่นม้วยแล้ว จึงนำศพลงจากเรือนไปเผา

ชูสาว ธวัช ปุณโณทก ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๒๐๒)

ชูสาว หรือการชูสาว คือการที่ชายหนุ่มเข้าหาสาวในห้องนอน เป็นความเต็มใจของสาว โดยปิดบังไม่ให้พ่อแม่รับรู้จนกว่าจะรุ่งเช้า ซึ่งหนุ่มสาวชาวอีสานโดยทั่วไปเมื่อรักกันก็จะปฏิบัติตามประเพณี ส่งผู้ใหญ่มาสู่ขอแต่งงาน แต่ถ้าฝ่ายชายอยากจนฝ่ายหญิงก็จะยินยอมให้ใช้วิธีชูสาว หากฝ่ายหญิงยินยอมในสังคมอีสานจะให้ถือภัยไม่ดิฉินนินทามากนัก เมื่อมีการชูสาวญาติพี่น้องฝ่ายหญิงจะกุมตัวชายหนุ่มไว้ และถือว่าละเมิดประเพณีผิดผี ต้องเรียกผู้ใหญ่มาตกลงเสียผีกัน ฝ่ายหญิงสาวจะส่งคนจุดได้ไปบอกพ่อแม่ฝ่ายชาย การจุดได้เป็นสัญลักษณ์ว่ามีการชูสาวขึ้น ผู้ใหญ่ฝ่ายชายก็จะมาตกลงเสียผีกัน ต้องเตรียมขันสมมา เครื่องเช่นผี หรือคายเสียผีไปด้วย เมื่อเจรจาทำพิธีเสียผีแล้วก็จะกำหนดวันแต่งงาน ซึ่งไม่ใหญ่โตมากนัก ฝ่ายชายก็จะลากลับบ้านเพื่อเตรียมแต่งงานตามที่กำหนด

เช่นพระละงุม บำเพ็ญ ฌ อุบล ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๒๐๕)

พระละงุม เป็นเจ้าปู่ เทพารักษ์ หรือมหัศจรรย์ ประจำเมืองยโสธร เป็นผีเจ้านายผู้ปกครองท้องถิ่นมาตั้งแต่โบราณ มีพิธีเช่นสรวงบูชาเจ้าปู่พระละงุม และเป็นงานประจำปีของชาวเมือง

ยโสธรตลอดมา เมื่อใกล้ถึงวันพุธแรกของเดือนหก ประมาณวันขึ้นสองค่ำหรือสามค่ำ ชาวเมืองจะบอกกล่าวกำหนดวันเช่นสรวงเจ้าปู่พระละมุนกันต่อๆ ไป และจะร่วมกับบริจาคเงินครอบครัวละ ๑ บาท เพื่อซื้อควายมาฆ่าเลี้ยงเจ้าปู่ เมื่อถึงวันที่กำหนดชาวบ้านก็จะเตรียมเครื่องเช่นสรวงบูชาพร้อมทั้งผ้าขาว เพื่อให้ผู้ที่ถูกปู่เจ้าประทับทรงนั่ง เตรียมสำหรับกับข้าวซึ่งทำมาจากเนื้อควายที่ร่วมกันบริจาคเงินซื้อมานั่นเอง เมื่อได้เวลาประธานในพิธีก็จะจุดเทียนที่สำหรับอาหารสำหรับละหนึ่งเล่ม หมอแคนก็จะเป่าแคนขึ้นเรียกว่างันพ้าขาว และเชิญผีปู่เจ้ารวมทั้งผีอื่นๆ มาเสวยอาหาร แล้วปู่เจ้าก็จะเข้าสิงนางเทียมซึ่งจะออกร่ำรำตามเสียงแคน ผู้ที่เคารพนับถือปู่เจ้าก็จะเข้าไปกราบไหว้สรวงน้ำเจ้าปู่ ถามข้อข้องใจตามที่ตนอยากทราบจากเจ้าปู่ เมื่อนางเทียมร่ำรำพอสมควรแล้วเจ้าปู่ก็จะเสด็จออกจากร่างคนทรงไป การได้เช่นสรวงบูชาปู่เจ้าพระละมุนนั้นมีความเชื่อว่าบ้านเมืองจะอยู่ร่วมเย็นเป็นสุข

แซนการ์ อัจฉรา ภาณุรัตน์ ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๒๑๗)

แซนการ์ เป็นภาษาเขมร หมายถึงการแต่งงาน เมื่อหนุ่มสาวรักชอบกันก็จะจัดผู้ใหญ่มาผู้ขอเรียกว่า ชูร์ หมายถึงการถาม ทาบถาม หรือหมั้น ฝ่ายหญิงจะเรียกค่าธรรมเนียมตามฐานะ กำหนดวันแต่งงาน ฝ่ายหญิงจะเก็บตัวอยู่แต่ในบ้าน ๑-๒ เดือนก่อนถึง ใจแซนการ์หรือวันแต่งงานเตรียมทำฟูก และทอผ้า ทำหมอนสำหรับไหว้สมมาญาติผู้ใหญ่ ฝ่ายชายก็จะเตรียมเงินสินสอดพร้อมกับ จุนจำเนียร (ส่งอาหาร) ตามที่ฝ่ายหญิงต้องการ พิธีแต่งงานจัดที่บ้านฝ่ายหญิง ฝ่ายชายจะแห่ขันหมากมาเข้าสู่ประรำพิธี เจ้าสาวและเจ้าบ่าวจะมานั่งเคียงกัน มีอาจารย์นำทำพิธีแซน หรือเช่นผีปู่ตา หรือผีบรรพบุรุษอื่นๆ เมื่อเสร็จแล้วก็จะเรียกขวัญ อาจารย์ผู้ทำพิธีจะสวดให้พรเป็นภาษาบาลีและเขมร หีบค้ายมงคลมาผูกข้อมือบ่าวสาว ซึ่งญาติก็จะมาผูกข้อมือให้พรเช่นกัน จากนั้นก็จะแห่ไปบ้านฝ่ายชาย ให้เจ้าสาวไปไหว้ญาติฝ่ายชาย และทำพิธีอาบน้ำให้พ่อแม่ฝ่ายชาย มอบผ้าสมมาให้พ่อแม่และญาติ เป็นเสร็จพิธี แล้วจึงตกลงกันว่าจะอยู่กินกันที่บ้านฝ่ายใด

แซนโคนตา สัทธา อริยะภูกันต์ ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๒๒๕)

แซนโคนตา เป็นประเพณีทำบุญในวันสารทของชาวอีสานกลุ่มวัฒนธรรมเขมร จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษและจังหวัดใกล้เคียง จุดประสงค์เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว (แซน หมายถึง เช่นสรวง, โคน หมายถึง โคตรเหง้า, ตา หมายถึง ตา) วันสารทของชาวเขมรมี ๒ ช่วง คือสารทเล็ก เรียกว่า เบ็นตุง ตรงกับวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือนสิบ และสารทใหญ่ เรียกว่า เบ็นทม (เบ็น แปลว่า ก้อนข้าว ตุง แปลว่า เล็ก ทม แปลว่า ใหญ่) ตรงกับวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือนสิบ ห่างกัน ๑๕ วัน

เป็นคู่จ จะเริ่มพิธีในตอนเย็นวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ทุกครอบครัวจะทำอาหารคาวหวาน ข้าวต้ม กระจ่างสารท พร้อมทั้งเหล่าเพื่อประกอบพิธีแซนโคนตา แล้วนำมารวมกันที่กลางหมู่บ้าน หรือที่ ศาลโคนตาประจำหมู่บ้าน หรือศาลาวัด บางแห่งมีการนิมนต์พระมาสวดมนต์เย็น บังสุกุล แล้ว ถวายจตุปัจจัยไทยทาน เมื่อพิธีสงฆ์เสร็จก็ทำพิธีแซนโคนตาต่อ ถ้าไม่นิมนต์พระมาก็จะเริ่มพิธีโดย เจ้าพิธีจุดธูปเทียนเช่นไหว้ศিবรพบุรุษ ผู้เข้าร่วมพิธีก็จะเรียกชื่อผู้ที่ล่องลับไปแล้วมารับเครื่องเช่น เจ้าพิธีรินเหล้ารดไปรอบๆ อาหารสองสามรอบให้ผีได้ดื่มกิน เมื่อเวลาพอประมาณผีกินอิ่ม ก็ จุคนุหรีให้ผีสูบ แล้วแบ่งอาหารหมากพลุหรืออย่างละเล็กน้อยใส่ห่อกระดาษหรือใบตองนำไป “ปะจี” (ออกไปเสีย) เชื่อว่าลูกหลานห่อให้ไปกินระหว่างทางหรือไปฝากผู้ที่ไม่ได้มาร่วมพิธี ต่อจากนั้นจะนั่งรับประทานอาหารร่วมกัน คุยกัน เล่าสารทุกข์สุกดิบสู่กันฟัง และแยกย้ายกันกลับ โดยไม่นำอาหารข้าวของกลางกลับด้วย

ในระหว่างวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ถึง วันแรม ๑๕ ค่ำ เป็นเวลา ๑๕ วัน ระยะเวลาชาวบ้านจะนำ อาหารไปถวายพระทุกวันเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่องลับ เมื่อถึงตอนเย็นของวันแรม ๑๔ ค่ำ ก็ จะนำอาหารและสิ่งของต่างๆมาร่วมทำบุญใหญ่โตกว่าเป็นคู่จ เรียกว่าเป็นทม เมื่อถึงวันแรม ๑๕ ค่ำก็จะนำอาหารและข้าวของที่เตรียมไว้ตั้งแต่เมื่อวานเย็นไปถวายพระ เมื่อพระสวดเสร็จก็จะนำ สิ่งของไปเทไว้ที่ลานวัด ชาวบ้านก็จะมาแย่งกันรับสิ่งของเหล่านั้นเป็นที่สนุกสนาน บางหมู่บ้านก็ จะนำอาหารใส่กระทงลอยไปตามน้ำให้ผู้ล่องลับไปแล้ว และในตอนเย็นบางหมู่บ้านก็อาจนิมนต์ พระมาสวดอีกครั้งหนึ่ง

แซนเทพเสียงทาย อัจฉรา ภาณุรัตน์ ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๒๒๘)

แซนเทพเสียงทาย คือการเช่นไหว้เทวดาในพิธีแต่งงานของชาวอีสานตอนล่างกลุ่ม วัฒนธรรมเขมร เริ่มทำหลังจากผูกแขนบ่าวสาวแล้ว เจ้าพิธีจะทำพิธีเช่นเทพ และเสียงทายที่เสา กลางบ้าน ฟ้อนรำและร้องวนไปรอบเสาพรรณนาถึงคำเตือนคู่บ่าวสาวถึงการใช้ชีวิตร่วมกัน แล้ว นำข้าวขวัญที่เตรียมไว้และน้ำมะพร้าวมาให้คู่บ่าวสาวรับประทาน เจ้าพิธีหยิบขอมกว่าหงายให้ ญาติทายเป็นน้ำหรือไม่ ทุกคนจะตอบว่า เป็ง (แปลว่า เต็มสมบูรณ์) แสดงว่าการสมรสครั้งนี้จะ สุขสมบูรณ์ เจ้าพิธีก็จะหยิบเครื่องเช่นไปไหว้ครูดที่บ้านของคน และรดน้ำมนต์คู่บ่าวสาวเป็น เสร็จพิธี

แซนปะกำ สุกักคี ดลิตทอง ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๒๒๕)

ผีปะกำ เป็นเทพเจ้าสูงสุดองค์เดียวที่ชาวส่วยข้างเคารพบุชา เพราะให้ความคุ้มครองตั้งแต่ เกิดจนตาย จะมีพิธีเช่นไหว้บวงสรวงในโอกาสต่างๆ ตลอด ที่สำคัญที่สุดคือ พิธีกรรมเช่นสรวงผี ปะกำประจำปี มีการประกอบพิธีปีละครั้ง ในวันใดวันหนึ่งของต้นฤดูฝน ทำที่หน้าโรงศาลผีปะกำ

ผู้ทำพิธีคือ กำลวงพีศ (ครุบาใหญ่) พิธีสำคัญอันดับสองคือ พิธีกูปเทวะคำ (คล้องช้าง) เป็นพิธี เช่นผีปะกำก่อนไปคล้องช้าง พิธีสำคัญอันดับสามคือ พิธีกรรมอันเกี่ยวกับวิถีชีวิตขนบธรรมเนียม ประเพณีของชาวภูอะเจ็ง การเกิด แต่งงาน ตาย เป็นต้น การทำพิธีเช่นสรวงผีปะกำเพื่อให้ผี คุ้มครอง อยู่ดีมีความสุข สามารถทำได้ตลอดเวลาแล้วแต่วัตถุประสงค์ที่ต้องการ

แซนเปริยะภูมิสแระ ธรพร เวทย์ศิรินันท์ ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๒๑๒)

แซนเปริยะภูมิสแระ (ภาษาเขมร แปลว่า เช่นไหว้พระภูมินา) เป็นการประกอบพิธีเช่น ไหว้ผีบรรพบุรุษ ผีไร่ ผีนา บอกกล่าวให้ทราบและมาปกป้องรักษาผลผลิต คลบันดาลให้ฝนตก ตามฤดูกาล มีความอุดมสมบูรณ์ สถานที่ประกอบพิธีคือ ที่บ้านและที่นา เช่นไหว้ผีบ้านให้ปกป้อง รักษาบ้านหรือหมู่บ้านก่อน แล้วไปเช่นที่นาบอกกล่าวโคนตา (ผีปู่ตาของชาวไทยลาว) หรือผี บรรพบุรุษ ผีนา ให้มาดูแลข้าวในนาให้อุดมสมบูรณ์ เวลาที่กระทำคือ วันข้างขึ้นเดือนหก

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ ๕

บทสวดในพิธีกรรม

ແ່ລ່ ສຸກຸນ ສມຈິຕສຣີປັຍູງາ ຜູ້ເຮັບເຮັງ (หน้า ๑๗๘๗)

เทศน์ແ່ລ່ เป็นการเทศน์ทำนองลำแบบหนึ่งของภาคอีสานมีลีลาการเล่นเสียงมากกว่า ลำเรื่อง หรือ ลำพื้น พระภิกษุจะนำวรรณกรรมชาดกมาใช้เทศน์เรียกว่า ลำ เช่น ลำมหาชาติ ลำสินไซ ฯลฯ ถ้าพระนำตอนใดของเรื่องมาเทศน์ให้มีลีลาเล่นเสียงเด่นกว่าลำพื้นจะเรียกว่า เทศน์ແ່ລ່มี ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ แล่เทศน์ในท้องเรื่อง แล่นอกท้องเรื่อง

ແ່ລ່ในท้องเรื่องคือ แล่ตามหัวข้อเรื่องธรรมะ แล่คำสอน แล่ชาดกที่สำคัญคือ แล่ พระเวสสันดรชาดก แล่อกท้องเรื่องคือ แล่ที่ไม่อยู่ในชาดกหรือธรรมะหัวข้อต่างๆ แต่เป็น แล่ตามเหตุการณ์บ้านเมืองเช่น แล่สาวผมดัด แล่คนเล่นหอย แล่ชมธรรมชาติ เป็นต้น

ประเพณี

ดินแก้วอากาศ มงกุฎ แก่นเคียว ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๔๓๕)

ดินแก้วอากาศ เป็นประเพณีโกนจุกของชาวเขมร-ส่วย มีฐานปักเทียนชัย ๘ เล่ม ขณะปักเทียนมีคาถาว่า พระอังคารเทวา บูชา ยันติ เทียนเล่มหนึ่งว่าคาถา ๓ จบ เทียน ๘ เล่มที่จุดนี้ คือ กำลั้งพระอังคาร ตามความเชื่อของพราหมณ์ถือว่าพระอังคารเป็นเทพนักรบ เด็กที่โกนจุกนั้น ถืออาวุธวิเศษจึงเป็นนักรบ ที่เรียกว่า เทียนแก้วอากาศ หมายถึงพระอังคารที่เป็นแก้วกลางเวหา เทียนชัยนี้จุดก่อนทำพิธีสู่ขวัญ

พิธีเต้านางดั่ง ปรีชา พิณทอง ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๔๕๘)

พิธีเต้านางดั่ง เป็นพิธีกรรมของฝนของชาวอีสาน บนความเชื่อเกี่ยวกับพระยาแถน เทพผู้ให้ฝนแก่โลกมนุษย์ เมื่อใดฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล มนุษย์จะร้องขอน้ำฝนจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยผ่านสื่อในรูปแบบพิธีกรรมลักษณะเป็นการเสี่ยงทาย และทำนายไปตามความเชื่อของชุมชน บุคคลสำคัญที่มีบทบาทในพิธีกรรมส่วนใหญ่มักเป็นหัวหน้าชุมชน ผู้นำหมู่บ้าน และลูกบ้านร่วมกันเตรียมเครื่องประกอบพิธีกรรมคือ กระจดง ไม้คาน กระจดงสองหน้า หวี ข้าว ๑ ปั้น ถูมือเม็วร้าง ขันห้า เหล้า ไข่ หลัก ๒ หลัก เป็นหลักแล้ง และหลักฝน เจ้าพิธีจะนำเครื่องเช่นสังเวยใส่กระจดง วางบนคานไม้ แล้วให้คนถือคานไปยืนระหว่างหลักทั้งสอง เจ้าพิธีก็จะสวด และกล่าวนำคำเซ็งเม็วนางดั่ง ผู้ที่จับไม้คานจะตกอยู่ในภวังค์กระจดงจะแกว่งไปมาถ้าเอนไปทางหลักใดก็จะไปตามนั้น ถ้าแกว่งอยู่ระหว่างกลางทั้งสองหลัก ทำนายว่าฝนจะตกในเร็วๆ นี้

พิธีเต้านางแมว ปรีชา พิณทอง ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๔๕๙)

เมื่อฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวอีสานจะทำพิธีเต้านางแมว ซึ่งเป็นพิธีกรรมขอฝนตามความเชื่อเกี่ยวกับพระยาแถน หากปีใดฝนไม่ตกตามฤดูกาลแสดงว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ลงโทษคนที่ประพฤติไม่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม อีตบ้านคองเมือง จึงต้องทำพิธีเต้านางแมวขอฝน นำแมวมาใส่กระจดง หรือตะกร้าสานด้วยไม้ไผ่ตาต่างๆ หามไปตามหมู่บ้านในตอนกลางคืนไม่ดึกมากนัก เจ้าพิธีจะสวดชุมนุมเทวดา คนในชุมชนแห่งจะร้องคำเซ็งเต้านางแมว ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคำขอร้องเพื่อให้ฝนตก ส่วนใหญ่จะคืนกลอนสวดขอร้องมากเท่าไรก็จะสนุกและให้ฝนตกได้มาก เมื่อถึงบ้านใดเจ้าของบ้านจะออกมาต้อนรับนำน้ำมาสาดีใส่ขบวนแห่ ยิ่งสาดีน้ำมากฝนก็จะตกมาก ถ้าเจ้าของบ้านจะบริจาคสิ่งของหรืออาหารให้ขบวนแห่ก็ได้ ซึ่งจะนำไปถวายวัด และเลี้ยงอาหารกันในคืนนั้นเมื่อเสร็จพิธี

บุญได้ประทีป ธวัช ปุณโณทก ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๔๖๕)

บุญได้ประทีป หรือบุญได้ประทีปโคมไฟ เป็นงานบุญประเพณีของชาวอีสานซึ่งจัดอยู่ในงานบุญออกพรรษาที่มีหลายงาน เช่น บุญผาสาทผึ่ง ไหลเรือไฟ บุญสว่างเชื้อ อาจจัดในคราวเดียวกันก็ได้ หรือตามโอกาสในแต่ละท้องถิ่น บุญได้ประทีปและบุญผาสาทผึ่งนั้นจะจัดต่อเนื่องกัน คือวันขึ้น ๑๔-๑๕ ค่ำ และแรม ๑ ค่ำ เดือนสิบเอ็ด ซึ่งตรงกับวันออกพรรษา วันแรกเรียกว่า วันได้น้ำมันน้อย วันที่สองเรียก วันได้น้ำมันใหญ่ วันที่สามเรียก วันได้น้ำมันล้างหางประทีป ทั้งหมดเป็นพิธีกรรมของชาวบ้านซึ่งมีพระภิกษุสามเณรมาร่วมพิธีด้วย เชื่อกันว่าเป็นการจุดประทีปบูชาพระพุทธเจ้า ในวันที่เสด็จกลับสู่โลกหลังจากไปโปรดพระมารดาบนสวรรค์

ส่วนการนำประทีปไปลอยน้ำเรียกว่า โหลเรือไฟ เชื่อกันว่าลอยไปบูชารอยพระพุทธบาทของ พระพุทธเจ้าในแม่น้ำที่ประทับไว้ให้พระยานาคทั้งปวง

พระราชพิธีถือน้ำ ไพฑูรย์ มีกุลส ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๕๒๘)

พระราชพิธีถือน้ำ เป็นพระราชพิธีที่เจ้านาย ขุนนาง เจ้าเมืองต้องมาแสดงความจงรักภักดี ด้วยการค้ำน้ำสาบานถวายพระเจ้าแผ่นดิน เป็นประเพณีโบราณที่ยึดถือกันมา ตั้งแต่สมัยอยุธยา สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จะทำพิธีถือน้ำในอุโบสถวัด พระศรีรัตนศาสดาราม โดยกำหนดขึ้นในวันพระราชพิธีสารท เดือนสิบ และพระราชพิธีตรุษ เดือนห้า ของทุกๆ ปี พระราชพิธีนี้กำหนดทำ ๓ วัน ต่อมากำหนดตามความเหมาะสม แต่ พิธีกรรมยังยึดถือแบบดั้งเดิมสืบต่อมา และกำหนดให้เจ้าเมืองเป็นประธานในการดำเนินพิธีกรรม โดยยึดถือปฏิบัติเป็นพระราชประเพณีสืบกันมาทุกๆ ปี และทุกเมืองต้องกระทำโดยเคร่งครัดตาม แบบอย่าง พระราชพิธีในพระบรมมหาราชวังทุกประการ ต่อมารัฐบาลยกเลิกไปภายหลังการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ จนถึงปัจจุบัน

ถือพา ธวัช ปุณโณทก ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๕๒๙)

ถือพา เป็นข้อประพฤติกฎปฏิบัติ ข้อห้ามสำหรับหญิงตั้งครรภ์ของชาวอีสาน โดยมีความเชื่อ ว่าขณะตั้งครรภ์มักจะถูกผีร้ายทำให้ร่างกายเปลี่ยนแปลงไป ร่างกายต้องปรับตัวอย่างมาก มีอาการ ป่วยอยู่เนืองๆ ฉะนั้นระหว่างตั้งครรภ์ จึงมีข้อห้าม (ชะล่า) เป็นจำนวนมาก เรียกว่า ถือพา เพื่อ ป้องกันการถูกผีทำร้าย หรือผีดผี และป้องกันการกระทบกระเทือนทารกในครรภ์ ด้วยกฎเกณฑ์ ข้อห้ามที่ยึดถือกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ เพื่อคลอดลูกง่าย เพราะการคลอดลูกแบบพื้นบ้านเป็น การเสี่ยงต่อชีวิตมาก ดังนั้นการถือพาจึงเป็นการบอกให้รู้ว่าควรระวังตนขณะตั้งท้อง ระหว่างถือ ต้องทำงานเป็นปกติ ซึ่งเชื่อว่าการเคลื่อนไหวร่างกายจะช่วยให้คลอดลูกง่าย ทารกจะสบายขณะอยู่ ในครรภ์

พิธีแถมสมภาร สุภณ สมจิตศรีปัญญา ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๕๓๖)

แถมสมภาร หมายถึง การที่ผู้พึ่งเทศน์บริจาคเงินบูชาเทศนาที่พระภิกษุกำลังเทศน์ โดยมี ทายกกล่าวคำกลอนอวยพร และเชิญชวนทำบุญเป็นระยะ นิยมใช้มากในเทศนาบุญมหาชาติ การ แถมสมภารจะมีทายกรับปัจจัยจากผู้พึ่งเทศน์ ยกมือขึ้นเหนือศีรษะแล้วกล่าวคำแถมสมภาร แล้ว โยนเงินลงในภาชนะให้มีเสียงดัง คำแถมสมภารใช้ฉันทลักษณ์ประเภทเดียวกับคำผญาสุภาษิต และผญาอวยพร

พระยาแดน ธวัช ปุณโณทก ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๕๓๔)

แดน พระยาแดน หรือ ผีฟ้าผีแดน เป็นชื่อที่ชาวอีสาน และชาวล้านช้างใช้เรียกเทพเจ้าผู้สร้างโลก และสรรพสิ่งต่างๆ ในโลก เทียบได้กับพระศิวะ พระวิษณุ และพระพรหม พระยาแดนในนิทานขุนบรม เรียกว่าแดนฟ้าขึ้น และอธิบายว่าเป็น พระยาอินทราชิปติราช บิดาขุนบรม ในพงศาวดารล้านช้างกล่าวว่าแผ่นดินเมืองล้านช้างก่อนจะมีคนมาเกิดในน้ำเต่าปุงเคยมีกลุ่มคนมาตั้งหลักแหล่งอยู่ก่อนแล้วหลายยุคสมัย เกิดน้ำท่วมโลกผู้คนล้มตายทั้งหมด ต่อมาจึงเกิดจากผลน้ำเต่าปุง พระยาแดนหลวงได้ส่งขุนบรมมาปกครอง สืบเชื้อสายกันมา ส่วนความเชื่อของคนไทยเชื่อว่าพระยาแดนเป็นเทพเจ้าที่คนไทยรู้จักก่อนเทพเจ้าอินเดีย ซึ่งเข้ามาพร้อมกับพุทธศาสนา

ทมบ มงกฎ แก่นเคียว ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๕๓๘)

ความเชื่อเรื่องทมบ (ผีปอบ) จะแตกเมา และอาบนี้ เป็นความเชื่อในชุมชนเขมรช่วยในบริเวณจังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ มีหลักฐานปรากฏในตำราชา ตำราเวทมนตร์ ผีปอบเขมรจะปรากฏเป็นรูปร่างหมาดำเพื่อหลอกหลอนคน จะแตกเมาหรือผีหมาดำ ผีปอบที่กินของควา เรียกว่า อาบหรือกระหัง ผีปอบเขมรเกิดจากผู้เรียนวิชาอาคมแล้วประพาศผิดข้อห้ามก็จะกลายเป็นปอบ เขมรเรียกว่า แบททมบ ซึ่งจะใช้สิ่งของต่างๆ มาปราบแตกต่างกัน บางพวกใช้พญาว่าน บางพวกใช้เวทมนตร์ และไม้หอมโลงผี บางพวกใช้อวัยวะเพศของสุนัข ปอบสามารถถ่ายทอดสืบต่อถึงลูกหลานได้ด้วย แม้ว่าลูกหลานที่จะมาสืบต่อมิได้เรียนเวทมนตร์ก็ตาม

เทศน์พญาคันคาก พิชญ์ สมพอง ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๗๘๖)

เทศน์พญาคันคาก (พญาคางคก) คือพิธีกรรมขอฝนพิธีหนึ่งที่ชาวอีสานปฏิบัติกันจนเป็นประเพณี ถ้าฝนไม่ตกตามฤดูกาล หลังจากแห่นางแมว ทำบุญบั้งไฟ สวดคาถาปลาค้อแล้วก็จะจัดให้มีพิธีเทศน์พญาคันคาก เนื่องจากมีความเชื่อจากวรรณกรรมชาดกเรื่องพญาคันคากว่า เมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาคันคาก ครองเมืองอินทปัตถ์ ต่อมาบ้านเมืองเกิดภาวะฝนแล้งพญาคันคากจึงให้ไพร่พลยกทัพไปทำสงครามกับพระยาแดน และรบนชนะพระยาแดนๆ จึงยอมทำให้ฝนตกลงมาในโลกมนุษย์ ในการเทศน์นี้ชาวอีสานจะจัดเป็นพิธีใหญ่ นิยมทำกันในปีฝนแล้ง โดยชาวบ้านจะปลูกผาม (ปะรำพิธี) นิมนต์พระมาเทศน์เรื่องพญาคันคาก ชาวบ้านก็จะนุ่งขาวห่มขาว รักษาศีล ๓ วัน อธิษฐานขอให้ฝนตก เป็นเสร็จพิธี

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ ๑

ประเพณี

บุญบวชนาค ธวัช ปุณโณทก ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๒๑๗)

ชาวพุทธทุกคนถือว่าลูกผู้ชายทุกคนต้องบวช เพื่อทดแทนคุณบิดา มารดา ชาวอีสานก็เช่นกัน ผู้ที่ไม่ได้บวชเรียนถือว่าเป็นคนไม่สมบูรณ์ จะเรียกว่าคนคิบคนคาย ถ้าบวชแล้วก็คือว่าเป็นคนสุก ถ้าบวชเป็นเณรจะเรียกว่า จ้าว ถ้าลาสิกขาแล้วเรียกว่า เชียง ถ้าบวชเป็นพระเรียกว่า เจ้าหัว ถ้าอายุมากจะเรียกว่าเจ้าหัวพ่อ หรือเจ้าหัวลุง ถ้าบวชแล้วได้รับการสดสรง ก็จะเรียกว่า สำเร็จ เมื่อลาสิกขาก็เรียกว่า จารย์ ถ้าได้รับการสดสรงเป็น ญาชา และ ญาครู เมื่อลาสิกขาก็จะเรียกว่า จารย์ชา และจารย์ครู ตามลำดับ

ชาวอีสานนิยมบวชในเดือนหกพร้อมกันทั้งหมู่บ้าน จัดพิธีบวชนาคพร้อมกัน เพราะมีอุปนิสัยน้อย การจัดบวชพระครั้งละหลายๆ รูปนั้นต่อมาก็เลิกรากันไปเหลือครั้งละรูปสองรูป บางบ้านจะจัดพิธีบวชนาคหมู่ในวันแห่บั้งไฟ ผู้ที่จะบวชต้องไปอยู่ที่วัดระยะหนึ่งเพื่อฝึกท่องคำในพิธีบวช และบทสวดอื่นๆ ก่อนถึงวันบวชคือ มื่อโฮมหรือวันสุกคิบ ญาติก็จะมาทำความสะอาด หอสูตโองกรรมหรือหอแจก (ศาลาการเปรียญ) และเตรียมเครื่องบวช เมื่อพระภิกษุฉันอาหารเช้าก็จะเรียกผู้ที่จะบวชมาโกนผม นุ่งผ้าสีขาว ทำพิธีสู่วัณนาค หมอสู่วัณจะจุดเทียนชัย หรือเทียนอาชาญ์ และสวดคำสู่วัณ ดอนเย็นจะทำพิธีแห่นาค กลางคืนเรียกว่ามื่อจันจะมีการฉลองนาคมี การละเล่นแสดงสมโภชน์ วันรุ่งขึ้นเรียกว่ามื่อบวช จะน่านาคเข้าสิม (โบสถ์) ทำพิธีอุปสมบทเป็นพระภิกษุ จึงเสร็จพิธี

บ่อนบอกสะแบก มงกุฎ แก่นเคียว ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๒๓๐)

บ่อนบอกสะแบก เป็นภาษาเขมรแปลตามรูปศัพท์ว่า บุญลอกหนัง เป็นสำนวนมีความหมายว่า การชักผ้าบังสุกุลคนเป็น คือ เอาผ้าขาวหรือจีวรวางบนตัวคนเป็น แล้วนิมนต์พระไปชักผ้าบังสุกุลนั้น เป็นประเพณีทางพุทธศาสนาหินยาน ชั้นตอนของพิธีกรรมมีบุญกิริยาวัตถุครบทั้งสามอย่างคือ ทาน การให้ คือถวายผ้าแด่พระสงฆ์ ศีล การงดเว้นบาปทางกาย และภาวนา คือการพิจารณาสังขารตามความเป็นจริง ตามความเชื่อที่ว่าชีวิตมนุษย์ดำรงอยู่เพราะบุญ เพื่อทำให้อายุยืนยาวจึงต้องทำบุญต่ออายุ การทำบุญอย่างนี้มี ๓ แบบคือ บ่อนบอกสะแบกธรรมดา บุญชักผ้าบังสุกุลแบบคีร์วงกต บุญชักมหาบังสุกุล

บ่อนโบะสเนียก ธวัช ปุณโฆทก ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๒๓๒)

บ่อนโบะสเนียก คืองานบุญบวชนาค ผู้ชายชาวเขมรถือกันอย่างเคร่งครัดว่าต้องอุปสมบทก่อนที่จะแต่งงานมีภรรยา เมื่อลาสิกขาบทก็จะได้รับความนับถือจากคนทั่วไป เรียกค่านำหน้าชื่อว่า ทิด การเริ่มเตรียมเข้าสู่พิธีบวชนาคจะคล้ายกับของชาวไทยภาคกลาง แต่การแต่งตัวนาคจะแตกต่างกัน นาคของชาวเขมรจะแต่งตัวพิถีพิถัน ญาติพี่น้องจะนำเครื่องตกแต่งมาช่วยกันแต่งตัวนาคให้งดงาม มีผ้าหลากสีห่มคลุมปล่อยชายไปด้านหลังเป็นเกล็ดนาค ศิระษะสวมคล้ายชฎापิด

ด้วยกระดาษสีระยิบระยับเรียกว่า ลำพอก ผัดหน้าทาปากสวยงาม การทำขวัญนาค เรียกว่า เฮาปลึง เนียก มีเจ้าพิธีสวดคำสู่ขวัญ จุดเทียนชัย เวียนเทียน เบิกบายศรีนាំมะพร้าวอ่อนและข้าวขวัญที่จัดไว้ในบายศรีมาป้อนให้นาค เพื่อเป็นสิริมงคลป้องกันโรคภัยไข้เจ็บอีกด้วย วันรุ่งขึ้นก็จะจัดพิธีแห่นาค ให้นาคนั่งช้าง มีเครื่องดนตรีประโคมนำขบวนไปตลอดทาง จะมีคนแสร้งทำเป็นมารมาขวางขบวนแห่ เจ้าภาพต้องขอทางซึ่งมารก็จะเรียกร้องขอสิ่งของ ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะเป็นสุรา เมื่อได้สิ่งที่ขอแล้วมารก็จะเปิดทางให้ขบวนนาคเดินทางน่านาคเข้าโบสถ์ทำพิธีอุปสมบทต่อไป

บะนางธรณี พิชญ์ สมพอง ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๒๓๔)

บะนางธรณี คือการบนบานแม่ธรณี บางท้องถิ่นเรียกว่า บานางธรณี ชาวอีสานโบราณนับถือแม่ธรณีเป็นเทพธิดาคองค์หนึ่ง ที่รักษาแผ่นดิน ในสมัยพุทธกาลแม่ธรณีก็ช่วยปราบมารด้วยการบีบน้ำออกจากมวยผมท่วมพระยามารที่จะทำร้ายพระพุทธเจ้า ชาวอีสานจึงเชื่อว่าแม่ธรณีจะช่วยปกป้องรักษา จะเดินทางไปไหนก็จะทำพิธี บะ หรือ บนบาน นางธรณีให้เดินทางปลอดภัยหรือให้ทำงานสำเร็จตามประสงค์ ในการ บะ หรือ บา หรือ บนบาน นางธรณีก็จะอธิษฐานให้นางธรณีช่วยให้ได้ตามความประสงค์ เมื่อสำเร็จแล้วต้องไม่ลืม ปลงบะ หรือ แก้มบน จัดหาอาหารคาวหวาน ไปเลี้ยงแม่พระธรณี จะปลงบะที่ใดก็ได้แล้วแต่สะดวก

บายแสร์ย มงกุฎ แก่นเคียว ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๓๕๕)

บายแสร์ย คือบายศรี เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมของชาวเขมร-ส่วย มี ๓ ชนิดคือ บายแสร์ยเดิม (บายศรีต้น) บายแสร์ยเถียะ (บายศรีถาด) บายแสร์ยจาน (บายศรีปากชาม)

บายแสร์ยเดิม หรือบายศรีต้น ทำจากต้นกล้วยต้นใหญ่สูงเท่าความสูงของคน อาจจะต่ำกว่าหรือสูงกว่า ขึ้นอยู่กับว่าจะทำบายศรีกี่ชั้น ส่วนใหญ่สูงตั้งแต่ ๕-๘ ชั้น การทำชั้นนั้นจะใช้ไม้ไผ่ผ่าให้ยาวพอทำให้โค้งงอได้ เสียบเป็นรูปกลีบดอกไม้รอบต้นกล้วยเป็นชั้นๆ สำหรับวางขนมกล้วยและกรวยใบตอง ซึ่งมีกรวยเอกรวยโท แต่ละชั้นจะจัดเป็นวิมานต่างๆ ตกแต่งประดับประดาให้สวยงาม แล้วจะเอาใบตองมาหุ้มค้ำนนอก เอาเชือกมัดไว้ชั้นหนึ่ง แล้วเอาผ้าไหมมาหุ้มอีกชั้นหนึ่ง ตอนจะประกอบพิธีจึงเปิดบายศรี มักใช้ประกอบพิธีบุญโกนจุก บุญบวชนาค

บายแสร์ยเถียะ หรือบายศรีถาด ใช้กาบกล้วยมาขดเป็นวงในถาดกลมเป็นชั้นแรก ใช้ไม้ไผ่เสียบกาบกล้วยขดเป็นชั้นที่สองและสามต่อไปตามแต่จะทำกี่ชั้น แต่ละชั้นจะใส่ขนมและกรวยเช่นกัน มีธงเล็กๆ ปักโดยรอบ ไม่ต้องหุ้มผ้าไหม ใช้ในพิธีบุญฉลองสระน้ำ บ่อน้ำ พิธีบูชาครูขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

บายแสร์ยาน หรือบายศรีปากชาม มักทำเป็นคู่ ใช้งานหรือชาม ๒ ใบ วางผลไม้ใบละ ๔ ลูก มักใช้กล้วย วางไว้สี่ทิศ มีข้าวต้มวางคู่ด้วย ใช้ประกอบพิธีพิธีเช่นบูชาต่างๆ บายแสร์มักผูกพันกับขวัญ อันเป็นความเชื่อของสังคมชาวเขมร-ส่วย จึงมีการผูกแขนควบคู่ไปด้วย

บุญเดือนแปด สาร สาระทศนันทน์ ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๔๒๘)

บุญเดือนแปด คือบุญเข้าพรรษา ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ เป็นประเพณีที่ถือกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล มีพุทธบัญญัติให้พระภิกษุอยู่ประจำที่วัดใดวัดหนึ่ง ๓ เดือน เพราะเป็นฤดูฝน การสัญจรไม่สะดวก และเพื่อป้องกันไม่ให้พระภิกษุไปเหยียบพืชพันธุ์ของชาวไร่ชาวนาที่กำลังเพาะปลูก พระภิกษุก็จะได้เล่าเรียนพระธรรมวินัยต่างๆ อีกด้วย ในวันทำบุญเข้าพรรษาชาวบ้านก็จะนำอาหาร สิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็น โดยเฉพาะเทียน เพราะเชื่อว่าการถวายทานแสงสว่างจะได้ อานิสงส์ทำให้คาถาพิสัยสติปัญญาดี จึงมักถวายเทียนจำพรรษา ซึ่งชาวบ้านจะช่วยกันหล่อต้นเทียนประดับตกแต่งอย่างสวยงาม นำไปถวาย บางแห่งก็มีขบวนแห่ใหญ่โต ก่อนนำไปทำพิธีถวายเทียนเข้าพรรษา

บุญเดือนห้า ธวัช ปุณโณทก ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๔๓๑)

บุญเดือนห้า คือ บุญสงกรานต์ ถือเป็นงานวันขึ้นปีใหม่ของไทยทุกภาคในสมัยอดีต วันที่ ๑๓ เมษายน เป็นวันที่พระอาทิตย์ย้ายไปราศีเมษ เรียกว่าสงกรานต์ เป็นกิจประเพณีที่กำหนดใน สัตตสิบสอง ของชาวอีสาน ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่าบุญเดือนห้า วันที่ ๑๓ เรียกว่ามือสงกรานต์ล่อง วันที่ ๑๔ เรียกว่ามือเนา วันที่ ๑๕ เรียกว่ามือสงกรานต์ขึ้น จะมีงานบุญต่อเนื่องกัน ๓ วัน ชาวบ้านจะมาร่วมกันทำบุญด้วยความสดชื่นเบิกบาน เพราะฤดูนี้ว่างจากการเพาะปลูก การทำบุญปีใหม่เป็นนิมิตอันดีที่จะประสบความสำเร็จในปีต่อไป การเตรียมงานก่อนวันสงกรานต์ ผู้นำชุมชนก็จะประกาศให้หมอบุชา (โหร) คำนวณหาชื่อนางสงกรานต์ พยากรณ์พืชพันธุ์ธัญญาหารในปีนั้น นำมาอ่านในวันบุญ

มือสงกรานต์ล่อง ชาวบ้านจะทำความสะอาดบ้านเรือน ทำความสะอาดหิ้งบูชาประจำบ้านที่เรียกว่าของรักษา ส่วนใหญ่อยู่ที่ห้องเบิง คือห้องที่หัวหน้าครอบครัวนอน ถือเป็นกรปิดกวาดสิ่งอัปมงคลออกไป ตอนบ่ายก็จะจัดเตรียมสถานที่ที่วัด เตรียมอาหารไว้เลี้ยงกัน มือเนา ชาวบ้านจะนำอาหารไปร่วมกันทำบุญ ขอพรจากพระ สรงน้ำพระ แล้วก็แห่กันไปบ้านญาติผู้ใหญ่ คือ เจ้าโคตร นำของฝากหมากพลูขนมไปให้ รคน้ำขอพรจากผู้ใหญ่ที่นับถือ ซึ่งมักจะกล่าวเป็นพญา ภาษิตท้องถิ่นที่คล้องจองไพเราะ จากนั้นหนุ่มสาวก็จะรดน้ำกันเอง ถ้าสาดน้ำกันมากปีนั้นก็มีฝนตกมาก ถ้าสาดน้ำกันน้อยก็มีฝนตกน้อย กลางคืนจะมีการฟังธรรม และการละเล่นพื้นบ้าน มือสงกรานต์ขึ้น ก็จะมีการทำบุญและเล่นสาดน้ำกัน มีงานรื่นเริง การละเล่นพื้นบ้าน

อย่างสนุกสนาน มีการก่อเจดีย์ทราย ในบริเวณวัดซึ่งเชื่อกันว่า อานิสงส์พระเจดีย์ทรายจะทำให้มีอายุยืนตามจำนวนเม็ดทราย บางแห่งจะมีเงินฉลองบุญเดือนห้า (เงิน คือการฉลองสมโภช) เป็นวันสิ้นสุดบุญเดือนห้า บางแห่งเรียกว่า บุญส่ง คือส่งฝักลับเมืองนรก ก็จะทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว การกำหนดเวลาในการทำบุญและกิจกรรมต่างๆ แต่ละท้องถิ่นจะไม่ตรงกันแล้วแต่ความสะดวก แต่พิธีกรรมต่างๆ จะคล้ายคลึงกัน

บู้ดชา **วิศิษฐ์ ควงสงค์** **ผู้เรียบเรียง** (หน้า ๒๔๔๑)

บู้ดชา เป็นภาษาพูดของชาวชัยภูมิ คำว่า บู้ชา ในภาษาไทยกลาง ถ้าบูชาพระจะพูดว่า บู้ดชาพะ ถ้าบูชาเทวดาจะพูดว่า บู้ดชา ชาวชัยภูมิมีความเชื่อเรื่องเคราะห์กรรมมาก เคราะห์คือสิ่งที่นำผลร้ายมาให้โดยไม่คาดหมาย คนที่มีเคราะห์ต้องทำพิธีบู้ดชาเทวดาให้มารับเอาเคราะห์นั้นไป พิธีบู้ดชาจะทำในวันข้างแรม ถ้าเป็นวันเดือนดับคือ แรม ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ ก็ยิ่งดี เพราะถือว่าเคราะห์กรรมจะดับไปกับวันเดือนดับ พิธีบู้ดชาก็จะเริ่มจากการ หามือหายาม หมอสูด หรือ เจ้าพิธีจะเป็นผู้หาเวลาทำพิธี เลือกวันที่เป็นธงชัย หรืออธิบดี แล้วญาติพี่น้องก็จะช่วยกันทำเครื่องบู้ดชา คือ โทง หรือกระทง ทำด้วยกาบกล้วย ดอกไม้ รูป เทียน และเครื่องสังเวทเทวดา แล้วตั้งขันค้ายบู้ดชา คือตั้งขันบูชาครูที่มาทำพิธี มีดอกไม้รูปเทียนและเงินบูชาครูแล้วแต่ศรัทธา เมื่อหมอสูดมาถึง ผู้ที่จะบู้ดชานั่งค้ำหน้าโทงหันหน้าไปทางทิศตะวันตก หมอสูดจะนั่งตรงกันข้ามกับผู้บู้ดชา เริ่มด้วยผู้บู้ดชาเคน (ถวาย) ขันค้ายและน้ำส้มป่อยให้หมอสูด หมอสูดนำค้ายสายสิญจน์มาเวียนรอบ โทงสามรอบ จุดรูปเทียนปักไว้ที่มุมโทง หมอสูดสวดคำบู้ดชาเมื่อสวดเสร็จก็จะตัดค้ายสายสิญจน์จากโทง ให้คนในบ้านเอาโทงไปทิ้งลอยในแม่น้ำโขง หรือชายทุ่ง หรือชายป่าด้านตะวันตกของบ้าน ให้เดินกลับบ้านโดยไม่ต้องหันหลังไปมอง เมื่อกลับถึงบ้านแล้ว หมอสูดก็จะผูกแขนให้ผู้บู้ดชาอวยพรให้เป็นเสร็จพิธี

เป็นตุง **ธวัช ปันโณทก** **ผู้เรียบเรียง** (หน้า ๒๔๕๑)

เป็นตุง เป็นพิธีกรรมส่วนหนึ่งของแซนโคندا คือการทำบุญสารทเดือนสิบของชาวเขมร ในเขตจังหวัดสุรินทร์และใกล้เคียง เป็นการเซ่นผีปู่ย่า หรือผีบรรพบุรุษ พิธีแซนโคنداแบ่งเป็น เป็นตุง และเป็นทม คือ สารทเล็กและสารทใหญ่ เป็นตุง จัดในวันขึ้น ๑๔-๑๕ ค่ำ เดือนสิบ เป็นทมจัดในวันแรม ๑๔-๑๕ ค่ำ เดือนสิบ แต่การทำบุญต่อเนื่องกันจากเป็นตุงจนถึงเป็นทม

ในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ชาวบ้านจะนำอาหารเครื่องเซ่นไปเลี้ยงผีบรรพบุรุษที่ศาลโคندا หรือที่ศาลาวัด เจ้าพิธีจะเป็นผู้ทำพิธีเชิญผีบรรพบุรุษมารับอาหารและเครื่องเซ่น ชาวบ้านก็จะช่วยกันร้องเรียกผีปู่ย่าตายายเสียดังเซ่งแซ่ เมื่อประมาณเวลากว่าผีบรรพบุรุษกินอาหารเสร็จแล้วเจ้าพิธีก็จะจุดยาสูบวางไว้บริเวณสำรับอาหาร ชาวบ้านก็จะนำอาหารมารับประทานกัน ก่อนรับประทาน

อาหารก็จะหยิบอาหารจากตำรับมาเล็กน้อยแล้วห่อรวมกัน เหยียงห่ออาหารนั้นไปไกลๆ เรียกว่า ประจัน คือให้โคนตา หรือวิญญูณบรรพบุรุษนำไปให้ผีเปรตอื่นๆ ที่ไม่ได้มาร่วมพิธีด้วย รุ่งเช้า วันขึ้น ๑๕ ค่ำ ก็จะนำอาหารไปทำบุญที่วัด และอุทิศส่วนกุศลตามพิธีสงฆ์

เป็นทม **ธวัช ปุณโณทก** **ผู้เรียบเรียง** (หน้า ๒๔๕๒)

เป็นทม เป็นพิธีกรรมส่วนหนึ่งของแซนโคนตา คือการทำบุญสารทเดือนสิบ ของชาว สุรินทร์และจังหวัดใกล้เคียง เป็นทมจะจัดในวันแรม ๑๔-๑๕ ค่ำ เดือนสิบ ชาวบ้านจะทำบุญ เรือมาตั้งแต่เป็นตุง คือวันขึ้น ๑๔-๑๕ ค่ำ เดือนสิบ และจะจัดพิธีใหญ่เรียกว่า เป็นทม ในตอน เย็นของวันแรม ๑๔ ค่ำ ชาวบ้านจะนำอาหารไปเลี้ยงผีบรรพบุรุษที่ศาลโคนตา หรือที่ศาลาวัด วันรุ่งขึ้นก็จะนำอาหารไปทำบุญที่วัด อาจจะมีการเทศน์เรื่องอานิสงส์แซนโคนตา หรือประวัติ ความเป็นมาของพิธีสารทตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ชาวบ้านก็จะอุทิศส่วนกุศลให้ญาติที่ ล่วงลับไปแล้ว เป็นเสร็จพิธี

บุญเบิกบ้าน **วีระศักดิ์ บุญหลง** **ผู้เรียบเรียง** (หน้า ๒๔๕๓)

บุญเบิกบ้าน บางแห่งเรียกบุญซำชะ หรือซำระ เป็นประเพณีส่วนรวมของชุมชนมีกำหนด ในฮีตสิบสอง ของชาวอีสาน จะทำกันในช่วงเดือนแปดของทุกปี หมอหุสา (โหร) ซึ่งเป็นเจ้าพิธี จะเป็นผู้กำหนดตามความพร้อมของแต่ละหมู่บ้าน โดยมีความเชื่อว่าจะได้ขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย ออกจากบ้านเรือน เป็นสิริมงคลแก่หมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านจะมีกิจกรรมแตกต่างกันไปแต่โดยรวมก็ จะคล้ายคลึงกันคือ เมื่อได้วันทำบุญแล้ว ก่อนวันทำพิธี ๑-๒ วัน ชาวบ้านจะช่วยกันปลูกผาม (ประรำพิธี) ที่กลางหมู่บ้าน ซึ่งมีเสาหลักของหมู่บ้านด้วย แล้วจะโยงสายสิญจน์ จากบ้านของแต่ละ คนไปยังประรำพิธีและหลักบ้าน จากนั้นก็จะเตรียมเครื่องใช้อื่นๆ ประกอบด้วย ทงหน้าวัว หรือกระทงกาบกล้วยรูปสามเหลี่ยม ใส่อาหารคาวหวานและหุ่นคนซึ่งเชื่อว่าจะเป็นผู้นำเอาความ ไม่ดีต่างๆ ออกไปจากบ้านเรือน ด้วยสายสิญจน์ไว้ผูกแขนให้สมาชิกในครอบครัวเพื่อความเป็นสิริ มงคล น้ำสะอาดทำน้ำมนต์ กรวดทรายใช้หว่านรอบบ้านขับไล่สิ่งชั่วร้าย พิธีจะเริ่มในตอนเย็น ของมื่อโสม ชาวบ้านจะมารวมกัน หมอจ้ำ หรือเจ้าพิธีก็จะพาชาวบ้านนำดอกไม้รูปเทียนไปไหว้ หลักบ้าน จะมีการก่อประทาย (เจดีย์ทราย) ซึ่งเชื่อว่าจะอยู่อย่างร่มเย็นเป็นบ้านเมืองยาวนานตาม จำนวนเม็ดทราย ถวายหลักบ้านด้วย แล้วจะนิมนต์พระมาสวดพุทธมนต์ถวายชัยให้พร ในวันที่ สอง (มื่อจัน) ชาวบ้านจะมาร่วมทำบุญที่บริเวณประรำพิธี นำกระทงหน้าวัว สายสิญจน์ น้ำ กรวด ทราย มารวมกัน ในขณะที่พระสงฆ์กำลังฉันอาหาร หมอจ้ำจะนำอาหารและบั้งไฟเล็กไปถวาย ศาลปู่ตา เพื่อขอพรและให้ขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายออกไปจากบ้านเรือนด้วย แล้วจะจุดบั้งไฟเสี่ยง ทายให้น้ำทำบริบูรณ์ บอกปู่ตาด้าน้ำทำค้ำบั้งไฟก็จะขึ้นสูง ถ้าไม่ค้ำบั้งไฟก็จะแตกเสียก่อน จากนั้น

จะกลับมาที่ประรำพิธี นำกระทงหน้าวัวไปทิ้งไว้รอบบ้านให้ทานแก่ผีที่ผ่านมา หุ่นคนในกระทงก็จะนำสิ่งชั่วร้ายออกไป นำน้ำมันต์ ค้ายสายสิญจน์ กรวดทรายกลับไปบ้าน ประพรมน้ำมันต์ หวานกรวดทรายรอบบ้าน ผูกแขนให้สมาชิกในครอบครัวเพื่อเป็นสิริมงคลเป็นเสร็จพิธี

พิธีเบิกพรหมจารีย์ สรเชต วรคามวิชัย ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๔๕๖)

พิธีเบิกพรหมจารีย์ เป็นพิธีที่ โจวค้ำกวน ราชทูตจีนซึ่งเดินทางมากัมพูชา เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๘ กล่าวถึงในบันทึกเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีของเจนละ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตโดยทั่วไปของชาวกัมพูชา เรื่องสำคัญเรื่องหนึ่งที่มีส่วนสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวอีสานได้ ในฐานะที่เป็นดินแดนหนึ่งที่ได้รับอารยธรรมจากกัมพูชาในสมัยนั้นคือ พิธีเบิกพรหมจารีย์ ซึ่งโจวค้ำกวนเรียกว่า เจวีนถาน กล่าวถึงพิธีนี้โดยสรุปว่า พิธีเจวีนถาน หรือพิธีเบิกพรหมจารีนั่น เป็นพิธีที่เด็กหญิงทุกคนต้องทำ สำหรับลูกสาวของครอบครัวที่มั่งมีก็จะทำพิธีนี้เมื่ออายุ ๗-๘ ขวบ ส่วนครอบครัวที่ยากจนจะทำเมื่ออายุ ๑๑ ขวบ พระภิกษุหรือคาบสจะเป็นผู้ทำลายพรหมจารีในวันที่กำหนด ในคืนนั้นจะมีการเลี้ยงใหญ่โตมีดนตรีและการเล่นสนุกสนาน เมื่อตกค่ำก็จะมีคนไปรับพระภิกษุมาทำพิธี พระภิกษุและเด็กหญิงจะเข้าไปในห้อง พระภิกษุใช้มือทำลายพรหมจารีแล้วนำเอาเชือกพรหมจารีใส่ลงในเหล้า ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านก็จะแถมเหล้าที่หน้าผากของคนทุกคน บางคนก็ใช้ปากชิมดู และบ้างก็ว่าพระภิกษุประกอบเมตตกรรมกับเด็กหญิง พอใกล้รุ่งก็จะส่งพระภิกษุกลับและจะต้องเอาผ้าขาวไปมัดตัวเด็กจากพระภิกษุ ไม่เช่นนั้นก็จะตกเป็นกรรมสิทธิ์ของพระภิกษุตลอดไป จะแต่งงานกับใครไม่ได้ ก่อนทำพิธีเด็กหญิงจะนอนกับบิดามารดา แต่เมื่อทำพิธีแล้วก็จะนอนนอกห้องหรือที่ไหนก็ได้ตามใจชอบ ไม่มีการดูแลหรือบังคับอีกต่อไป

หลักฐานที่เป็นปัจจัยให้นักโบราณคดีเชื่อบันทึกของชาวจีน ว่ามีพิธีนี้คือภาพจำหลักที่ปราสาทพนมรุ้ง มีภาพพิธีกรรมอันเนื่องด้วยความอุดมสมบูรณ์หรือเพศ หญิงชายนั่งกอดกัน มีสตรีสูงศักดิ์ขึ้นเป็นประธาน ฤษีนั่งประกอบพิธีและมีภาพเด็กหญิงนั่งอยู่หน้าพราหมณ์ นอกจากนี้ยังพบเครื่องมือที่สันนิษฐานว่าน่าจะใช้ประกอบพิธีคือ ศิวลึงค์ขนาดเล็กที่ทำด้วยหินและดินเผา จึงน่าจะเป็นหลักฐานที่ทำให้เชื่อว่าพิธีเบิกพรหมจารีในดินแดนอีสานใต้แห่งนี้

พิธีเบิกไพร ชื่น ศรีสวัสดิ์ ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๔๕๘)

พิธีเบิกไพร เป็นพิธีสำคัญในกระบวนการคล้องช้าง เมื่อชำระโทษให้ทุกคนบริสุทธิ์แล้ว (ประสะ) หมดเผาหรือกำลวงไฟจะทำ พิธีเปิดป่า (เบิกไพร) เป็นการขออนุญาตเจ้าป่าก่อนจะเข้าไปจับช้าง การเช่นสรวงบูชาเจ้าป่าเจ้าเขากระทำเพราะมีความเชื่อว่า สิ่งของในป่ามีเจ้าของทั้งสิ้น เจ้าของช้างคือ อากง หรือ อาก้อง ซึ่งเล่ากันว่า พ่ออากงเป็นหมอช้างใหญ่พาคณะไปจับช้างและ

พากรรชาไปด้วย ภรรยาตลอดลูกและเสียชีวิตในป่า เกิดเป็นช้างป่า หมอช้างก็พาลูกชายชื่ออาก้อง และคณะเดินทางกลับ เมื่ออาก้องเติบโตขึ้นก็พาคณะเดินทางไปจับช้างตามรอยพ่อ พบช้างป่าผู้ เป็นแม่ซึ่งจำลูกได้และวิ่งมาหาลูก อาก้องกระโดดขึ้นหลังแม่และพากันหายเข้าไปในป่าลึก ผู้ที่ ร่วมเดินทางช่วยกันตามหา ตะโกนเรียก อาก้องเอ๋ย ได้ยินเสียงขานรับว่า เออ...อยู่ในป่าลึกเข้าไป อีก เมื่อตามเข้าไปก็ไม่พบ จึงเชื่อกันว่าอาก้องเป็นเจ้าของช้างป่า พวกคต่องช้างต้องขอช้างจากอาก้อง ก่อน เมื่อเบิกไพรแล้ว ขณะที่ออกคต่องช้างห้ามพูดคุยกัน ถ้าเห็นสิ่งผิดปกติให้บอกหมอช้าง การ พุคคต่องต้องใช้ภาษาป่าหรือภาษาผีเท่านั้น

บุญเบิกฟ้า สถาพร พันธุ์ณี, ทองเลียม เวียงแก้ว และประทวน บุญปรก
ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๔๖๐)

ในวันข้างขึ้นเดือนสามมักจะมีฝนฟ้าคะนอง ที่เรียกกันว่า ฝนหลงฤดู ชาวอีสานจะทำ พิธีกรรมต้อนรับคือ บุญเบิกฟ้า ชาวพวนจะเรียกว่า บุญก่าฟ้า ในวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ฟ้าจะ ไข (เปิด) ประตูลูกให้ฝนตกลงมายังโลกมนุษย์ มีบันทึกในหนังสือโบราณเรื่อง ฟ้าไขประตูฝน ฟ้า ร้องครั้งแรกทางทิศใดก็จะมีคำทำนายไว้ต่างๆ เช่น ฟ้าร้องทางทิศบูรพา ครุฑเป็นสัตว์ประจำทิศ ฟ้าเปิดประตูน้ำ ฝนจะดี ข้าวกล้าออกงาม คนจะได้ทำบุญอย่างทั่วถึง ถ้าฟ้าร้องทางทิศอาคเนย์ มี แมวเป็นสัตว์ประจำทิศ ฟ้าเปิดประตูลม ฝนจะน้อย นาแล้ง คนจะอดอยากเกิดโรคระบาด เป็นต้น ในทางปฏิบัติจริงของชาวนาชาวไร่ ระยะเวลาที่เตรียมการเพาะปลูก เตรียมดิน ขนปุ๋ย ไล่เนา ในวันนี้เป็นวันที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีคำกล่าวที่ว่า “กบมีปาก นาคมีหู” แสดงความ อุดมสมบูรณ์ แม้สัตว์เครื่องนยังไม่ต้องกินไม่ต้องถ่าย เพราะอิมทิพย์ แม้กระทั่ง “หมาขาม ป้อมก็ตัวหวาน” มะขามป้อมที่เคยเปรี้ยวก็กลับหวาน เป็นสิ่งมหัศจรรย์ ชาวอีสานจึงถือเป็นวัน ทำพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเกษตรหลายประการคือ สู้ขวัญข้าว ตุ่มปากเล่า หาบปุ๋ยไล่เนา นำ ข้าวเปลือกถวญวัด มีการเสี่ยงทายทำนายฟ้าฝน โดยเจ้าพิธีจะไปขอไถ่จากบ้านที่มีไถ่ถูกลักษณะ มาทำพิธี ถอนขนปีกไถ่ตำแหน่งที่ ๓ นับย้อนจากปลายปีกขึ้นไป แล้วแทงลงบริเวณท้ายทอยของ ไถ่ ไถ่จะค่อยๆ ตายไปอย่างช้าๆ ด้วยอาการสงบ แล้วนำไปลวกน้ำร้อนถอนขนต้ม นำมาเข้าพิธี เสี่ยงทาย โดยการถอดคางไถ่มาดู ถ้าคางไถ่ยาวฝนฟ้าจะดีอุดมสมบูรณ์ ถ้าคางไถ่สั้นฝนฟ้าจะไม่ดี นอกจากนี้ยังมีงานบุญต่อเนื่องอีก เช่น บุญกุ่มข้าวใหญ่ บุญตุ้มปากเล่า ปัจจุบันหลายท้องถิ่น เปลี่ยนรูปแบบงานบุญ มาเป็นงานรื่นเริงจัดทำขบวนแห่แข่งขันกัน จนทำให้หลักการแก่นแท้ของ พิธีกรรมเปลี่ยนไป

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ ๘

บทสวดในพิธีกรรม

ปลงล้อมข้าว พิษณุ สมพงษ์ ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๕๖๕)

การปลงล้อมข้าว หรือ พิธีปลงข้าว เป็นพิธีกรรมที่ชาวนากระทำหลังจากตั้งล้อมข้าวเสร็จแล้ว ก่อนที่จะฟาดข้าว หรือ นวดข้าว ต้องทำพิธี ปลงล้อมข้าวก่อน มีจุดประสงค์เพื่ออัญเชิญแม่โพสพออกจากลานนวดข้าว ด้วยเกรงว่าจะได้รับการกระทบกระเทือนจากการฟาดข้าว และเป็นการขอขมาต่อแม่โพสพ การปลงล้อมข้าวนิยมทำพิธีในวันศุกร์ วันเสาร์ จะดีแลพิธีกรรมนี้ มีอุปกรณ์เครื่องใช้มาประกอบหลายอย่างผู้ทำพิธีอาจเป็นพ่อบ้าน หรือ เป็นผู้รู้จักขั้นตอนการทำอย่างดี หรือเป็นหมอสวดร เมื่อพิธีกรรมเสร็จแล้วเจ้าของนาจะไปทำการนวดข้าว หรือ เคาะข้าว ๗ ฟ่อน ฟ่อนที่ใช้ไมเคาะหรือฟาดแต่ละครั้ง ให้ว่าดังนี้ ฟาดบาดหนึ่ง ให้ได้วัวแม่ลาย ฟาดบาดสอง ให้ได้ควายเขาย่อง ฟาดบาดสาม ให้ได้หมองเก้ากำ ฟาดบาดสี่ ให้ได้เก้าหมื่น ฟาดบาดห้า ให้ได้ข้าวหมื่นมาเย็บ ฟาดบาดหก ให้ได้ผ้าเมียบและพื๋น่อง ฟาดบาดเจ็ด ให้ได้ช้างใหญ่มาเทียมโสร และฟาดข้าวให้หมด ฟ่อนแรกให้นำไม้คันทลาวมาเสียบ แล้วเอาไปเสียบตั้งไว้ในล้อมข้าวอยู่ ๗ วันจึงเอาลงมา หลังจากนั้นจึงทำการฟาดข้าวต่อไปจนหมด

ปังก๊อก มงกฏ แก่นเขียว ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๖๒๗)

ปังก๊อก เป็นพิธีกรรมปิดเสนียดจัญไรของชาวเขมรในจังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดใกล้เคียง เมื่อมีปรากฏการณ์ผิดปกติเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ต่อคน ต่อชุมชน เช่น เกิดอาเพศต่างๆ หรือมีสิ่งอุบาทว์จัญไรเกิดขึ้น ชาวบ้านจะทำพิธีปิดรังควาน ไล่เสนียดจัญไร เรียกว่า ปังก๊อก ซึ่งแปลว่า ฟอกให้สะอาด ล้างให้สะอาด เมื่อได้ทำพิธีแล้วจะนำความเจริญ โชคดีมีลาภมาสู่ พิธีกรรมนี้เกี่ยวข้องกับลัทธิพราหมณ์ เพราะมีการกล่าวถึงเทพเจ้า ๘ องค์ คือ อุบาทว์พระอินทร์ อุบาทว์พระเพลิง อุบาทว์พระขม อุบาทว์พระนารายณ์ อุบาทว์พระพิรุณ อุบาทว์พระพาย อุบาทว์พระโสรม และอุบาทว์พระไพศพนธ์ ซึ่งเชื่อว่าเทพเจ้าเหล่านี้จะสื่อสารกับมนุษย์โลกได้โดยบันดาลให้มีปรากฏการณ์ต่างๆ ให้เห็น หรือเตือนให้มนุษย์รู้ เมื่อพวกมนุษย์รู้แล้วต้องทำพิธีบูชาเทพเจ้า ด้วยการชำระอุปีทวัญไรของตนให้ออกไปก็จะได้รับความโชคดีมีสุข แต่ถ้าพวกมนุษย์ไม่ทำบตรพิธีบูชา ก็จะเกิดโทษร้ายต่างๆ มาสู่ตน พิธีกรรม ปังก๊อก มีความแตกต่างกับการสะเคาะเคราะห์คือมีการรดน้ำมนต์ ไม่ได้คำนวณอายุ แต่สังเกตเอาจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างผิดปกติในหมู่บ้าน เป็นอาเพศ สิ่งอุบาทว์ต่างๆ ที่ผิดจากธรรมชาติธรรมดาสามัญทั่วไป เช่น ข้าวสารงอกเป็นต้นกล้า เปิดฟักไข่ คนออกลูกเป็นสัตว์ สัตว์ออกลูกเป็นคน ในเดือนเดียวกันเกิดสุริยคราสและจันทรคราส คาวทางปรากฏบนท้องฟ้า อีกาส่งเสียงร้องเวลากลางคืน เป็นต้น ส่วนการสะเคาะเคราะห์เกิดจากความเชื่อว่ามนุษย์ดำรงชีวิตเป็นไปตามการ โจรจรของดวงดาว เมื่อดาวเคราะห์ร้ายโจรจรมาสู่ราศีเกิด

ผู้ใด ผู้นั้นมีอายุเท่าใด ผู้นั้นต้องทำพิธีสวดมนต์สะเดาะเคราะห์ จึงจะพ้นเคราะห์ร้าย และไม่มีกรรมรณามนต์ ดังนั้นเหตุการณ์ผิดปกติที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน นับเป็นलगสังกรรมบอกเหตุร้ายที่จะเกิดต่อชุมชน ต่อผู้คน ต้องทำพิธีชำระล้าง ปัดเสนียดจัญไร แต่ทั้งนี้ผู้นำชุมชนจะเป็นผู้สังเกตและทายว่าอาเพศใดจะเกิดขึ้นต่อหมู่บ้าน หรือเกิดต่อบุคคล

คำป่าวเทวดา รัช ปุณโณทก ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๖๖๖)

คำป่าวเทวดา เป็นคำที่ใช้ประกาศเชิญชวนเทวดามาชุมนุมร่วมในพิธีกรรม ในการะทำกิจพิธีมงคล พิธีสะเดาะเคราะห์ เจ้าพิธี และพิธีกรรมอื่นๆ ตามธรรมเนียมของชาวพุทธ ด้วยการประกาศอัญเชิญเทพเจ้าเทวดาในสากลพิภพมาร่วมพิธีกรรม ในภาคกลางเรียกว่า กาตาชุมนุมเทวดา ภาคอีสาน เรียกว่า คำป่าวเทวดา เสร็จคำประกาศ จึงเริ่มพิธีกรรมต่อไป คำป่าวเทวดาของคนอีสานจะมีทั้งภาษาบาลี และภาษาถิ่นอีสาน ในรูปแบบที่หลากหลายลักษณะ ได้แก่ คำป่าวสักเค จะใช้คาถาภาษาบาลี ซึ่งมีปรากฏอยู่ทั่วไปในพิธีสงฆ์ คำป่าวเทวดาภาษาถิ่นอีสาน เนื้อความเป็นคำแปลมาจาก คำป่าวสักเค คือ นำเอาเนื้อความจากภาษาบาลีมาร้อยกรองให้เป็นฉันทลักษณ์แบบท้องถิ่นอีสาน เรียกว่า ฮ่าย (ร่าย) และมีเพิ่มเติมใจความเรื่องราวของพิธีกรรมที่ประกาศเชิญเทพมาชุมนุมร่วมพิธีกรรม มีใช้ในพิธีกรรมหลายสำนวน คือ คำป่าวเทวดาในพิธีบุญมหาชาติ ก่อนจะเริ่มอาราธนาพระสงฆ์เทศน์มหาชาติในบุญพระเวสส์ มรรคทายกจะเริ่มประกาศเชิญเทพมาชุมนุม คำป่าวเทวดาในบุญฮุดตรงของพระภิกษุเพื่อเลื่อนสมณศักดิ์ คำป่าวเทวดาแปลภาษาบาลี เป็นสำนวนแปลจากภาษาบาลีคำต่อคำ และ คำป่าวเทวดาในพิธีมงคลอื่น ๆ จึงเห็นได้ว่าคำป่าวเทวดานี้มีหลายสำนวนที่จดจำมา หรือ เรียนมาจากครู แสดงให้เห็นว่า คนอีสานรู้จักการนำมาประยุกต์ใช้งานในพิธีกรรมต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม

คำผูกแขน ปรีชา พิณทอง ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๘๒๕)

คำผูกแขน เป็นคำอวยพรใช้ในขณะผูกข้อมือในพิธีสู่ขวัญ ของชาวอีสานมาเป็นเวลานานแล้ว คำผูกแขน นี้คนอีสานจะจดจำสืบทอดต่อ ๆ กันมา คำกล่าวจะมีคำคล้องจองสัมผัสกันเป็นร้อยกรองท้องถิ่นอีสาน เรียกว่า ฮ่าย (ร่ายยาว) ที่มีโวหารอรรถรสดีทั้งความหมายและเนื้อหา ตามลักษณะความเหมาะสมบริบทและมูลเหตุของพิธีสู่ขวัญแต่ละครั้ง เช่น สู่ขวัญคนป่วย จะอวยพรให้มีสุขภาพดี สู่ขวัญกินคอง จะอวยพรให้คู่บ่าวสาวรักใคร่ปรองดองกัน สู่ขวัญขึ้นบ้านใหม่ จะอวยพรขอให้อยู่ดีมีสุข เป็นมงคล คำคุณ และเมื่อหมอลำทำพิธีสู่ขวัญ เสร็จแล้วก็จะเรียกขวัญ ฟ่ายเหล่า หมอลำขวัญคิมเหล่าในจอก หมอลำขวัญผูกแขน หมอลำขวัญกล่าวคำผูกแขนให้พร ต่อจากนั้นจะให้ญาติมิตรที่มาช่วยพิธี นำค้ายี่เตรียมไว้ในพาขวัญบายศรี มาผูกแขนเจ้าของขวัญ กล่าวคำอวยพรให้แก่ผู้เป็นเจ้าของขวัญ คำผูกแขนจะใช้ในหลายลักษณะ ได้แก่ คำผูกแขนเด็กน้อย

คำผูกแขนกินคอง (แต่งงาน) คำผูกแขนขึ้นบ้านใหม่ คำผูกแขนอวยพรทั่วไป และ คำผูกแขน
เจ้านาย

ประเพณี

ประสาธ เจริญ ไวรวิจกุล ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๕๓๗)

ประสาธ หมายถึง ประเพณีการสารภาพความผิดของควาญช้าง ก่อนที่จะออกไปคล้องช้าง
ป่า ของพวกชาวภูข (ส่วย) ขณะคล้องช้างป่าจะมีครุบาใหญ่เป็นหัวหน้า เรียกว่า กำลวงพืด การ
ออกคล้องช้างป่าแต่ละครั้ง ชาวภูขต้องทำพิธีกรรมเพื่อความเป็นสิริมงคล มีโชคชัย และเป็นการ
วิงวอนให้ผีประจำป่าป้องกันภัยพิบัติจากผีป่า จึงต้องเซ่นผีประจำป่าอันเป็นพิธีกรรมใหญ่ และพร้อมกับ
ทำพิธีให้ผู้ร่วมเดินทางเป็นผู้บริสุทธ์ เรียกว่า ประสาธ ซึ่งกระทำในบริเวณที่พักแรมคล้องช้าง
เรียกว่า จู้คกำลวง (ค่ายพักแรม) ชาวภูข เชื่อว่า คนที่จะคล้องช้างได้นั้นต้องทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ใคร
เคยทำบาปกรรมหรือประพฤติน่าตำหนิ ต้องมาสารภาพผิดและสะสางโทษก่อนมีฉนั้น การคล้องช้าง
ครั้งนั้นอาจมีคนใดคนหนึ่งในกลุ่มได้รับอันตราย มีอันเป็นไป พิธีกรรมนี้ถือว่าสำคัญมากจะละเลย
ไม่ได้ โดยมีครุบาใหญ่เป็นผู้ประกอบพิธี ในการทำพิธีควาญช้างทุกคนกลัวภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้น
จากความผิดจึงไม่กล้าปิดบังมักจะสารภาพทุกคน ครุบาใหญ่จะทำการปรับเป็นเงินตามจำนวนที่
กำหนดพร้อมกับป่าวประกาศให้ผีสาง เทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้รับทราบ มาช่วยชำระ
บาปให้นุคคลเหล่านั้นและทำการกราบขอภัยกับแม่พระธรณี ๓ ครั้ง อ้อนวอน พระอาทิตย์ผู้
เป็นเจ้าแห่งจักรวาลส่องแสงมาชำระความผิดอีกครั้งหนึ่ง จึงเสร็จพิธี มีความผิดที่ร้ายแรงไม่อาจ
ชำระสะสางโทษได้ คือ ผู้ที่กินเนื้องูเหลือม ชาวภูขถือว่าเป็นบาปหนักไม่อาจชำระโทษได้ เมื่อเสร็จ
พิธีแล้วก็ทำพิธีเบิกไพรและออกเดินทางได้

ปรายเถียง มงกุฎ แก่นเคียว ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๕๖๒)

เป็นพิธีกรรม ของชาวเขมร-ส่วย ใช้ประกอบในขบวนแห่ศพคนตายโดยมีผู้หญิงที่เป็น
ลูกหลาน นุ่งขาวห่มขาว โทกผ้าขาว ทูนขันที่บรรจุข้าวดอกเคินโปรยชั้ตามหลังศพ ในขัน
ข้าวดอกจะใส่เหรียญบาทผสมไปด้วย การโปรยข้าวดอกนี้มีความหมายว่า คนเรามีการเวียนว่าย
ตายเกิดมาหลายภพหลายชาติไม่ว่าจะใคร่ที่ตายแล้วในแต่ละชาติเหล่านั้นประจุข้าวดอกที่
เกลื่อนแผ่นดิน

ปลงศพ (โคราช) คุณช่วย ปิยวิทย์ ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๕๖๖)

ชาวโคราชมีประเพณีการทำศพเพื่อแสดงถึงความรัก ความอาลัย ความผูกพันครั้งสุดท้าย เมื่อคนป่วยใกล้ตายญาติผู้ใหญ่จะบอกให้คนป่วยระลึกถึง พระพุทธคุณ เป็นการบอกหนทาง เมื่อคนป่วยสิ้นใจจะใส่เงินปากผี ๑ บาทหรือมากกว่า ที่หัวศพจะเอาแหมาครอบเป็นกระโจม เพื่อป้องกันแมงกระโคดข้าม ซึ่งเชื่อว่าถ้าแมงกระโคดข้ามศพจะลุกขึ้น จากนั้นจึงเรียกเพื่อนบ้านมาเผาศพและประกอบพิธีกรรมจัดงานศพต่อไป เริ่มตั้งแต่ การทำโลงศพ สิ่งของที่บรรจุไว้ในโลงศพเพื่อป้องกันกลิ่น มี ปูนขาว ใบชา ขมิ้นผง ใบฝรั่ง ยาจุน หรือฝรั่งสุกใช้คูดกลั่น และไม้ฟากใช้ชัน น้ำเหลียง เสริมพิธีขึ้นตอนการจัดการศพ จะเป็นการอาบน้ำศพและขอขมาศพ การอาบน้ำศพจะอาบด้วยน้ำต้มใบมะขาม ต่อด้วยการอาบน้ำเย็น จนสะอาดจึงใช้ขมิ้นสด ผิวมะกรูดคั้นเอาน้ำทาตามร่างกายทุกส่วนให้ทั่ว จึงใช้ผ้าขาว ๔ ชั้นมาประทับที่หน้า ฝ่ามือและฝ่าเท้า ให้ลูกหลานเก็บไว้เป็นระลึก จากนั้นนำศพในชุดขาวแบบอุบาสิกา หมายถึงการให้รักษาศิลปปฏิบัติธรรม จึงให้นำผ้ากลับหลังอีกทบหนึ่งจึงให้ลูกหลานมาเคารพและขอขมาศพ บางแห่งมัดตราสังข์ ประนมมือ หมายถึงการเคารพบูชาพระธาตุจุฬามณีเจดีย์ในดาวดึงส์พิภพ การปิดปาก ปิดตา ปิดจมูก หมายถึงการให้เกิดกุศลธรรมคือ ตาเห็นรูปไม่ให้เกิดกำหนด หลงรัก หลงชัง เกิดความโลภ โกรธ หลง ได้ การปิดปากเพื่อไม่ให้พูดพล่าม ล่อลวง ส่อเสียด ยุบง พูดคำหยาบ เพื่อเจ้า และป้องกันไม่ให้อกุศลธรรมเข้ามาทางตา ทางปาก หรือหูได้ ดังนั้นจึงต้องปิดมันเสียบ และไม่ให้อาตมมองเห็นภาพของศพที่ไม่น่าดู จึงยกศพขึ้นใส่โลง การสวดหน้าศพ จะนิมนต์พระสงฆ์ ๑ รูป หรือทั้งวัด สวดอภิธรรมในเวลากลางคืน เพื่อให้คนที่มียศวิธอยู่ได้พิจารณาในมรณสติกกรรมฐานว่าเกิดมาเป็นสังขารร่างกายแล้วย่อมมีความตายเป็นที่สุดอาจเป็น ๓ วัน หรือ ๗ วัน ก็ได้ การนำศพไปฝังหรือเผา จะเตรียมหม้อไฟ ๑ หม้อ สำหรับนำหน้าศพ เมื่อเอาศพลงจากบ้านจะพลิกบันไดเพื่อไม่ให้ผีกลับบ้านถูกหรือไปแล้วไม่ต้องกลับมา มีบันไดก้านกล้วยพระสงฆ์ชักสายสิญจน์ เดินทางไปวัดหรือป่าช้า ขณะเดินจะชักข้าวสารไปตลอดทาง การเผาศพ ก่อนนำศพไปบนเชิงตะกอนเดินเวียนซ้าย ๓ รอบ พระสงฆ์สวดบังสุกุล แสดงเทศนา ญาติทอดผ้าบังสุกุล แล้วล้างหน้าศพสัปรหรือนำมะพร้าวมาทุบใส่โลงให้แตก แล้วล้างด้วยน้ำมะพร้าว ญาติทุกคนก็ล้างในขณะเดียวกัน กล่าวกันว่าน้ำมะพร้าวนี้มีเครื่องหุ้มห่อหลายชั้นเป็นน้ำสะอาด คนทั้งหลายที่อุทิศทำบุญเพื่ออุทิศการกุศล สุจริต จิตใจสะอาดคือน้ำมะพร้าวจะได้รับความสุขเมื่อดับจากโลกนี้ไปแล้วสู่สวรรค์ จากนั้นพลิกศพให้คว่ำ โยนผ้าขาว ที่คลุมโลงกลับไปมา ๓ ครั้งจึงวางดอกไม้จันทน์ การกลับธาตุ คือการทำการก่องกระดูกให้เป็นรูปนอนหงาย หัน ศีรษะไปทางทิศตะวันตก หมายถึง ตายแล้ว เอากระดูกมาทำเป็นอวัยวะให้ครบ ๓๒ พระสงฆ์บังสุกุลตายเสร็จแล้ว ก็เปลี่ยนก่องธาตุกระดูกใหม่ ทำเป็นรูปคนหันศีรษะไปทางทิศตะวันออก หมายความว่าเกิด โปรยเงินทองบนก่องกระดูก พรหมด้วยน้ำหอม พระสงฆ์สวดบังสุกุลครั้งที่สอง เมื่อพิธีเสร็จ กวาดเก้าอี้ถ่านลงหลุมที่ขุดไว้ ปลุกหญ้าแฝก ๑ กอ

แล้วใช้ผ้าขาวห่ออัฐิ นำมาวางหน้าโต๊ะหมู่บูชา ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ครบ ๗ วัน เสร็จพิธี

ปลูกเอื้อง สุวิทย์ จิระมณี ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๕๕๑)

ความเชื่อและประเพณีการปลูกเอื้องของชาวอีสานมีถือปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านานทั้งนี้เพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่เจ้าของเรือนและบุตรหลานบริวาร พิธีเกี่ยวกับการปลูกเอื้องของชาวอีสานมีหลายขั้นตอน เริ่มตั้งแต่ การหาเสาเอื้อง จะบอกลักษณะของไม้ที่นำมาทำเป็นเสาเอื้อง คือ ไม้เสาที่มีลักษณะที่ดีเหมาะที่จะนำมาทำเป็นเสาเอื้องได้อย่างดี และไม้ที่ไม่ดี มีตำหนิ ได้แก่ ไม้ที่มีตาในลักษณะต่างๆ ไม้ที่เป็นข้อห้ามไม่นำมาทำเป็นเสาเอื้อง เป็นไม้ที่เกิดอยู่สถานที่ไม่เหมาะสม เช่น บนจอมปลวก ไม้ฟ้าผ่า ไม้มีโพรง ไม้เสียดสีกัน เป็นต้น จะบอกวิธีการและลักษณะการคัดเลือกไม้ที่จะนำมาทำเป็นเสาเอื้อง เสาแสด หรือ เสาเอก ลักษณะของไม้ที่จะนำมาทำเป็นเสาขวัญ เดือนที่เป็นมงคลในการตัดไม้มาปลูกเอื้อง วิธีการทักเสา คือ ก่อนจะตัดไม้มาทำเสาต้องมีวิธีที่เป็นมงคล วิธีแก้เคล็ดเมื่อพบไม้ที่มีตำหนิ สถานที่ปลูกเอื้องควรเป็นชัยภูมิที่เหมาะสม คือ ถูกต้องตามตำรา ข้อห้ามเกี่ยวกับสถานที่หรือชัยภูมิการปลูกเอื้อง ฤกษ์ยามของวันที่เหมาะสมในการปลูกเอื้อง เดือนที่ดีในการปลูกเอื้อง คติความเชื่อในการขุดหลุมวางเสาเอื้องที่ดี นิमितหมายหรือสิ่งบอกเหตุหรือเหตุการณ์ที่พบในขณะที่ปลูกเอื้อง เช่น เวลายกเสาเอื้องอาจพบ มินก ภู ผึ้ง มีคนเอาสิ่งของมาให้ อาจเป็นเหตุร้าย หรือดี ก็ทำการแก้เคล็ดตามเหตุการณ์ที่พบ การหาฤกษ์ วัน เวลาจะเอาเสาลงหลุม ทิศที่ใช้ขณะยกเสาเอื้อง พิษหรือใบไม้ที่เป็นมงคล เรียกว่า ไม้พระยาวัน คือ พิษหรือใบไม้ที่เป็นพิษมงคลในประจำวัน เช่น วันอาทิตย์ พิษที่เป็นมงคลประจันได้แก่ ไม้ไผ่ เป็นไม้พระยาวัน วันจันทร์ ไม้เคื่อเป็นไม้พระยาวัน วันศุกร์ ไม้จ้าว เป็นไม้พระยาวัน เป็นต้น วิธีผูกเสาแสด วิธีผูกเสาขวัญ โสภเอื้อง (โฉลก) กล่าวถึง โสภกลอนเอื้อง โสภกะทอดเอื้อง โสภแป้น ฟูเอื้อง กล่าวถึง กระเดเอื้อง ที่มีองค์ประกอบ คือ พ่อกระเด แม่กระเด และลูกกระเด

ปะจิริปะโจล อัจฉรา ภาณุรัตน์ ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๖๐๐)

พิธีกรรมที่ใช้ปิดเป่าสิ่งร้ายให้ออกจากตัวคู่บ่าวสาว พร้อมกับเรียกสิ่งที่ดี มีโชคลาภเข้ามาสู่กายทั้งสองชาวเขมรเรียกเจ้าพิธีว่าอาจารย์ การทำพิธี ปั้นสิ่งร้ายออก คู่บ่าวสาว ใช้มือวางคว่ำบนมิดสะหนาบและหมอนมือเจ้าบ่าวทับเจ้าสาว อาจารย์ จะใช้ด้ายปั้นไล่ตั้งข้อมือจนถึงปลายนิ้วมือ เป็นจังหวะช้าๆ พร้อมกับกล่าวคำ ปะจิริ ๗ ครั้ง แล้วตัดเส้นด้ายข้อมือทั้งถือว่าได้ขจัดสิ่งร้ายออกไป การทำพิธีปิดสิ่งที่ดีเข้ามา เรียกว่า ปะโจล ชาวเขมร ถือว่า มีขวัญที่ดี ๑๕ ขวัญ เจ้าสาวเจ้าบ่าววางมือบนมิดสะหนาบและหมอน โดยหงายมือ เจ้าสาวทับเจ้าบ่าว อาจารย์ทำพิธีปั้นด้ายจากปลาย

นิ้วมือเข้าหาข้อมือ (ป็นเข้าใน) นับ ๑๕ ครั้ง เสร็จญาติมิตรและแขกจะเอ่ยพร้อมกันว่า โมเฮอ.. โม.. พร้อมกับอวยพรให้แก่คู่บ่าวสาว พ่อแม่แขกทำการผูกแขน ให้อยู่ดีมีสุขตลอดไป

ปะชิมอ รัชช ปุณโณทก ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๖๐๑)

ปะชิมอ คือการเลื่อนตำแหน่งหน้าที่ของควาญช้าง เริ่มตั้งแต่ มะช้าง (คนรับใช้ทั่วไป) หมอจา (ควาญช้างที่นั่งคอช้าง) หมอสะเคียง (ควาญช้างใหญ่นั่งอยู่คอช้าง สะเคียง แปลว่า ด้านซ้าย) หมอสะดำ (ควาญช้างที่นั่งอยู่บนด้านขวามือ) กำลวง (หัวหน้าดูขบวนกลุ่มหนึ่งในหลายๆ กลุ่มของขบวนล่าช้างทั้งหมด) และ กำลวงพืด (ครูบาใหญ่) พิธีปะชิมอ ทำกันอยู่ ๒ ครั้ง คือ ครั้งที่ ๑ ที่จู้ดกำลวง คือ ที่นัดพบของการจัดขบวนพวกช้างต่อก่อนออกเดินทางไปคล้องช้าง ครั้งที่ ๒ จัดทำที่ จู้ดกำลวง ค่ายพักในป่า กำลวงหนึ่งจะออกคล้องช้าง ๓-๔ วัน เมื่อได้ช้างป่ามากก็จะทำพิธี จาร้องมอ คือ ทรมานช้างป่าให้เชื่องในจุดนัดพบนั้น การมาพักที่ จู้ดกำลวงนี้ อาจทำพิธี ปะชิมอ ให้แก่ กลุ่มที่คล้องช้างได้มาก ผู้ที่ไม่ได้ช้างเลยไม่ให้เข้าร่วมพิธี กำลวงพืด จะให้ หมอช้างเข้าพิธีปะชิมอ นำกรวยดอกไม้ ๕ กรวย กิ่งกำ แข้ เท่าจำนวนช้างที่ต่อได้ ไหว้ผีปะกำ ผู้ปะชิมอนอนคว่ำหันศีรษะไปทิศตะวันออก ครูบาใหญ่ เค็ด ไบขอ ไบคุณ ไบรยบนหลัง บริกรรม คาถา ผู้ปะชิมอ อาจได้รับเลื่อนหน้าที่ได้ถึง กำลวงพืด

ปะตีวล อัจฉรา ภาณุรัตน์ ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๖๐๖)

ปะตีวล เป็นเครื่องประกอบในพิธีกรรมของชาวเขมร จังหวัดสุรินทร์และจังหวัดใกล้เคียง ทำจากหวาย หรือ ไม้ไผ่ รูปทรงกรวย ใช้เช่นสรวงเทพยดา ใช้ผูกติดกับเสากลางประรำพิธีที่เป็นงานมงคลเท่านั้น เช่น งานแต่งงาน อุปสมบท โคนจุก ม่มวด ผ้าป่า กฐิน งานศพมีเฉพาะเวลาทำบุญฉลองกระดูก ปะตีวลมีรูปทรงกรวยภายในจะใส่ ไก่ดิบ ๑ ตัว ดอกไม้ ๕ อัน รูป ๓ ดอก ข้าวต้มโยน ขนม ใบไม้มงคล กล้วยสุก น้ำ เหล้า ๔๐ ตีกีร์ นำกระบุง กระเชอ วางข้างล่างส่วนล่าง ปะตีวล แล้วใส่ข้าวเปลือก ขวาน ไซคิบ ข้าวสุก สิว ไข่ไก่ ไหมคลุม คติความเชื่อเรื่อง ปะตีวลมาจากตำนานพื้นบ้าน สิ่งที่น่ามาใส่ปะตีวลและกระเชอล้วนเป็นของที่ใช้ในการเสี่ยงทาย เช่น ขวาน หมายถึง ให้ลูกหลานขยันขันแข็ง ข้าวเปลือกพันธุ์ดี หมายถึง ให้มีลูกหลานที่คิสิบสกุลต่อไป ข้าวเหนียว ข้าวต้ม บิดติดกันแทนความสามัคคี น้ำในขวด เต็มและไม่เต็ม แทนว่าคู่บ่าวสาวจะอยู่ด้วยกันอย่างมั่งมีศรีสุข เป็นต้น ปะตีวล แปลว่า คำ อัน เป็นเครื่องเช่นเทพดา ต้องแขวนให้สูงกว่าหัวคน

ปักกะทีนปี รัชช ปุณโณทก ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๖๑๕)

ปีกะทินปี หรือ ปฏิทินปี จัดเป็นคำทำนายประจำปีนักยตร์ ใช้เป็นคำทำนายเหตุการณ์ต่างๆ ในรอบหนึ่งปีเกี่ยวกับการทำมาหากินของคนอีสาน ตั้งแต่การทำไร่นาจะได้ผลดีหรือไม่ดี เหตุการณ์บ้านเมืองในปีนั้นจะมีความอยู่เย็นเป็นสุขชั่ววาทมากแพง มีฝนตกมาก ฝนตกน้อย ทำนาจะได้ผลดีหรือไม่ดี มีโจรผู้ร้าย ข้ำศึกศัตรูประการใด ในปีกะทินปีจะมีคำทำนายไว้เป็นคำราดาตยตัวนับเป็นความเชื่อท้องถิ่นแบบอีสาน ที่ผู้รู้ได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตลักษณะธรรมชาติในแต่ละปีในแต่ละเดือนหรือแต่ละวันจะเกิดอะไรขึ้นกับมนุษย์บ้างในรอบปี รอบเดือน เช่น ปีใดจะมีพืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ดี บ้านเมืองจะอยู่เย็นเป็นสุข หรือจะเกิดโรคระบาด จะมีโจรผู้ร้าย ข้ำศึกศัตรูอย่างไรบ้าง ก็จะบอกเป็นคำทำนายไว้ ซึ่งลักษณะดังกล่าวมีความคล้ายคลึง ปุมโหระ ของชาวภาคกลาง คำทำนายดังกล่าวอาจกล่าวได้ว่าเป็นประสบการณ์ที่พบเห็น และการสังเกตธรรมชาติในแต่ละปีของชาวบ้านตามหลักคำทำนายประจำปีนักยตร์ เป็นคำราดาวิชาการชั้นสูง หรือของหมอดูดูกฤษยาม แล้วนำมาบันทึกเป็นคำทำนายไว้พร้อมกับการถ่ายทอดสืบต่อกันหลายชั่วอายุคน ปีกะทินปี เป็นบันทึกด้วยตัวอักษรธรรมรวมอยู่ในคำราดาอุดูกฤษยามสมุดข่อยสีขาว มี ๑ หน้า สมุดข่อย ของนายบัวศรี ศรีสูง ชาวบ้านดงเค็ง ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมืองจังหวัดมหาสารคาม เป็นมรดกตกทอดมาจากบิดา เนื้อเรื่องกล่าวถึง คำทำนายเหตุการณ์ต่างๆ ในรอบปีนักยตร์ หรือ รอบ ๑๒ ปี ตั้งแต่ ปีชวด อีสานเรียกว่า ปีไ้ ของภาคอีสาน ปีฉลู หรือ ปีเป่า ปีขาล หรือ ปียี่ ปีเฉาะ หรือ ปีหน้า ปีมะโรง หรือ ปีสี่ ปีมะเส็ง หรือ ปีไ้ ปีมะเมีย หรือ ปีสง่า หรือ ะง่า ปีมะแม หรือ ปีมด ปีเม็ด ปีวอก หรือ ปีสัน ปีระกา หรือ ปีเร้า หรือ เฮ้า ปีจอ หรือ ปีเส็ด และปีกุนหรือ ปีไ้

ปัง ออกเปรียะแข มงกุฎ แก่นเคียว ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๖๓๑)

พิธีกรรมที่จัด ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ของชาวเขมรและส่วย ปัง ออกเปรียะแข แปลว่า ป้อนอาหารพระจันทร์ เชื่อว่า เมื่อทำนาได้ผลแล้วก็นำเอาข้าวมาไปถวายแด่พระจันทร์ เพื่อให้พระจันทร์ประทานให้มีฝนตกบริบูรณ์ตามฤดูกาล มณฑลพิธี นิยมทำตรงกลางแจ้งในสนามหน้าวัด เวลา ๒๔.๐๐ น. โดยชาวบ้านจะนำข้าวมาไปที่วัดถวายพระสงฆ์ในตอนกลางคืน พอพิธีสงฆ์จบ ก็เป็นพิธีพราหมณ์ซึ่งเป็นพิธีเพื่อทำนายว่าสภาพฝนฟ้าในปีต่อไปจะบริบูรณ์ดีหรือไม่ดีอย่างไร หลังจากจบพิธีกรรมแล้ว เจ้าพิธี จะเอาข้าวมา กลัย มะพร้าว น้ำตาล ใ้กะละมัง คลุกใ้กัน แบ่งปันกันกิน คนอื่นจะได้ ๑ ปั้นเท่ากันทุกคน แต่คนตั้งครร์จะ ได้ ๒ ปั้น ถึงแจกจ่ายข้าวให้กินแล้วเป็นเสร็จพิธี

ปีหนไทย ธวัช ปุณโณทก ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๕๖๒)

ปีนไทย เป็น ปีนักษัตร ที่ใช้นับปีหนึ่งรอบ ๑๒ ปี โดยกำหนดรูปสัตว์ประจำปี (หนู ปู ชวด วัว ปี ฉลู เสือ ปี ขาล กระต่าย ปี ฉะ ฉะ ภูเขา ปี มะโรง งูเล็ก ปี มะเส็ง ม้า ปี มะเมีย แพะ ปี มะแม ลิง ปี วอก ไก่ ปี ระกา หมา ปี จอ หมู ปี กุน) เป็นสัญลักษณ์ โดยมีกลุ่มคนไทยที่ใช้ปี นักษัตรต่างกันในประเทศไทย ทั้ง ๔ แห่ง คือ ล้านนา ล้านช้าง อุทธยา และสุโขทัย ต่างกันเป็น ๒ แบบ คือ ปีนักษัตรแบบหนไทย หรือ ปีนไทย หมายถึงการนับปีนักษัตร ว่า ปี ใจ ปี เป้า ปี ยี่ ปี หม้า ปี สี่ ปี ไร่ ปี ส่าง ปี เม็ด ปี สัน ปี เล้า ปี เส็ด และ ปี ไร่ และ ปีนักษัตรแบบขอม หรือ ปี เม็ง หมายถึง การนับปีนักษัตรแบบภาคกลางนิยมใช้กันในปัจจุบัน ว่า ชวด ฉลู ขาล ฉะ มะโรง มะเส็ง มะเมีย มะแม วอก ระกา จอ กุน ส่วนรูปสัตว์ประจำปีนั้นใช้ตรงกัน ทั้งนักษัตรแบบหน ไทย และนักษัตรแบบขอม ในสมัยโบราณคนไทยมักจะใช้ปีนักษัตรในลักษณะผสมผสานกันคือ ใช้ทั้งปีนักษัตรแบบหนไทย และปีนักษัตรแบบขอม จากการศึกษาจากศิลาจารึกพบว่า ในการ เรียกชื่อเดือนมักนิยมเรียกตามจักรคติ (เจียง ยี่ สาม สี่ ...) ซึ่งคนไทยมักจะเรียกตรงกันทั้ง ๔ รัฐ ไทย แต่ต่างกันเฉพาะเดือนอ้าย จะเรียกว่า เดือนเจียง หรือ เกียง (ล้านนา) หรือ เดือนเจียง อื่นๆ จะเรียกตรงกัน ส่วนการเรียกวันจะเรียกตามแบบขอม ไม่นิยมเรียกแบบหนไทย การนับปีนักษัตร แบบหนไทยนี้ มีใช้มาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อุทธยา ควบคู่กับแบบขอม ส่วนในล้านช้าง จะใช้แบบหน ไทยอย่างเดียว การนับรอบปีตามระบบปฏิทินแบบหนไทยนั้นถือรอบละ ๖๐ ปี การนับเดือนใช้ ระบบจันทรคติ การนับวัน ใช้ ๓ แบบ คือ นับวันตามแบบสัปตवार ในรอบ ๗ วัน ตั้งแต่อาทิตย์ (เลข ๑) จันทร (เลข ๒) ... นับวันตามแบบข้างขึ้นข้างแรม ตามระบบจันทรคติ แบ่งเป็น ข้างขึ้น ๑๕ วัน ข้างแรม ๑๕ วัน นับวันตามแบบปฏิทินหนไทย นับว่า วัน กาบ ใจ วัน ดับ เป้า วัน วรยี่ วัน เม็ง หม้า เป็นต้น การแบ่งยาม นับ วันหนึ่งในรอบ ๒๔ ชั่วโมง แบ่งเป็นช่วง ๆ ได้ ๑๖ ช่วง เรียกว่า ยาม คือ กลางวัน ๘ ยาม กลางคืน ๘ ยาม ยามหนึ่งเท่ากับ ๑.๕๐ ชั่วโมง เป็นต้น

ผัด้า รัชช ปุณโณทก ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๘๐๔)

ผัด้า คือ ผีเรือน หรือ ผีบรรพบุรุษ เชื่อว่าเป็นผีที่คอยปกป้องรักษาบุตรหลานที่อาศัยอยู่ใน เรือน คำว่า ผัด้า เป็นคำที่ใช้สืบทอดต่อกันมา ในหมู่ชาวไทยแถบทุกกลุ่ม มีปรากฏอยู่ใน ศิลา จารึกสุโขทัย หลักที่ ๔๕ โดยอ้างถึง คำพงศกาว ปัจจุบันมีปรากฏเป็นสำนวนไทยว่า ผีซ้ำด้า พลอย ปัจจุบันชาวไทยยังคงนับถือ ผัด้า กันอยู่ อาจมีเรียกแตกต่างกันออกไป เช่น ชาวไทยคำ เรียกว่า ผีเฮิน ชาวผู้ไทยในจังหวัดนครพนม มุกดาหาร เรียกว่า ผีแจ บางท้องถิ่น เรียก ผัด้าผี แจ ไทยผู้สกลนคร เรียกว่า ผีเชื้อ โดยจัดหิ้งผี ไว้ในหิ้งเปิง ชาวอีสานเรียกว่า ของฮักษา กลุ่มชาวไทยดังกล่าวเมื่อมีการปรับเปลี่ยนแหล่งที่อยู่ หรือเดินทางไปต่างถิ่น จะไปบอกลากกราบ ไหว้บูชา แก่ผัด้าผีแจ เรียกว่า ไปลามาคอบ

ผีตาโขน สาร สารทัศนานันท์ ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๘๐๕)

การเล่นผีตาโขน เป็นประเพณีประจำถิ่นของชาวบ้านในจังหวัดเลย ในงานบุญตาม ประเพณี ประจำปีในท้องถิ่น แถบอำเภอคำชะอี และที่บ้านไฮหย่อง อำเภอพังโคน จังหวัด สกลนคร คำว่าผีตาโขน หมายถึง ผีที่มีรูปร่างหน้าตาคล้ายหัวโขนที่ปั้นขึ้นมาให้มีรูปร่างน่า เกลียดน่ากลัว การเล่น ผีตาโขนจะเล่นเฉพาะงานบุญประเพณีประจำปีในรอบ หนึ่งปีหนึ่งครั้ง ชาวบ้านเรียกว่า บุญหลวง หรือบุญใหญ่ โดยจะมีขึ้นในเดือนสิบสอง ชาวบ้านจะรวมเอาบุญ พระเวสส์ บุญบั้งไฟ เข้าด้วยกันจัดเป็นบุญเดียวกัน ในการทำบุญหลวงนี้ ชาวบ้านจะทำพิธีนิมนต์ พระอุปคุตตามเข้ามาประดิษฐานไว้ที่วัด เชื่อว่า พระอุปคุตเป็นพระเถระที่มีฤทธิ์เดช สามารถ ป้องกันภัย เหตุการณ์ต่างๆที่จะมาขัดขวางงานบุญหลวงได้รอดพ้นจากพวกมาร ทั้งจะเกิดสวัสดิมี ชัย หลังจากอัญเชิญพระอุปคุตแล้ว จะมีการเล่นฉลองต่างๆทั้งกลางวัน และกลางคืน คือ การเล่น ผีตาโขน เล่นเซิ้งบั้งไฟ ฟ้อนรำ และอื่น ๆ ถึงวันถัดไป เป็นพิธีแห่พระเวสสันดร และ นางมัทรี เข้าเมือง พร้อมกับขบวนแห่ของพวกผีตาโขน ประชาชน บั้งไฟ จนถึงเย็น จึงจุดบั้งไฟ ลักษณะผีตาโขน จะมี ผีตาโขนใหญ่ สูง ๘ สอก ผีตาโขนเล็ก ผู้แสดงผีตาโขน จะแขวนกะແหล່ງ (กระดิ่ง) ไว้ที่ขั้วบนเวลาเดินจะมีเสียงดังเป็นจังหวะ และบรรดาที่ร่วมเดินกับผีตาโขนอีกพวกหนึ่ง เรียกว่า ทั้งบั้ง คือ การกระทุ้ง กระแทก กระบอไม้กับพื้นดินขณะเดินให้มีเสียงเป็นเป็นจังหวะ อีกพวกหนึ่งจะหาบหรือ ถืออวัยวะเพศชายและหญิงร่วมไปด้วย ผีตาโขน นับเป็นกิจกรรมทาง พระพุทธศาสนา และความเชื่อเกี่ยวกับภูตผีวิญญาณ เพื่อการระ เจ้ากวน และนางเทียม ผู้มีหน้าที่ ให้ความวิญญาณในอดีตเข้าทรง การจัดให้ผีตาโขนร่วมขบวนแห่ด้วย เชื่อว่าผีตาโขน จะช่วย คลบบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลทำนาได้ผลดี

ผีพราย ธวัช ปุณโณทก ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๘๒๒)

ผีพรายเป็นเป็นผีชนิดหนึ่งที่มีนับถือในหมู่ชาวไทย เชื่อว่า ผีพรายเกิดจากหญิงที่ตายท้อง กลม และผีพรายสามารถ จำแลงกายเป็น สัตว์ต่างๆ ได้ เช่น นกเค้า นกฮูก หากมีนกเค้าบินมาเกาะ บริเวณบ้านที่มีคนป่วยหนัก เชื่อว่า ผีพรายมาเอา หรือมาซ้ำเติมให้ตายเร็วขึ้น คนอีสานเชื่อว่า ผี พราย ผีโพง ผีเป่า ชอบกินเลือดหากบ้านใดมีคนคลอดลูก ดังนั้นคนอีสานจึงใช้หนามมาป้องกัน ไว้ได้ถุนบ้านที่มีคนคลอดลูก ความเชื่อเรื่องผีพรายของคนอีสานแตกต่างจาก ชาวภาคกลาง ตรงที่ ผี พรายภาคกลาง มีความดุร้าย ชอบหลอกหลอนคน ถ้าอยู่ในทะเล เรียก พรายทะเล น้ำมันพรายที่ได้ จากหญิงตายท้องกลมใช้ทำยาแฝด ยาเสน่ห์ ได้เป็นอย่างดี

ผีฟ้า ธวัช ปุณโณทก ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๘๒๓)

พิธีกรรม เข้าทรง ผีฟ้านางเทียม เพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นผู้หญิง คนอีสานเรียกว่า นางเทียม และผีฟ้านางเทียมมีความแตกต่างจาก ผีฟ้าผีแดน ซึ่งหมายถึง พระยาแดน ผีแดน ซึ่งเป็นเทพผู้ยิ่งใหญ่ของชาวอีสาน ลาว ไทลื้อ และไทโยนก ทั้งนี้ผีฟ้า หมายถึง การฟ้อนรำของนางเทียมในวันไหว้ครูประจำปี เรียกว่า ลงผีฟ้า หรือ ฟ้อนผีฟ้า หรือวันลงครูลงคาย โดยให้ศิษย์ทุกคน หมายถึง คนป่วยที่นางเทียมรักษาให้หายจาก โรค เรียกว่า ศิษย์ มาร่วมในพิธี หากไม่มาให้ส่งเครื่องคายมาขอขมา ในการลงครูลงคายจะมีการฟ้อนผีฟ้าทั้งกลางวันกลางคืนตามทำนองที่หมอแคนเป่า เป็นการประกอบพิธีกรรมราว ๓ วัน ๓ คืน

ผูกเสาเอก พิษณุ สมพงษ์ ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๘๓๒)

เสาเอก หรือ เสาเอก เป็นเสาที่คนโบราณใช้ยกขึ้นปลูกบ้านเป็นอันดับแรก ในพิธีการยกเสาเอกต้องมีอุปกรณ์ที่เป็นของมงคลค่าสูง ต่างๆ เช่น ด้าย ผ้าขาว ดันกล้วยน้ำหว้า อ้อย กิ่งคูณ ขอม มะยม อัก เงิน สร้อย ทอง ใบไม้พระยาวัน เป็นต้น โดยนำมาแปะไว้ข้างเสา แล้วก็ถามชาวบ้านที่มาร่วมพิธี เริ่มตั้งแต่ โคนเสา ไปเรื่อย ๆ ถึงปลายเสาจนได้รับคำตอบที่ดีเป็นมงคลตรงไหนของเสาจึงมัดตรงนั้น เช่น ถาม ผูกบ่อนหง่าไม้ตากห้อยถุงเงิน ถุงคำ นีนอ ดอบ เอื้อดี เอาบ่อนนี้แหละ เป็นต้น ก่อนเอาเสาเอกลงหลุม ให้เขียน กลใส่ลงในหลุมว่า ปู่ก่อสร้างเป็นอาสาน์เฮือนหิน เงินคำมีหมั่นก็อกกงกัน จากนั้นจึงหามเสาลงหลุม หันปลายไปตามคติความเชื่ออีสาน เช่น ถ้าปลูกเรือนเดือนอ้าย เดือนยี่ หันปลายเสาไปทางทิศอีสาน เจ้าของบ้านจะอยู่ดีมีโชคลาภ เป็นต้น

ผูกเสี่ยว อุดม บัวศรี ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๘๓๔)

ประเพณีการผูกเสี่ยว เป็นประเพณีเก่าแก่ของชาวอีสานมาช้านานเพียงใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด คำว่า เสี่ยว แปลว่า เพื่อนรัก เพื่อนตาย เพื่อร่วมชะตาชีวิตร่วมทุกข์ร่วมสุข การผูกเสี่ยว บางแห่ง เรียกว่า แสกเสี่ยว คือ การที่คนสองคน ชายกับชาย หญิงกับหญิง เคยมีชายกับหญิง ที่เกิดปีเดียวกัน อายุเท่ากัน อุปนิสัยเข้ากันได้ พ่อแม่เห็นว่าเด็กรักกันดี จึงเรียกมาให้เป็นเสี่ยวกัน โดยการผูกแขนต่อหน้าผู้ใหญ่ อบรมสั่งสอน จากนั้น ทั้งสองคนก็ได้เป็น เสี่ยวกัน ไมตรีและมิตรภาพเกิดขึ้นไปตลอดชีวิต การผูกเสี่ยวมี วัตถุประสงค์คือ สร้างสัมพันธไมตรี มิตรภาพและการช่วยเหลือเกื้อกูล การพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งมี หลายแบบ คือ ผูกเสี่ยวโดยใช้มัดหมี่หมากเป็นสื่อสัญลักษณ์ในการเปรียบเทียบความหมาย ว่ามีดี นี้มี สองขาเหมือนคนเราจะปลอดภัยต้องมีมิตรมีเพื่อน ผูกเสี่ยว โดยใช้ เกลือ พริก เปรียบเทียบความหมาย ว่าเกลือเค็ม พริกเผ็ด ให้รักษามิตรภาพไว้ยาวนานไม่จืดจาง ผูกเสี่ยวโดยใช้คำพูดโน้มน้าวมั่นใจเป็นสื่อด้วยการกล่าวคำอวยพร เป็นเครื่องจูงใจ ผูกเสี่ยวโดยการจับจอง หรือหมาย ไว้ก่อนจากความเห็นของผู้หลักผู้ใหญ่ โดยที่เด็กทั้งสองไม่เคยรู้จักกันมาก่อน บางคนจองไว้ตั้งแต่อยู่ในครรภ์ ผูกเสี่ยวเมื่อคนทั้งสองเป็นผู้ใหญ่

แล้วแต่มีอุปนิสัยเข้ากันได้ ประเพณีผูกเสี่ยว อาจจัดให้ศกคสิทธี หรือแล้วแต่เหตุการณ์ก็ได้ เช่น ให้คัมน์ำสาบาน ให้กรีกเลือดกินเลือดกัน เพื่อต้องการให้ขลังนำเกรงกลัว ปัจจุบันการผูกเสี่ยว นิยมใช้พิธีกรรมทางสงฆ์เป็นส่วนใหญ่ ผลจากการผูกเสี่ยว จากพิธีกรรมที่กำหนดขึ้นมีผลด้าน จิตใจ และการปฏิบัติต่อกัน คือ คนทั้งสองมีความผูกพันเป็นเพื่อนรักกัน มีผลด้านสังคมคือ เป็น เสมือนญาติกันและกันรวมทั้งญาติของทั้งสองฝ่าย มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อยู่เสมอ

ฝนล้างขางประทีป สุภณ สมจิตรศรีปัญญา ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๘๔๐)

ฝนล้างขางประทีป หมายถึง การที่ฝนตกลงมาในช่วงจะหมดฤดูฝน ช่วงเวลาออกพรรษา ขึ้น ๑๓-๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ คนอีสานจะจัดพิธีได้น้ำมัน หรือได้ประทีป บูชาในตอนเย็น ช่วง ออกพรรษา ซึ่งเป็นช่วงที่มีฝนตกพราวๆ ชาวอีสาน เรียกว่า ฝนล้างขางประทีป คือ น้ำฝนจะชะล้าง ฝุ่น ฝุ่น ฝ้า จากขาง (คาน หรือฐาน) ที่จุดประทีปรูปเทียนบูชาบนฐานได้น้ำมัน ถือว่า เป็นสัญญาณ บอกว่า ฤดูฝนสิ้นสุดลงแล้ว

ฝิ่งสายแฮ่ แสงเพชร สุพร ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๘๔๒)

สายแฮ่ คือ รกที่ห่อหุ้มทารก ชาวอีสานถือว่ารกเป็นสิ่งสำคัญของบุตรหลานตนเอง เชื่อว่า เป็นเสมือนเงาของทารก สามารถบันดาลให้ชีวิตของทารกผกผันได้ รกเชื่อว่า เหมือนวิญญาณอีก ดวงหนึ่งที่คอยปกป้องรักษาคุ้มครองบุตรหลานตลอดเวลา ดังนั้น ในการฝิ่งรก จึงจัดพิธีกรรมที่ดี เพื่อ ป้องกันภูตผีจะมาทำอันตรายต่อทารก พิธีกรรมที่ดีจะทำให้ทารกปลอดภัยเจริญเติบโตง่าย ไม่ เจ็บป่วย ฉลาด ว่านอนสอนง่าย คนโบราณนิยมฝิ่งไว้ได้บันได เชื่อว่าอยู่ใกล้จะคอยปกป้องรักษา อันตรายได้ง่าย เรียก ขวัญง่าย เมื่อเป็นผู้ใหญ่จะรักบ้านเกิดตนเอง ดังคำว่า บ้านฝิ่งสายแฮ่ บ้านแผ่ สายปือ และคนที่นารกไปฝิ่ง ต้องเป็นบุคคลที่ดี มีคุณธรรมเชื่อว่า เด็กเป็นผู้ใหญ่จะเป็นคนดีเหมือน คนฝิ่งรกด้วย หลังจากตัดสายรกแล้วก็นำไปฝิ่งโดยมีเครื่องเช่น ใใส่พานบอกกล่าวว่ามีสมาชิก เพิ่มขึ้นในครอบครัวขอให้เจ้าที่เจ้าฐานปกป้องคุ้มครองแล้ว ขุดหลุมดินหันหน้าทางทิศตะวันออก ผู้ไทยหันไปทางทิศเหนือ ถมกลบให้แน่น เสร็จพิธีทำการเข้ากรรม (อยู่ไฟ) ต่อไป

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ ๕

ประเพณี

พรมตาน ไพฑูรย์ มีกุล ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๘๔๕)

พรมตาน หมายถึง เป่าตานขโมย หรือเป่าซาง ชาวอีสานเชื่อว่าเด็กที่เป็นตานขโมย ซึ่ง อยู่ในช่วงวัยทารก (แรกเกิดถึงสามปี) เด็กจะมีกระหม่อมบาง จึงเกิดมีอาการเจ็บป่วยต่างๆ ได้ง่าย จะต้องให้หมอมเป่าจึงจะหาย การทำพิธี พ่อแม่เด็กจะนำดอกไม้ธูปเทียนและเงิน ๓๐ บาท ให้กับ

หมอเป่า หมอก็จะสวดคาถาเดี่ยวหมากเป่าที่กระหม่อมเด็ก และวนไปรอบๆ ศีรษะ แล้วผูกค้ายที่คอเด็กจนกว่าจะหายจึงจะเอาออก บางคนผูกไว้เป็นปีเพื่อไม่ให้เป็นตานขโมยอีก ต้องให้หมอเป่า ๓ ครั้ง จึงจะครบกำหนดการรักษา

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ ๑๐

บทสวดในพิธีกรรม

ฟายเหล่า พิษณุ สมพอง ผู้เรียบเรียง (หน้า ๓๒๕๔)

ฟายเหล่า เดิมเป็นการดักหรือดวงเหล่า สาโท หรือน้ำขาว ด้วยซองมือหรืออุ้งมือ แต่ต่อมาฟายเหล่าเป็นพิธีกรรมที่คนอีสานโบราณกระทำก่อนที่จะดักเหล่า สาโท แบ่งกัน โดยใช้มือทั้งสองข้างจับแก้วเหล่าสองแก้วชูขึ้นสูงเสมอปาก แล้วกล่าวคำอวยชัยให้พรแก่กันและกัน การฟายเหล่าในอดีตจะนิยมทำกันในกรณีที่มีการใส่เหล่าสาโท เพื่อเลี้ยงสังสรรค์กันภายหลังการลงแขกต่างๆ เช่น การลงแขกปลูกบ้าน เกี่ยวข้าว ดำนา สร้างศาลาวัด ฯลฯ นอกจากจะเป็นพิธีกรรมเพื่อความสนุกสนานสามัคคีแล้ว ยังเป็นการสังสรรค์กันในหมู่ญาติมิตรอีกด้วย

ประเพณีความเชื่อ

นายเดิม มงกุฏ แก่นเคียว ผู้เรียบเรียง (หน้า ๓๔๕๘)

นายเดิม ภาษาเขมรแปลว่าแม่ คำว่าเดิมแปลว่า ต้นหรือเก่าก่อน นายเดิมแปลว่า แม่คนเก่าก่อน เป็นความเชื่อในสังคมเขมรที่ว่าทุกคนที่ปฏิสนธิในครรภ์มารดานั้น มีแม่เป็นผู้สร้างและเลี้ยงดูทารกนั้น เรียกว่านายเดิม หรือ นายสะโนน (สะโนน แปลว่า ผู้ป็น) ในตำราการแพทย์พื้นบ้านเรียกว่า ปรีชย นายเดิม (ผีพราย แม่คนเก่าก่อน) ซึ่งให้ชื่อว่าแม่คนนี้เป็นผีพราย ทำหน้าที่ป็นสร้างเด็กทารกในครรภ์ เลี้ยงดูจนคลอดออกมา และตามมากอดดูแล เมื่อเด็กมีแม่คนใหม่แล้วก็หวงแหน อยากได้ลูกไปอยู่เมืองผีกับตนจึงทำให้เจ็บป่วยด้วยอาการต่างๆ จึงมีการทำพิธีแบ่งลูกผีลูกคน บอกให้นายเดิมรู้ว่าทารกนั้นเป็นลูกคนแล้ว แม่นายเดิมจะไม่มารบกวนอีก ถ้ายังไม่หายต้องทำพิธีรักษา และทำยันต์ป้องกันไม่ให้แม่เก่าก่อนมารบกวนอีก

มมีวด อัจฉรา ภาณุรัตน์ ผู้เรียบเรียง (หน้า ๓๔๖๕)

มมีวด (หรือ มอ-ออ) เป็นพิธีกรรมที่มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อรักษาโรคด้วยเสียงดนตรี ในหมู่ชาวอีสานกลุ่มวัฒนธรรมเขมร-ส่วย ซึ่งนิยมรักษาโรคด้วยพิธี โฉลมมีวด หรือเลงมมีวด (โจล แปลว่า เข้า, เลง แปลว่า เล่น, มมีวด แปลว่า แม่มด) เพราะมีความเชื่อว่าจะสามารถแก้ไขเรื่องร้ายให้กลายเป็นดีได้ ปัจจุบันพบว่าการรักษาโรคด้วยวิธีนี้เป็นทางเลือกสุดท้ายที่รักษาจากแพทย์

แผนปัจจุบันแล้วไม่หาย ต้องประกอบพิธีโจลมมีวด ผู้ประกอบพิธีคือ ครูมีวดหรือแม่มีวด ซึ่งได้รับการสืบทอดต่อกันมาจากครูผู้ล่วงลับไปแล้ว ครูมีวดจะทำหน้าที่เป็นเจ้าพิธีเป็นผู้รำดาบเพื่อขับไล่เสนียดจัญไรไม่ให้เข้ามาขัดขวางพิธีกรรม และทำหน้าที่เข้าทรงครั้งสุดท้ายเพื่อยุติการประกอบพิธีโจลมมีวดในครั้งนั้น เป็นการรักษาทางจิตวิญญาณ การกล่อมด้วยดนตรีและการรำอย่างสนุกสนาน อาจทำให้ผู้ป่วยคลายเครียดหายจากโรคร้ายได้

พิธีกรรมผีหมัด บำเพ็ญ ณ อุบล ผู้เรียบเรียง (หน้า ๓๕๔๒)

หมัด หรือหมัดคี่ เป็นผีชั้นสูงในภูมิโลก พจนานุกรมให้ความหมายไว้ว่า ผู้เคยเป็นเจ้าของแผ่นดิน เป็นเจ้าเมืองใดเมืองหนึ่งมาก่อน ปกครองบ้านเมืองด้วยความเที่ยงธรรม เมื่อสิ้นชีพไปแล้วชาวเมืองยังให้ความเคารพนับถืออยู่ และมีพิธีกรรมเกี่ยวกับท่านเหล่านั้นเช่น เจ้าสร้อยสมุทร พุทธางกูร แห่งเมืองจำปาศักดิ์ เป็นต้น การนับถือผีเป็นความเชื่อของชาวอีสานที่มีมาแต่โบราณ ซึ่งเชื่อว่า วิญญาณบรรพบุรุษคอยคุ้มครองดูแลลูกหลาน จึงมีการรวมกันกระทำพิธีกรรมเพื่อแสดงความเคารพบรรพบุรุษของตน โดยนำเอาอาหาร ดอกไม้ธูปเทียนมาบวงสรวงบูชา เจ้าพิธีจะกล่าวเชิญดวงวิญญาณนั้นมารับอาหารด้วยถ้วยคำอันไพเราะเป็นบทกลอนประกอบดนตรีพื้นเมือง จึงเกิดพิธีเลี้ยงผีขึ้น เรียกว่า เลี้ยงผีเชื่อ การเลี้ยงผีหมัดก็มีปรากฏในฮีตสิบสองคองสิบสี่ หมัดคี่แต่ละองค์จะมีนางเทียม (คนทรง) เป็นสื่อกลางติดต่อกับลูกหลาน เรียกว่า เป็นปู่เป็นนาง (นางสนม) จะมีการบวงสรวงปีละหนึ่งครั้งตามที่กล่าวไว้ในฮีตคอง โดยถือเอาวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๖ ไปจนถึงสิ้นเดือน ๗ เป็นประเพณีสืบทอดต่อกันมา

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ ๑๑

พิธีกรรม : ลำผีฟ้า สำเร็จ คำโหมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๕๖๑

ลำผีฟ้า เป็นการลำในพิธีกรรมรักษาโรคของชาวอีสานโดยการขับร้องประกอบดนตรี มีแคน ฉิ่ง ฉาบ พิธีกรรมนี้คล้ายกับกลุ่มผู้ไทย และผู้อยู่ในจังหวัดสกลนคร นครพนม เรียกว่า เฮฮาเขมร เรียกว่า หมัด ลำผีฟ้าเป็นการลำเพื่อรักษาโรคเจ็บป่วย หลังจาก หมอลำสอง หมอลำทรง บอกว่าคนป่วยเป็นโรคอะไรให้ทราบแล้ว บางบ้าน ลำผีฟ้าได้เลย ลำผีฟ้า เรียกชื่ออื่นๆ ว่า ลำผีให้ ลำไฟให้เทิง ลำผีแดน การประกอบพิธีกรรม เริ่มด้วยการเตรียมการหมอลำจะเป็นผู้ตรวจอาการป่วยว่าละเมิดกับผีบรรพบุรุษหรือผีอื่นๆ จากนั้นก็เตรียมอุปกรณ์ เครื่องคาย ประกอบพิธีกรรม หมอลำแคนเป่าแคนหัวหน้าหมอลำจะลำเชิญผีแดนลงมา บริวารผีฟ้าก็ลุกขึ้นพ้องตามผู้เป็นหัวหน้า ลักษณะการลำจะขออ้อนวอนขอยอมถ้าให้หายป่วยต้องให้คนป่วยทำพิธีขอมาอย่างใดอย่างหนึ่ง

ตามที่ผีฟ้าต้องการ แล้วให้คนป่วยคัมน์น้ำมนต์ ผูกแขน สะเดาะเคราะห์ บายศรีสู่ขวัญ หรือกินยาแผนปัจจุบัน

พิธีกรรม : มือแก้ก่อง พิษณุ สมพงษ์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๖๑๗

มือแก้ก่อง หมายถึง วันอุบาทว์ อัปมงคล ตามตำราฤกษ์ยามของชาวอีสาน วันแก้ก่องนี้ จะห้ามไม่ให้ประกอบกิจกรรมมงคลทุกอย่าง หรือ กระทบศพ หากไม่เชื่อจะเกิดผลร้ายต่อเจ้าของ และบริวารอย่างใดอย่างหนึ่งอาจถึงชีวิต คนอีสานมักเรียกว่า มือแก้ก่องสองพื้น ถึงนิมนต์ พระสงฆ์มาสวดตลอดแก้อุบาทว์ก็ไม่หาย การนับมือแก้ก่อง จะนับตามข้างขึ้น และ ข้างแรม ในปีหนึ่งๆ เชื่อว่ามีมือแก้ก่อง อยู่ 24 มือ หรือ เดือนละ 2 วัน เป็น ข้างขึ้น 1 วัน ข้างแรม 1 วัน

พิธีกรรม : เมตเตสอร (เสาเอก-เขมร) มงกุฎ แก่นเดียว ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๖๗๖

เมตเตสอร เป็นพิธียกแต่งงานเสาเอกเวลาปลูกบ้านใหม่ของชาวเขมร-ส่วย ที่ส่วนใหญ่นิยมเลือกยกขึ้นที่มุมทิศอีสานเสมอ เมตเตสอร แปลว่า เสาเอก หรือ แม่เสา ปัจจุบันชาวเขมร-ส่วย เรียกเสาเอกตามไทยกลาง ส่วน เมตเตสอร นั้นปัจจุบันคนสมัยใหม่ลืมไปเป็นส่วนใหญ่แล้ว คนเขมร มีความเชื่อว่า เสาเอกมีนางไม้ เทพคารักษาอยู่ จึงแต่งตัวให้เสาเอก โดยเอาสิ่งของไปมัดไว้ที่ยอดเสามี ร่ม กล้าย อ้อย เทียน กรวย ผ้าถุง สไบ สร้อย แหวนกำไล ผ้าสีประจำวัน เป็นต้น

พิธีกรรม ฤกษ์ยามเขมร ; เมอโงเทอบ็อน (ควันทำบุญ) มงคล แก่นเดียว ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๖๕๕

เมอโงเทอบ็อน เป็นความเชื่อตามพิธีฤกษ์ยามของชาวเขมร-ส่วย ในพิธีแต่งงาน หรือ ทำบุญงานต่างๆ เช่น โกนจุก บวชนาค ปลูกเรือน ขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญบรรจุอัฐิ ฉลองสระน้ำบ่อน้ำ วันเริ่มพิธี หรือ โถงโกล รุง แปลว่า วันเข้าโรง หมายถึงวันเข้าพิธีบุญ คือเน้นที่วัน เริ่มงาน วันเนา ถ้าแต่งงาน เน้นที่วันแต่ง งานศพเน้นที่วันเผา โดยดูหลักเกณฑ์ฤกษ์ยาม ตามตำราสมัยโบราณ

พิธีกรรม ยันต์เสาระเบียบโนงมูย (ยันต์-เขมร) มงกุฎ แก่นเดียว ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๗๔๓

ยันต์เสาระเบียบโนงมูย หรือ ยันต์เมตตามหานิยมของชาวเขมร ในอดีตนิยมใช้กันมาก ใช้เขียนลงในตะกรุด ทอง เงิน ทองแดง เสกคาถาอาคมกำกับใช้เป็นตะกรุดแขวนคอ หรือใส่ไว้ในคลังขี้ผึ้งสีปาก ยันต์นี้คนโบราณบอกว่าคิทางเมตตามหานิยม ส่วนคาถามหานิยมในยันต์ ที่เขียนว่า นะ มะ อะ อุ นิยมเขียนในแผ่นทองคำใส่ในคลังขี้ผึ้ง หรือสักยันต์ลงในตัวคน มีคาถากำกับ เสก 8 จบเป่าฝ่ามือ เสกเป่าหน้าเป็นเสน่ห์มหานิยม เสกใส่ก้อนหิน 8 ก้อน แล้วขว้างไปในทิศทั้ง 8 โจร ศัตรูจะมาทำร้ายเกิดใจอ่อนเปลี่ยนใจ กลับเป็นมิตร

พิธีกรรม : ย้ายแม่ธรณี พิษณุ สมพงษ์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๑๕๕

พิธีการย้ายพระแม่ธรณี เป็นพิธีกรรมของคนอีสานที่สืบทอดต่อมาแต่โบราณ มุ่งหมายเพื่อเป็นสิริมงคล ก่อนที่จะทำการขุดหลุมดิน ปลูกเรือน เป็นการบอกกล่าวขอขมาลาโทษต่อผืนแผ่นดินแม่ธรณี สิ่งเซ็คขวาง สิ่งอาถรรพณ์ทั้งหลายให้เคลื่อนย้ายออกจากบริเวณที่ปลูกบ้าน เนื่องจากเกรงว่าลูกหลานหรือคนที่อยู่อาศัยบนบ้าน จะถ่ายมูลทิ้งของสกปรกครคราแม่ธรณี จึงต้องย้ายแม่ธรณี สิ่งเซ็คขวางทั้งหลายออกไปอยู่ข้างบ้าน จะได้ทำหน้าที่คุ้มครองปกป้องรักษาลูกหลานในบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุขตลอดไป

พิธีกรรม : โยนครกโยนสาก สาร สาระทัศนันทน์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๑๖๕

โยนครกโยนสาก เป็นพิธีกรรมเสี่ยงทายเกี่ยวกับการขอฝนอีกพิธีหนึ่งตามความเชื่อคนอีสานโบราณ บางท้องถิ่น เรียกว่า คึงครกคึงสาก การเล่น เอาครกมา 1 อัน แล้วผูกเชือกข้างหนึ่งให้ผู้ชายจับ ข้างหนึ่งให้ผู้หญิงจับ แต่งขันห้า เป่าสัคเคเพื่อขมุนุมเทวดา ตั้งสัตย์อธิษฐานเสี่ยงทาย อาจว่า ถ้าจะให้ฝนตกขอให้ผู้ชายแพ้ ถ้าฝนจะแล้งให้ผู้หญิงแพ้ ทั้งสองฝ่าย คึงชักเย่อกัน การคึงถ้ามีการแก่งกัน การเสี่ยงทายก็ไม่เป็นผล การละเล่นนี้เปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้พบปะกันด้วย

ประเพณี : ลงช่วง ปรีชา พิณทอง ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๘๗๖

ประเพณีลงช่วง เป็นประเพณีที่ชายหนุ่มมาช่วยสาว ๆ ทำงานในตอนกลางคืน ชาวชนบทนิยม ปั่นฝ้ายในตอนกลางคืน ช่วง แปลว่า บริเวณ ช่วงเสียน แปลว่า บริเวณบ้าน การลงช่วงเป็นธรรมเนียมของชาวอีสานมาช้านาน เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้เลือกคู่ครอง แม้แต่หนุ่มต่างบ้านเมื่อได้ยินข่าวว่ามีการลงช่วงอยู่บ้านแห่งไหนจะเดินคั่นคั่นมาจะไกลหรือใกล้ก็ไม่ท้อ เรียกว่า มาเล่นสาว คือ การเกี่ยวพาราสีกัน ในระหว่างลงช่วง กิจกรรมลงช่วง ส่วนใหญ่มักจะเป็นการปั่นฝ้าย หรือเข็นฝ้าย หลังจากการทำนา สถานที่ลงช่วงนิยมใช้บ้านของฝ่ายหญิงคนใดคนหนึ่ง ที่มีบริเวณกว้าง หรือ บริเวณที่นั่งเล่นพอเหมาะ หญิงสาวจะมาชุมนุมรวมกันอยู่บ้านคนใดคนหนึ่ง จะได้มีเพื่อนคุยที่สนุกสนาน โดยใช้พินก่อไฟให้แสงสว่าง ผู้หญิงปั่นฝ้ายไป ผู้ชายก็พูดเกี่ยวพาราสีกันไป บางทีผู้ชายก็เป็นฝ่ายปั่นฝ้าย ผู้หญิง เป็นผู้ช่วย จนครั้งคืนจึงเลิก เวลาลงช่วงจะประมาณหลายวัน หรือจนกว่าฝ้ายจะหมด ถ้าชาย หญิงคู่ใด ถูกใจกันหมายตากันไว้แล้ว จะแยกตัวไปห่างๆ หมู่ หรือ นัดกัน ไปอยู่ เสียนของผู้สาว บางคู่ได้แต่งงานกันก็มีมาก คำเกี่ยวพาราสีนิยมใช้คำ ผญา หรือ ผญาเครือ การลงช่วงถือเป็นประเพณีอันดีงาม คำผญา นับเป็นภูมิปัญญาที่แสดงไหวพริบปฏิภาณของชาวบ้านที่คึกคักใจยิ่ง

พิธีกรรม : ลงนางเทียม (ช้อ-ท่าอุเทน) วิศิษฐ์ ดวงสงค์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๘๗๑

ลงนางเทียม เป็นพิธีกรรมทรงเจ้า ทรงผี ตามความเชื่อของชาวญ้อ ในท้องที่ อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม มีการสืบทอดมาแต่ครั้งโบราณ จนปัจจุบัน ผีบรรพบุรุษ ผีมหีสกข์ เรียกว่าของฮักษา ก่อนจะลงนางเทียม ชาวญ้อจะทำบุญเลี้ยงพระ สังฆทาน เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผีบรรพบุรุษและสรรพสัตว์ทั้งปวง ต่อจากนั้นจึงไปทำพิธีลงนางเทียมอยู่ที่ หอเจ้า ก่อนทำพิธีจะนิมนต์พระอุปคุตมาคุ้มครอง วัตถุประสงค์ เพื่อให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข ผันคกต้องตามฤดูกาล พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ โรคภัยไข้เจ็บไม่มี ค้าขายร่ำรวย มีความเจริญรุ่งเรือง เทศกาลลงนางเทียมจัดขึ้น ปีละ 3 ครั้ง ครั้งละ 2 วัน คือ ครั้งที่ 1 ขึ้น 3-4 ค่ำ เดือน 3 เพื่อเลี้ยงผี ชำระบ้านขับไล่เสนียดจัญไร ครั้งที่ 2 ขึ้น 3-4 ค่ำ เดือน 6 เลี้ยงผี ก่อนทำนา ชำระบ้าน ข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ ครั้งที่ 3 แรม 1-2 ค่ำ เดือน 11 เลี้ยงผี เชิญมาร่วมงานบุญสว่างเรือง ในวันออกพรรษา ผีมหีสกข์ จะมี ทั้งหมด 19 องค์ แบ่งเป็น ผีมหีสกข์ประจำเมือง จะมี 2 องค์ คือ ญาพ่อเจ้าแท่นคำ กับ ญาพ่อเจ้าไค่ง ส่วนผีมหีสกข์ที่เชิญมาจากแห่งอื่น มี 17 องค์ แต่ละองค์ เป็นวิญญาณของผีบรรพบุรุษญ้อมาหลายร้อยปีแล้ว

ประเพณี : ลิงกระम्म (เล่นสาว-เขมร) อัจฉรา ภาณุรัตน์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๘๗๔

ลิงกระम्म แปลว่า เล่นสาว หรือเกี่ยวพาราตีสาว ๆ คล้ายกับ การลงช่วง ของคนไทย-ลาว ลิงกระम्म เป็นวิธีที่จะนำให้คนหนุ่มสาวชาวเขมรมีโอกาสรู้จักคุ้นเคยกัน เป็นสายสัมพันธ์นำไปสู่การเลือกคู่ครองในเวลาต่อมา รูปแบบของการเล่นสาว จะมีลักษณะ การร้องรำ ทำเพลง เดินรำ ได้แก่ การเล่น เจริญขันตุง (ร้องเพลงตกเบ็ด) ทำบุญระลึกถึงบรรพบุรุษ การบูชา การละเล่นในเทศกาลประจำปี โดยเฉพาะวันสงกรานต์ เดือน 5 การเล่น เรือมอันเร เนื้อหาขอบทเพลง จะออกมาลักษณะเกี่ยวพาราตีสาว ๆ เป็นส่วนใหญ่ ประเพณีชาวเขมร บิดามารดานิยมบังคับลูกสาวให้แต่งงานกับชายที่ พ่อ แม่ ชอบใจได้ ดังนั้นกิจกรรมเหล่านี้จึงเป็นสื่อกลางสำหรับหนุ่มสาวได้รู้จักกันก่อน หากพอใจถูกใจอาจตัดสินใจไปสู่ขอในเวลาต่อมา ปัจจุบันประเพณีการละเล่นบางอย่างหาได้ยาก

พิธี : เล่นแม่ นางกวัก สาร สารทัศนันทน์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๘๘๒

การเล่นแม่ นางกวัก หรือ อัก มีวัตถุประสงค์เพื่อขอฝนในเวลาฝนแล้ง คล้ายแม่ นางคัง การเล่นจะหาเอากวักและไม้คาน มาอย่างละ 1 อัน ต้องเป็นของแม่ฮ้าง แม่หม้าย จึงจะดี มากุศติดตาม

ทำเหมือนรูปคน มีเสื้อผ้าใส่ให้รัดกุม แต่งเครื่องคาย ขันห้า ขันแปด จนครบ ให้ผู้หญิงจับกวาง 2 คน แล้วนั่งลง ให้กวางอยู่กลาง ปลายไม้คานทั้งสองเป็นแขน ทำพิธีป่าวสักเคอญูเชิญเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มาเข้าสิงในกวาง ช่วยคลบนาคให้ฝนตก ต่อไปให้หัวหน้ากล่าวคำแข็งแม่นางกวางเป็นวรรค ๆ ลูกน้องว่าตาม จบแต่ละบทให้สลักน้ำหอมใส่กวางทุกคราว เมื่อสิ่งศักดิ์เข้าในกวาง กวางจะคืน หรือแคว้ง จึงทำการเสี่ยงทาย ชักถามเกี่ยวกับฝนตกหรือไม่พร้อมเรื่องอื่น ๆ ด้วย

พิธี : เล่นแม่นางข้อง สาร สาระทศนันทน์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๕๘๒

การเล่นแม่นางข้อง หรือ เต้าแม่นางข้อง เป็นพิธีกรรมที่เชื่อว่า แม่นางข้องจะสามารถขับไล่ผีต่างๆ หรือ เสี่ยงทาย ค้นหา สิ่งของที่หายได้ การเล่นจะเตรียมข้องไว้ใบหนึ่งนำมาแต่งให้เหมือนคน มีขา มีแขน แขนสองแขน ใช้สำหรับให้คนจับ เอาผ้าแดงผูกที่คอข้อง 1 อัน เมื่อเสร็จแต่งขันห้า ขันแปด ป่าวสักเคอญูแล้วสนำเครื่องคาย เหล้า ไข ใส่ลงไปลงข้อง ให้คนจับข้างละ คน ทั้งสองข้าง เสกคาถา คนธาตุด่วน ข้องจะคืน เร็ว แล้วข้องจะนำพาไปค้นหาของที่หาย เต้าแม่นางข้องนิยมใช้ไล่ผี โดยเฉพาะผีปอบ

ประเพณี : เล่นสาว สาร สาระทศนันทน์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๕๘๓

การเล่นสาวของชาวอีสานถือเป็นประเพณีมาช้านาน ชายหนุ่มตามชนบทในภาคอีสานนิยมเที่ยวเลาะหาเล่นสาวตามบ้านใกล้บ้านไกล ในงานเทศกาลประจำปีต่างๆ หรือบุญ ประเพณีท้องถิ่น เพื่อเลาะหาคู่สาวงามที่ตนเองชอบใจจะได้เข้าไปทำความรู้จักคุ้นเคยเกี่ยวพาราสีหรือแสดงถึงความใจถึง ความกล้าไม่อายของลูกผู้ชาย กิจกรรมที่เป็นสื่อให้หนุ่มสาวตามชนบทอีสานเกี่ยวพาราสีกัน มีตลอดปี เช่น ลงช่วง การตำครกม็องในงานบุญ การไปร่อทำดักน้ำที่บ่อ บุญพระเวสต์ เทศมหาชาติ บุญบั้งไฟ บุญแจกข้าว บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา บุญใหญ่ บุญฉลองวัด เป็นต้น เมื่อชายหนุ่มชอบใจหญิงสาวคนใดมักจะตามไปพูดคุยถึงที่บ้าน พ่อ แม่ ผู้ปกครองจะเปิดโอกาสให้ลูกสาวของตนได้พบปะกับชายหนุ่ม แต่ต้องอยู่ในขอบเขตของศีลธรรมประเพณี ชายหนุ่มสมัยก่อนจะมีมารยาทในการคุยสาว คือ เมื่อถึงเวลาครั้งคืนมักจะลากลับบ้าน การเกี่ยวพาราสีนิยมเล่นคำผญา หากหนุ่มสาวชอบพอรักใคร่กัน ต่อมา ก็ส่งผู้หลักผู้ใหญ่ ไปสู่ขอตามประเพณี แต่งงานและกินดองกัน ในที่สุด กินดอง น่าจะหมายถึง การกินเหล้า เครื่องดองของเมา การชูสาวในชนบทอีสาน คือ การที่ชายหนุ่มได้ร่วมหลับนอนกับหญิงกันก่อนวันแต่งงาน หรือ ลักลอบได้เสียกัน ผู้หลักผู้ใหญ่รู้ภายหลังจึงจัดให้มีการแต่งงานกัน น่าจะหมายถึงฝ่ายหญิงชอบฝ่ายชายหลายกว่าจึงยอม การสู่ หมายถึงความว่า การสู่ขอตามประเพณีจัดงานแต่งงานอย่างใหญ่โตครบถ้วน การส่งหมายความว่า การแห่เจ้าบ่าวไปมอบตัวที่บ้านเจ้าสาวโดยจัดพิธีเพียงเล็กน้อยอาจเพราะยากจนทั้ง

สองฝ่ายจึงส่งเจ้าบ่าวเลข ธรรมเนียมคนอีสานจะนิยมให้ฝ่ายชายไปอยู่บ้านของฝ่ายหญิง ไม่นิยมให้ฝ่ายหญิงมาอยู่บ้านฝ่ายชาย อาจเพราะฝ่ายหญิงไม่คตทนจะขัดแย้งกับปู่หรือย่า

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ ๑๒

ประเพณี, พิธีกรรม

พิธีกรรม : เลิงเนยะตา (เช่นผีปู่ตา-เขมร) มงกฎ แก่นเคียว ผู้เรียบเรียง หน้า ๔๐๐๕

กะความเนยะตา หรือ กระท่อมปู่ตา คือ ศาลที่หนองน้ำ หรือกลางหมู่บ้าน ที่วัด ของชาวเขมร-ส่วย มีแถบทุกหมู่บ้าน ในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 จะทำการเซ่นพลีทุกปี เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลอยู่เย็นเป็นสุข คู่ครองหมู่บ้าน การเซ่นพลีประกอบด้วยเครื่องคาย ข้าวปลาอาหาร สุรายาสูบ หลังจากเสร็จพิธีเซ่นพลีแล้วชาวบ้านจะรับประทานอาหารร่วมกัน ที่กระท่อมปู่ตา ก่อนกลับบ้าน

พิธีกรรม-เขมร : เลิงปะเตยะทไม (ขึ้นบ้านใหม่ มงกฎ แก่นเคียว ผู้เรียบเรียง หน้า ๔๐๐๕

เลิง แปลว่า ขึ้น ปะเตยะ แปลว่า บ้าน ทไม แปลว่า ทไม เลิงปะเตยะทไม แปลว่า ขึ้นบ้านใหม่ พิธีกรรมจะทำก่อนขึ้นบ้านใหม่ ซึ่งมีธรรมเนียมว่า ห้ามผู้หญิงขึ้นบ้านใหม่ก่อนพิธีกรรมจะเสร็จ ขึ้นได้แต่ผู้ชาย ขั้นตอนการทำพิธีกรรม เริ่มด้วยการจัดบนบ้านหรือในบ้าน การจัดพื้นที่บริเวณใต้บ้าน นอกบ้าน เมื่อเสร็จในการเตรียมบ้านแล้ว ได้ฤกษ์ดีให้เจ้าพิธีนั่งขวามือขวา สมมติชื่อให้เป็นมงคล ชื่อ ตาพรหมเป็นผู้เดินนำหน้าขบวนเจ้าของบ้านและญาติที่มาร่วมงานเดินรอบบ้าน เวียนขวา ครบ 3 รอบ เจ้าพิธีทำพิธีสวดมนต์ และทำตามขั้นตอนของพิธีกรรมจนจบ สุดท้ายเจ้าพิธีเอาน้ำมนต์มาสวดคาถาระงับสิ่งชั่วร้าย แล้วพรมน้ำมนต์รอบบ้าน ในที่สำคัญของบ้านให้เป็นสิริมงคล เป็นเสร็จพิธี

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ ๑๔

ประเพณี, พิธีกรรม

ประเพณีพิธีกรรม สวดสรภัญญะ (สกลนคร) สุรัตน์ วารรัตน์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๔๓๕๖

สรภัญญะ หรือ สรภัญญ์ หรือ ร้องสรภัญญ์ นิยมสวดทั่วไปในภาคอีสาน โดยอุบาสิกาจะ ร่วมกลุ่มกันฝึกร้องสวด ในงานบุญ วันอุโบสถศีล วันนักษัตรฤกษ์ เชื่อว่า การสวดสรภัญญะ ได้รับ อิทธิพลมาจากวัฒนธรรมทางภาคกลาง ที่แพร่กระจายไปสู่หัวเมืองทางอีสานช่วงสมัยที่ขยาย โรงเรียนหนังสือไทยสู่หัวเมืองภาคอีสาน สมัยรัชกาลที่ 5 ทั้งนี้เพราะ นันทลักษณ์เป็นแบบภาค กลาง คือเป็น กาพย์ยานี กาพย์ฉิ่ง เนื้อหามักกล่าวถึงการบูชาพระพุทธศาสนา พระพุทธ พระ ธรรม พระสงฆ์ สาเหตุเป็นที่นิยมในภาคอีสานเพราะที่กิจกรรมทางศาสนา มักจะสวดสรภัญญ์ ประกอบ บางแห่งจัดประกวดให้รางวัลด้วย ในเมืองสกลนครมีคณะสรภัญญ์ของบ้านนาออกไม้ อำเภอสว่างแดนดิน เป็นคณะที่มีชื่อเสียงมาก โดยมีนักแต่งกลอนสรภัญญ์ ฝึปากคือ คือ จารย์แก้ว แก้วขาว จารย์หนูเกตุ นาคพรหมินทร์ จึงทำให้การสวดสรภัญญ์ของสกลนครเป็นที่รู้จัก แพร่หลาย

พิธีกรรม : ส่วงเรือคู่ แสงเพชร สุพร ผู้เรียบเรียง หน้า ๔๔๔๐

เรือคู่ คือ เรือหาปลาขนาดเล็ก บางเรียก เรือกีบ คนคอนตาล เรียก เรือคู่ ทำจากไม้ ตะเคียน(ไม้แคน) การส่วงเรือคู่ เป็นบุญประเพณี ในอำเภอคอนตาล จังหวัดมุกดาหาร กล่าวกันว่า เพี้ยสุขกะเสม เป็นคนแรกที่ริเริ่ม ทั้งนี้เพื่อบวงสรวงมหัศจรรย์หลักเมืองผู้คุ้มครองบ้านให้ข้าว ปลาอุดมสมบูรณ์หลังทำนาแล้ว หลังจากแข่งเรือคู่แล้วจะมีหรรสพสมโภชตลอดคืน สถานที่ใช้ หนองน้ำ เรือคู่ใช้คนพาย 8 คน วันแข่งขัน กวนจ้ำ หรือ กะจ้ำ เป็นผู้กำหนดวัน

พิธีกรรม : สวดคาบสี่เขื่อน พิษณุ สมพอง ผู้เรียบเรียง หน้า ๔๔๔๑

สวดคาบสี่เขื่อน เป็นพิธีกรรมต่ออายุชนิดหนึ่ง ตามความเชื่อคนอีสานว่า เมื่อบ้านเมืองเกิด เหตุเดือดร้อน ไพรฟ้าประชาราษฎร์เจ็บไข้ได้ป่วย ต้องทำพิธี สวดคาบสี่เขื่อน เพื่อให้สังคมพ้น จากความเดือดร้อนต่างๆ ด้วยการนิมนต์พระสงฆ์ 4 รูป มาสวดเย็น และทำพิธีปักคาบสี่ทิศ อุปกรณ์มี คาบไม้ไผ่ 4 เล่ม หินแะ 16 กำมือ หินทราย 16 กำมือ ค้อนไม้ 4 อัน ครอบเครื่อง คาบจึงทำพิธีการ ตามชั้นของพระสงฆ์

พิธีกรรม : สวดถอด พิษณุ สมพอง ผู้เรียบเรียง หน้า ๔๔๔๒

สวดถอด เป็นพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมของคนอีสาน ที่เชื่อ ว่า หากเกิดเหตุ ภัยอันตรายต่างๆ ขึ้น ได้แก่ ฟ้าผ่า ควายนคนตาย รดชน ต้นไม้ล้มทับคนตาย ณ ตรงที่ใด เชื่อว่า ตรงนั้นเป็นเสนียดจัญไรเจ้าชวาง ต้องทำพิธีสวดถอดเสนียดจัญไรออกจากตรงนั้น

แล้วจึงสวดปริตรมงคลเข้าแทนที่ ให้ความร่มเย็นเป็นสุขสิริมงคลต่อไป การสวดต้องเตรียมอุปกรณ์
เครื่องคาย ชั้น 5 ชั้น 8 นิมนต์พระสงฆ์ 4 รูป แล้วจึงดำเนินตามขั้นตอนจนจบ

พิธีกรรม : สวดธาตุ พิษณู สมพอง ผู้เรียบเรียง หน้า ๔๔๔๓

สวดธาตุ คือ พิธีกรรมต่ออายุผู้ป่วย ซึ่ง เป็นการกระทำตามการทำนายของหมอมอ ว่า
ผู้ป่วยป่วยเพราะเหตุใด จะแก้ไขอย่างไร เช่น มาจาก ธาตุทั้ง 4 ธาตุใดธาตุหนึ่งหัก หรือ ธาตุไม่
ปกติ หากต้องการหาย ต้องนิมนต์พระสงฆ์มาสวดธาตุ 3 คืน

พิธี : ส้อง (ทำนายโรค) พิษณู สมพอง ผู้เรียบเรียง หน้า ๔๔๗๖

ส้อง หรือ ทำนายโรค เป็นพิธีกรรมเพื่อทำนายโรค ในกรณีที่คนป่วย ป่วยโดยไม่ทราบ
สาเหตุ ตกใจง่าย ผอม ซีดเขียว ซึมเศร้า ขวัญเสีย ผิดปกติ ต่างๆ ผู้ใหญ่จะต้องไปหาหมอส้องเพื่อ
ตรวจดูว่าเป็นอะไร ผิดผี หรือถูกผีเข้าซุน(สิง) เป็นการหาสาเหตุ จะได้สะเดาะเคราะห์ หรือ ผอกผี
(เช่นผี) เจ้าภาพต้องเตรียมเครื่องคาย หมอส้องจะขกคายอ้อ และเสี่ยงทายจากคูไข่ เมื่อพบแล้ว
หมอส้องจะบอกวิธีสะเดาะเคราะห์ เสียดผี หรือ ทำบุญ เพื่อต่ออายุ

พิธีกรรม : ส่อนขวน พิษณู สมพอง ผู้เรียบเรียง หน้า ๔๔๘๑

ส่อนขวน(ซ่อนขวัญ) เป็นพิธีเรียกขวัญคนโดยการเอาสวิง หรือ ผินผ้าซ้อน เอาขวัญที่
หลุดตกหล่น วิ่งหนี หาย ไป ให้กลับคืนมาสู่เจ้าของ บุคคลนั้นอาจ ได้รับอุบัติเหตุ ตกต้นไม้ ตก
ควาย ถูกหมี่ตะปบ รถชน เจ็บป่วยอย่างอื่น อุปกรรมมี ข้าวเหนียว 1 ปั้น ไข่ไก่ต้ม 1 สวิง หรือ
ตะแกรง หรือผ้า ซ้อน วิธีการต้องมีเจ้าพิธี หรือ หมอขวัญ เป็นผู้นำ คำเรียกอาจแตกต่างกันไป
ตามแต่ละท้องถิ่น เมื่อซ่อนขวัญแล้วจะนำเอาห่อขวัญพร้อมเครื่องคายใส่ซอง กลับไปบ้านเจ้าของ
ขวัญ แล้วก็ปอกไข่ไก่ดูเป็นการเสี่ยงทาย คือ ถ้าไข่มีจุด แสดงว่า ขวัญมาแล้ว

พิธีกรรม : ตักกะนิจจา รัช อนุโณทก ผู้เรียบเรียง หน้า ๔๕๐๕

ตักกะนิจจา (ชักบังสุกุล) หรือ ชักอนิจจา คือ การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติวงศ์ที่
ล่วงลับไปแล้ว เหมือนกับบุญแจกข้าวที่ทำได้เพียงคนเดียวคือตอนตายใหม่(ไม่เกิน 1-2 ปี) แต่
ตักกะนิจจาทำได้ในทุกโอกาสเมื่อมีความพร้อมตามศรัทธา อุปกรรมในพิธี ภัตตาหารถวาย
พระสงฆ์ ผาสาทผึ่ง ผ้าบังสุกุล และปัจจัย พิธีการ หลังจากถวายภัตตาหารพระสงฆ์แล้ว จะนำ
พาเวร พานหมากพลูยาสูบ ไปเลี้ยงผีญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ที่บริเวณธาตุ หรือ ตรงที่เก็บกระดูก

พร้อมผาสาทหนึ่ง กล่าวเชิญดวงวิญญาณมารับประทานอาหาร และทอดผาสาทหนึ่ง กรวดน้ำอุทิศบุญ ส่วนกุศลไปให้ เรียกว่า หยาคน้ำ

ประเพณีพิธีกรรม : หมอแคน ตำเรือ คำโมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๔๕๕๕

คาถาหมอแคน เป็นการบูชาครูหรือยกครูยกคาย ก่อนขึ้นแสดง บนเวที หมอแคนจะเป่า แคนคลอ ให้หมอแคนหมอลำไหว้ครู พร้อมทั้งมณฑลคาถาต่างๆ โดยมีเครื่องคาย ชั้น 5 เมื่อได้ เครื่องคายแล้ว หมอแคนจะยกขึ้นจรดศรีษะตั้งจิตอธิษฐานรำลึกถึงพระคุณครู แล้ววางเครื่องคายไว้ ที่สูง แล้วท่องคาถา เริ่มด้วยนะโม 3 จบ ต่อด้วยคาถารำลึกพระคุณครู และคาถามหานิยม คาถาใส่ กู้ต่อสู เพื่อทำการสะกดให้หมอแคนคู่แข่งใจอ่อนและคาถาหัวใจหมี เป็นคาถาสะกดผู้ฟังให้หลง เสน่ห์ในเสียงแคน และคาถาหมากินความคิด เป็นคาถาสะกดทำลายความสามารถของคู่แข่ง โดยการเขียนคาถาใส่กระดาษแล้วเอาเท้าเหยียบท่องคาถากำกับแล้วฉีกคลุกอาหารให้หมากิน จะทำให้ สมอง ความคิดคู่แข่งเอะเลือน

พิธีกรรม : ตู้ขวัญควาย วีระศักดิ์ บุญหลง ผู้เรียบเรียง หน้า ๔๗๗๘

ตู้ขวัญควายเป็นพิธีกรรมของชาวอีสานที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับ ขวัญ หรือ กำลังใจ ซึ่ง ธรรมเนียมคนอีสานมักจะมีพิธีกรรมตู้ขวัญให้กับชีวิตและสิ่งของ เครื่องใช้ สัตว์ พืช แดบในทุก ชั้นตอนตลอดการดำเนินชีวิต นับว่าเป็นการปลูกปลอบตอบแทนบุญคุณ ขอบมาลาโทษ ต่อควายที่ ได้ใช้งานหนัก เหม็นตีในช่วงการไถนา ให้คนมีข้าวกิน การตู้ขวัญควายมักจะทำหลังจากเก็บเกี่ยว ข้าวแล้ว คนอีสาน เชื่อว่า ขวัญเป็นสิ่งที่เปี่ยมมงคลประจำตัว เมื่อขวัญตกใจหนีด้วยเหตุบางอย่าง จึง ต้องมีการเรียกขวัญคืน พิธีกรรมเริ่มด้วยการนำควายไปอาบน้ำล้างตัวอย่างสะอาดนำมาประพรม น้ำหอม น้ำมันต์ แล้วนำเอามัดต้นกล้าข้าวมาวางบนศรีษะของควายพร้อมกล่าวคำขอขมาต่อควายก็ เสร็จพิธี อีกวิธีหนึ่ง จะกระทำพร้อมกับการทำบุญคุณลาน หลังจากได้สูตรขวัญข้าวแล้ว ต่อไปก็จะ ทำการสูดขวัญให้ควายด้วยโดยเอาด้ายสายสิญจน์ไปผูกไว้ที่เขาควายนั่นจะประพรมน้ำหอมเอา ต้นกล้าวางบนหัวควายและกล่าวคำอวยพรให้ควาย นอกจากนี้ยังมีวิธีตู้ขวัญควายแบบรวมของ หมู่บ้านคือเริ่มด้วย การเตรียมงาน สถานที่อาจเป็นลานบ้าน ชาวบ้านจะนำควายไปรวมกันอยู่ที่ ลานบ้าน พร้อมกับดักบาตร ถวายภัตตาหารพระสงฆ์ พระสงฆ์อนุโมทนา หรือ เทศน์ เสร็จพิธีสงฆ์ จึงทำการบายศรีตู้ขวัญควายแบบรวมทั้งหมู่บ้าน พอหมอสวดเสร็จพิธีเจ้าของควายก็ประพรม น้ำหอมให้ควายนำสายสิญจน์ไปผูกที่เขาควายพร้อมผ้าสีและกล่าวคำอวยพร

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ ๑๕

ประเพณี,พิธีกรรม

ประเพณีพิธีกรรม บุญมหาชาติ : แห่งพระเวสต์เข้าเมือง รัชช อนุโณทก ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๑๓๐

งานบุญพระเวสต์ หรือ เทศน์มหาชาติ หรือ บุญเดือนสี่ จะมีพิธีการแห่งพระเวสต์เข้าเมือง ซึ่งจัดก่อนวันเทศน์มหาชาติ 1 วัน คือ วันโฮม ตามความเชื่อว่าการเทศน์มหาชาติต้องเชิญพระเวสต์เข้าสู่เมืองก่อนเพราะพระองค์ถูกเนรเทศไปอยู่เขาวงกต จึงต้องจัดขบวนไปปรับเสด็จแห่แห่นเข้าเมืองอย่างสมเกียรติ พิธีการ จะเริ่มคอนบ่ายจัดพิธีขบวนแห่งพระเวสต์เข้าเมือง ซึ่งเป็นขั้นตอนที่แสดงให้เห็นความสามัคคี สนุกสนานของชาวบ้าน มีการฟ้อนรำ วงฉิ่ง ฉาบ กลองยาว แคน พิณบรรเลงประกอบแห่ ถึงศาลาการเปรียญที่ใช้เป็นสถานที่เทศน์มหาชาติ คำเชิญพระเวสต์เข้าเมืองมีหลายสำนวนมีลักษณะเป็นร่ายยาว (ฮ่ายยาว) มักนายนก หรือ ผู้อาวุโส จะเป็นผู้กล่าวคำเชิญนิยมใช้ข้อความในกัณฑ์ฉกษัตริย์ของภาคอีสาน

พิธี : ไหว้ครูแคน สำเร็จ คำโหมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๑๔๔

พิธีไหว้ครูแคน หรือ คาย หรือ คายอ้อยกครู (อ้อย คือ คานาที่ทำให้เรียนหนังสือเก่ง) เป็นพิธีที่ช่างทำแคน ทำพิธีไหว้ครู เพื่อฝากตัวเป็นลูกศิษย์ของช่างทำแคนอาวุโส ให้ถ่ายทอดความรู้วิชาช่างทำแคนให้จนกว่าลูกศิษย์จะเก่งประกอบอาชีพได้ ปัจจุบันนี้ครูจะเรียกเก็บเงินจากลูกศิษย์จำนวน 3,000-10,000 บาท อุปกรณ์ประกอบด้วย เครื่องไหว้ครู หรือ คาย เงิน และให้ท่องคาถาอ้อ

ประเพณีพิธีกรรม บุญแห่ดอกไม้ , สาร สาระทศนันทน์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๑๒๘

บุญแห่ดอกไม้ เป็นบุญเดือนห้า (ตรุษสงกรานต์) โดยชาวบ้านจะทำดินดอกไม้ประกอบด้วยเครื่องไทยทาน ดอกไม้ต่าง ๆ ตอนเย็นจะทำการแห่ ดินดอกไม้ไปถวายพระสงฆ์ โดยเดินแห่รอบวัด 3 รอบ พร้อมกับการไหว้พระ ราชสิล กล่าวคำถวายดอกไม้ ซึ่งจะกระทำกันอยู่หลายวัน จนถึงวันเพ็ญเดือนหก จึงอันเชิญพระพุทธรูปที่นำมาสงฆ์น้ำเนื่องในประเพณีตรุษสงกรานต์ และทำพิธีสู่ขวัญพระพุทธรูป บางหมู่บ้านจะแห่ดอกไม้ไปถวายวัดบ้านอื่นที่อยู่ใกล้เคียงกันก็มี

ประเพณีพิธีกรรม: แห่ข้าวพันก้อน รัชช อนุโณทก ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๑๒๘

บุญแห่ข้าวพันก้อน เป็นพิธีกรรมขอฝน คล้ายกับ แห่แม่ นางดั่ง แห่แม่ นางแมว และบุญบังไฟ ของชาวอีสาน นิยมกระทำในวันสงกรานต์ ซึ่งเชื่อว่าปีใดถ้าได้แห่ข้าวพันก้อนแล้วฝนจะตก ต้องตามฤดูกาล นิยมทำกันในวันสามของวันสงกรานต์ (15 เม.ย.) โดยชาวบ้านจะนัดกันไปร่วมที่

วัด พร้อมปั้นข้าวเหนียวให้ครบ 1 พันก้อน พอถึงเวลาตอนย่ำรุ่งจะจัดขบวนแห่ไปรอบหมู่บ้าน แล้วกลับมาที่วัดถวายเครื่องไทยทาน รัชสีล ฟิงเทศน์ ถวายภัตตาหาร

ความเชื่อ : เือนสามน้ำสี่ พิษณู สมพอง ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๔๕๘

เือนสามน้ำสี่ เป็นคคความเชื่อโบราณของชาวอีสาน ที่สอนไว้ว่า ผู้หญิงจะคงความเป็นกุลสตรีที่ดีนั้น ต้องมีคุณสมบัติพิเศษพร้อมไปด้วย เือนสามน้ำสี่ จึงจะได้เป็นที่ยอมรับจากสังคมว่าเป็นหญิงที่ดี เก่ง งาม เหมาะสมที่ชายจะหมายปองเป็นคู่ครอง เือนสาม นั้นประกอบด้วย ความงาม 3 อย่าง คือ เือนผม (เือนผมงาม) เือนไฟ หมายถึง คร้ว สะอาดหมดจดเป็นระเบียบ รวมทั้งทำอาหารอร่อย เือนนอน หมายถึง บ้านสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย ส่วน น้ำสี่ นั้นประกอบด้วย น้ำดื่ม ต้องมีอยู่ในโอ่งโดยไม่ให้แห้งขาด น้ำชะอะแปลว่า น้ำใช้สำหรับ ชักล้างต่าง ๆ ก็มีเต็มอยู่ตลอด น้ำเต้าปูน สำหรับเคี้ยวหมากที่มีอยู่ในเขี่ยนหมากนั้นอย่าให้ขาด และ น้ำใจ คือ เป็นผู้มีอัธยาศัยไมตรี น้ำใจดีต่อทุกคน

บุญ : ไหลเรือไฟ พิษณู สมพอง ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๑๕๒

บุญไหลเรือไฟ เป็นพิธีกรรมหนึ่งของบุญได้ประทีปโคมไฟ หรือ ใต้น้ำมัน มีปรากฏอยู่ในฮีตสิบสอง การกระทำ มีกำหนด 3 วัน ตั้งแต่ ขึ้น 14-15 ค่ำแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ช่วงออกพรรษา ชาวบ้านจะตกแต่งร้านประดับโคมไฟนิยมทำเป็นรูปเรือประดับดาวงามราว 3 คืบ คืบที่หนึ่งเรียกว่า บุญใต้น้ำมันน้อย คืบที่สอง เรียกว่า บุญใต้น้ำมันใหญ่ คืบที่สาม เรียกว่า บุญได้ประทีปล้างหางน้ำมัน ถ้านำโคมไฟลงไปลอยน้ำ เรียกว่า ไหลเรือไฟ เชื่อกันว่าเป็นการขอขมารำลึกถึงพระคุณพระแม่คงคา และเป็นการบูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในวันเสด็จกลับดาวดึงส์(วันพระเจ้าเปิดโลก) บูชารอยพระพุทธบาทที่หาดแม่น้ำนมมทานที หรือ บูชาพระธาตุจุฬามณี ปัจจุบันประเพณีบุญได้ประทีปล้างหางน้ำมัน หรือ การไหลเรือไฟ บางท้องถิ่น ไม่มีแล้ว จะคงเหลืออยู่ในแถบจังหวัดนครพนม มุกดาหาร อุบลราชธานี

หอสรง : บุญเดือนห้า สิริวัฒน์ คำวันสา ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๘๐๕

หอสรง เป็นอาคารขนาดเล็ก นิยมตั้งไว้หน้าโบสถ์(หอสรงพระพุทธรูป) หรือข้าง ๆ โบสถ์ เพื่อเป็นที่สรงน้ำพระภิกษุสงฆ์ในงานบุญเดือนห้า(ตรุษสงกรานต์) หลังจากเล่นสงกรานต์กันแล้ว ตอนเย็น ชาวบ้านจะนำน้ำหอมมาสรงพระภิกษุสงฆ์ที่วัด โดยการนิมนต์พระสงฆ์ขึ้นไปอยู่ที่หอสรง

จากนั้นชาวบ้านจะนำน้ำหอมที่เตรียมไว้ขึ้นไปเทลงอ่างริน(ทำจากไม้แกะสลักเป็นรูปนาค) น้ำจะไหลจากอ่างรินลงสู่หอทรงพระภิกษุที่อยู่ในหอสงฆ์อาบนำน้ำหอมตามลำดับอาวุโสทุกรูปในวัด

ประเพณีพิธีกรรม : โอมสาว (ขอสาว) พิษย์ สมพงษ์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๓๖๗

โอมสาว หรือ อดสาว คือ พิธีกรรมสู่ขอสาวและหมั้นสาวของชาวอีสาน ที่สืบทอดกันมาช้านาน การที่ฝ่ายชายให้ผู้หลักผู้ใหญ่ไปหมั้นสาวหรือ สู่ขอสาว เรียกว่า การโอมสาว ในวันโอมสาว จะประกอบด้วยญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายชาย เตรียม หมากจีบ พลุพัน 4 ชุด ขันหมาก และ เงินไขปาก ประกอบพิธีตามขนบธรรมเนียมคือ ญาติฝ่ายหญิงรับขันหมาก เงิน 3 บาท หีบเอาหมากจีบเอาพลุพันมาเคี้ยว 2 คำ ยื่นให้ฝ่ายชายเคี้ยวอีก 2 คำ มอบของหมั้น เสร็จพิธี

พิธี : ไหว้ธาตุ (กระดูก) ธวัช ภูณโณทก ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๑๔๖

ไหว้ธาตุ (ไหว้กระดูก) คือ การไหว้กระดูกพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ตายไปแล้วในวันพระ หรือ วันอุโบสถศีล 8 คำ 15 คำ เป็นพิธีกรรมส่วนบุคคล ธาตุหรือ กระดูกจะนำไปบรรจุไว้ที่เจดีย์ ลูกหลานจะไปบอกกล่าวต่อหน้าเจดีย์ที่บรรจุธาตุไว้ กระทำกันในตอนเช้าหลังจากถวายภัตตาหาร พระสงฆ์ กรวดน้ำอุทิศบุญส่วนกุศลให้ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว เชื่อว่าอาหารเหล่านั้นจะเป็นส่วนกุศลที่อุทิศให้แก่ผีบรรพบุรุษ

พิธีกรรม : ฮ่อนกระด้าง พิษญ์ สมพงษ์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๓๖๗

ฮ่อนกระด้าง (ร่อนกระด้าง) เป็นพิธีกรรมเสี่ยงทายของหมอดำแขกของชาวอีสาน เชื่อว่าเด็กที่เกิดมาจะมีอายุยืนยาว หรือไม่ เป็นการป่าวประกาศให้บรรดา ผีป่า ผีพรายทั้งหลายให้ทราบไว้ว่า บัดนี้ได้มีเด็กน้อยมาเกิดในครอบครัวของมนุษย์แล้ว หากบรรดาผีทั้งหลายไม่ยินดีก็ให้มารับเอาเด็กคืนไป ถ้าเด็กมีชีวิตรอดเกินสามวันถือว่าเป็นลูกคน เรียกว่า สามวันลูกผีสี่วันลูกคน การทำ พอปูเบาะ ผ้าฮ่อม ผ้าห่ม บนกระด้างแล้ว นำเด็กที่ตัดรก อาบน้ำ ทำความสะอาดแล้วไปนอนบนกระด้าง ถ้าเป็นชาย ให้เอาสมุดคินสอวางบนกระด้างเชื่อว่าจะได้เป็นนักปราชญ์ ถ้าเป็นหญิง ให้เอา ด้ายเข็มวางไว้บนกระด้าง เชื่อว่า จะได้เป็นแม่ศรีเรือนที่ดี จากนั้นก็ทำตามประเพณีอีสานอย่างสมบูรณ์

กัณฑ์หลอน ธวัช ภูณโณทก ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๕๔

กัณฑ์หลอน (หลอน ภาษาถิ่นแปลว่า แอบมาไม่บอก) คือกัณฑ์เทศน์ชนิดหนึ่ง ซึ่งรวมในกัณฑ์เทศน์มหาชาติของภาคอีสาน ที่เรียกตามภาษาถิ่นว่า บุญพระเวสส์ ในการเทศน์มหาชาติ

กรรมการวัดก็จะแจกสลากใส่บุญ คือใบของกัมม์เทศน์ เพื่อกำหนดว่าหมู่บ้านใดจะรับเป็นเจ้าภาพ หรือเจ้าของกัมม์ใด เจ้าของกัมม์ก็จะจัดของมาถวายตามกัมม์นั้นๆ ส่วนกัมม์หลอนไม่ได้ของ กัมม์เทศน์เหมือนเจ้าอื่นๆ เมื่อถึงวันงานบุญก็จะนำเครื่องไทยทานมาร่วมถวายด้วย เรียวกัมม์ หลอน เป็นการสมทบเจ้าภาพเดิมที่เป็นเจ้าของกัมม์นั้นๆ ในหมู่บ้านใหญ่ๆ หากมีงานบุญพิเศษจะมีกัมม์หลอนหมู่บ้านอื่นมาร่วมงานด้วย บางแห่งบอกว่ามีขบวนแห่กัมม์หลอนมาตลอดวัน

กันสงฆ์ มงกุฏ แก่นเคียว ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๖๘

กันสงฆ์เป็นภาษาเขมร (กันแปลว่า ถือ สงฆ์ คือพระสงฆ์) หมายถึง การนำอาหารไป ถวายพระสงฆ์ในระหว่างบุญเดือนสิบ คือตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือนสิบ ไปจนถึงแรมสิบห้าค่ำ เดือนสิบ ซึ่งต่อไปก็จะเป็นสารทใหญ่ ชาวบ้านจะแบ่งหน้าที่ว่าใครจะอุปัฏฐากพระสงฆ์วัดใด โดยการนำจันทน์เข้าและเพลไปถวายทุกวันอย่าให้ขาด ในพิธีนี้เมื่อญาติโยมจัดสำหรับพระเณรแล้ว ต้องจัดสำหรับหนึ่งถวายพระพุทธรูป และอีกสำหรับสำหรับพระภิกษุที่ออกมารับจันทน์ที่จัดถวาย พิเศษก่อน มีพระธรรมเทศนาและมีการสวดคาถา สวดอนุโมทนา ญาติโยมกรวดน้ำเป็นเสร็จพิธี

กาจับหลัก ธวัช ปุณโฆทก ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๗๒

กาจับหลัก เป็นวิธีเสี่ยงทายว่า สิ่งของที่สูญหายไปนั้นจะได้คืนหรือไม่ เมื่อคนทำสิ่งของ หายไปแต่อยากรู้ว่าจะได้คืนหรือไม่ เขาจะไปหาหมอมอ (หมอดู) กาจับหลักเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่ หมอดูใช้เสี่ยงทายว่า สิ่งของที่สูญหายไปนั้นจะได้กลับคืนหรือไม่ กาจับหลักมี ๓ หลัก คือ กาจับหลัก ไม้หักทับทาง และนกยางคาบหนิ มีคำอธิบายว่า กาจับหลักหมายถึงของอยู่กับที่จะได้ คืนมา ไม้หักทับทางหมายถึง สิ่งของนั้นมีคนเอาไปแล้ว จะได้คืนหรือไม่นั้นมีโอกาสเท่ากัน ส่วนนกยางคาบหนิอธิบายว่า สิ่งของนั้นหายไปแล้วมีคนนำไปแล้ว ไม่ได้กลับคืนมาแน่นอน

บุญกำเกียง สิทธิพร ณ นครพนม ผู้เรียบเรียง หน้า ๒๑๒

ชาวพนมภาคอีสานมีขนบธรรมเนียมบางอย่างที่แตกต่างจากชาวอีสานทั่วไป เช่น ชาวบ้านตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี และบางแห่งในจังหวัดหนองคายคือพิธี กำเกียง กำคืนหน้า กำฟ้ากำคืนหลัง กำหนดกำเกียง ๓ วัน ก่อนในเดือน ๘ แรม ๘ ๑๐ ๑๑ ค่ำ ทั้งกลางวันกลางคืน เช้าวันรุ่งขึ้น ๑๒ ค่ำ เป็นวันส่ง ผีย่าผิเกียง กำเกียงจะทำกันในวันแรม ๘ ค่ำ ถึง ๑๑ ค่ำ เดือน ๘ ของทุกปี ในตอนเย็นของวันแรม ๑๑ ค่ำ ชาวบ้านทุกบ้านจะนำกระทงหรือ ตะกร้ามารองรูปปั้นคนเหินขึงซึ่งเป็นรูปคนเปลือยในวัยผู้ใหญ่ หญิงชายและเด็ก รวมทั้งรูปปั้น สัตว์ต่างๆ ด้วย นำไปแขวนไว้บนเสาหรือหิ้งบนเรือน วันรุ่งเช้าแรม ๑๒ ค่ำ เจ้าบ้านจะถือกระทง หรือตะกร้าด้วยมือซ้าย ถือนิดคาบมือขวา เคาะฝ่าเรือน พูกว่า “ผิกินได้ไผ่ผิ ผิกินคืดทองกว้าง จ่ง

ไปนำ ผีฆ่าผีเกียง เสือหมอคือเสือเลี้ยงเนื้อ” แล้วจะนำไปทิ้งลงแม่น้ำ ให้ไหลไปและว่าคำสั่งดังกล่าว อีกครั้ง โดยเกาะมีคบาบลงพื้นเรียกว่า ต่งผีฆ่าผีเกียง เป็นเสร็จพิธี

บุญกำฟ้า ธวัช ปุณโณทก ผู้เรียบเรียง หน้า ๒๓๐

บุญกำฟ้า หรือเรียกว่าบุญกำฟ้ากำพล เป็นงานบุญประเพณีของชาวพวน ซึ่งกำหนดไว้ในฮีตสิบสอง ของพวนว่า มีเดือนสามขึ้นสามค่ำ หื้อกำฟ้า กำฟ้าหมายถึง ถือฟ้าถือแดน นั่นคือ หุดงานเพื่อทำบุญ เป็นการทำบุญและรื่นเริงต้อนรับฟ้าเปิดประตูน้ำฝนประจำปี เรียกว่า อยู่กรรม วันฟ้าไขปีกตุ เป็นความเชื่อว่าเดือน ๓ ขึ้นสามค่ำ เป็นวันที่ฟ้าไขปีกตุ กบบมีปาก นาคบมีหู ในระยะนี้มักมีฝนตกใหญ่หนึ่งครั้ง เป็นระยะที่เปลี่ยนเป็นฤดูร้อน ลมเปลี่ยนทิศทางจะเกิดพายุฝน ชาวอีสานจึงทำบุญต้อนรับฝนหลวงฤดูจนเป็นประเพณี และมีการทำนายฟ้าฝนในปีนั้นอีกด้วย

กินก ธวัช ปุณโณทก ผู้เรียบเรียง หน้า ๒๔๐

กินก เป็นพิธีต่อเนื่องจากการกินคอง (แต่งงาน) เมื่อชายหญิงแต่งงานอยู่ด้วยกันระยะหนึ่ง เมื่อมีบุตรคนแรก จะมีการฉลองลูกก หรือลูกคนแรก เรียกว่า กินก แต่ถ้าอยู่กัน ๓ ปีแล้วยังไม่มีลูกก็ทำพิธีกินกเหมือนกัน แต่เป็นพิธีใหญ่เรียกว่ากินคอง เจ้าโคตรทั้งสองฝ่ายมา และไหว้ผีคำผีเรือน เลี้ยงอาหารแก่เจ้าโคตรและญาติ เป็นเคล็ดว่าทำพิธีกินคองกันใหม่ เพื่อบอกให้ผีคำผีเรือนทราบว่าลูกหลานแต่งงานแล้วให้มีลูกได้แล้ว

กินกาว ธวัช ปุณโณทก ผู้เรียบเรียง หน้า ๒๔๐

กินกาว เป็นพิธีกรรมต่อเนื่องจากกินคอง หรือการแต่งงาน สามภรรยาที่มีลูกแล้วต้องการแยกเรือนออกจากพ่อแม่ การกินกาวมักจะทำเมื่อมีลูกคนที่สอง เจ้าโคตรฝ่ายชายจะบอกความจำเป็นที่ต้องแยกเรือน เมื่อตกลงแล้วก็ไหว้ผีคำผีเรือน เลี้ยงลาญาติผู้ใหญ่ ส่วนใหญ่ฝ่ายหญิงจะแยกเรือนไปอยู่ที่บ้านฝ่ายชาย เจ้าโคตรฝ่ายชายต้องนำควาย ๑ ตัว เงิน ๖ ตำลึงมาให้พ่อแม่ฝ่ายหญิง เป็นสินทรัพย์ชดเชยที่ฝ่ายชายให้พ่อแม่ฝ่ายหญิง เนื่องจากต้องพาครอบครัวแยกออกไป เพราะชาวอีสานถือว่าชายเป็นกำลังสำคัญในการทำมาหาเลี้ยงครอบครัว

กินคอง ธวัช ปุณโณทก ผู้เรียบเรียง หน้า ๒๔๑

กินคองคือพิธีแต่งงาน หนุ่มสาวในภาคอีสานก่อนข้างจะมีอิสระในการเลือกคู่ครอง แต่จะเกรงกลัวผีบรรพบุรุษ เมื่อมีการล่วงเกินกันถือว่าผิดผี ต้องทำพิธีเสียผี เมื่อหนุ่มสาวตกลงเป็นผัวเมียกัน จะมีการชูสาว หมายถึง การขอตกลงเป็นคู่ครองกับสาว โดยหนุ่มขออนอนร่วมด้วย ถ้าฝ่ายสาวสมัครใจก็จะให้นอนด้วยที่ห้องส้วม หรือห้องนอนของสาว รุ่งเช้าฝ่ายชายต้องให้ญาติ

ผู้ใหญ่มาทำพิธีเช่นผี พูคาเสียดผี ตกลงน้ดณะวันแต่งงาน การสู่ขอสาวแต่งงานเรียกว่า โอม ต่อมาก็จะจัดพิธีกินคอง เป็นการเลี้ยงในพิธีแต่งงานที่จัดเป็นพิธีใหญ่ มีเจ้าโคตรทั้งสองฝ่ายมาตกลงค่าสินสอด เรียกว่าคาค่าคอง หากฤกษ์ยามแต่งงาน เมื่อถึงวันดีจะมีการสู่ขวัญน้อย และสู่ขวัญกับท้าย มีพิธีสมมา คือการขอขมาญาติผู้ใหญ่ แล้วก็จะพาเจ้าบ่าวส่งให้เจ้าสาวที่บ้านเจ้าสาว อยู่กินด้วยกันในเรือนบิคารมาดาเจ้าสาว

กินคองผู้ไทย สุบงกช ศีร์ภษา ผู้เรียบเรียง หน้า ๒๔๕

กินคองผู้ไทย เป็นพิธีการแต่งงานของหนุ่มสาวชาวผู้ไทย เริ่มด้วยพิธีสู่ขอ หรือการโอมสาว โดยล่ำมคือเจ้าแก่ฝ่ายชายจะขันขอหรือขันโอม ไปหาผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงเรียกว่าลุงตา เมื่อตกลงแล้วจะนัดวันแต่ง ในวันแต่งเจ้าบ่าวจะจัดขบวนแห่มาหน้าบายศรีมาขอกับลุงตาอีก เรียกว่าย้ายดินนาง แล้วจะทำพิธีเจียนเขย เป็นการตั้งสอนผู้ที่จะมาเป็นเขยซึ่งต้องปฏิบัติตามข้อบังคับ ๑๔ ข้อ จากนั้นทำพิธีการด้านนาง คือขอदानเอานางไปอยู่กับสามี แล้วจะเลี้ยงอาหาร คู่บ่าวสาวจะทำพิธีขอขมาผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย มีการแนะนำสั่งสอนบ่าวสาว นำบ่าวสาวเข้าห้อง เมื่อสิ้นสุดงานเขยร่วมบ้านจะได้รับเนื้อสคกลับบ้านคนละ ๑ ชันจากเจ้าสาว เป็นเสร็จพิธี

บุญกินหอ แสงเพชร สุพร ผู้เรียบเรียง หน้า ๒๕๑

บุญกินหอ หรือบุญเล่นถวยแถน เหมือนกับประเพณีการไหว้ผีปู่ตาหรือผีเจ้าปู่ประจำปีของชาวอีสาน แต่ชาวบ้านฝั่งแควดำบลมุกดาหาร อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร ทำผิดจากการไหว้ผีปู่ตาทั่วไป และมีพิธีเอิกเกริกใหญ่โต เช่นวัวหรือควาย ๑-๒ ตัวต่อปี โดยเชื่อว่าได้ทำพิธีเช่นไหว้ ผีให้ผีแดนเทพผู้ยิ่งใหญ่ของชาวไทยลาว ตามความเชื่อคนในหมู่บ้านเป็นลูกหลานของแถนมาตั้งแต่โบราณ ต้องเคารพและมาร่วมในกิจกรรมการเล่นถวยแถน ซึ่งจะจัดภายในหนึ่งวัน เริ่มจาก๐๕.๐๐ น.-๑๗.๐๐ น. ในพิธีจะจัดเป็นสองช่วงคือ ช่วงพิธีการ และช่วงการละเล่น ช่วงพิธีการจะเป็นการบูชาแถน และเชื้อเชิญแถนลงมาเล่นกับชาวบ้าน มีเจ้าหรือกวนบ้านเป็นเจ้าพิธีติดต่อกับวิญญาณ และนำเครื่องเช่นบูชาแถน นำเอาวัว ควาย หมู เป็ด หรือไก่ เชื้อคถวยแถนและทำอาหารเพื่อเลี้ยงแถน อาหารที่เหลือก็นำมาเลี้ยงชาวบ้านที่มาร่วมงาน ส่วนช่วงการละเล่นเป็นระยะเวลาหลังรับประทานอาหารแล้ว เจ้าบ้านก็จะทำพิธีเปิดการเล่นถวยแถน ซึ่งเป็นการเล่นการพนันทั้งสิ้นเช่น ไพ่ โบก ไฮโลว์ ชนไก่ ฯลฯ บางกลุ่มก็พ่อนรำถวยแถน มีการบริการเหล้า บุหรี่หรืออื่นๆ ตามต้องการ ในเวลาดังกล่าวทุกคนจะสนุกสนานเต็มที่ ข้อห้ามอย่างหนึ่งคือ ห้ามนำเงินที่ได้จากการเล่นออกไปก่อนเวลาเลิกงานเป็นอันขาด มิเช่นนั้นอาจเกิดภัยพิบัติต่างๆ จึงไม่มีใครออกจากงานจนกว่าจะเลิกงาน

บุญกุ่มข้าวใหญ่ รัชช อนุโชนทก ผู้เรียบเรียง หน้า ๒๘๘

บุญกุ่มข้าวใหญ่เป็นพิธีกรรมที่ต่อจากบุญคุ้มปากเกล้า เป็นประเพณีร่วมของสังคม เมื่อชาวนาเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว จะนำข้าวเปลือกส่วนหนึ่งไปถวายวัด เพื่อเป็นมงคลต่อตนเองและครอบครัว ทำขึ้นในวันขึ้นสามค่ำเดือนสาม ชาวบ้านจะนำข้าวเปลือกกระรวงแรกไปถวายวัด โดยนำไปกองรวมกันที่ลานวัด หรือที่ศาลาโรงธรรม แล้วทำพิธีกล่าวถวายแด่พระภิกษุ เรียกว่าบุญกุ่มข้าวใหญ่ บางท้องถิ่นเรียกบุญประทายข้าวเปลือก ก็บุญพระทวายข้าวเปลือกนั่นเอง ตอนค่ำอาจมีมหรสพฉลองกองกุ่มข้าวใหญ่อย่างสนุกสนานก็ได้ ข้าวที่ได้จากบุญนี้มีคนยากวัดจะนำไปขายเพื่อนำเงินมาบูรณะหรือนำไปซื้อภัตตาหารมาถวายพระภิกษุก็ได้

- งานวิจัยด้านอีสานคดี

ประเพณี , พิธีกรรม

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 3(2545) ผู้ไทยโคกโก่ง
กาฬสินธุ์ ขอนแก่น:การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับชาวผู้ไทยโคกโก่ง อ.ภูผินารายณ์ จ.กาฬสินธุ์ ที่เปิดหมู่บ้านเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิต ตั้งแต่ปี 2541 ในปี 2543 ได้รับรางวัลประเภทแหล่งท่องเที่ยวและชุมชน โดยนำเที่ยวหมู่บ้านแบบไม่ค้างคืน และได้สัมผัสประเพณีบายศรีสู่ขวัญ รับประทานอาหารแบบพาแลง ศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน หัตถกรรมพื้นบ้าน งานประเพณีพิธีกรรม เช่น

คำสำคัญ: ชาตพันธ์,กาฬสินธุ์,ผู้ไทย,วัฒนธรรม,แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

วีระ สุตสังข์ 2545. สารคดีชุด กวย ชนกลุ่มน้อยจากลุ่มแม่น้ำโขงถึงลุ่มแม่น้ำมูล นนทบุรี:
สำนักพิมพ์ ไปย์เซียน.

งานชิ้นนี้เขียนถึงประวัติความเป็นมาของชนชาติกวย ตลอดจนวัฒนธรรมความเชื่อ ประเพณีวิถีชีวิต และภาษาของชนชาติกวย ซึ่งเป็นชนชาติหนึ่งที่มีร่องรอยประวัติศาสตร์บอกเล่าถึงความเป็นมา มีวัฒนธรรมที่ค่อยๆพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปจนในปัจจุบันเป็นประชาชนกลุ่มหนึ่งในแถบจังหวัดศีร์ษะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ และบางส่วนของนครราชสีมา อุบลราชธานี และมหาสารคาม ที่มีกถูกเรียกว่าส่วนนั่นเอง ซึ่งเดิมชนชาตินี้ก็คือ ข่า กวย กูย หรือ โกย โก๊ย ซึ่งใน

หนังสือเล่มนี้จะกล่าวถึงประวัติของชนกลุ่มนี้ ตลอดจนความเชื่อต่างๆของชาวกายเช่นความเชื่อเรื่องผีต่างๆ ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน วิถีชีวิต และอาชีพของชาวกาย การใช้ภาษากาย การเรียนรู้ภาษากายในชีวิตประจำวัน นิทาน อาหาร

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,กาย,วิถีชีวิต,ประเพณี,ความเชื่อ

เบญจลักษณ์ ธารพร 2538. วัฒนธรรมชุมชนกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์กะเลิงวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของหมู่บ้านและวิถีชีวิตของชุมชนชาวกะเลิง ตลอดจนความเชื่อที่ผ่านพิธีกรรมของชุมชนชาวกะเลิงที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พบว่า ชาวกะเลิงบ้านบัว เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำโขง มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในเมืองนากระแด้ง ประเทศลาว โดยอพยพมาฝั่งไทย สภาพเศรษฐกิจ วัฒนธรรมดำเนินไปตามครรลองของบรรพบุรุษ วิถีชีวิตของชุมชนนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้นั้นแสดงออกผ่านการตั้งถิ่นฐาน การประกอบอาชีพ ทางเกษตร ความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งวิถีชีวิตดังกล่าวส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยมีความเชื่อที่ผ่านพิธีกรรม

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,กะเลิง,การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้,วัฒนธรรมชุมชน

ศราวุธ แฝงสีคำ 2542. ไทยครัว:การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ศึกษากรณีบ้านคงสวนพัฒนา ตำบลนาทัน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาไทยครัว:การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม พบว่าสาเหตุที่ทำให้ไทยครัวอพยพครอบครัวเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่บ้านคงสวนพัฒนา เกิดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ รายได้และที่ดิน ทำกินไม่เพียงพอ การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม มีการปรับตัวรับวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเป็นวัฒนธรรมหลัก ภาษาพูด ชาวบ้านยังใช้ภาษาดั้งเดิมปะปนกับภาษาลาว การบริโภคอาหาร ที่อยู่อาศัย การแต่งกาย

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,กาฬสินธุ์,ไทยครัว,การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม

เริงวิชญ์ นิลโคตร 2546. พิธีกรรมเหย้าเลี้ยงผีของชาวผู้ไทย บ้านโคกไก่อ่ ตำบลกุดหว้า อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ วารสารภาษาและวัฒนธรรม สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม

เพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล. 22(2):49-55.

งานชิ้นนี้ ศึกษาพิธีกรรมการเหย้าเลี้ยงผีของชาวผู้ไทย บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูฉิมรายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ บทความชิ้นนี้เห็นว่า พิธีกรรมการเหย้าเลี้ยงผี มิได้เป็นแต่เพียงพิธีกรรมเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษเท่านั้นแต่ยังเป็นกระบวนการกล่อมเกลางานสังคมที่จรจรโลงชุมชนให้ดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมที่มีอยู่ตลอดเวลาด้วย

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,กาฬสินธุ์,ผู้ไทย,ความเชื่อ,การเปลี่ยนแปลง,พิธีกรรม,การเหย้าเลี้ยงผี

สุกิตา ไชยสวาสดี 2542. การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยกับชาวไทยลาว ศึกษากรณีบ้านคำกั้ง ตำบลเหล่าใหญ่ อำเภอภูฉิมรายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาวัฒนธรรมและการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยกับชาวไทยลาว พบว่า การผสมกลมกลืนด้านภาษา ชาวบ้านคำกั้งพูดภาษาผู้ไทยเป็นหลัก มีลักษณะคล้ายภาษาไทยลาว มีผญาและนิทานของตนเอง อาหารที่รับประทานเป็นพวกต้ม แกง อ่อม ปิ้ง ที่อาศัยนิยมปลูกเรือนตามพื้นที่ดินของบรรพบุรุษ ซึ่งรับวัฒนธรรมจากไทยลาว มีความเชื่อต่างๆตามคติโบราณ คือการนับถือผี ความเชื่อเกี่ยวกับขาสุมุนไพรและการรักษาหมอเหยา มีประเพณีและพิธีกรรมประจำชีวิต เช่น การผลิต การบวช การแต่งงาน และการตาย ปฏิบัติตามฮีตสิบสองประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีสู่ขวัญ

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,กาฬสินธุ์,ผู้ไทย,ไทยลาว,วัฒนธรรม,การผสมกลมกลืน

อิสราพร จันทร์ทอง 2538. บทบาทหน้าที่ของพิธีแก้ลมอของชาวกูย บ้านลำโรงทาบ อำเภอ

ลำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. 10(4):1-4.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของพิธีแก้ลมอของชาวกูย บ้านลำโรงทาบ อำเภอลำโรงทาบ อำเภอลำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ พบว่า เป็นพิธีกรรมที่ประกอบขึ้นเพื่อการแก้บนที่ชาวกูยได้ให้สัญญากับผีว่าหากผู้ป่วยมีอาการดีขึ้นหรือหายจากโรคภัยไข้เจ็บจะจัดพิธีแก้ลมอเพื่อบวงสรวงผีมิให้เกิดความพอใจในการประกอบพิธีกรรมจึงมีลำดับที่แน่นอนคือมีองค์ประกอบของพิธีกรรมที่ซับซ้อนให้เวลาประกอบพิธีกรรมทั้งวัน พิธีกรรมความเชื่อที่ชาวกูยยังคงถือปฏิบัติและยังคงมีการประกอบพิธีกรรมในชุมชนก็คือ พิธีแก้ลมอ ที่ชาวกูยทุกคนรอบครัวยังคงถือปฏิบัติอยู่หากไม่ปฏิบัติต่อผีอาจจะทำให้ผีโมโกรธเคืองและมากระทำให้ผู้คนในครอบครัว

เกิดการเจ็บป่วยขึ้น สะท้อนให้เห็นว่าแม้ความเจริญก้าวหน้าจะพัฒนาไปมากน้อยเพียงใด

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์, ภาคอีสาน, ภูย คคิความเชื่อ, พิธีกรรม, พิธีแก้ลมอ

ประกอบ ผลงาน 2538. สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย นครปฐม:สำนักงานวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล ๓ สาขา.

งานชิ้นนี้ศึกษาถึงกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่อยู่ในประเทศไทย โดยศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ ภาษาเขมรกลุ่มต่างๆ ที่มาและความหมายของคำว่า “เขมร” ลักษณะทางภาษา ประชากร โครงสร้างทางสังคม การเมืองและการปกครอง ถิ่นฐานเดิมของชาวเขมร ชีวิตความเป็นอยู่วัฒนธรรม ประเพณี และดนตรี การละเล่นของชาวเขมร ซึ่งงานชิ้นนี้ได้จากการศึกษาเอกสาร ตำราจากผู้รู้ ตลอดจนสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่น และได้จากงานวิจัยของท่านอื่นๆ ตลอดจนงานวิจัยส่วนตัวของผู้เขียนเอง

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์, ภาคอีสาน, เขมร, พัฒนาการ, ประวัติศาสตร์, ที่มาและความหมาย, วัฒนธรรม ประเพณี, วิถีชีวิต

ทวี ถาวร 2540. การศึกษาวิถีชีวิตชนกลุ่มน้อยในเขตพื้นที่ภาคอีสาน มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาถึงวิถีชีวิตชนกลุ่มน้อยในเขตพื้นที่ภาคอีสาน 3 กลุ่มได้แก่ ชาวไทดำ บ้านป่าขนาด ต.เขาแก้ว อ.เชียงคาน จ.เลย, ชาวผู้ไทย บ้านหนองซ้างและบ้านหนองแก่นทราย ต.หนองซ้าง กิ่งอ.สามชัย จ.กาฬสินธุ์และชาวไทย้อ บ้านท่าขอนยาง ต.ท่าขอนยาง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม พบว่าชนกลุ่มน้อยทั้ง 3 กลุ่มมีความแตกต่างกันในหลายด้าน ได้แก่ การแต่งกายในวันสำคัญ อาหาร ที่อยู่อาศัย ลักษณะบ้านเรือน ระบบสังคมและการปกครอง ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆของแต่ละกลุ่มที่ยังคงสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์, ภาคอีสาน, ชาวไทดำ, ชาวผู้ไทย, ชาวไทย้อ, วิถีชีวิต, ความแตกต่าง

จิระพงษ์ มะเสนา 2541. เส้นทางแห่งเผ่าพันธุ์: ใจมู้ความเชื่อที่เป็นอดีตและปัจจุบันของชาว

ไท-แสก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 3(1):39-42

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับเส้นทางแห่งเผ่าพันธุ์ โองมู้ความเชื่อที่เป็นอดีตและปัจจุบัน ของชาวไท-แสก พบว่าไทแสกมีวัฒนธรรมประเพณีเป็นเอกลักษณ์ของตนเองจากอดีตถึงปัจจุบัน อย่างแนบแน่น ปัจจุบันชาวแสกส่วนใหญ่มีขนบธรรมเนียมประเพณีเหมือนกับชาวไทยทั่วไป แตกต่างออกไปคือประเพณี "ตรุษแสก" หรือ ภาษาแสกเรียกว่า "กินเตด" ซึ่งเป็นประเพณีที่จัดขึ้น เพื่อบวงสรวง โองมู้ ซึ่งโองมู้เป็นที่เคารพนับถือของชาวแสกมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมิได้เสื่อม คลาย

คำสำคัญ:ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,ไท-แสก,ความเชื่อ,ประเพณี,กินเตด, โองมู้

บุญช่วย เท่อารุง 2537. วัฒนธรรมชาวบ้านกรุก อำเภอมืองนครพนม จังหวัดนครพนม

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาวัฒนธรรมและการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของชาวบ้านกรุก พบว่าชาวบ้านกรุกส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเลิง เจ้าโคตรของตระกูลเป็นผู้มีอิทธิพลมากที่สุด สภาพเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับการเกษตรกรรม การปกครองมีฮีตประจำหมู่บ้าน มีการนับถือศาสนาพุทธ เชื่อโชคกลางตามพิธีพราหมณ์ นับถือผีบรรพบุรุษ ผิมเหตักคีของบ้านคือ เจ้าปู่แทนคำเหลือง มีหมอ เหยาในการรักษาโรค ใช้ภาษากะเลิงในการสื่อสารการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมโดยการแต่งงาน กับต่างชาติพันธุ์ เช่น ช้อ ผู้ไท กิจกรรมที่มีส่วนร่วมทุกครัวเรือน คือ การเลี้ยงเจ้าปู่แทนคำเหลือง ใน เดือน ๔ และเดือน ๑๑ โดยมีการเสียเงิน

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,นครพนม,กะเลิง,การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม,คติความเชื่อ, หมอเหยา,มเหตักคี

ปรางทอง ดิวงษ์ 2544. รูปแบบประเพณีงานศพของชาวผู้ไทยเรณูนคร อำเภอเรณูนคร

จังหวัดนครพนม วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิต วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษารูปแบบและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบประเพณีงานศพของผู้ไทยเรณู นคร อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนมในปัจจุบัน พบว่ารูปแบบประเพณีงานศพของชาวผู้ไทยเรณู นครมีการจัดพิธีงานศพ 2 รูปแบบคือ คนตายปกติหรือตายธรรมดาและคนตายผิดปกติ มีรูปแบบ ขั้นตอนปฏิบัติแตกต่างกัน ในด้านความเชื่อที่ปรากฏในงานศพแบ่งออกเป็น 5 ลักษณะคือ ความ

เชื้อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ในปัจจุบันชาวผู้ไทยเรณูนคร จ.นครพนม ยังคงรักษารูปแบบการจัดพิธีงานศพไว้ทั้ง 2 รูปแบบดังเช่นในอดีตจะมีการปรับเปลี่ยนเฉพาะในบางส่วนที่มีการนำเอาวัฒนธรรมต่างถิ่นมาผสมผสานเข้ามาร่วมใช้

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,นครพนม,ชาวผู้ไทยเรณูนคร,ประเพณี,รูปแบบ,งานศพ

สมศักดิ์ ศรีสันติสุขและปรีชา ชัยปัญญา 2538. วิถีครอบครัวและชุมชนชาติพันธุ์ไทยแสก

บ้านชะหว้า ตำบลท่าเรือ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม กรุงเทพฯ:สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับวิถีครอบครัวและการเปลี่ยนแปลงและสถาบันครอบครัวกับชุมชนในกระแสโลกาภิวัตน์ของชุมชนชาติพันธุ์ไทยแสก พบว่า ที่ตั้งของชุมชนอยู่เป็นกระจุกติดกับลำห้วยแก ในภาษาพูดคือภาษาแสก มีประเพณีทำบุญ 12 เดือน และปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัดในอดีตมีระบบครอบครัวแบบขยาย แต่ปัจจุบันเป็นครอบครัวเดี่ยว เครือญาติมีความสัมพันธ์กันอย่างมาก มีการหาอาหารการกินจากแหล่งธรรมชาติรอบๆชุมชนและตลาด การรักษาโรคเป็นแบบผสมผสานทั้งจากสถานเอนามัยและจากแพทย์พื้นบ้าน นอกจากนี้ยังสามารถปรับตัวในกระแสโลกาภิวัตน์แต่ยังคงดำรงรักษาและสำนักในเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้อย่างดี

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,นครพนม,ไทยแสก,วิถีครอบครัว,การปรับตัว,เอกลักษณ์

รุ่งจิต ปรัญญาสันติ 2542. การตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิต และบทบาทของชาวจีนในอำเภอประทาย จังหวัด

นครราชสีมา ระหว่างปี พ.ศ.2490-2539 วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาวิถีชีวิตและบทบาทของชาวจีนในอำเภอประทาย จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ชาวจีนรุ่นแรกที่เข้ามาก่อตั้งถิ่นฐานในอำเภอประทาย เมื่อปีพ.ศ.2490 ประกอบอาชีพค้าขายต่อมาก็มีชาวจีนอพยพมาตั้งถิ่นฐานเรื่อยมา วิถีชีวิตของชาวจีนมีความเคร่งครัดในประเพณีและวัฒนธรรมจีน สำหรับชาวจีนที่เกิดในประเทศไทย การใช้ภาษา การรับประทานอาหารและความเชื่อทางศาสนามีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม บทบาทชาวจีนทางเศรษฐกิจ

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,นครราชสีมา,ชาวจีน,การตั้งถิ่นฐาน,วิถีชีวิตและบทบาท

ชาญชัย ใจหาญ 2538. การผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวไทยญอกับชาวไทยลาว

บ้านหัวหมู ตำบลก้ามปู อำเภอพัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วิทยานิพนธ์ศิลป
ศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา)บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวไทยญอกับชาวไทย
ลาวบ้านหัวหมู ตำบลก้ามปู อำเภอพัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ
พบว่าการดำรงชีวิตในด้านต่างๆมีการผสมผสานกันยกเว้นด้านความเชื่อเรื่องห้องเรือน ยังคงถือคา
คติโบราณ การปฏิบัติทางด้านประเพณีเกี่ยวกับชีวิตไม่มีความขัดแย้งกัน

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,มหาสารคาม,ไทยญอ,ไทยลาว,การผสมผสานทางวัฒนธรรม,คติ
ความเชื่อ,เอกลักษณ์

ทวี ถาวร และจ่านง กิตติสสากล 2542. ไทยย้อกันทรวิชัย สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรม
อีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทยย้อกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า
อำเภอกันทรวิชัยมีกลุ่มชาติพันธุ์ไทยย้ออยู่ 7 ชุมชน จำนวนครัวเรือนรวม 1,029 ครัวเรือน บริบทชาว
ไทยย้อเรียบง่ายตามแบบสังคมเกษตรกรรม ทำนาเป็นอาชีพหลัก ขนบประเพณีสอดคล้องกับฮีตสิบ
สองคองสิบสี่ พิธีกรรมผูกพันกับความเชื่อเรื่องผี นับถือผีปู่ตาหรือผีบรรพบุรุษ ครอบครัวยาว
ไทยย้อเป็นครอบครัวหัวเดียวเมียเดียวและครอบครัวชาย ความภาคภูมิใจสำหรับชาวไทยย้อก็คือ
คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,มหาสารคาม,ไทยย้อ,สภาพเศรษฐกิจและสังคม,พิธีกรรม,ความเชื่อ

สุวิทย์ ธีรศาสตร์และณรงค์ อุปัญญา 2540. ประเพณีการตายของชาวกะเลิง อำเภอกำชะอี จังหวัด
มุกดาหาร วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 15(1):23-43.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับประเพณีการตายของชาวกะเลิง อำเภอกำชะอี จังหวัด
มุกดาหาร พบว่า วิธีปฏิบัติของการจัดงานศพของชุมชนนี้ เมื่อมีคนตาย พวกญาติๆและชาวบ้าน
พร้อมใจกันมาช่วยงานศพด้วยความพร้อมเพรียง โดยไม่มีการบอกกล่าวให้วุ่นวาย ช่วยกิจการงาน
ต่างๆ ตามประเพณีงานศพ ไม่มีใครนึ่งดูคาย แบ่งงานตามความสามารถและความถนัด ใครมีความรู้
ด้านจัดการหีบศพหรือโลงศพก็ทำ ผู้หญิงจัดการด้านการครัว ดอกไม้ประดับโลงศพ ชุมชนนี้มี
ความเชื่อแตกต่างจากชุมชนอื่นหลายอย่าง เช่น การตั้งศพบนบ้าน จะไม่วางศพได้ซื่อบ้านหรือวาง
ซื่อบ้าน

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,มุกดาหาร,กะเลิง,พิธีกรรม,ประเพณีการตาย

ผล อัฐนาถ 2543. วิถีชีวิตคนไทยเชื้อสายเวียดนามในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร
 วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
 มหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาวิถีชีวิตของคนไทยเชื้อสายเวียดนามในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร
 จ.มุกดาหาร จากหัวหน้าชุมชนเวียดนาม 9 ชุมชน จำนวน 18 คน ซึ่งชาวเวียดนามอพยพมาเมือง
 มุกดาหารครั้งแรกปี พ.ศ.2488 แบ่งเป็นกลุ่มที่ได้สัญชาติไทยแล้วและกลุ่มที่ยังเข้ามาหลัง
 สงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ยังสำนึกว่าเป็นคนญวนตลอดเวลา มีการสอนภาษาประวัติศาสตร์เวียดนาม
 พร้อมกับเรียนภาษาไทยติดต่อกับคนไทย ปัจจุบันประสบผลสำเร็จดีกว่าคนไทย มีเครือข่าย
 ธุรกิจกับชาวเวียดนามจังหวัดใกล้เคียง

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,มุกดาหาร,คนไทยเชื้อสายเวียดนาม,ความเป็นอยู่,วิถีชีวิต,ประเพณี

พิสิฎฐ์ บุญไชย 2545. ชาวบรู๋ จังหวัดมุกดาหาร วารสารสารรักษ์ศิลป์. 2(2):5-17.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับชาวบรู๋ จังหวัดมุกดาหาร พบว่า ชาวบรู๋มีบรรพบุรุษอพยพ
 มาจากเมืองต่างๆ ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงชาวบรู๋ได้เลือกหลักแหล่งอยู่ตามภูเขา เชียงเขา พื้นที่ป่าไม้ซึ่ง
 เป็นหลักแหล่งอาหารอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ มีวัฒนธรรมแบบชวาณา ทำการเกษตรแบบ
 ขึ้นบันได ในส่วนของประเพณีความเชื่อ พบว่า ชาวบรู๋นับถือผี เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยว ช่วยเหลือให้
 ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข โดยผีเจ้าป่าเป็นผีที่ปกปักรักษาบ้านเมืองไม่ให้มีภัยอันตราย ส่วนผี
 ตาแฮกจะช่วยอำนวยความสะดวกให้ชาวบ้านได้พืชผลผลิตสูง ให้คนในครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,มุกดาหาร,บรู๋,วิถีชีวิต,ประเพณีความเชื่อ

พิสิฎฐ์ บุญไชย 2540. การใช้สมุนไพรเพื่อการดูแลสุขภาพของชาวผู้ไทย จังหวัดมุกดาหาร

มหาสารคาม:สถาบันวิจัยและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานวิจัยนี้ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้สมุนไพรของชาวผู้ไทย ในการดูแล
 สุขภาพตั้งแต่ขบวนการเรียนการสอน วิธีการเก็บ การเตรียม เครื่องมือ ขบวนการปรุง วิธีการเก็บ
 รักษาและวิธีการใช้สมุนไพร ในการดูแลสุขภาพของชาวผู้ไทยในพื้นที่จังหวัดมุกดาหาร พบว่า
 ชาวผู้ไทยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ขอบอิสระ มีชีวิตอยู่กับธรรมชาติ ทำมาหากินตามป่าเขา และมีความ
 เชื้อในเรื่องผี การดำรงชีวิตมักจะมีพิธีกรรม แม้ว่าจะมีการนับถือศาสนาพุทธตามพิธีกรรมที่
 เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพ คือ พิธีเหยา ซึ่งพิธีเหยาคือพิธีค้นหาสาเหตุของการเจ็บป่วยและวิธีการ

รักษา เพื่อให้มีบอกสาเหตุและวิธีการรักษาอาการป่วย

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,มุกดาหาร,ผู้ไท,คติความเชื่อ,พิธีกรรม,การเจ็บป่วย,การรักษา

นำชัย อุปัญญา 2538. บทบาทของพ่อล่ามชาวผู้ไท ตำบลคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาบทบาทพ่อล่ามในประเพณีการแต่งงานและในวิถีชีวิตของลูกล่ามชาวผู้ไทหลังชีวิตการแต่งงาน พบว่า บทบาทพ่อล่ามในประเพณีการแต่งงานมี ๒ บทบาทคือ ช่วงก่อนการแต่งงาน พ่อล่ามจะทำหน้าที่สู่ขอเจ้าสาวจากลูกต่าให้แก่ลูกล่ามและหลังการแต่งงาน

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,มุกดาหาร,ผู้ไท,คติความเชื่อ,พ่อล่าม

สงคราม บัวก้า 2540. ชนเผ่าไทดำ วารสารคอกฝ้าย. ปีที่ 7:100-103.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความเกี่ยวกับ ชนเผ่าไทดำ พบว่า ชนเผ่าไทดำเป็นชนเผ่าหนึ่งที่อาศัยอยู่ที่ทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเวียดนาม แล้วอพยพเข้ามาประเทศไทยที่อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เนื่องจากมีพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ และมีดินหนาคอยู่มากมาย จึงเรียกว่า บ้านนาป่าหนาด และมีขนบธรรมเนียมประเพณีหรือพิธีกรรม ได้แก่ พิธีแซปาง จัดขึ้นเพื่อแสดงความกตัญญูตอบแทนบุญคุณของหมอมดที่ช่วยในการประกอบพิธีรักษาโรและขจัดความเคียดแค้นต่างๆ พิธีเสนเฮือน คือ การเช่นผีบ้าน ผีเรือน ผีบรรพบุรุษ หรือญาติพี่น้องเครื่องเช่นหัวหมู ไก่หรือเป็ด เวลาเช่นก็เรียกชื่อผีมากิน เชื่อว่าทำให้ผีไม่อดอยากจะนำความรุ่งเรืองมาสู่ลูกหลาน พิธีศพนัน ชาวไทดำจะทำพิธีฝัง

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,เลย,ไทดำ,ขนบธรรมเนียมประเพณี,พิธีกรรม,ความเชื่อ

กิตติรัช พงษ์สิทธิศักดิ์ 2540. การปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในบุญขอธาตุของไทยโย้ย

บ้านเดื่อศรีคันไชย ตำบลเดื่อศรีคันไชย อำเภอรามัญ จังหวัดสกลนคร วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบ ขั้นตอน และการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมของบุญขอ

ชาติ และศึกษาคติความเชื่อ จากองค์ประกอบและขั้นตอนของบุญยอธาตของชาวไทยโย้ย พบว่าบุญยอธาตุมือองค์ประกอบ คือ บุคคล เวลา สถานที่ อุปกรณ์ และมีคติความเชื่อว่า พระสงฆ์จะสามารถเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมได้ดี งานบุญจะจัดขึ้นใน 2 วันสุดท้ายของวันสงกรานต์ ส่วนการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมเกิดจากสาเหตุการทำนุบำรุงส่งเสริมวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงตามความต้องการของมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทางสังคม ที่จะปรับเปลี่ยนในทางที่ดีขึ้น

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,สกลนคร,ไทยโย้ย,บุญยอธาต

ถัดดา พันธ์นอก 2538. รายงานการวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมชาวไทยโย้ยบ้านอากาศ อำเภออากาศ อำเภอสกลนคร [สกลนคร]:ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสกลนคร.

งานชิ้นนี้ศึกษาถึงลักษณะวัฒนธรรมของชาวไทยโย้ยบ้านอากาศ อำเภออากาศ อำเภอสกลนคร ทางด้านคติธรรม เนติธรรม วัฒนธรรมและสทธรรม ตลอดจนการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม พบว่า1)วัฒนธรรมด้านคติธรรม ชาวไทยโย้ยมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากบรรพบุรุษ เคารพและเชื่อฟังบิดามารดา ปลูกฝังในเรื่องความซื่อสัตย์ ความช่วยเหลือกันและกัน ตลอดจนการทำงาน 2)วัฒนธรรมด้านเนติธรรม ชาวไทยโย้ยมีการปฏิบัติตามจารีตประเพณี มีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น การนับถือผี 3)วัฒนธรรมด้านวัตถุธรรม ชาวไทยโย้ยนิยมสร้างบ้านอาศัยอยู่เอง บ้านเรือนยังเป็นแบบดั้งเดิม อาหารหลักคือน้ำพริกและส้มตำ 4)วัฒนธรรมด้านสทธรรม มีระบบครอบครัวที่ยึดมั่นในระบบผัวเดียวเมียเดียว ไม่คิดจะหย่าร้างกัน ส่วนด้านการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม เกิดจากวัฒนธรรมหลักของประเทศเข้าไปมีอิทธิพลต่อชาวบ้านมากขึ้น

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,สกลนคร,ไทยโย้ย,วัฒนธรรม,จารีตประเพณี,ความเชื่อ,การผสมกลมกลืน

นริฎุ สุขสวัสดิ์ 2541. เปรียบเทียบพิธีกรรมการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์กูยและเขมรบ้านโพนทองกับบ้านโจรก ตำบลคำน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา)บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาเพื่อเปรียบเทียบพิธีกรรมการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์กูยและเขมรบ้านโพนทองกับบ้านโจรก พบว่าพิธีกรรมการแต่งงานของทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ ประกอบขึ้นตามความเชื่อสืบทอดตามบรรพบุรุษ คือ ก่อนการประกอบพิธีกรรม จะมีลักษณะคล้ายกัน คือ การ

เลือกคู่นั้นจะเลือกตามความพอใจของคน และการหมั้นจะมีขั้นตอนคล้ายกัน ระหว่างการประกอบพิธีกรรม ได้แก่ การแต่งงาน ทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์จะเชื่อในเรื่องฤกษ์ยาม วัสดุอุปกรณ์โดยรวมจะคล้ายกันแต่ชาวกูยจะนำเคียวเกี่ยวข้าวและชาวเขมรจะนำเต้าปูนและมีคียบหมากเป็นอุปกรณ์ในการประกอบพิธี และหลังการแต่งงานชาวเขมรจะไม่ค่อยให้ความสำคัญต่อพิธีกรรมมากนัก

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,สุรินทร์,กูย,เขมร,พิธีกรรม,การแต่งงาน

ปิยะพันธ์ สรรพสาร 2545. วิเคราะห์บทสู่ขวัญชาวกูย อำเภอศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

งานชิ้นนี้ศึกษาวิเคราะห์บทสู่ขวัญของชาวกูยในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชาวกูย อำเภอศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ พบว่า พิธีกรรมการสู่ขวัญของชุมชนนี้ กระทำสืบเนื่องกันมาเป็นเวลานาน โดยได้รับอิทธิพลการจัดพิธีกรรมจากกลุ่มชนชาวไทยอีสาน โดยมีหมอขวัญเป็นผู้ประกอบพิธี เนื้อหาของบทสู่ขวัญจัดแบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ พิธีกรรมการสู่ขวัญในช่วงเปลี่ยนผ่านของชีวิต พิธีกรรมการสู่ขวัญในการเช่นสรวงและพิธีกรรมการสู่ขวัญสำหรับผู้ป่วย บทสู่ขวัญมีบทบาท 5 ด้าน ได้แก่ การให้ การศึกษาชุมชน การสร้างความจริงใจแก่ชุมชน การให้วัฒนธรรมสมบูรณ์และเข้มแข็งขึ้น การสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของบุคคลในชุมชน และการเป็นเครื่องมือควบคุมและรักษาแบบแผนของชุมชน

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,สุรินทร์,กูย,พิธีกรรมการสู่ขวัญ,บทสู่ขวัญ

มี หมั่นดี 2542. สารทเขมร-แซนโคนต์ วารสารเมืองโบราณ. 25(3):107-112.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความเกี่ยวกับสารทเขมร-แซนโคนต์ พบว่า งานบุญอย่างหนึ่งที่ถือว่าฝังลึกอยู่ในวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของชาวเขมรสุรินทร์คือ วันแซนโคนต์ ซึ่งตรงกับวันสารท บุญข้าวสาก บุญสลากวัด บุญเดือนสิบหรือบุญชิงเปรต พิธีกรรมที่จะต้องประพฤติปฏิบัติกันในเดือนสิบ เป็นการผสมผสานความเชื่อแต่โบราณของชาวบ้านในเรื่องผี วิญญาณ ธรรมชาติผสมผสานกับความเชื่อที่เข้ามาภายหลังคือพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,สุรินทร์,เขมร,คติความเชื่อ,บรรพบุรุษ,แซนโคนต์

สมักร เจาะใจดี 2540. พิธีกรรมกอร์เซาะกำป็องของชาวไทยเขมรบ้านหนองแก้ว ตำบลเมืองที่

อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ วิทยาลัยนพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา)
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบและขั้นตอนพิธีกรรมกอร์เซาะ
กำป้อจและศึกษาความเชื่อของพิธีกรรมดังกล่าว พบว่าพิธีกรรมประกอบไปด้วย บุคคล คือ อาจารย์
แม่กะแย (หญิงที่ช่วยแต่งตัวเด็กผมจุก) พระสงฆ์ เด็กเซาะกำป้อจ (เด็กผมจุก) และผู้เข้าร่วมพิธี วัสดุ
อุปกรณ์ได้แก่ เครื่องสังเวศ ด้านเวลาจะจัด ๒ วัน โดยจัดระหว่างเดือนยี่ถึงเดือนสี่เท่านั้น ส่วนความ
เชื่อของพิธีกรรมนั้นผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธและพราหมณ์ นับเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับเด็กที่
พ่อแม่ให้ความสำคัญมาก ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เป็นสิริมงคลต่อการเปลี่ยนแปลงสถานภาพเด็กเข้าสู่วัย
หนุ่มสาวถือได้ว่าเป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของเด็ก

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์, ภาควิชา, สุรินทร์, ไทยเขมร, ความเชื่อ, พิธีกรรม, กอร์เซาะกำป้อจ, เด็ก

บัญญัติ สาลี 2545. จวมและความเชื่อของชาวไทยเขมร วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
21(2):145-150.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับจวม ซึ่งเป็นเครื่องเซ่นไหว้ที่เกี่ยวข้องกับครูและชาวไทย
เขมรเคารพนับถือครูมาก จึงคิดทำเครื่องเซ่นไหว้คือ ทำจวมเพื่อครูที่คิดอยู่ประจำตัว และแสดงการ
ขอขมาเมื่อทำผิดด้วยพิธีกรรม "โจลมะมีวด" ปัจจุบันพิธีกรรมเหล่านี้ยังคงปฏิบัติสืบทอดกันมาใน
เฉพาะบางที่เท่านั้น เช่นชาวไทยเขมรบ้านสวาย ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์, ภาควิชา, สุรินทร์, ไทยเขมร, พิธีกรรม, จวม

เพชรภรณ์ โสถำภา 2537. พิธีกรรมแซนโคนต์ที่บ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ
จังหวัดสุรินทร์ วิทยาลัยนพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบของพิธีกรรม ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรม
และวิถีชีวิตของชาวไทย-เขมรบ้านกระหาด และศึกษาคติความเชื่อของชาวบ้านต่อพิธีกรรม พบว่า
องค์ประกอบของพิธีกรรมมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงความกตัญญูของชาวไทย-เขมรที่มีต่อบรรพบุรุษ
ความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตพบว่ามีคามผูกพันเกี่ยวเนื่องกับทุกช่วงชีวิต ไม่ว่าจะประกอบกิจกรรม
ใดๆจะต้องมีการเซ่นไหว้บอกกล่าวผีบรรพบุรุษเสมอ ด้านความเชื่อพบว่าชาวบ้านเชื่อว่าโคนต์
หรือผีบรรพบุรุษเป็นผู้มีอำนาจ

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,สุรินทร์,ไทย-เขมร,พิธีกรรม,แซน โคนดา

มนัสกมล ทองสมบัติ 2536. ประเพณีพะซุของชาวบ้านหนองหญ้าไซ ตำบลหนองหญ้าไซ อำเภอ
วังสามหมอ จังหวัดอุดรธานี วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา)
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบและขั้นตอนของงานพะซุของชาวไทย ศึกษาคติ
ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมของงานพะซุ และศึกษาความสัมพันธ์ของงานพะซุกับวิถีชีวิตของชาวไทย
บ้านหนองหญ้าไซ พบว่าด้านองค์ประกอบและขั้นตอนของงานพะซุนั้น พบว่าประกอบด้วย
ด้านวัตถุที่เกี่ยวข้อง ด้านตัวบุคคล ด้านเวลา ด้านสถานที่ ด้านความเชื่อ ส่วนขั้นตอนนั้นพบว่า มี
การสูตรขวัญ การผูกข้อต่อแขน การเขียนเขย การล้างเท้าเขย การสมมา การเลี้ยงผี ด้านคติความเชื่อ
มีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติได้แก่ การนับถือผี ส่วนด้านความสัมพันธ์ของงานพะซุกับวิถีชีวิต
ของชาวไทยพบว่าชาวไทยมีวิถีชีวิตที่สงบ สันโดษ

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,อุดรธานี,ชาวไทย,ประเพณีพะซุ,พิธีกรรม,วิถีชีวิต

บุพา อุทามนตรี 2539. ประเพณี พิธีกรรมของชาวยุโรปบ้านเวินบีก ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม
จังหวัดอุบลราชธานี วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบของพิธีกรรมและคติความเชื่อเกี่ยวกับชุมชน ชีวิตการ
เกิดและการตายของชาวยุโรป ใช้การสังเกตและการสัมภาษณ์ พบว่า ๑) พิธีกรรมเกี่ยวกับชุมชน ซึ่ง
เรียกว่าการเลี้ยงบ้านหรือการอะเย๊ะจ่านัก มีขึ้นปีละ ๒ ครั้ง เชื่อว่าเลี้ยงเพื่อให้อะเย๊ะจ่านัก รับประทาน
ลูกผึ้งลูกเทียน ปกป้องรักษา สะท้อนให้เห็นความมั่นใจในการดำเนินชีวิต ๒) พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด
คลอดเสร็จจะมีการกันผี มีการคอบเข้าฮีดเข้าคองเป็นการแข่งเกิดกับผีบรรพบุรุษ ๓) พิธีกรรม
เกี่ยวกับการตาย หากตายโหง ห้ามเผาต้องนำไปฝังทันที หากตายปกติต้องนำไปฝังหรือเผาภายใน
หนึ่งวัน

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,อุบลราชธานี,ชาวยุโรป,ประเพณี,พิธีกรรม

จิตรกร โพธิ์งาม 2536. โลกทัศน์ของชาวยุโรป บ้านเวินบีก อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย

มหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาโลกทัศน์ของชาวยุโรปในด้านปัจจัยสี่และโลกทัศน์ของชาวยุโรปที่มีต่อสิ่งต่างๆ พบว่า ชาวยุโรปมีโลกทัศน์เกี่ยวกับอาหารว่ามีพื้นที่จำกัด ลักษณะอาหารจึงขึ้นอยู่กับโอกาสโลกทัศน์ที่มีต่อที่อยู่อาศัย คือเรือนแบบไม้ฝางเสามีความมั่นคงกว่าแบบฝางเสา และตั้งบ้านเรือนไม้ปะปนกับสัตว์อื่น โลกทัศน์ต่อเครื่องนุ่งห่ม คือผ้าที่ทอใช้เองไม่มีความประณีตและพวกคนไม่มีเวลามาทอเองจึงนิยมซื้อจากตลาด โลกทัศน์ต่อการรักษาโรค ชาวยุโรปนิยมรักษาแบบแผนโบราณเนื่องจากประหยัด โลกทัศน์ต่อมนุษย์และสังคม เชื่อว่าสังคมพวกตนถูกกำหนดโดยสืบทอดกรรมจะละเมิดมิได้คนภายนอกมีสถานภาพสูงกว่าพวกตน

คำสำคัญ: ชาตินิยม, ภาควิชา, อุตสาหกรรม, ชาวยุโรป, โลกทัศน์

ยูกิโ อ ฮายาชิ 2541. รูปลักษณ์ใหม่ของผืนผ้าคลุมรองหมอนบ้านในหมู่บ้านชาวไทย-ลาว ในภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือ ของประเทศไทย วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 17(1):2- 19.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อ ความนับถือในผีชาวบ้านไทย-ลาว ในภาคอีสาน ซึ่งจะนับถือผีปู่ตาเป็นผีคุ้มครองหมู่บ้านเมื่อก่อตั้งชุมชนและส่วนช่วย สร้างความสัมพันธ์กันดีภายในชุมชนนั้นๆ โดยนับถือเป็นลำดับแรกในผีที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเกษตรและมีการจัดพิธีกรรมประจำปีให้กับผีปู่ตาด้วย ส่วนผีมหัศจรรย์จะเป็นเสาหลักของหมู่บ้านที่ช่วยดูแลความสุขของหมู่บ้านจะมีการเลี้ยงผีมหัศจรรย์ในบุญชำระประจำปีในพิธีกรรมชำระล้างสิ่งไม่ดีงามในวันเพ็ญเดือนเจ็ด

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา, ภาควิชา, ความเชื่อ, ความนับถือผี, พิธีกรรม, ผีปู่ตา

วิกรม มากดี 2536. ประเพณีบุญเบิกฟ้า จังหวัดมหาสารคาม วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

(สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาความเป็นมา องค์ประกอบ คติความเชื่อเกี่ยวกับงานประเพณีบุญเบิกฟ้า พบว่าบุญเบิกฟ้าจัดขึ้นครั้งแรกพ.ศ.2527 ที่อำเภอเชียงยืน เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเกษตรและใน พ.ศ.2532 ทางจังหวัดจึงได้นำมาจัดเป็นงานเทศกาลประจำจังหวัด ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมล้วนช่วยสร้างความศักดิ์สิทธิ์ ส่วนทางคติความเชื่อพบว่าเกี่ยวข้องกับเรื่องฟ้าไขประตูน้ำฝนให้ฝนตกเป็นครั้งแรกในรอบปี ในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ชาวมหาสารคามเชื่อว่าจะสร้างความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตร

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา, ภาควิชา, มหาสารคาม, คติความเชื่อ, บุญเบิกฟ้า

ประนอม เคียนทอง 2536. ประเพณีและพิธีกรรมของชาวมอญบ้านพระเพลิง ตำบลนกออก

อำเภอปรางค์ จังหวัดนครราชสีมา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาประเพณีและพิธีกรรมประจำชีวิตแบบมอญ ประเพณีและพิธีกรรมแบบมอญตามแนวฮีดติบสองของชาวอีสาน และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด การบวช การแต่งงาน และการตายสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ และพิธีกรรมจะมีความกาลเวลาซึ่งคล้ายกับฮีดติบสองของชาวอีสาน ส่วนด้านความสัมพันธ์ด้านคติธรรม เนติธรรม วัตรธรรม และด้านสทธรรม

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,นครราชสีมา,มอญ,ความเชื่อ,ประเพณีและพิธีกรรม

ศุภลักษณ์ นิลทะราช 2537. ประเพณีเจียะส่าของชาวกะโหล่งบ้านพันแดง ตำบลพันแดง อำเภอคง

หลวง จังหวัดมุกดาหาร วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบ ขั้นตอน คติความเชื่อ และความสัมพันธ์ของงานเจียะส่ากับวิถีชีวิตของชาวกะโหล่งบ้านพันแดง พบว่า เวลา สถานที่ และคติความเชื่อ ชาวกะโหล่งให้ความสำคัญมาก ขั้นตอนจะมีการสูตรขวัญ การผูกแขน การสอนเขย และสะไก่ การสมมา การเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ส่วนคติความเชื่อ พบว่า ชาวกะโหล่งมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ด้านความสัมพันธ์ของงานเจียะส่ากับวิถีชีวิตพบว่า ชาวกะโหล่งมีความสันโดษ

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,มุกดาหาร,กะโหล่ง,คติความเชื่อ,พิธีกรรม,ประเพณีเจียะส่า

วิญญู ผลสวัสดิ์ 2536. พิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไทยตำบลคำชะอี อำเภอคำชะอี

จังหวัดมุกดาหาร วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบและขั้นตอนพิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไทยตำบลคำชะอี พบว่าองค์ประกอบมีบุคคลที่เข้าร่วมพิธี คือ เจ้าจ้ำ เทียม และชาวผู้ไทยทั้งตำบล สิ่งของ เครื่องบูชาสังเวช และภาชนะบรรจุเครื่องบูชา นำไปจัดเลี้ยง ๒ แห่ง คือ ศาลเจ้าปู่ดานตัง และที่บ้านเจ้าจ้ำ ในวันที่ 13 เมษายนของทุกปี และชาวผู้ไทยยังเชื่อว่าหากใครไม่เคารพเจ้าปู่ อาจจะถูกลงโทษ

คำสำคัญ:ระบบคิดและภูมิปัญญา,ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,มุกดาหาร,ผู้ไทย,คติความเชื่อ,พิธีกรรม,การเลี้ยงผีบรรพบุรุษ

ทิพย์สุภา พรรณสหพานิชย์ 2545. บทบาทสตรีชาวผู้ไทยในพิธีกรรมเหยา ตำบลป่าไร่ อำเภอคอนตาล จังหวัดมุกดาหาร วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาบทบาทสตรีชาวผู้ไทยในพิธีกรรมเหยา จากข้อมูลเอกสารและภาคสนาม พบว่าสตรีมีบทบาทโดยตรงในการประกอบพิธีกรรมรักษาผู้ป่วย เช่น การแต่งกาย การเชิญผี เจริญดี อรอน การรักษาแบบแพทย์สมัยใหม่จะรักษาเฉพาะร่างกาย ไม่คำนึงถึงด้านจิตใจ แต่บทบาทหมอเหยาจะคำนึงถึงองค์รวมของผู้ป่วย นับตั้งแต่ผู้ป่วย ครอบครัว ชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะการแพทย์แบบ "แม่ช่วยลูก" หรือเรียกว่าเป็นการแพทย์แบบวัฒนธรรม สตรีสามารถทำได้ถ้าผ่านการคุมผีลง

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,มุกดาหาร,ผู้ไทย,พิธีกรรมเหยา

บุญยงค์ เกศเทศ 2536. พิธีกรรมของชาวผู้ไทย: ศึกษากรณีกิ่งอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาพิธีกรรมของชาวผู้ไทย ในพื้นที่ อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร พบว่า พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด แต่งงาน เจ็บป่วยและตาย ชาวผู้ไทยยังคงยึดมั่นกฎเกณฑ์อันเป็นข้อปฏิบัติมาแต่บรรพบุรุษอันมีข้อห้าม(กะล่ำ)อย่างเคร่งครัด ส่วนพิธีกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติ ชาวผู้ไทยยังคงศรัทธาใน "ฮีดสิบสอง คองสิบสี่" มีความเชื่อเกี่ยวกับ "ฤกษ์เดือน ฤกษ์วัน ข้างขึ้นข้างแรม วันจุม วันฟู" และพิธีกรรมเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติในการรักษาภาวะจิตใจและความเจ็บป่วย

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,มุกดาหาร,ผู้ไทย,ความเชื่อ,พิธีกรรม

ชาติชัย ฉายมงคล 2543. การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมการฟ้อนผีหมอชาวบ้าน ไร่ อำเภอคงหลวง จังหวัดมุกดาหาร วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาพิธีกรรมการฟ้อนผีหมอ และการปรับเปลี่ยนพิธีกรรม พบว่าเป็นพิธีสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ทำในเดือนสี่ของทุกๆปี โดยใช้เวลา ๒ วันกับ ๑ คืน เป็นการ

แสดงความกตัญญูและความเคารพต่อผีบรรพบุรุษ ชาวโล้เชื่อว่าจะทำให้อยู่เย็นเป็นสุข ในส่วนการปรับเปลี่ยนพิธีกรรม พบว่ามีการหาซื้อวัสดุอุปกรณ์ตามท้องตลาด เช่น ดอกกรักพลาสติก ส่วนความเชื่อยังคงเหมือนเดิม ดังนั้น การปรับเปลี่ยนจึงเป็นเพียงเพื่อความอยู่รอดของพิธีกรรม

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,มุดอาหาร,โล้,พิธีกรรม,การพ่อนผีหม้อ,การปรับเปลี่ยน

เพ็ญญา อินทรตระกูล 2535. การนับถือผีของชาวไทยคำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาคติความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีของชาวไทยคำและความสัมพันธ์ของการนับถือผีกับโครงสร้างทางสังคมของชาวไทยคำ พบว่า ชาวไทยคำนับถือผีเป็นศาสนา มีผีแถน ผีเรือน ผีเจ้าบ้านและผีผดผิมนต์ มีพิธีกรรมต่างๆ ในการนับถือผีเพื่อรักษาวัฒนธรรม และแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ พิธีกรรมมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมด้านต่างๆ คือ ด้านครอบครัวและเครือญาติ ด้านศาสนาและพิธีกรรม

คำสำคัญ:ระบบคิดและภูมิปัญญา,ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,เลย,ไทยคำ,ความเชื่อ

วีระ สุกสังข์ 2542. การเล่นสะเองของชาวกูยศรีสะเกษ วารสารเมืองโบราณ. 26(1):105-108.

งานชิ้นนี้ ศึกษาพิธีกรรมการเล่นสะเองในจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นพิธีกรรมของชาวกูย เนื่องจากชาวกูยหรือกวนั้น มักสร้างชุมชนอยู่ตามป่าตามเขา ฟังพาสังสิทธิ์ของธรรมชาติ จึงเล่นสะเองเพื่อขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์และดวงวิญญาณของบรรพบุรุษให้ปกป้องรักษา เป็นการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่กับผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยผ่านร่างทรงของแม่สะเอง และเล่นเพื่อรำลึกถึงคุณงามความดีของบรรพบุรุษชาวเขมรเรียกการเล่นแบบนี้ว่า แม่มวิด (ชาวไทยเรียกว่าแม่มด) แปลได้ว่าแม่ผู้พูด แม่ผู้บอกเสียงไปถึงเทพอารักษ์ การเล่นสะเองของชาวกูย จะมีกลองและฆ้อง ผู้ชายตีกลองและฆ้อง

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,ศรีสะเกษ,ชาวกูย,พิธีกรรม,ความเชื่อ,การเล่นสะเอง

วันทา แก่นวงษ์คำ 2539. ประเพณีการทำบุญเป็นของชาวบ้านพราม ตำบลพราม อำเภอขุนหาญ

จังหวัดศรีสะเกษ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบ และขั้นตอนของประเพณีการทำบุญเป็นของชาวบ้านพราหมณ์ พบว่าประเพณีการทำบุญเป็นมืองค์ประกอบ คือ บุคคล ซึ่งประกอบด้วยพระสงฆ์ซึ่งมีบทบาทเป็นสื่อกลางระหว่างชาวไทยเขมรบ้านพราหมณ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นอกนั้นจะมีพราหมณ์ และผู้ร่วมทำบุญ วัตถุประสงค์ของที่ใช้ในการประกอบพิธี เช่น เครื่องเซ่น ประเพณีจัดขึ้นในวันแรม ๑๔ และ ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,ศรีสะเกษ,ไทยเขมร,ความเชื่อ,ประเพณีการทำบุญเป็น

ปราณี วงษ์เทศ 2539. เช่นตะกวด:พิธีกรรมของชาวกูยบ้านตรึม วารสารศิลปวัฒนธรรม. 17(11):84-91.

งานชิ้นนี้ ศึกษา เช่นตะกวด:พิธีกรรมของชาวกูยบ้านตรึม พวกส่วยมีชื่อเรียกตัวเองด้วยภาษาของเขาเองว่า กูย หรือกวยแปลว่าคน ส่วย เป็นชื่อที่คนไทยเรียกชนชาติที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมรกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่งในแถบอีสาน จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ และบางแห่งของอุบลราชธานี พื้นที่ศึกษที่บ้านตรึม อ.ศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์ มีชาวกูยหรือส่วยราว 340 หลังคาเรือน ความเชื่อตะกวดเชื่อว่า เฒ่าจ้ำชื่อ วัง อักษรกะวัตร์ เล่าว่าแต่เดิมชาวตรึมนับถือ หมูป่า เป็นอาหะหรือผีประจำหมู่บ้าน เมื่อออกไปล่าสัตว์ป่าและหมูป่าจนหมดป่าแล้วเกิดภัยแล้งขึ้น ชาวบ้านจึงทำพิธีเข้าทรง จึงทราบว่าผีประจำหมู่บ้านไม่พอใจ และหนีกลับไปปรากฏอยู่ในร่างตะกวด ชาวบ้านไปรับตะกวดมาบ้านกันตรึม นับตั้งแต่นั้นมาตะกวดจึงเป็นตัวแทนของอาหะ พิธีเช่นสังเวศมีปูตาประจำหมู่บ้าน เมื่อถึงวันข้างขึ้นเดือน 3 และเดือนหก เครื่องเซ่นมี 3 สำหรับ สำหรับเซ่น 3 แห่ง ประกอบด้วยกรวยใบตองใส่ใบเล็บครุฑเรียกขันธ 5 ขันธ 8 ข้าวต้มมัด รูปเทียน กล้วย หมากพลู บุหรี่ ดอกไม้ 1 คู่ ไก่ต้ม

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,สุรินทร์,คติความเชื่อ,ความเชื่อ,พิธีกรรม, การเซ่นตะกวด

ประไพ เจริญบุญ 2540. การผสมผสานวัฒนธรรมชาวไทย-ลาว และชาวไทย-เขมร ในพิธีมังกีวลจองไคที่บ้านดม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบขั้นตอนและคติความเชื่อในพิธีมังกีวลจองไค และศึกษาการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวไทย-ลาว และชาวไทย-เขมรบ้านดม พบว่าเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่คนทั้งสองกลุ่มเชื่อว่าเป็นเรื่องการสร้างความเป็นสิริมงคลให้แก่ชีวิต องค์ประกอบพบว่า

หมอสูตร จะทำพิธีอัญเชิญเทวดา คู่ขวัญ และการกล่าวคำมิดฟาย วัตถุประสงค์ของจะมีเครื่องเช่นสังเวศ เพื่อบอกผีบรรพบุรุษ และเวลาต้องทำให้ถูกต้อง สถานที่จะทำที่บ้านของผู้รับการคู่ขวัญ ส่วนการ ผสมผสานทางวัฒนธรรม พบ ๖ ด้าน คือ คน วัตถุประสงค์ของ เวลา สถานที่ และขั้นตอน ในการทำพิธี

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,สุรินทร์,ไทยลาว,ไทยเขมร,ความเชื่อ,การ ผสมผสานทางวัฒนธรรม

ทรงคุณ จันทจร 2544. การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านเรื่องทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเลิง วิทยานิพนธ์คุุณบัณฑิต (สิ่งแวดล้อมศึกษา) มหาวิทยาลัยมหิดล.

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ความรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านในการใช้ประโยชน์ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าไม้ ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเลิง จ. สกลนครผลการวิจัยพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์กะเลิง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก ในกลุ่มมอญ-เขมร แต่ปัจจุบันใช้ภาษาไทย-ลาว เดิมมีถิ่นฐานอยู่ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เข้ามาในไทยสมัยรัชกาลที่ 5 และอาศัยอยู่ในเทือกเขาภูพาน จ. สกลนคร ใช้ชีวิตโดยการพึ่งพิงธรรมชาติ มีความเชื่อในศาสนา ผี ศาสนาพุทธ มีองค์ความรู้ของภูมิปัญญาชาวบ้านในด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าไม้ ได้แก่ องค์ความรู้เกี่ยวกับการเก็บของป่า ลำสัตว์ การสร้างที่อยู่อาศัย ทำไร่มนเวียน การทำนา การทำฝายกั้นน้ำ วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้าน ใช้วิธีผ่านทางพิธีกรรม ผ่านการให้ลงมือปฏิบัติจริง ผ่านหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ นิทานพื้นบ้าน การลงมือทดลอง และ ฯลฯ

คำสำคัญ:ระบบคิดและภูมิปัญญา,ชาติพันธุ์ภาคอีสาน,กะเลิง,การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้าน, ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าไม้

เอกวิทย์ ฅ กลาง 2544. ภูมิปัญญาอีสาน พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:อมรินทร์.

งานชิ้นนี้ศึกษาถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านในภาคอีสาน โดยเป็นการประมวลวิเคราะห์วิวัฒนาการของภูมิปัญญาอันเกิดจากปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมที่ได้ก่อตัวและวิวัฒนาการมายาวนาน อันได้แก่ ภูมิปัญญาในการตั้งถิ่นฐานของชาวอีสาน, ภูมิปัญญาในการเลือกแหล่ง ทำมาหากิน, วิถีชีวิตในการพึ่งพาตนเอง,การจัดระบบความสัมพันธ์ของชุมชนอีสาน,หนังสือก้อม แหล่งบันทึกและประมวลภูมิปัญญาอีสาน,ฮีตสิบสองคองสิบสี่

คำสำคัญ:ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,การตั้งถิ่นฐาน,วิถีชีวิต,ฮีตสิบสองคองสิบสี่

สุพรรณ ภูบุญเดิม 2540. เล้าข้าวตำบลบัวบาน อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ วิทยานิพนธ์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษารูปแบบ โครงสร้าง ประโยชน์ใช้สอย พิธีกรรม และคติความเชื่อเกี่ยวกับเล้าข้าว พบว่าเล้าข้าวมีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงจั่วยกพื้นสูง มีโครงสร้างที่มีเสาเป็นตัวรัดโครงสร้างอื่นไว้ภายใน ประโยชน์ใช้สอยคือ เพื่อเก็บรักษาข้าวเปลือก ส่วนพิธีกรรมและคติความเชื่อ คือ พิธีกรรมเอาข้าวขึ้นเล้า มีข้อห้าม คือ ห้ามเปิดประตูเล้าหรือคักข้าวจากเล้าในวันพระ คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา, ภาคอีสาน, กาฬสินธุ์, ความเชื่อ, พิธีกรรม, เล้าข้าว

ผาสุก อินทรารุช 2537. วัฒนธรรมทวารวดีในภาคอีสาน วิเคราะห์หลักฐานจากแหล่งโบราณคดีเมืองฟ้าแดดสงยาง วารสารเมืองโบราณ. 20(1):99-120.

งานชิ้นนี้ ศึกษาวัฒนธรรมทวารวดีในภาคอีสาน วิเคราะห์หลักฐานจากแหล่งโบราณคดีเมืองฟ้าแดดสงยาง เมืองโบราณฟ้าแดดสงยาง ตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำป่าว ซึ่งเป็นสาขาของแม่น้ำชีในแอ่งโคราช ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอกมลาไสย จ.กาฬสินธุ์ วัฒนธรรมประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในบริเวณลุ่มแม่น้ำมูล-ชี ชุมชนดังกล่าวรู้จักการถลุงเหล็กเทคนิคโบราณนำมาเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ ประเภทต่างหู กำไล แหวน ลูกกระพรวน และสามารถผลิตเครื่องปั้นดินเผาประเภทเนื้อไม้แกร่ง โดยการเผากลางแจ้งและเผาในเตา มีผิวภาชนะเป็น 2 แบบ คือ ทาน้ำดินสีแดงแล้วขัดมัน กับเขียนสีแดงบนพื้นครีม ส่วนคติความเชื่อของชุมชนโบราณ คือ ประเพณีการปลงศพ (ยุคเหล็ก) เป็นความเชื่อถือว่า

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา, ภาคอีสาน, กาฬสินธุ์, ฟ้าแดดสงยาง, ประวัติศาสตร์, โบราณคดี, คติความเชื่อ, พิธีกรรม

พระครูวิจิตรธรรมมาร 2538. ขนบธรรมเนียมประเพณีอีสาน วารสารดอกจาน. 8(11):21-23.

ชาวอีสานมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยึดถือกันมาเกี่ยวข้องกับ วิถีชีวิตตั้งแต่การเกิดจนถึงการตาย ได้แก่ การตัดรกเด็ก เรียกว่า การตัดสายสะดือ การทักเด็กเรียกว่า จาด การอยู่กรรม การทำขวัญเด็ก การตาย การเก็บศพ พิธีทำบุญเกี่ยวกับศพ การปลงศพ การนำศพลงเรือเวลาเผาศพ และการสู่ขวัญ ล้วนมีความเชื่อต่างๆมาเป็นแนวทางปฏิบัติด้วย

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา, ภาคอีสาน, ขนบธรรมเนียมประเพณี, วิถีชีวิต, ความเชื่อ

ถาวร คำเนตร 2545. คติความเชื่อในประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าจอมปากช่องภูเวียง

อำเภอเวียง จังหวัดขอนแก่น วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบของพิธีกรรมคติความเชื่อในประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเจ้าจอมปากช่องภูเวียง โดยศึกษาจากเอกสารและภาคสนามสัมภาษณ์จากผู้รู้ในท้องถิ่น ผู้นำพิธีกรรมและผู้ร่วมพิธีกรรม จำนวน ๑๕๐ คน พบว่าองค์ประกอบของพิธีกรรมมี ๒ พิธีกรรม คือ พิธีกรรมส่วนบุคคล ได้แก่ การบอกกล่าว หรือ บำ และพิธีกรรมชุมชนจะเป็นการบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าจอมปากช่องภูเวียงด้านคติความเชื่อพบว่าเป็นความเชื่อในเรื่องผีของเจ้าจอมปากช่องภูเวียงจะคอยปกป้องคุ้มครอง เชื่อว่าเป็นผีชั้นสูง นอกจากนี้ความศรัทธาที่มีต่อเจ้าจอมปากช่องภูเวียงนำไปปรับใช้กับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นในหลายด้านคือ

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ขอนแก่น,คติความเชื่อ,เจ้าจอมปากช่องภูเวียง

สมร ศรีบุญเรือง 2543. การปรับเปลี่ยนวิธีการรักษาอาการปวดศีรษะด้วยพิธีส่อนตะเว็นของชาวบ้านในเขตอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบ ขั้นตอน คติความเชื่อ และกระบวนการปรับเปลี่ยนวิธีการรักษาอาการปวดศีรษะด้วยพิธีส่อนตะเว็นของชาวบ้านในเขตอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น พบว่า เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นตามความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติมีหมอธรรมเป็นผู้นำพิธี ทำในวันอังคาร มี 3 ขั้นตอน คือ การเตรียมการ การสู่ขวัญ และการเซ่นไหว้ดวงอาทิตย์ การปรับเปลี่ยนพิธีกรรม พบว่า ในเรื่องวันได้เพิ่มวันหยุดหีสเข้ามา ลดขั้นตอนในการสู่ขวัญ แต่ความเชื่อในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ยังคงอยู่

คำสำคัญ:ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ขอนแก่น,คติความเชื่อ,พิธีกรรม,ส่อนตะเว็น

สุพจน์ ทองเนื้อขาว 2540. ความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุขามแก่น ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุขามแก่น ต.บ้านขาม อ.น้ำพอง จ.ขอนแก่น โดยศึกษาองค์ประกอบขั้นตอนและความเชื่อของประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระธาตุขามแก่น พบว่าประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุขามแก่น มี 3 แบบ คือ ประเพณีพิธีกรรมประจำปี พิธีกรรมส่วนบุคคล และประเพณีพิธีกรรมส่วนรวม ซึ่งประเพณีทั้ง 3 แบบนี้สามารถจัดแบ่งได้เป็นประเพณีพิธีกรรมโดยตรงและประเพณีพิธีกรรมโดยอ้อม และความเชื่อของ

ประเพณีพิธีกรรมทั้ง 3 แบบนั้นเป็นความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ความเชื่อพื้นบ้าน
 คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ขอนแก่น,ความเชื่อ,พระธาตุขามแก่น

พูนศิลป์ จันทร์สูงเนิน 2540. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับโศกลางของชาวบ้านหนองไหล่ ตำบลโคกสี
 อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา)
 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบ กระบวนการพิธีกรรม และความสัมพันธ์ระหว่างวิถี
 ชีวิตของชาวบ้านกับพิธีกรรมที่เกี่ยวกับโศกลางของชาวบ้าน พบว่า เป็นการจัดการกระบวนการเพื่อสร้าง
 ขวัญและกำลังใจให้เป็นที่ไปในทางที่ดี พิธีกรรมที่สำคัญมี 5 พิธีกรรม คือ พิธีเลี้ยงตายเชิงซ้อง การ
 สะเดาะเคราะห์ พิธีขอฝน พิธีเลี้ยงปู่ตา และพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรมเหล่านี้มีองค์ประกอบ คือ บุคคล
 สถานที่ สิ่งของ ช่วงเวลา และเนื้อหาสาระเฉพาะพิธีนั้นๆ และพิธีกรรมแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ
 คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ขอนแก่น,ความเชื่อ,พิธีกรรม,โศกลาง

พิทักษ์ น้อยวังคลัง 2539. การศึกษารูปแบบบั้งไฟลายสับดอกในภาคอีสาน วารสารสำนักงาน
 คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. 28(2):317-334.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบบั้งไฟลายสับดอกในภาคอีสาน ซึ่งได้แก่ ประวัติ
 ความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟ องค์ประกอบของบั้งไฟและคตินิยมการสร้างบั้งไฟลายสับดอก
 ศึกษาใช้วิธีการคุณภาพ พบว่า บุญบั้งไฟเป็นประเพณีประจำเดือนหก จัดขึ้นตามคติความเชื่อที่สืบ
 ทอดกันมาจากบรรพบุรุษชาวไทลาวในภาคอีสาน โดยถือคติความเชื่อว่างั้งไฟที่จัดสร้างขึ้นต้องแห่
 เอ็มในวันโสม(วันรวม) และนำบั้งไฟจริงจุดในวันถัดไป เพื่อบูชาพระยาแถนให้ฝนตกต้องตาม
 ฤดูกาล บั้งไฟประกอบด้วหลายส่วน การเรียกชื่อลวดลายคล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน มีเอกลักษณ์
 เฉพาะ การสร้างบั้งไฟลายสับดอกแต่ละจังหวัดมีคตินิยมการสร้างหัวบั้งไฟ ลำตัวบั้งไฟและเครื่อง
 บริวารคล้ายคลึงกัน

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,คติความเชื่อ,ประเพณีบุญบั้งไฟ,บั้งไฟลายสับดอก

บุญยงค์ เกศเทศ 2537. สถาบันปู่ตาและบทบาทพฤติกรรมของเฒ่าจ้ำในชุมชนอีสาน
 มหาสารคาม:มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาลักษณะสภาพของป่าดอนปู่ตา บทบาทและพฤติกรรมของเฒ่าจ้ำ
 พิธีกรรม ทศนะความเชื่อถือ ความผูกพันระหว่างชุมชนกับป่าดอนปู่ตา คตินิยม และผลกระทบต่อ

สุขภาพของประชากรในชุมชน โดยสำรวจพื้นที่ป่าคอนปู้ตาในเขตอีสาน ๕ จังหวัด พบว่าชาวบ้านยังคงมีความผูกพันอย่างแน่นแฟ้น ได้ใช้ประโยชน์ต่อเนื่องในทุกฤดูกาล ทั้งเก็บผลผลิตป่าเป็นอาหาร ขายเป็นเครื่องมือ เครื่องใช้ หรือเป็นสมุนไพร ป่าคอนปู้ตาแต่ละพื้นที่จะมีเผ่าเจ้า ซึ่งได้รับคัดเลือกให้มาทำหน้าที่สื่อประสานระหว่างผีปู้ตากับชาวบ้าน โดยทำพิธีกรรมเลี้ยง เลี้ยงทวย และบนบาน ชาวบ้านมีความศรัทธาอย่างจริงจังและมั่นคง อำนาจของผีปู้ตาและบทบาทของเผ่าเจ้า มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนให้ดำรงอยู่ในเดือนใจเชิงอนุรักษ์ป่าชุมชน

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,คติความเชื่อ,ป่าคอนปู้ตา,เผ่าเจ้า

พระมหาประพันธ์ ปริบุญโณ 2546. พญานาคกับความเชื่อของคนไทยอีสาน วารสารธรรมทรรศน์. 4(2):45-60.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความเชิงวิชาการ เรื่องพญานาคกับความเชื่อของคนไทยอีสาน พบว่า ความเชื่อของคนไทยอีสานต่อพญานาคในการเกิดปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาคเกิดขึ้นปีละครั้งตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 เท่านั้น ภาพรวมของปรากฏการณ์นี้มีกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง 2 กลุ่มคือ กลุ่มแรกคือ กลุ่มที่เชื่อว่ามีพญานาคและกลุ่มที่สองคือกลุ่มที่ไม่เชื่อว่ามีพญานาค ซึ่งถือว่าเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ในแง่ศาสนา เรื่องนี้เป็นเรื่องของความเชื่อกับคติชนท้องถิ่น กระแสความเชื่อถูกบ่มนานจนกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณี เป็นวิถีชีวิตของชุมชน

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,คติความเชื่อ,พญานาค

ปกรณีย์ คุณารักษ์ 2543. เปิงบ้าน วารสารธรรมทรรศน์. 1(2):58-61.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความเชิงวิชาการเกี่ยวกับเปิงบ้านของชาวไทยอีสาน พบว่า เปิงบ้านหรือห้องเปิงเป็นมิติหนึ่งของความเชื่อของชาวไทยอีสาน ที่ยังคงยึดมั่นอยู่อย่างเหนียวแน่นต่างจากสังคมเมืองหรือคนรุ่นใหม่ "เปิง" เป็นภาษาไทยอีสานดั้งเดิมเป็นคำที่มีความหมายลึกซึ้ง นอกจากจะใช้เป็นคำนามเรียกสิ่งของ บริเวณหรืออาณาเขตแล้ว เปิงคือความเชื่อที่เจือด้วยอารมณ์หรือความรู้สึก ความเกรงกลัว ความเคารพในสิทธิอำนาจที่แฝงอยู่เป็นความเชื่อที่มีอำนาจเหนือความรู้สึก และต้องปฏิบัติตามไร้ออกกัขาใดๆทั้งสิ้น ดังนั้น "เปิงบ้าน" ถือเป็นครรลองของหมู่บ้านเป็นความเชื่อของหมู่บ้านที่ถูกถ่ายทอดมาจากเจ้าบ้านเจ้าเฮือนตั้งแต่อดีต

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,คติความเชื่อ,พิธีกรรม,เปิงบ้าน

สุพล วังสินธ์ 2534-2535. ความเชื่อพื้นบ้านของอีสานเกี่ยวกับการดำรงชีวิต วารสารจันทร์เกษม. 219:55-57.

งานชิ้นนี้ศึกษาความเชื่อพื้นบ้านอีสานเกี่ยวกับการดำรงชีวิต พบว่าความเชื่อในสังคมอีสานมีมาตั้งแต่โบราณกาลก่อน ที่จะรับวัฒนธรรมสมัยใหม่ โดยยึดตำนาน นิทานปรัมปรา ความเชื่อสืบทอดตั้งแต่บรรพบุรุษ บ่อมแตกต่างตามสภาพภูมิศาสตร์และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม ความเชื่อของคนในสังคมอีสานเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ได้แก่ ความเชื่อในการกำเนิดโลก ในพุทธศาสนาเชื่อว่าสรรพสิ่งต่างๆในโลกนี้ พระยาแดน(ขุนบอชม) หรือพระอินทร์ เป็นผู้ให้กำเนิดโลก ความเชื่อเรื่องมนุษย์คู่แรก ชาวอีสานเชื่อว่า มนุษย์ทั้งหมดมีการสืบพันธุ์มาจาก ปู่สังกะสา ย่าสังกะสี ความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณ ได้แก่ ผีแดนหรือผีฟ้าผีแดน เป็นผู้สร้างโลกให้กำเนิด มีพิธีแห่บั้งไฟบวงสรวงให้พระยาแดนให้ฝนแก่มนุษย์ ผีปู่ตา ดวงวิญญาณบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,คติความเชื่อ,พิธีกรรม,ศาสนา,ความเชื่อพื้นบ้าน, ศาสนาพุทธ ความเชื่อ ภูตผีวิญญาณ

พิเศษฐ สายพันธ์ 2539. นาคาคติ อีสานลุ่มน้ำโขง : ชีวิตทางวัฒนธรรมจากพิธีกรรมร่วมสมัย
วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

งานชิ้นนี้ศึกษาสัญลักษณ์ที่แพร่หลายในเขตวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขงที่ปรากฏให้เห็นในรูปแบบของวัฒนธรรมต่างๆ เช่น วรรณกรรมท้องถิ่น พิธีกรรม จิตรกรรม โดยแสดงให้เห็นว่าความเชื่อเรื่องนาคได้ถูกรับรู้ความหมายที่ปรับเปลี่ยนไปตาม เทศะ และกาละ ที่ต่างกัน พิธีสดคนาคาที่จัดขึ้นโดยกลุ่มพระสงฆ์กับกลุ่มผู้นำพิธี โดยอาศัยนาคเป็นสัญลักษณ์หลักเพื่อดำรงสถานภาพกลุ่มในฐานะผู้ดูแลรักษาพระธาตุพนม สัญลักษณ์นาคในพิธีนี้จึงเป็นการนำเอาคติความเชื่อเรื่องนาคในโบราณ ในลุ่มน้ำโขงมาตีความและสร้างคำอธิบายใหม่ให้นาคเข้ามาอยู่ในบริบทพระพุทธศาสนา ปกป้องรักษาศาสนา

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ความเชื่อ,นาค,สัญลักษณ์,พิธีกรรม,วัฒนธรรม

บำเพ็ญ ฌ อุบล 2541. ความเชื่อ วารสารมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. 5(127):12-15.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อของชาวอีสาน ความเชื่อคือความมั่นใจเห็นจริงในสิ่งใดสิ่งหนึ่งทุกคนต้องมีความเชื่อ ซึ่งเป็นการยึดเหนี่ยวจิตใจของตน ด้วยเหตุนี้ชาวอีสานจึงเชื่อถือว่าบ้านเมืองของตัวมีอารักข์เป็นผู้ปกป้องรักษา เป็นสิริมงคล เทวดาอารักข์บ้านเมืองที่เรียกว่าปู่เฒ่านั้นดูแลรักษาลูกหลาน ผีบรรพบุรุษที่ชาวอีสานนับถือคือ ผีปู่ตา ผีมหัศจรรย์ หลักบ้านหลักเมือง คำว่าหลักบ้านหลักเมืองนั้นหมายถึง ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษที่เคยปกครองบ้านเมือง ด้วยความเที่ยงธรรมด้วยความเมตตา ด้วยคุณงามความดีเป็นที่เคารพบูชาของคนทั่วไป

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ความเชื่อ,ผีปอบ,ผีเสื้อ,ผีเสื้อกิ้งก่า,หลักบ้านหลักเมือง

จตุพร ไชยทองศรี 2544. การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อผีปอบภาคอีสานและความเชื่อผีตายภาคใต้ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

งานชิ้นนี้ศึกษาความเป็นมาของผีปอบภาคอีสานและผีตายภาคใต้ เปรียบเทียบความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องของผีปอบต่อสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครองของชาวอีสานและชาวไทย เปรียบเทียบความเชื่อเรื่องการนับถือผีที่มีอิทธิพลต่อจริยธรรม การดำรงชีวิตของบุคคลในท้องถิ่นทั้งภาคอีสาน และภาคใต้ พบว่าผีปอบมาจากวิญญาณบรรพบุรุษสถาบันผีปอบ มีผีปอบ ศาลปอบที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัย คอนปอบที่มีขอบเขตอาณาบริเวณถึง 15 ไร่ เฒ่าจำทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างชาวบ้านกับผีปอบ ความสำคัญของผีปอบในระดับชุมชน ผีตายคือวิญญาณของพ่อแม่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ สถาบันประกอบไปด้วย ผีตาย หิ้งที่อยู่ในบ้านร้างทรงมีความสำคัญอยู่ในระดับครอบครัวมีพิธีกรรม ความเชื่อแตกต่างกันไป ในด้านอิทธิพลล้วนมีอิทธิพลต่อสังคม คือสะท้อนโครงสร้างของสังคมเกษตรกรรมเป็นที่พึ่งทางใจอิทธิพลต่อเศรษฐกิจผีปอบช่วยอนุรักษ์ป่าไม้

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ความเชื่อ,ผีปอบ,พิธีกรรม,สังคม,เศรษฐกิจ,การปกครอง

นาถฤดี สิม่วง 2541. การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวของชาวนาภาคกลางและภาคอีสานตอนใต้ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยศึกษา) มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

งานชิ้นนี้ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวของภาคกลางและภาคอีสานใต้โดยศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่าชาวนาท้องสองภาคมีความเชื่อที่เหมือนกันคือเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติเช่น แม่โพสพ นาค ขวัญ และฤกษ์ยาม มีการประกอบพิธีกรรมคล้ายกัน ได้แก่ พิธีกวนข้าวทิพย์ การทำขวัญวัว-ควาย ความเชื่อที่ต่างกันคือ ชาวนาภาคกลางให้ความสำคัญแก่พระรัตนตรัย ภาคอีสานตอนใต้ให้ความสำคัญแก่บรรพบุรุษ เช่น ผีปอบมากกว่า ผู้ประกอบพิธีกรรมของภาคกลางใช้เพศหญิงเพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับแม่โพสพ ส่วนอีสานตอนใต้ผู้ประกอบพิธีจะเป็นเพศชาย ทั้งนี้ข้าวเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดวัฒนธรรมสำคัญคือ "วัฒนธรรมข้าว"

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ความเชื่อ,พิธีกรรม,การเกี่ยวข้าว,วัฒนธรรมข้าว

ทัศนีย์ บัวระภา 2540. ประเพณี พิธีกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของชาวอีสาน มหาสารคาม:

สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของชาวอีสาน ในพื้นที่ 6 จังหวัด ได้แก่ ชัยภูมิ เลบ นครราชสีมา บุรีรัมย์ ยโสธร และสกลนคร พบว่าชาวอีสานยึดถือประเพณีพิธีกรรมการเลี้ยงดูเด็กที่ยังสืบทอดกันมาคือประเพณีการคลอดบุตร พิธีกรรมการตัดสายแม่(รก)ชากด้วยผิวไม้รวก อาบน้ำเด็กแรกเกิด การช้อนกระดังหรือวิธีเหยียบแผ่นดิน การทำขวัญเด็ก คติความเชื่อในการเลี้ยงดูเด็กของชาวอีสานเชื่อว่าคนเกิดมาจะมีขวัญติดตัวมาด้วย เชื่อว่าเมื่อตัดผมป่าหรือโกนผมไฟเด็กจะสุขุมเยือกเย็น แม้มันแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงตามกระแสยุคโลกาภิวัตน์

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ความเชื่อ,พิธีกรรม,การเลี้ยงดูเด็กของชาวอีสาน

รัชคณัฏ สัทธาธรรม 2537. ไหลตาย(ท่ามะลา)ภาพสะท้อนแห่งการตีตราสังคมอีสาน วารสารภาษาและวัฒนธรรม สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล. 13(1):65-74.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับสาเหตุการเกิดความเชื่อพิธีกรรม การป้องกันการเกิดการไหลตายของสังคมอีสานพบว่า สาเหตุการเกิดการไหลตายในทางการแพทย์และสาธารณสุข สังคมวิทยา มานุษยวิทยา เชื่อและมีการพิสูจน์ว่าการไหลตายเกิดได้จากหลายสาเหตุรวมทั้งปัจจัยทางชีวภาพความผิดปกติของร่างกาย จิตใจและอารมณ์ กรรมพันธุ์ ปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรม จิตวิทยา ความเครียด อาหารที่ไม่สมบูรณ์ รายได้ต่ำทำให้ต้องเดินทางย้ายถิ่นฐาน หลังจากการเกิดมีการไหลตายขึ้นชาวอีสานมีการตื่นตัวในเหตุการณ์และหาวิธีป้องกันการตายได้ วิธีการหรือพิธีกรรมตามความเชื่อที่ชุมชนอีสานทำก็ให้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ได้แก่ ประโยชน์ทางจิตใจ

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ความเชื่อ,พิธีกรรม,การไหลตาย

ภคินิตย์ เพชรปาลีวงศ์ 2545. ขวัญ:มิติทางจริยธรรมของสังคมไทย วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 20(1):30-40

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับขวัญ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับ "ขวัญ" พบว่า พิธีกรรมที่เกี่ยวกับขวัญ กระทำขึ้นเพื่อความเป็นสิริมงคล มีโชคดี สุขภาพดีและมีความสุข คนโบราณเชื่อว่าขวัญเป็นสิ่งที่คล้ายกับจิตหรือวิญญาณที่อยู่ในตัวคน นอกจากนี้ยังมีความหมายว่าเป็นที่รักที่บูชา เช่น ลูกแก้ว ลูกขวัญ เมียขวัญ หรือแม้แต่สิ่งที่เราให้กันเพื่อรักษาน้ำใจที่มีต่อกันก็จะเรียกว่า "ของขวัญ" ความเชื่อเรื่องขวัญ

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ความเชื่อ,พิธีกรรม,ขวัญ

ชอบ ศีสวนโลก 2539. เสียเคราะห์ วารสารสารวัฒนธรรม. 2(3):8-12.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความเกี่ยวกับ การเสียดสีของชาวอีสาน พบว่าภาษาอีสาน คังเดิมเสียดสีหรือแค้นแค้น คำว่าเสียในที่นี้ หมายถึง นำออก ทำให้หายหรือให้สูงขึ้นไปซึ่ง ความชั่วร้ายทั้งปวงที่เกิดมีขึ้น อันรวมไปถึงการเช่นสรวงขอขมาหมู่เทพ ชาวอีสานโบราณมีความ เชื่อในเรื่องสถานภาพของเทพหรือผีทั้งหลายไว้ 4 ระดับจากสูงสุดไปหาลดต่ำสุดกว้างๆ ดังนี้ 1) ไร่ หรือแถน 2) ผีเชื้อ ผีฟ้า ผีปู่ตา 3) ผีไร่ นางคง เจ้าที่เจ้าทาง และ 4) ผีหลอก ผัด ปอบ เป้า กองก้อย เป็นต้น เหตุที่ทำให้ผีแค้นหรือเสียดสีหรือสิ่งที่ยิ่งบอกว่าเป็นสิ่งไม่ดี เรียกว่า ลางช้าย เช่น ตก ต้นไม้ ควายชน งูตอด ช้างแทง หลั่งแข้ง เป็นต้น เหล่านี้ต้องเสียดสีหรือเพื่อความอบอุ่นใจ ซึ่งมี ขั้นตอนต่างๆ

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา, ภาควิชา, ความเชื่อ, พิธีกรรม, เสียดสี

ประสพสุข ฤทธิเดช 2544. พรธมไม้ในพิธีกรรมการเกิด วารสารแก่นเกษตร. 29(4):189-193.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับพรธมไม้ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการเกิดในท้องถิ่นอีสาน ซึ่งคนอีสานมีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมตั้งแต่เกิด ทำให้มีพิธีกรรมที่พึ่งพิงอยู่กับ ธรรมชาติอยู่มาก อาทิ ขมิ้น เป็นยารักษาผิวหนังของทารกแรกเกิด ไม้มะขามเปรี้ยว ไม้มะขามป้อม และไม้สะแก นำมาใช้เป็นไม้เชื้อเพลิงในการอยู่กรรม เพราะเมื่อถูกไฟไหม้จะมีควันน้อย และไม่มี สะเก็ดไฟเล็กๆ ประทุขึ้นมาส่วน ไม้ไผ่สร้างไพนั้น นิยมทำแล้วนำมาตัดสายสะคือเด็ก เพราะไม้ไผ่ สร้างไพนเป็นไม้ที่มีความเหนียว ส่วนหลังคลอดจะพบว่า ได้มีการนำพรธมไม้หลายๆชนิดมาต้ม เป็นยาต้มประกอบด้วยกระเทียม ตรีโคร เป็นต้น

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา, ภาควิชา, ความเชื่อ, พิธีกรรมการเกิด, พรธมไม้

วิบูลย์ ลีสุวรรณ 2542. เครื่องแขวนพื้นบ้านอีสาน วารสารศิลปวัฒนธรรม. 20(4):30-31.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย เครื่องแขวนพื้นบ้านอีสาน พบว่า เครื่องแขวนหรือเครื่องบูชาที่ชาวอีสานนำถวายเป็นพุทธบูชาในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา อีก อย่างหนึ่งคือ "ธงไชยเมฆมูม หรือ "ทุงไชยเมฆมูม" เป็นเครื่องแขวนที่ทำขึ้นง่ายจากเศษผ้า เศษไหมสี ต่างๆพันเวียนเป็นชั้นๆ คล้ายไชยเมฆมูมจากจุดศูนย์กลางออกไปจนสุดปลายไม้ เป็นรูปธงสี่เหลี่ยม จากนั้นใช้ด้ายผูกที่มุมหนึ่งเพื่อสำหรับแขวนอาจจะแขวนอันเดียวหรือแขวนเป็นพวงอย่างโมบาย ซึ่งเป็นเครื่องแขวนพื้นบ้านอีสานที่ทำด้วยวัสดุพื้นบ้านอย่างง่ายๆ แต่มีความหมายตามนัยของความ เชื่อมากมายและเป็นสื่อที่ชาวบ้านแสดงถึงความศรัทธาในพุทธศาสนาด้วยจิตใจบริสุทธิ์

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา, ภาควิชา, ความเชื่อ, พุทธศาสนา, เครื่องแขวนพื้นบ้าน

พระมหาสมชาย ไมตรี 2536. ของพึงใจ:สัญลักษณ์เพศชายในบริบททางสังคมและวัฒนธรรม
อิสาน วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล คณะสังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

งานชิ้นนี้ศึกษาการนับถือสัญลักษณ์ทางเพศในภาคอีสานในด้านประวัติของ
สัญลักษณ์ทางเพศ ความหมาย บริบททางสังคม วัฒนธรรม และภาพสะท้อนของสัญลักษณ์ทางเพศ
ในสังคมโดยศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่า แหล่งที่มาของความเชื่อมี 2 กระแส คือ ความเชื่อเกี่ยวกับ
สัญลักษณ์ทางเพศของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ ความเชื่อที่เป็นอิทธิพลของศาสนาฮินดูนิกายไศวะ
ในด้านพิธีกรรมและการนับถือสัญลักษณ์ทางเพศในภาคอีสานปัจจุบันแบ่งเป็น 3 ประเภทคือ
พิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ พิธีกรรมบูชาผีเจ้าแม่ และเป็นเครื่องรางของขลัง ในพิธีกรรมที่ใช้
สัญลักษณ์ทางเพศเป็นเครื่องบูชาผีเจ้าแม่ สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อที่มีความสัมพันธ์ต่อสถานภาพ
ของผู้หญิงในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมอีสาน ซึ่งมีสถานภาพสูงปรากฏอยู่ในระบบการ
แต่งงานที่ฝ่ายชายจะไปสู่ขอครอบครัวฝ่ายหญิง

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ความเชื่อ,สัญลักษณ์ทางเพศ,พิธีกรรม,ภาพสะท้อน

สุริยา สมุทคุปดีและคนอื่นๆ 2539. ทรงเจ้าเข้าผี:วาทกรรมของลัทธิผีและวิกฤติการณ์ของความ
ทันสมัยในสังคมไทย กรุงเทพฯ:ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับลัทธิผีทรงเจ้าเข้าผีที่ปรากฏทางศาสนาและความเชื่อใน
สังคมเมืองจากร่างทรงและคำหนักทรง 7 แห่งในเขตเทศบาลเมืองนครราชสีมาและเครือข่ายของ
ร่างทรงผ่านพิธีไหว้ครูปูชาเทพในอำเภอต่างๆ ของจ.นครราชสีมา บุรีรัมย์ สระบุรี นครสวรรค์ และ
กรุงเทพฯ พบว่าลัทธิผีทรงเจ้าเข้าผีเดิมมีอยู่แล้วแต่กำลังได้รับความนิยมในสังคมเมือง ลัทธิเชื่อ
เรื่องวิญญาณและอำนาจศักดิ์สิทธิ์บารมีของเทพสามารถช่วยแก้ปัญหาได้หากได้รับการสวดอ้อน
วอนและบูชาอย่างเหมาะสม ร่างทรงส่วนใหญ่ในชนชั้นกลางและผู้ใช้แรงงานในเมือง
คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ความเชื่อ,ไสยศาสตร์,พิธีกรรม,การเข้าทรง

สมัชชา ชันธิป 2548. โหราศาสตร์กับการตัดสินใจทางธุรกิจ อุบลราชธานี:สังคมศาสตร์เพื่อ
การพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาพฤติกรรมและผลการใช้โหราศาสตร์ใน
การตัดสินใจทางธุรกิจ ในจังหวัดอุบลราชธานี และผู้ให้บริการโหราศาสตร์ 5 ประเภท คือ โหร
คู่มือภีร์มหาสวดเลข โหงวเฮ้ง ลายมือ ฮวงซุ้ยและไฟอปีซี ใน 5 จังหวัดคือ อุบลราชธานี บัณฑิต
อำนาจเจริญ มุกดาหาร และกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า นักธุรกิจ แบบครัวเรือนและห้าง

หุ้นส่วน บริษัทที่มีความเชื่อทางโหราศาสตร์สืบจากบรรพบุรุษ พิธีกรรมที่นำมาใช้ประจำวัน เช่น ไหว้เจ้าที่ การตั้งศาลพระภูมิ บูชาเตี้ย เตี้ยจู้เอี้ย บูชาบรรพบุรุษ ถือศีลกินเจ ไหว้ตรุษจีน สารทจีน เซ่งเม็ง ตั้งสุสานบรรพบุรุษ โดยเชื่อว่าถ้าทำการบูชาสม่ำเสมอ จะทำให้กิจการรุ่งเรือง ลดปัญหาอุปสรรคต่างๆ ลักษณะการนำโหราศาสตร์มาใช้ในปัจจุบัน เช่น การขึ้นบ้านใหม่ เปิดร้านใหม่ ทำพิธียกเสาเอกเสาโท สร้างบ้าน เลือกทำเลที่อยู่อาศัย เลือกคู่ครอง ประกอบพิธีมงคลสมรส เหตุผลในการนำโหราศาสตร์มาใช้ก็เพราะมีความเชื่อว่า วิถีมนุษย์เกิดจากกฎแห่งกรรม การไม่ประมาทโดยการนำโหราศาสตร์ ช่วยในการตัดสินใจ ทำให้มีความมั่นใจ จิตใจสงบ ก่อให้เกิดสมาธิ และเกิดปัญญาในการแก้ไขปัญหา ทำให้เกิดความสำเร็จของงาน ลดปัญหาและอุปสรรคต่างๆ

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ความเชื่อ,โหราศาสตร์,การคิดตัดสินใจทางธุรกิจ

สุพิชฌาย์ จินดาวัฒน์ภูมิ 2542. ความเชื่อเรื่องนาคของชุมชนอีสานลุ่มน้ำโขง (ปลายพุทธศตวรรษที่ 19 จนถึงปัจจุบัน) วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต เอกประวัติศาสตร์ไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

งานชิ้นนี้ศึกษาความเชื่อเรื่องนาค พบว่าความเชื่อมีอิทธิพลต่อชุมชนอีสานลุ่มแม่น้ำโขง ได้รับอิทธิพลในลักษณะผสมผสานระหว่างลัทธิขงจื้อที่เป็นของชนพื้นเมืองเดิมกับอิทธิพลความเชื่อเรื่องนาคทางพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ เข้าสู่ดินแดนรวมทั้งความเชื่อของสมัยลพบุรี ความเชื่อเรื่องนาคที่รับมาจากล้านช้าง พัฒนาการความเชื่อเรื่องนาคของชุมชนเห็นได้จากการพัฒนาความเชื่อให้ศักดิ์สิทธิ์และสำคัญต่อวิถีชีวิต ทั้งด้านการเมืองการปกครอง โดยเชื่อว่านาคมีอำนาจการปกครองให้สังคมปกติ นาคยังเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจในฐานะสัญลักษณ์ของน้ำความอุดมสมบูรณ์ รวมทั้งสัญลักษณ์สำคัญทางพระพุทธศาสนา เหตุนี้ความเชื่อเรื่องนาคจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตพัฒนาความเชื่อมาเป็นประเพณีของพิธีกรรมจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ความเชื่อเรื่องนาค,พิธีกรรม,วิถีชีวิต

ปราโมทย์ มลทินโญ 2539. คอนปู้ตาวัฒนธรรมชุมชนอีสานกับการรักษาป่า วารสารอาทิตย์.

19(3) 1010:18-24 ตุลาคม 2539.

งานชิ้นนี้ ศึกษาคอนปู้ตา:วัฒนธรรมชุมชนอีสานกับการรักษาป่า ป่าคอนปู้ตาเป็นรูปแบบหนึ่งในการจัดการของชาวบ้านอีสาน อนุรักษ์ธรรมชาติคือยังคงสภาพป่าไม้ที่สมบูรณ์ จนกระทั่งปัจจุบัน คอนปู้ตาเป็นสถานที่สิงสถิตของปู้ตาประจำหมู่บ้าน เพื่อดูแลความสงบร่มเย็นของชาวชุมชนนั้นๆและชาวบ้านต้องปกป้องดูแลสถานที่ดังกล่าวอย่างหวงแหน ปู้ตาจะคอยรักษา

หมู่บ้านไม่ให้ผีป่า ผีคง เข้าม่าก่อนท้าวทำร้ายประชนในหมู่บ้าน ชาวบ้านเองก็ร่วมกันตั้งกฎระเบียบ โดยการทำลายสถานที่อาศัยของปู่ตา ห้ามบุกรุกทำลายตัดไม้เผาป่าในคอนปู่ตา

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา, ภาคอีสาน, ความเชื่อและประเพณี, วัฒนธรรมชุมชน, การรักษาป่าชุมชน, คอนปู่ตา

อุดม บัวศรี 2541. ไม้ข่มเหง วารสารสารวัฒนธรรม สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

4(3-4):11-12.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับไม้ข่มเหง พบว่า เมื่อมีคนตายชาวบ้านจะไปตัดไม้ที่สวนหรือตามป่าเขาหรือป่าช้าเพื่อมาทำไม้ข่มเหง ตัดมาแล้วก่อนเผาใช้ไม้ที่พาดโครงศพข้างละท่อนจึงเผาโดยถือคติเป็น 2 ประการ 1) เป็นการเตือนชีวิตต้องทนกับความเจ็บป่วย การทนทุกข์ทรมานกับความเจ็บป่วยโรคร้าย เหมือนหนึ่งว่าไว้อิสรภาพ มีแต่คนข่มเหง แม้ตายก็ยังมีไม้ข่มเหงไม่มีที่สิ้นสุด จึงถือว่าเป็นเรื่องธรรมดา 2) เป็นการแสดงภูมิปัญญาของคนอีสาน ที่รับเผาศพภายใน 3 วัน ศพที่ยังดิๆอยู่ในช่วงนี้เมื่อถูกเผาจะเกร็งตัวขึ้นทะเลงโลงนำเกลียดจึงมีไม้ข่มเหงเพื่อถ่วงไม่ให้ศพกระเด็นขึ้น

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา, ภาคอีสาน, งานศพ, พิธีกรรม, ความเชื่อ, ไม้ข่มเหง

พระมหาบุญชู สิริบุญโญ 2544. สายมิ่ง สายแนน: ศาสตร์แห่งโลกสันนิวาสของชาวอีสาน

วารสารธรรมทรรศน์. 2(1):91-97.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความเชิงวิชาการเกี่ยวกับสายมิ่ง สายแนน ซึ่งเป็นศาสตร์แห่งโลกสันนิวาสของชาวอีสาน พบว่า ความเชื่อจนเกิดเป็นจารีตประเพณีอันเกี่ยวกับสายมิ่ง สายแนน ฝังอยู่ในวิถีชีวิตของชนกลุ่มน้ำโขงตอนกลางมาเป็นเวลายาวนาน สายมิ่ง สายแนน เป็นมิตินึ่งของโลกสันนิวาส การเลือกคู่ครอง ซึ่งมีการพัฒนาการขึ้นมาเป็นลำดับ โดยมีได้หยุดอยู่กับที่ บางสังคมอาจจะมีพัฒนาการล่วงเลยมิตินึ่งสายมิ่ง สายแนนมาอยู่ในมิตินึ่งของการเลือกคู่ครองแบบอื่น

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา, ภาคอีสาน, จารีตประเพณี, การเลือกคู่ครอง, สายมิ่งสายแนน

กฤตยา แสงวงเจริญและคนอื่นๆ 2537. แนวทางการให้ความรู้ทางด้านสุขภาพอนามัยหมอลำผีฟ้า

ขอนแก่น: คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับความรู้ความเชื่อและการปฏิบัติคนด้านสุขภาพอนามัยของหมอลำผีฟ้าและผู้รับบริการจากหมอลำผีฟ้า 34 คน ของจ.ชัยภูมิ พบว่า หมอลำผีฟ้ามีความรู้ความเชื่อและการปฏิบัติทางด้านสุขภาพใน 2 ฐานะคือ 1) หมอลำผีฟ้าเชื่อว่าตนสามารถรักษาโรคอย่างเชี่ยวชาญในโรคผีฟ้าและผีแปลงทำให้มีลูกศิษย์มากได้รับการยอมรับจากญาติพี่น้องและชุมชน 2)

ฐานะบุคคลทั่วไปในชุมชนที่เคยรับการรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบันและวิธีหมอลำผีฟ้า ซึ่งหายทั้ง 2 วิธีจึงเข้าเป็นผู้รักษาและพบว่าตนเองอารมณ์ดีขึ้น สังคมกว้างขึ้น ฐานะและบุคลิกภาพดีขึ้น หมอลำผีฟ้ามีความรู้ความเหมาะสมด้านสุขภาพอนามัย แต่คิดว่าการรักษาด้วยหมอลำยังไม่ถูกยอมรับจากบุคลากรสาธารณสุข

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ชัยภูมิ,การรักษาโรค,การแพทย์แผนปัจจุบัน, การแพทย์พื้นบ้าน,หมอลำผีฟ้า

วิรัตน์ สมใจ 2540. ประเพณีพิธีกรรมเลี้ยงเดือนเลี้ยงปีของชาวอำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบและขั้นตอนของประเพณีพิธีกรรม เกี่ยวกับการเลี้ยงเดือนเลี้ยงปีและศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีพิธีกรรม กับวิถีชีวิตของชาวอำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ พบว่า พิธีกรรมมี 4 องค์ประกอบ คือ บุคคล อุปกรณ์ในการประกอบพิธี สถานที่ และระยะเวลา ด้านความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตพบว่า สัมพันธ์ด้านคติความเชื่อว่าวันที่ประกอบพิธีจะต้องทำในวันที่กำหนดเท่านั้น จึงสามารถติดต่อกับผีบรรพบุรุษได้ และพิธีกรรมจะเกี่ยวข้องกับปัจจัยสี่คือ อาหารที่นำมาเช่น ไห้ว เครื่องนุ่งห่มของร่างทรง ที่อยู่อาศัยของผีบรรพบุรุษ

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ชัยภูมิ,คติความเชื่อ,พิธีกรรม,การเลี้ยงเดือนเลี้ยงปี

กันทิมา เรไร 2543. พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชาวบ้านลาด ตำบลยางกลัก อำเภอ

เทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา)

บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายและความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายกับวิถีชีวิต รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่า พิธีกรรมในอดีตนั้นเมื่อมีคนตายชาวบ้านจะนำฟากไม้ไผ่มาห่อหุ้มศพ นำไปฝังใกล้บริเวณบ้าน จากนั้นจะรื้อถอนบ้าน ไปปลูกใหม่ไม่ไกลจากเดิมนัก จะปลงศพแบบฝังไม่มีพิธีกรรมทางศาสนา เพราะนับถือผี ต่อมาเมื่อมีกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว ไทยโคราชเข้ามาอาศัยรวมด้วย จึงเริ่มมีการปรับเปลี่ยนเป็นแบบเผา พิธีกรรมได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมกับกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันทั้งเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ชัยภูมิ,คติความเชื่อ,พิธีกรรม,ความตาย

สง่า พัฒนชีวะกุล 2538. เจ้าพ่อพญาแล : ความเชื่อและพิธีกรรม วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบของพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือเจ้าพ่อพญาแล และ
คติความเชื่อที่มีต่อเจ้าพ่อพญาแล พบว่า องค์ประกอบของพิธีกรรม มีสถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม
มี 4 แห่ง คือ ศาลเจ้าพ่อพญาแล อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล หอบูชาเจ้าพ่อพญาแลที่บ้านคนทรง และ
หอบูชาเจ้าพ่อพญาแลที่บ้านตนเอง ด้านคติความเชื่อพบว่า ด้านประกอบพิธีกรรม เป็นคติความเชื่อ
เกี่ยวกับเรื่องผีมากที่สุด ผสมกลมกลืนกับความเชื่อทางศาสนาพุทธแลพราหมณ์ ชาวชัยภูมิเชื่อว่าเจ้า
พ่อพญาแลเป็นผู้ปกครองบ้านเมือง มีอำนาจสูงสุด ด้านวัตถุมงคลเชื่อว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือ
ให้ปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งปวง

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ชัยภูมิ,คติความเชื่อ,พิธีกรรม,เจ้าพ่อพญาแล

จิระภา ศิริวัฒนาเมธานนท์และกฤตยา แสงวงเจริญ 2538. รายงานการวิจัยเรื่อง ความคิด ความเชื่อ
ทางศาสนาและการรักษาโรคแผนโบราณ:กรณีศึกษาที่วัดชัยภูมิพิทักษ์ จังหวัดชัยภูมิ
ขอนแก่น:คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับระบบความคิดความเชื่อทางศาสนาและการปฏิบัติตัวใน
การรักษาโรคโดยใช้สมุนไพรของผู้ให้บริการและกระบวนการรักษาโรคของผู้ที่รักษาและมารับ
บริการที่วัดชัยภูมิพิทักษ์(ผาเก็ง) อ.หนองบัวแดง จ.ชัยภูมิ พบว่าผู้ทำการรักษาได้รับความคิด
ความเชื่อกระบวนการรักษาจากการสืบทอดประสบการณ์ของผู้ที่รู้มาก่อนและสะสมประสบการณ์
ของตนเองผ่านการสังเกต ทดลองปฏิบัติเอง นึ่งทางในร่วมกับการสั่งสอนทางพุทธศาสนา แสวงหา
ความรู้เพิ่มเติมจากตำราให้เกิดประสิทธิภาพการรักษามากขึ้น ส่วนผู้รับบริการมีความเชื่อมั่น
และศรัทธาต่อชื่อเสียงของผู้รักษาทำให้เกิดกำลังใจจะอายุและบรรยาการการรักษที่ผ่านการ
วินิจฉัยของผู้ป่วยญาติพี่น้อง ชุมชนและเครือข่ายสังคมรอบข้างจึงสอดคล้องกับลักษณะทางสังคม
คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ชัยภูมิ,ความเชื่อ,วิถีชีวิต,การแพทย์พื้นบ้าน,การรักษา
ด้วยสมุนไพร

จิราวุธ พลมณี 2536. รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อแก้ปัญหาครอบครัว
และชุมชน:ศึกษากรณีวิกฤติการณ์ภัยแล้ง ขอนแก่น:สำนักคณะอนุกรรมการวัฒนธรรม
แห่งชาติ และมหาวิทยาลัยขอนแก่น.

งานชิ้นนี้ศึกษาถึงภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อแก้ปัญหาครอบครัวและชุมชนกรณี
ปัญหาวิกฤติการณ์ภัยแล้งตลอดจนสภาพทั่วไปและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน บ้านหนองไผ่ล้อม

คำบลกุดคุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ พบว่าชาวบ้านหนองไผ่ล้อมได้ใช้วิธีการผายข้าวในการทำนาเพื่อแก้ไขปัญหาฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ทำให้มีข้าวกินตลอดปีแต่ไม่เหลือขาย ในอดีตถ้าฝนแล้งขาดแคลนข้าวมักใช้วิธีการไปขอแลกข้าวกับเครือญาติหรือชุมชนอื่น การเลี้ยงฝัไผ่ฝันา ฝับ้านฝัเรือน เป็นพิธีกรรมแสดงภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมถือปฏิบัติให้เกิดฟ้าฝนดี อุคสมสมบูรณ์ บางครัวเรือนสร้างงานขึ้นในครัวเรือนสร้างงานขึ้นในครัวเรือน เพื่อให้สมาชิกมีงานทำนอกฤดูกาลทำนาตลอดปี เช่น

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ชัยภูมิ,ปัญหาวิกฤติการณ์ภัยแล้ง,การแก้ไขปัญหา,การผายข้าว,พิธีกรรม

วลัยลักษณ์ ทองศิริ 2546. การฝังศพครั้งที่สองที่ทุ่งกุลาร้องไห้ วารสารเมืองโบราณ. 29(2):26-35.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับการฝังศพครั้งที่สอง ซึ่งเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในวัฒนธรรมทุ่งกุลาร้องไห้ พบว่าการฝังศพครั้งที่สองเป็นเรื่องที่ซับซ้อนกล่าวคือ เมื่อฝังศพครั้งแรกมาซักระยะหนึ่งแล้วก็จะมีการขุดร่างนั้นขึ้นมาใหม่เลือกโครงกระดูกซึ่งอาจจะเป็นส่วนหนึ่งใส่ลงในภาชนะใบใหญ่ ซึ่งมีสิ่งของเครื่องใช้ ภาชนะใส่ข้าวปลาอาหารหรือของมีค่าต่างๆ อุทิศแก่ผู้ตายฝังรวมไปด้วยในบริเวณซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สุสานของตระกูลหรือชุมชน การใช้พื้นที่เหล่านี้ซ้ำแล้วซ้ำเล่าเป็นความเชื่อในพลังของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ส่วนในสังคมให้ความนับถือร่วมกัน

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ทุ่งกุลาร้องไห้,พิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย,การฝังศพครั้งที่สอง

รุ่งอรุณ ทิมชุมเหติธรและมะลิวัลย์ นุรณพัฒนา 2537. ชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน จังหวัด

นครพนม [กรุงเทพฯ]:ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

งานชิ้นนี้ศึกษาลักษณะการตั้งชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม และลักษณะความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี และสภาพภูมิศาสตร์ของชุมชนแห่งนี้ พบว่า ชื่อหมู่บ้านทำให้เห็นภาพของหมู่บ้านได้อย่างชัดเจนทั้งทางด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และสังคม วัฒนธรรม คืออำเภอท่าอุเทน เป็นพื้นที่ลุ่มที่อุดมสมบูรณ์ มีลำน้ำ ลำห้วย แยกออกมาจากแม่น้ำสายใหญ่เหมาะสำหรับอาชีพเกษตรกรรม ในด้านประวัติศาสตร์ ทำให้ทราบข้อมูล ที่มา และรากเหง้าของหมู่บ้านว่าอพยพมาจากประเทศลาว ส่วนด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แสดงถึงลักษณะความคิด ความเชื่อในการดำรงชีวิตของชาวบ้าน 6 ประการคือ วัฒนธรรมการเลือกทำเลที่ตั้งหมู่บ้าน วัฒนธรรมการเกษตร

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,นครพนม,การเลือกทำเล,การตั้งชื่อหมู่บ้าน

ปรีชา แสตนวิสุท 2539. การไหลเรือไฟจังหวัดนครพนม วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาความเป็นมา องค์ประกอบพิธีกรรมการไหลเรือไฟ และคติความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมการไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม พบว่าเป็นประเพณีเฉพาะถิ่นปฏิบัติสืบต่อกันมาประมาณ 500 กว่าปีมาแล้ว องค์ประกอบได้แก่ สถานที่ทำน้ำริมน้ำโขง ในเขตเทศบาลเมืองนครพนม เวลาในการประกอบพิธี คือ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 กลุ่มบุคคลในการประกอบพิธีได้แก่ กลุ่มผู้นำในพิธีและกลุ่มผู้เข้าร่วม ขั้นตอนมี 5 ขั้นตอน คือ การทำบุญที่วัดของชาวบ้าน การแห่ขบวนปราสาทผึ้ง และขบวนเรือไฟบก การประกอบพิธีทางศาสนา การจุดต่อไฟพระราชทาน และการจุดพลุพร้อมกับการปล่อยเรือไฟทางน้ำ

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา, ภาควิชา, นครพนม, คติความเชื่อ, พิธีกรรม, แม่น้ำโขง, ไหลเรือไฟ

เฉลิม คอนกวนเจ้า 2543. การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวไทยอุ้อ จังหวัดนครพนม วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาการปรับเปลี่ยนขององค์ประกอบ ขั้นตอน คติความเชื่อของพิธีกรรมเลี้ยงผีชาวไทยอุ้อ จังหวัดนครพนม พบว่าพิธีกรรมเลี้ยงผีเป็นความเชื่อที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา เพื่อแสดงความกตัญญูต่อผีที่ให้คุณประโยชน์ทางด้านความเจ็บป่วย และทำให้เกิดกำลังใจในการทำ การเกษตร พิธีกรรมจะเกิดขึ้นในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน ของทุกปีเป็นเวลา 1 วัน การปรับเปลี่ยนพบว่ามี การปรับด้านอุปกรณ์ในการประกอบพิธีเพื่อให้สะดวก

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา, ภาควิชา, นครพนม, ชชาติพันธุ์, ไทยอุ้อ, ความเชื่อ, พิธีกรรม

สมศักดิ์ โภคเกษม 2547. สืบสานประเพณี วัฒนธรรมอีสาน "ประเพณีบุญซำฮะ พิธีล้างความชั่วร้าย" วารสารผู้นำท้องถิ่น ศักยภาพใหม่ของปวงชน. 4(41):93-95.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับประเพณีบุญซำฮะ พบว่าเป็นประเพณีบุญเชิงพิธีกรรมของชาวอีสาน จัดขึ้นตามความเชื่อที่ว่าจะสามารถช่วยชำระสะสางสิ่งที่ไม่ดีไม่งามให้ออกจากร่างกายได้ทั้งภายในและภายนอก การทำบุญถวายทาน รักษาศีล ฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์และเทศน์ชำระแล้วถวายไทยทาน และปล่อยสัตว์ในพิธีรวมทั้งส่งสิ่งไม่ดีออกจากเมืองแล้ว เรียกว่า บุญซำฮะ เพราะมีกำหนดทำกันในเดือน 7 จึงได้ชื่ออีกอย่างหนึ่งว่าบุญเดือนเจ็ด พิธีบุญซำฮะเป็นพิธีทำกันใน

จังหวัดนครพนม ซึ่งเป็นเมืองที่อยู่ภายใต้ร่มเงาของพระธาตุพนม โดยชาวนครพนมมีความเชื่อกันว่าบุญช่าชะเมือง

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,นครพนม,บุญช่าชะ

พิเชฐ สายพันธ์ 2540. "นาคาคติ" อีสานลุ่มน้ำโขง:ชีวิตทางวัฒนธรรมจากพิธีกรรมร่วมสมัย วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์. 18(2):31-50.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับ "นาคาคติ" อีสานลุ่มน้ำโขง:ชีวิตทางวัฒนธรรมจากพิธีกรรมร่วมสมัย พิธีบูชาสัตว์นาคา เกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2500 ที่อ.ธาตุพนม จ.นครพนม เป็นพิธีกรรมที่ได้นำ "นาค" เข้ามาเป็นสัญลักษณ์หลักในพิธี งานศึกษาดังกล่าวเป็นการศึกษาด้านมานุษยวิทยาสัญลักษณ์ โดยอาศัยแนวความคิดของวิกเตอร์ เทอร์เนอร์ (Victor W. Turner) การที่จะเข้าใจความหมาย "นาค" ในพิธี จำเป็นต้องทำความเข้าใจต่อระบบความหมายของสัญลักษณ์นาคที่มีอยู่ในบริบททางวัฒนธรรมหรือการสำรวจ

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,นครพนม,สัญลักษณ์,คติความเชื่อ,พิธีกรรม,นาคาคติ,นาค

สุริยา สมุททปต์ พัฒนา กิตติอาษา ศิลปะกิจ ตันขันติกุล และจันทนา สุระพินิจ 2540.

พิธีกรรม "ช่วงผีเพื่อน" ของ "ลาวข้าวเจ้า" จังหวัดนครราชสีมา นครราชสีมา:สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.

งานชิ้นนี้ศึกษาตรวจสอบ นำเสนอรูปแบบและเนื้อหาสำคัญ "วิถีคิดของคนไทย" ในระดับชาติตั้งแต่สมัยของรัชกาลที่ 4 นำเสนอข้อค้นพบเกี่ยวกับ "วิถีคิด" ของชาวบ้านในชนบทอีสาน พบว่า "วิถีคิด" เป็นผลผลิตทางประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์ถูกสร้างขึ้นเพื่อทางการเมือง ไม่ใช่อยู่ตามธรรมชาติ ได้รับการนำเสนอโดยชนชั้นผู้นำ กษัตริย์ ขุนนางและปัญญาชนมาตลอดระยะเวลาของประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่เพื่อสร้างชาติ พัฒนาประเทศ พิธีกรรมช่วงผีเพื่อนของชาวบ้านเรียกตัวเองว่า "ลาวข้าวเจ้า" สะท้อนให้เห็น "วิถีคิดแบบพึ่งพา" อำนาจภายนอกทั้งที่เป็นอำนาจผีและอำนาจของข้าราชการ นักการเมืองและนายทุน แสดงให้เห็น "วิถีคิด"

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,นครราชสีมา,พิธีกรรม,ความคิด,ช่วงผีเพื่อน,ลาวข้าวเจ้า

ธีระพงษ์ จตุรพาณิชย์ 2541. พระอุปคุตกับงานบุญหะเหวด วารสารเมืองโบราณ. 24(4):130-135.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความเกี่ยวกับพระอุปคุตกับงานบุญหะเหวด พบว่า ภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือมีงานบุญประจำเดือน เรียกว่า ฮีตสิบสอง(จารีต) เดือนสี่หรือเดือนมีนาคมจะมี ซึ่งเรียกตามสำเนียงอีสานว่า งานบุญพะเวด หมายถึง พระเวสสันดร นอกจากนี้ในงานประเพณี บุญพะเวดมีคติความเชื่อในการอัญเชิญพระอุปคุตมาปกป้องคุ้มครองมิให้เกิดเภทภัยอันตราย และให้โชคลาภแก่พุทธศาสนิกชนด้วย โดยสมมติเอาก้อนหินตามหัวหนอง คลอง บึง แม่น้ำ

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,บุญประเพณี,คติความเชื่อ,บุญพะเวด

สมชาย นิลอาธิ 2548. บุญเข้ากรรม เดือนอ้าย พิธีกรรมเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่บริสุทธิ์ในวันปีใหม่ไทย วารสารศิลปวัฒนธรรม. 26(3):58-60.

งานชิ้นนี้ ศึกษาประเพณีบุญเข้ากรรมในเดือนอ้าย ซึ่งเป็นการศึกษาถึง ประวัติศาสตร์และขั้นตอนของพิธีกรรมบุญเข้ากรรม โดยชาวอีสานและลาวเรียกเดือนอ้ายอีกชื่อ หนึ่งว่าเดือนเจียง หรือเดือนเจียงนั่นเองและน่าจะมีความเกี่ยวข้องกับวรรณคดีเรื่อง "ท้าวสูง ท้าวเจียง" ซึ่งชาวข่าในแถบลุ่มน้ำโขงให้ความเคารพนับถือท้าวเจียงกันมาก ความศรัทธาที่มีต่อท้าวเจียงมีความสำคัญมากจนมีการนำมาใช้เรียกเป็นอีกชื่อหนึ่งของเดือนอ้าย ที่มีความหมายว่า

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,บุญประเพณี,บุญเข้ากรรม

ทำนุ วรธงไชย 2536. เครื่องมือดักสัตว์ของชาวชนบทอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาวัตถุประสงค์ รูปแบบ วิธีการ วิวัฒนาการ และพิธีกรรมความเชื่อของเครื่องมือดักสัตว์ของชาวบ้านในเขตอำเภอลำปลายมาศ พบว่าการทำเครื่องมือดักสัตว์เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาการดำรงชีพในเรื่องของอาหาร ซึ่งมีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม การใช้เครื่องมือแต่ละชนิดจะแตกต่างกันไปตามเวลา ฤดูกาล และประเภทสัตว์ ในปัจจุบันได้นำเอาเทคโนโลยีมาดัดแปลงด้วย นอกนั้นชาวบ้านยังนำเอาเครื่องมือดักสัตว์มาใช้เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรม เช่น การทำนายอากาศ

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,บุรีรัมย์,หัตถกรรม,เครื่องมือดักสัตว์

ไพรัช ทองเสียน 2536. การจัดงานมงคลสมรสประเพณีอีสาน วิทยานิพนธ์พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม) บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

งานชิ้นนี้ศึกษารูปแบบการจัดงานมงคลสมรส ตามประเพณีอีสานที่เป็นมาในอดีต ปัจจุบันและแนวโน้มที่ต้องการ ให้เป็น ในอนาคต และผลกระทบอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทาง

เศรษฐกิจและสังคม การแสวงหารูปแบบที่เหมาะสมสอดคล้องกับปัจจุบัน โดยการศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่าพิธีการแต่งงานตามประเพณีอีสาน ปัจจุบันยังคงรักษาเอกลักษณ์และขั้นตอน เช่นเดียวกับอดีตส่วนที่เปลี่ยนแปลงคือ ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นกว่าเดิมตามเศรษฐกิจและสังคม ผลกระทบในการจัดงานแต่งงานตามแบบปัจจุบันคือเกิดภาวะหนี้สินตามมาจากการจัดงานฟุ่มเฟือย

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ประเพณี,การแต่งงาน,รูปแบบการจัดงาน

ศิริพงษ์ บุญถูก 2544. การศึกษาเครือข่ายทางสังคมในกิจกรรมการทอดผ้าป่าของสังคมอีสาน
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

งานชิ้นนี้ศึกษาเครือข่ายทางสังคมที่มีส่วนสัมพันธ์กับกิจกรรมการทอดผ้าป่า การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทอดผ้าป่าและวิธีการที่สังคมอีสาน ใช้ในการดำเนินการทอดผ้าป่าในปัจจุบัน เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ พบว่า เครือข่ายทางสังคม มีส่วนสัมพันธ์กับกิจกรรมการทอดผ้าป่า เดิมองค์ประกอบสำคัญของผ้าป่ามีเฉพาะอัฐบริวาร แต่ปัจจุบันได้มีวัตถุทันสมัยเป็นบริวารผ้าป่าเพิ่มเติมเข้ามา กิจกรรมการทอดผ้าป่าปัจจุบันได้มีการนำเอาการบริหารจัดการสมัยใหม่มาใช้ในรูปของการกำหนดวัตถุประสงค์

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ประเพณี,การทอดผ้าป่า,กิจกรรม

สนอง บุญปลูก 2537. ฮีตสิบสอง-คองสิบสี่ จุลสาร ออนซอนอีสาน. 9(1):16-19.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความเกี่ยวกับฮีตสิบสอง-คองสิบสี่ ซึ่งกล่าวถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอีสานที่ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมเกษตรกรรมตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่แห้งแล้งกันดารนั้น ในความเชื่อต่อการดำรงชีวิตที่มีความผาสุกและความเจริญรุ่งเรืองเกิดขึ้นแก่ครอบครัวและบ้านเมืองจึงต้องมีการประกอบพิธีกรรม มีการเช่นสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย และร่วมทำบุญตามประเพณีทางพุทธศาสนาด้วยทุกๆเดือนในรอบปีจึงมีการจัด

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ประเพณี,คติความเชื่อ,พิธีกรรม,ฮีตสิบสองคองสิบสี่

ก.ตันสิงห์ 2541. บุญข้าวจืดของไทยอีสาน วารสาร พ.ศ.ล.. 31(209):61-63.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับประเพณีการทำบุญข้าวจืดของชาวอีสาน พบว่าเป็นบุญที่ทำกันในเดือน 3 คือ ถดูทำนาเสร็จใหม่ๆ ชาวบ้านจะนำข้าวที่เก็บเกี่ยวได้มาทำข้าวจืด สำหรับบุญข้าวจืดการทำบุญข้าวจืดเป็นการเตือนใจมิให้ประมาทมัวเมา กระทำจิตใจให้เป็นผู้ตื่นอยู่เสมอๆ ให้รู้จักสำนึกตน รู้จักตรวจตัวของตัวเองละสิ่งชั่วร้าย ทำคุณงามความดี ซึ่งจะเป็ผลอันนวยความสุขให้แก่ตนทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า ฉะนั้นการทำบุญข้าวจืด จึงได้ชื่อว่า รักษาตนไว้ด้วยดีในวัยทั้ง

3 วย คือ ปฐมวัย มัชฌิมวัย และปัจฉิมวัย

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ประเพณี,ความเชื่อ,บุญข้าวจี

สมชาย นิลอาธิ 2547. บวชควาย ในงานบุญบั้งไฟเห็นร่องรอยการใช้ไฟเมื่อ ๒,๕๐๐ ปี

วารสารศิลปวัฒนธรรม. 25(6):47-49.

งานชิ้นนี้ ศึกษาพิธีกรรมบวชควายซึ่งแทรกอยู่ในวันโฮมหรือวันแห่ของงานบุญบั้งไฟที่บ้านแมค กิ่งอำเภอเชียงขวัญ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยจะเรียกคนที่บวชเป็นควายว่า ควายจ๋าหรือควายฮาด ซึ่งจะแต่งกายโดยเปลือยท่อนบนทาดินหม้อจนดำ ที่เอวจะผูกด้วยไม้เนื้ออ่อนขนาดยาวและใหญ่ สลักเป็นอวัยวะเพศชาย การบวชนั้นต้องไปบวชกับผีปูดและคนที่บวชได้นั้นต้องได้มีการสืบทอดกันต่อมา คนที่บวชเป็นควายจะต้องแสดงกิริยาท่าทางตามแบบควายจริง ซึ่งการบวชควายนี้ถือว่าเป็นสัญลักษณ์แทนการทำนาและสะท้อนให้เห็นร่องรอยที่เป็นจุดเปลี่ยนของวัฒนธรรมการปลูก

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ประเพณี,บุญบั้งไฟ,บวชควาย

พระศรีธรรมโสภณ (พระมหาปริชาปริญญาโณ) 2539. ประเพณีโบราณไทยอีสาน การกล่อมลูก

วารสารวารวัฒนธรรม. 2(3):29-33.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความเกี่ยวกับประเพณีไทยอีสาน การกล่อมลูก พบว่าการกล่อมลูกเป็นประเพณีอันหนึ่งของคนโบราณเป็นการพูดจาระหว่างแม่กับลูก ในขณะที่ลูกเป็นเด็กเล็กยังไม่รู้เดียงสา พูดจาไม่เป็น ถ้าปล่อยให้ได้อยู่ตามลำพัง เด็กจะหงอยเหงา เปล่าเปลี่ยว จึงมีการปลุกปลอบแล้วโลมใจ ในเด็กเกิดความซึ้นบานถึงนอนหลับ การปลุกปลอบดังกล่าว ก็คือการกล่อมลูก บทกล่อมลูกมีข้อความไม่เหมือนกัน บางบทสุภาพเรียบร้อย บางบทลวกโปกฮา บางบทแสดงถึงการพลัดพรากจากหลง ถึงกับเกิดความเศร้าสลดครันทใจ แต่ละถิ่นก็มีบทกล่อมเป็นของตนเอง

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ประเพณี,เพลงกล่อมลูก

ปรีชา อุยตระกูล 2534-2535. บทบาทของหมอพื้นบ้านในสังคมชนบทอีสาน วารสารสีมาจารย์.

7(12):8-16.

งานชิ้นนี้ศึกษาบทบาทของหมอพื้นบ้านทั้งทางด้านการป้องกันและการแก้ปัญหา การเจ็บป่วย และบทบาททางสังคมของหมอพื้นบ้าน คำว่า หมอพื้นบ้าน ในงานวิจัยหมายถึงบุคลากรที่มีบทบาทในการป้องกัน รักษา ทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยใช้วิธีแบบพื้นบ้านในระบบ

วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ผู้ประกอบพิธีกรรมในการแก้ปัญหาคือความเจ็บป่วย หากมีสาเหตุมาจากเชื้อโรคและสภาพแวดล้อม ผู้ที่ทำการรักษาคือหมอยา หมอกระดูก หมอบีบเส้น หมอดำยา หากเป็นการเจ็บป่วยด้วยอำนาจเวทมนต์คาถา ผู้รักษาคือ หมอธรรมหรือหมอมนต์ หากเจ็บป่วยเพราะกรรม ผู้ทำพิธีบำบัดรักษาคือ พระสงฆ์ หากป่วยเพราะอำนาจ ผู้บำบัดคือ หมอลำทรงและหมอธรรม ที่มาของอำนาจของผู้ประกอบพิธีกรรมถ้าเป็นหมอยา หมอสมุนไพร หมอบีบเส้น หมอนวด ได้จากการสั่งสมประสบการณ์ของการพัฒนาการรักษา ความรู้และภูมิปัญญา หากเป็นหมอธรรมหรือหมอมนต์ ที่มาของอำนาจคือ ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของพระสงฆ์คือความเชื่อในพุทธศาสนา หมอลำทรงเป็นความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ ผสมผสานกับความเชื่อในพุทธศาสนา หมอดู หมอดำยา

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา, ภาควิชา, พิธีกรรม, ความเชื่อ, หมอพื้นบ้าน, หมอแผนโบราณ, การรักษาความเจ็บป่วย

ประสพสุข ฤทธิเดช 2537. กระบวนทัศน์หมอพื้นบ้านกับการส่งเสริมการเลี้ยงควาย

วารสารแก่นเกษตร. 22(4):164-169.

งานชิ้นนี้ ศึกษากระบวนทัศน์หมอพื้นบ้านกับการส่งเสริมการเลี้ยงควาย หมอพื้นบ้านเกี่ยวกับการเลี้ยงควายในที่นี้ หมายถึง ผู้รู้ ผู้ชำนาญเฉพาะการเลี้ยงควายในท้องถิ่นชนบทของไทย ได้แก่ หมอดู หมอยา หมอธรรม หมอสู่วิญญ และหมอรักษากระดูกหัก เวทมนต์คาถา กระบวนทัศน์หมอพื้นบ้านเกี่ยวกับการเลี้ยงควาย เป็นองค์ประกอบของความคิด กติความเชื่อ เวทมนต์คาถา การดูแลรักษา และการประกอบพิธีกรรมของหมอผู้รู้ ผู้ชำนาญ เป็นกระบวนทัศน์ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับ การเลี้ยงควาย เช่น การเลือกพันธุ์ควายที่นำมาเลี้ยง และหมอธรรมมีข้อค้ำเพื่อให้เกิดความปลอดภัยแก่ผู้เลี้ยง รวมไปถึงพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับควาย

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา, ภาควิชา, พิธีกรรมและความเชื่อ, กระบวนทัศน์หมอพื้นบ้าน, การเลี้ยงควาย

นิตินันท์ พันทวี 2544. การศึกษาพิธีกรรม ท้องถิ่น ในฐานะ เพื่อการพัฒนาชุมชน

กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

การวิจัยมุ่งวิเคราะห์ คุณค่า พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญต่อชุมชน รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมกับการพัฒนาชุมชน ผลการวิจัยพบว่า คุณค่าในองค์ประกอบพิธีกรรมได้แก่ ผู้นำ ผู้ร่วมพิธี บทสู่ขวัญ เครื่องสังเวย คุณค่าของพิธีกรรมที่เกิดขึ้นต่อบุคคล ได้แก่ สมบัติ ความสบายใจ ความกตัญญูความอ่อนน้อมถ่อมตน และความมีน้ำใจงาม คุณค่าของ

พิธีกรรมได้แก่ คุณค่าในฐานะกระเจกเงาสะท้อนวัฒนธรรมทางภาษา และให้ความบันเทิงแก่ชุมชน ควบคุมรักษาแบบแผนทางสังคมของชุมชน พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญเป็นเครื่องมือที่คนในชุมชนให้เป็นทุนทางวัฒนธรรมในการสร้างสัมพันธ์ที่ถูกต้องสร้างสรรค์

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,พิธีบายศรีสู่ขวัญ,พิธีกรรม,พลังชุมชน,พัฒนาสังคม,พัฒนาชุมชน.

สุวัฒน์ จงดา 2541. “พ่อนผีฟ้านางเทียม : การพ่อนรำในพิธีกรรมและความเชื่อชาวอีสาน

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

การวิจัยมุ่งศึกษาการพ่อนผีฟ้าในกลุ่มนางเทียม อ. พระยืน จ. ขอนแก่น ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มนางเทียมในพิธีพ่อนผีฟ้าได้รับเชื้อสายมาจากคเวียงจันทร์ การพ่อนมี 2 ลักษณะ คือ พ่อนผีฟ้าในการรักษาโรคเมื่อมีการเจ็บป่วยในครอบครัว และในการบูชาผีฟ้าในพิธีใหญ่ประจำปี คือ วันที่ 13-15 เมษายน พิธีจะพ่อนกัน 3 วัน 3 คืน ทำพ่อนผีฟ้ามีลักษณะใกล้เคียงกับทำพ่อนอีสานในการแสดงหมอลำ คนตรีในการพ่อนใช้แคนแปลคเพียงอย่างเดียว ส่วนลายหรือเพลงลายทางยาวในการขับลำเชยผีฟ้า ส่วนการพ่อนใช้ลายทางสั้น การแต่งกายใช้แบบพื้นเมืองอีสาน สิ่งที่เป็นในการแต่งกาย คือ ผ้าสไบ

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,พ่อนผีฟ้า,นางเทียม,พิธีกรรมและความเชื่อ

นฤมล ปิยวิทย์ 2544. การศึกษาภาษา วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในคัมภีร์ไบเบิลเรื่อง

ปฐมมูลลี นครราชสีมา:คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครราชสีมา.

การวิจัยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษา ภาษา วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นในคัมภีร์ไบเบิลเรื่อง “ปฐมมูลลี” โดยใช้วิธีการศึกษาเอกสารและนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า อักษรที่ใช้บันทึกเป็นอักษรธรรมอีสาน ไม่ปรากฏพยัญชนะ ข ค ฎ ศ และ ย ส่วน ค ใช้อักษร ท แทน ในด้านอักษรวิธีใช้พยัญชนะเป็นสองลักษณะคือ ตัวเต็ม ตัวเพ็ญ และมีคำพิเศษ มีสระลอย สระจม การถ่ายเสียงพยัญชนะและสระ ส่วนใหญ่เป็นสำเนียงอีสาน ซึ่งมีผลทำให้การใช้พยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์ แตกต่างจากภาษาไทยกลาง การใช้ภาษาเป็นไปตามระดับภูมิรู้เพื่อการสื่อสารในท้องถิ่น ประกอบด้วย บรรยายโวหาร พรรณาโวหาร เทศนาโวหาร อุปมาโวหาร และสาธกโวหาร ศิลปะการใช้คำศัพท์เป็นภาษาบาลีที่มีความหมายลึกซึ้งพบคำศัพท์ในวรรณกรรมสมัยสุโขทัย ล้านนา นับเป็นการแพร่กระจายจากล้านนาสู่อีสาน ในด้านวัฒนธรรมปรากฏวิถีชีวิตเกี่ยวกับปัจจัยสี่ ประเพณี การตั้งชื่อ การทำศพ ด้านความเชื่อเรื่องสิบทกชั้นฟ้า สิบทกชั้นดิน ไฟประลัยกัลป์ กำเนิดโลก กัป ฤกษ์ยาม โหราศาสตร์ กรรม ภูมิปัญญา

ท้องถิ่น

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ภาษาและวัฒนธรรม,ภูมิปัญญาท้องถิ่น,คัมภีร์โบราณ,ปฐมมูลลี.

สุนทร การงาน 2540. ประเพณีกุ่มข้าวใหญ่และบุญข้าวจีบ้านหนองกง ตำบลเสื่อโก้ก อำเภอรวยป่า จังหวัดมหาสารคาม วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบ ขั้นตอนและคติความเชื่อในประเพณีกุ่มข้าวใหญ่และบุญข้าวจี พบว่ามีองค์ประกอบคือ บุคคล เวลา สถานที่ และวัตถุประสงค์ของ หมอสูตร เป็นผู้ที่สามารถติดต่อกับพระแม่โพสพได้ เวลาในการประกอบพิธี คือ วันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 สถานที่ คือ ศาลากลางบ้าน วัตถุประสงค์ของ คือ ข้าวเปลือก ส่วนคติความเชื่อที่เชื่อว่าเป็นการบูชาพระแม่โพสพด้วยการสู่วัจฉ์ ขั้นตอนบุญข้าวจีนั้นที่สำคัญ

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,มหาสารคาม,คติความเชื่อ,กุ่มข้าวใหญ่,บุญข้าวจี

รัตนา สิงห์พร 2537. ประเพณีทำบุญแจกข้าวของชาวบ้านบ่อใหญ่ ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบและขั้นตอนของพิธีกรรม และศึกษาคติความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีทำบุญแจกข้าวของชาวบ้านบ่อใหญ่ พบว่า องค์ประกอบของพิธี คือ บุคคล วัตถุประสงค์และเวลา และมี 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนเตรียมการและขั้นตอนดำเนินการ ด้านคติความเชื่อที่

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,มหาสารคาม,คติความเชื่อ,บุญแจกข้าว

ทรงรัตน์ ธนมาลาพงศ์ 2542. พิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุนาคุณ อำเภอนาคุณ จังหวัดมหาสารคาม วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบ ขั้นตอน และความเชื่อของชาวนาคุณที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุนาคุณ พบว่าพิธีกรรมแบ่งเป็น พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมหากิน พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต และพิธีกรรมเกี่ยวกับชุมชน ทั้งสามเป็นความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และผี โดยยึดวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา และงานนมัสการพระธาตุนาคุณประจำปี งานเริ่มจากจะจำไปบอกกล่าวผีปู่ตา ผีอารักษ์ฯ

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,มหาสารคาม,คติความเชื่อ,พระธาตุนาคูน

ประสพสุข ฤทธิเดช 2537. พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรบ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบและขั้นตอน บทบาทพิธีกรรม และภาพสะท้อนทางสังคมวัฒนธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมการเกษตร พบว่าพิธีกรรมเกิดจากความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ องค์ประกอบของพิธีกรรม ได้แก่ บุคคล จุดมุ่งหมาย สถานที่ โอกาส ขั้นตอน และการสังสรรค์ของผู้เข้าร่วมพิธีกรรม พิธีกรรมมีผลต่อปัจเจกบุคคล คือ ทำให้มีกำลังใจในการทำ การเกษตร ผลต่อสังคมทำให้คนในสังคมประพฤติดี

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,มหาสารคาม,คติความเชื่อ,พิธีกรรม

พวงพิกุล มัชฌิมา 2537. บุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสากบ้านกุดรัง ตำบลกุดรัง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบและขั้นตอนพิธีกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณี พิธีกรรม และคติความเชื่อของพิธีกรรมบุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสากบ้านกุดรัง พบว่า พิธีกรรมองค์ประกอบ คือ บุคคล วัตถุประสงค์ สถานที่ และเวลาที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีพิธีกรรมกับวิถีชีวิตชาวบ้านกุดรังแบ่งออกเป็นสัมพันธ์กับวิถีชีวิตส่วนบุคคลและวิถีชีวิตส่วนรวม ส่วนคติความเชื่อที่เชื่อว่าการได้ร่วมพิธีกรรมเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษและผีปู่ตาแยก

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,มหาสารคาม,คติความเชื่อ,พิธีกรรม,บุญข้าวประดับดิน,บุญข้าวสาก

สุจินดา ขำคำรงค์เกียรติ 2542. พิธีกรรมการปลุกเสกวัตถุมงคลของชาวบ้านโคกไร่น้อย ตำบลจัวบา อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษารูปลักษณ์วัตถุมงคล องค์ประกอบ และลำดับขั้นตอนของพิธีกรรม รวมทั้งความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุมงคลมี ๕ ประเภท คือ พระเครื่อง สายสิญจน์ ปลัดจิก มัสยาสูบเหยื่อ และนวดสีผึ้ง องค์ประกอบและขั้นตอน ได้แก่ พระเครื่องที่ใช้วัดพระสงฆ์เป็นผู้ปลุกเสก และนวดสี

ฝั่งใช้สถานที่บ้านหอมธรรม ส่วนความเชื่อมั่นเชื่อว่าพระเครื่องเป็นสัญลักษณ์ของความดีงาม
สายสัญญาณจับไล่ภูตผี ปลัดจิกให้

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,มหาสารคาม,คติความเชื่อ,วัดอุ้มคง

ปรีชา จันทราช 2542. พิธีกรรมขึ้นเรือนใหม่ของชาวบ้าน:ศึกษกรณิชาวบ้านเก็ง ตำบลบ้านเก็ง
อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดี
ศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบ และความเชื่อในพิธีกรรมขึ้นเรือนใหม่ของชาวบ้าน
เก็ง ในเขตตำบลเก็ง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม พบว่า องค์ประกอบของพิธีกรรม ได้แก่ ฤกษ์
ยามนิยมเป็นเดือนคู่ ยกวันเดือนแปดและเดือนสิบ นิยมใช้วัสดุสิ่งของที่มีชื่อเป็นมงคล บุคคลที่
ประกอบพิธีประกอบด้วยเจ้าของบ้าน และผู้ร่วมพิธี มีความเชื่อในการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดได้จาก
การเตรียมฤกษ์ยาม พิธีขึ้นเรือนใหม่ ตอกตะปูที่เสาขวัญเพื่อแขวนยาม

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,มหาสารคาม,คติความเชื่อ,ศาสนา,พิธีกรรมขึ้นเรือน
ใหม่

ไพรวลัย ชมพูปาน 2540. พิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ของชาวบ้านหนองเหล็ก อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบ ขั้นตอน และคติความเชื่อในพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์
ของชาวบ้านหนองเหล็ก พบว่าบุคคลในพิธีประกอบด้วยพระสงฆ์จำนวน ๔ รูป และผู้เข้ารับการ
ประกอบพิธีกรรม วัสดุสิ่งของ ได้แก่ เครื่องบูชาและเช่น ไหว้ สถานที่ คือ วัด และที่บ้านของผู้
สะเดาะเคราะห์ วันเวลานั้นขึ้นอยู่กับความพร้อม ส่วนคติความเชื่อแบ่งเป็น ๓ ด้าน คือ เชื่อใน
พิธีกรรมสะเดาะเคราะห์

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,มหาสารคาม,ความเชื่อ,การสะเดาะเคราะห์

ณอมศิลป์ โทบุญ 2538. โลกทัศน์ต่อประเพณีบุญบั้งไฟของชาวตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม
จังหวัดมหาสารคาม วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา)บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาโลกทัศน์ต่อประเพณีบุญบั้งไฟของชาวตำบลหนองแสง พบว่าโลก
ทัศน์ต่อมนุษย์ งานบุญบั้งไฟตำบลหนองแสงสะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ที่มีต่อมนุษย์ คือ มีผู้เข้าร่วม

งานเป็นจำนวนมากทุกเพศทุกวัย โลกทัศน์ต่อธรรมชาติ คือ ชาวบ้านเห็นว่าขั้นตอนในการทำบั้งไฟองค์ประกอบของตัวบั้งไฟ กรรมวิธีในการทำวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้สูตรดินปืน ล้วนเป็นขั้นตอนที่มีผลในการแพ้ชนะ ส่วนโลกทัศน์ต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ พบว่าการที่ไม่มีบั้งไฟตกให้เกิดอันตรายเชื่อว่า เป็นเพราะผีบ้านผีเรือนคุ้มครอง

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,มหาสารคาม,ความเชื่อ,บุญบั้งไฟ

กฤษณา เสนาวงษ์ 2544. พืชที่ใช้ในพิธีกรรมของบ้านนางไย ต.ตลาด อ.เมือง จ.มหาสารคาม

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาพืชที่ใช้ในพิธีกรรมของบ้านนางไย ต.ตลาด อ.เมือง จ.มหาสารคาม พบว่าพืชที่นำมาใช้เกี่ยวกับชีวิตโดยตรงในพิธีกรรมการเกิด การบวช การแต่งงาน การคู่ขวัญ พิธีกรรมการรักษา และพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย นิยมใช้พืชที่เป็นลำต้น ดอก ใบ ผลและเมล็ด จำนวน 48 ชนิด พืชที่จำเป็นต้องใช้ในทุกพิธีกรรมได้แก่ กล้าย กล้วย หนุม หนาก พลูและชาสูบ สำหรับพืชที่ใช้เกี่ยวกับชีวิตโดยอ้อมในพิธีกรรมปลูกเรือน ขึ้นเรือนใหม่ เลี้ยงผีปู่ตา ข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญจูง ใช้พืชส่วนที่เป็นลำต้น ดอก ใบ ผลและเมล็ด จำนวน 34 ชนิด พืชที่จำเป็นต้องใช้ในทุกพิธีกรรมนั้นใช้พืชชนิดเดียวกันกับพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตโดยตรง

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,มหาสารคาม,พิธีกรรม,พืช

ประสพสุข ฤทธิเดช 2537. อิทธิพลของภาวะแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่มีต่อความคงอยู่ของศาสนา ความเชื่อ เนื่องในพิธีบุญเบิกบ้าน:กรณีศึกษาบ้านกุดแคน ต.หนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม วารสารข่าววิจัยและพัฒนา. 8(5):2-3.

งานชิ้นนี้ ศึกษาพิธีบุญเบิกบ้านหรือบุญช่าชะ เป็นพิธีกรรมของชาวอีสาน สำหรับบ้านกุดแคน ต.หนองโน อ.เมือง จ.มหาสารคาม จัดขึ้นเพื่อบูชาพระพุทธรูปองค์ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านกุดแคนเลื่อมใส ศรัทธา ทำการขอขมาให้พระพุทธรูปคุ้มครองชาวบ้านให้ปลอดภัยกับดำรงชีวิตสงบสุข วันที่สอง มีการเช่นบูชาผีด้วยอาหารคาวหวาน และพระสงฆ์มีการประพรมน้ำพระพุทธมนต์แก่ชาวบ้าน เพื่อเป็นสิริมงคล จากการศึกษาพบว่าพิธีเบิกบ้าน มีบทบาทหน้าที่ 2 ระดับ คือ หน้าที่ต่อปัจเจกบุคคล พิธีดังกล่าวตอบสนองความเชื่อทางขวัญและกำลังใจของชาวบ้านและหน้าที่ต่อสังคม

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,มหาสารคาม,พิธีกรรมและความเชื่อ,พิธีเบิกบ้านหรือบุญช่าชะ

ภักดี เอื้อราษฎร์ 2540. การศึกษาเปรียบเทียบประเพณีบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดกับบ้าน

บ่อใหญ่ ตำบลบรบือ จังหวัดมหาสารคาม วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาเพื่อเปรียบเทียบองค์ประกอบ ขั้นตอนและคติความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบุญผะเหวดหรือบุญมหาชาติของบ้านบ่อใหญ่ กับจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า มีองค์ประกอบด้านบุคคล วัตถุประสงค์ สถานที่และเวลาคล้ายกัน แต่แตกต่างกันในรายละเอียดด้านจุดประสงค์ของการจัดการ คือ บุญผะเหวดบ้านบ่อใหญ่เป็นการทำตามคติความเชื่อทางศาสนา ส่วนจังหวัดร้อยเอ็ดจัดเป็นประเพณีประจำจังหวัดเพื่อเสริมการท่องเที่ยว

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,มหาสารคาม,ร้อยเอ็ด,ความเชื่อ,ประเพณีบุญผะเหวด

ชอบ ดีสวนโคก 2544. "แม่ฉิ่ง" หมอลำทรง/หมอลำผีฟ้า:มิดีการักษาพยาบาล วารสาร

ธรรมทรรศน์. 1(3):93-96.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความวิชาการเรื่อง "แม่ฉิ่ง" หมอลำทรง หมอลำทรง หมอลำผีฟ้า มิดีการักษาพยาบาล พบว่า ชาวอีสานมีความเชื่อผูกพันอยู่กับวิญญาณที่มีอำนาจลึกลับที่เรียกว่าผีมาช้านาน วิถีชีวิตเข้าไปโยงใยอยู่กับเรื่องนี้ตั้งแต่เกิดจนตาย จนทำให้กำหนดได้ว่า ผีมีถิ่นที่อยู่มีภาระหน้าที่ มีบุคลิกต่างกันออก คือ 1)ผีฟ้า หมายถึง ผีไร่ ผีแดน มีหน้าที่ปั้นหล่อ คຸ້ມครองปกปักษ์รักษามนุษย์ ผีเชื้อหรือผีบรรพบุรุษ มีหน้าที่คຸ້ມครองปกปักษ์รักษาลูกหลาน เมื่อทำผิดกลังโทษ เป็นผีชั้นสูง 2)ผีบ้าน หมายถึง ผีปู่ตา ทำหน้าที่คຸ້ມครองหมู่บ้านไม่ให้ผีภายนอกเข้าไปภายใน 3)ผีเจ้าที่ หมายถึง ผีน้ำ ผีภู ผีไร่ ผีนา ผีป่า ผีดง เป็นผีที่มีหน้าที่รักษาภูมิฐาน เป็นผีชั้นกลาง 4)ผีพนजर หมายถึง ผีเผด(เปรต) ผีหลอกไม่มีที่อยู่ที่แน่นอน เป็นผีชั้นเลว 5)ผีบ้า หมายถึง คนที่มีอาการขาดสติสัมปชัญญะเป็นพวกคนผีบ้า ผู้ป่วยเป็นโรคผีเบงประเภทที่ 1 ถึงที่ 3 เป็นหน้าที่ของหมอลำทรงหรือหมอลำผีฟ้าหรือหมอลำคุณจะได้ผลดีที่สุด

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,มิดีการักษาพยาบาล,หมอลำผีฟ้า

วีรยุทธ ไชยเพชร 2542. ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าแม่สองนางจังหวัดมุกดาหาร

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าแม่สองนาง สถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมมีแห่งเดียว คือ ศาลเจ้าแม่สองนางจังหวัดมุกดาหาร สิ่งของที่ใช้ประกอบพิธีกรรมมีคอกไม้รูปเทียน

และเป็นสิ่งของที่ใช้ได้ทุกพิธีกรรมเกี่ยวกับเรื่องผีมากที่สุด ผสมกับความเชื่อทางศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,มุกดาหาร,คติความเชื่อ,ศาสนา,ประเพณี,พิธีกรรม,เจ้าแม่สองนาง

วิเชียร มีบุญ 2541. พิธีกรรมการจับปลาบึกในแม่น้ำโขง วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2(2):34-45.

งานชิ้นนี้ ศึกษาพิธีกรรมการจับปลาบึกในแม่น้ำโขง พบว่า ในอดีตชาวลาวและชาวอีสานเชื่อกันว่าปลาบึกเป็นปลาเจ้า ถ้าไม่ได้ต้องขออย่างเดียว วัฒนธรรมการบริโภคปลาบึกของชาวลาวและชาวอีสานในอดีตต้องการบริโภคแต่พอเป็นบุญเท่านั้น แต่ในปัจจุบันแต่ละปีที่ผ่านมาได้มีการจับปลาบึกปีละ 1 ครั้ง โดยมีพิธีกรรมที่ยิ่งใหญ่ สร้างศาลเพียงตาในบริเวณหาดที่จับปลาบึกเข้าร่วมพิธีกรรม การทำพิธีกรรมจะแยกทำเป็นสองครั้งคือ ก่อนที่จะจับปลาบึกและหลังจับปลาบึก สำหรับตอนหลังทำเฉพาะผู้ที่จับปลาบึกได้เท่านั้น โดยทำพิธีบวงสรวง แม่ย่านางเรือ

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,แม่น้ำโขง,พิธีกรรม,การจับปลาบึก

สุขศรี กัลชาญพันธ์ 2538. หน้าที่สังคมของพิธีกรรมเกี่ยวกับการปลุกข้าว และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม : ศึกษาเฉพาะกรณี บ้านคางทอง ตำบลคางทอง อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จุดประสงค์ของวิทยานิพนธ์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับ รูปแบบ เนื้อหา และบทบาทหน้าที่พิธีกรรมเกี่ยวกับการปลุกข้าว ทั้งก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงตลอดจนศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมกับระบบนิเวศวิทยา โดยทำวิจัยสนามที่บ้านคางทอง ตำบลคางทอง อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร สนามวิจัยดังกล่าวนี้เป็นชุมชนชาวนา ระดับหมู่บ้าน (มี 202 หลังคาเรือน) การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้เทคนิควิธีทางมานุษยวิทยาเป็นหลัก ได้แก่ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การสังเกตทั่วไปการสัมภาษณ์ไม่เป็นทางการและการบันทึกสนาม

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ยโสธร,การปลุกข้าว,พิธีกรรม,ความเชื่อ

จำเนียร พันทวี 2540. พิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ของชาวบ้านหมูม้น วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ของชาวบ้านหมูม้น พบว่าเป็นพิธีกรรมอย่าง

หนึ่งที่ชาวบ้านนับถือสืบทอดกันมานานบนพื้นฐานแห่งความเชื่อในอำนาจอันลึกลับและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยเชื่อว่าเทวดา ภูตผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายสามารถขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายหรือความทุกข์ร้อนออกจากร่างกาย และคลบนันดาลให้คนประสบความสุขความเจริญในชีวิตได้ ขั้นตอนในการทำพิธีกรรม คือ ภายหลังการเตรียมสิ่งของพร้อมแล้ว "หมอสูตร" ก็นำสิ่งของใส่ในกระทงให้ครบ ๘ กระทง จากนั้นประพรมน้ำมันต์และใช้ด้ายผูกข้อมือให้แก่ผู้รับการสะเดาะเคราะห์ เสร็จแล้วผู้รับการสะเดาะเคราะห์นำกระทงไปทิ้งนอกหมู่บ้าน

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ร้อยเอ็ด,ความเชื่อ,การสะเดาะเคราะห์

วีรศักดิ์ กลิ่นถาวร 2538. การใช้เมรุภคศาสตร์ที่ปรากฏในจังหวัดร้อยเอ็ด วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาลักษณะรูปแบบและวิธีการสร้างเมรุภคศาสตร์ที่ปรากฏในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่าลักษณะส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกับลักษณะรูปทรงเมรุถาวรที่มีอยู่ตามวัดทั่วไป ส่วนลักษณะพิเศษพบว่าลักษณะส่วนลำตัวของนกส่วนหัวเป็นลักษณะหัวข้าง ใช้ไม้ไผ่สานเป็นรูปร่างนก ส่วนคอคความเชื่อนั้น พบว่าเป็นความเชื่อเกี่ยวกับการปลงศพด้วยเมรุภคศาสตร์ ว่านกนี้เป็นพาหนะนำดวงวิญญาณของผู้ตายขึ้นสวรรค์ ดังนั้นจึงมีการฆ่านกก่อนต่อด้วยการเผาศพผู้ตาย

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ร้อยเอ็ด,ความเชื่อ,นกศาสตร์

กฤษณา กุลทรัพย์ศักดิ์ 2540. ประเพณีพิธีกรรมความฮ้างของชาวอีสาน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และขั้นตอนในประเพณีพิธีกรรมการบวชควาย ฮ้างในวิถีชีวิตของชาวบ้านในตำบลหมูม่น กิ่งอำเภอเชียงขวัญ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่าเป็นพิธีกรรมย่อยในประเพณีบุญบั้งไฟ พิธีกรรมควายฮ้างมีองค์ประกอบด้านบุคลากร ได้แก่ เฒ่าจ้ำซึ่งเป็นบุคคลที่บวชเป็นควาย คนเลี้ยงควาย แม่บัวระบัดควาย แม่นางวัวซึ่งต้องหาบห่อข้าวไปนาพร้อมเครื่องมือจับปลา กลุ่มผู้ถือศาสตราวุธ และคนเม่นางวัวซึ่งเป็นพาหนะของเจ้าพ่อโสมแดง นอกจากนี้ยังมีฤกษ์ยาม สถานที่ประกอบพิธีกรรม วัตถุประสงค์ของได้แก่เครื่องสักการะ การทำพิธีควายฮ้างนั้นเป็นการสร้างขวัญกำลังใจในการประกอบอาชีพทำนาของชาวบ้าน

คำสำคัญ:ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ร้อยเอ็ด,ความเชื่อ,พิธีกรรม,ควายฮ้าง

พิศมัย แสงจันทร์เทศ 2536. ประเพณี พิธีกรรม ที่เกี่ยวกับมเหศักดิ์ อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา)บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย

มหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบของประเพณี พิธีกรรม และคติความเชื่อที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวอำเภอพนมไพร พบว่ามีองค์ประกอบของประเพณี คือ ด้านบุคคล มีเทียมเป็นผู้มีบทบาทเป็นร่างทรงของมเหศักดิ์สามารถติดต่อกับมเหศักดิ์ ด้านระยะเวลาสามารถทำได้ตลอดปี ส่วนสถานที่นั้นมีอยู่ ๓ แห่ง คือ คอนทอโฮงมเหศักดิ์ หอบูชามเหศักดิ์ หอบูชามเหศักดิ์ และพระธาตุวัดกลางอุคมเวทย์ เครื่องมีขันห้า ขันแปด ส่วนคติความเชื่อนั้นพบว่าเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเรื่องผี

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ร้อยเอ็ด,ความเชื่อ,พิธีกรรม,มเหศักดิ์

พวงเพชร ชูปวา 2542. รุ่งชะเหวดกับวิถีชีวิตของชาวบ้านหนองคู ตำบลธงธานี อำเภอธวัชบุรี

จังหวัดร้อยเอ็ด วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษากระบวนการทำรุ่งชะเหวดและความสัมพันธ์ระหว่างรุ่งชะเหวดกับวิถีชีวิตของชาวบ้านหนองคู พบว่ารุ่งชะเหวดเป็นเครื่องแสดงสัญลักษณ์ให้ชาวบ้านได้รับรู้ร่วมกันว่าเวลานี้และสถานที่นี้ จะทำการประกอบพิธีกรรม คือ บุญชะเหวด รุ่งชะเหวดนั้นทอดด้วยที่ที่มีหน้ากว้าง ๓๐-๖๐ เซนติเมตร ภาระการทำผืนธงเป็นหน้าที่ของผู้หญิง ส่วนผู้ชายมีหน้าที่ทำเสาธง ทำเพื่อไปถวายวัดไปใช้ในงานบุญประเพณีและเพื่อเป็นการไถ่บาปของตนเอง ตามความเชื่อในพุทธศาสนา และนิยมทำรุ่งชะเหวดถวายเป็นคู่ เพื่อปรารถนาความสมบูรณ์ทั้งด้านการครองเรือน

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ร้อยเอ็ด,ความเชื่อ,วิถีชีวิต,บุญชะเหวด,รุ่งชะเหวด

วรรณศรี ปัญญาประชุม 2542. พัฒนาการของประเพณีทำบุญผ้าป่าอำเภอเมืองร้อยเอ็ด

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาพัฒนาการของการจัดงานประเพณีผ้าป่า อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ในยุคแรกมีความเชื่อว่าการทอดผ้าป่า(ผ้าบังสุกุล)เพื่อทำเป็นผ้าคลุมกายของพระสงฆ์ต่อมาเป็นการถวายเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ญาติที่เสียชีวิต ในปัจจุบันการทำบุญผ้าป่ามีความเชื่อตามคำสั่งสอนทางศาสนา และการแสดงออกของกลุ่มธุรกิจ กลุ่มนักการเมือง ชาวบ้านมีวัตถุประสงค์การทำบุญเพื่อส่งเสริมศาสนา การศึกษา วัฒนธรรมประเพณี ซึ่งมีชื่อเรียกเฉพาะ เช่น ผ้าป่าการศึกษา ผ้าป่าพันธุ์ไม้ ผ้าป่าแรงงาน ประเพณีบุญผ้าป่าส่งผลกระทบต่อด้านดีมากกว่าด้านเสีย ด้านเศรษฐกิจ ทำให้มีเงินทุนหมุนเวียน มีการจ้างงาน ด้านสังคม ทำให้สืบทอดประเพณีอันดีงามทำนุบำรุง

พระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ร้อยเอ็ด,ความเชื่อ,ศาสนา,ประเพณี,พัฒนาการ,การทำบุญผ้าป่า

สมพร พิมพ์รัตน์ 2540. ประเพณีบุญเข้าปริวาสกรรม อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบกระบวนการประเพณีบุญเข้าปริวาสกรรมและศึกษาความสัมพันธ์ของประเพณีกับวิถีชีวิตของชาวอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า เป็นพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อฝึกปฏิบัติตามวินัยสงฆ์อย่างเคร่งครัด โดยหวังจะใช้ความผิดทางวินัยที่อาจเกิดขึ้นในช่วงที่ผ่านมา จัดขึ้นในบริเวณป่าช้าหรือบริเวณที่เงียบสงบภายในวัด วันทำพิธีจะมีชาวบ้านมาช่วยจัดบริเวณ มีศาลเพียงตาเพื่อถวายเครื่องสักการะ เครื่องสังเวท โองนํ้ามนต์ ล้อมรอบด้วยสายสิญจน์ ประเพณีบุญเข้าปริวาสกรรม มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตโดยการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ร่วมบำเพ็ญกุศล เสริมสิริมงคลแก่ชีวิต

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ร้อยเอ็ด,ประเพณี,บุญเข้าปริวาสกรรม

นพรัตน์ บัวพัฒนา 2542. กลองยาวกับประเพณีฮีดสิบสองของชาวบ้านยางกู่ อำเภอธวัชบุรี จังหวัด

ร้อยเอ็ด วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับโอกาสในการใช้กลองยาว และความสัมพันธ์ของกลองยาวกับชาวบ้านประเพณีฮีดสิบสอง ในเขตพื้นที่บ้านยางกู่ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า โอกาสในการใช้กลองยาวจะมีเพียง 7 เดือนคือ เดือนสาม เดือนสี่ เดือนห้า เดือนหก เดือนแปด เดือนสิบเอ็ด และเดือนสิบสอง เน้นในการปฏิบัติเกี่ยวกับศาสนา บรรพบุรุษและความเชื่อ ชาวบ้านยางกู่จะทำกลองยาวขึ้นใช้เอง โดยเครื่องมือส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือที่ใช้ทั่วไป วัสดุนำมาใช้ทำกลองยาวทำจากไม้ขนุน

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ร้อยเอ็ด,ประเพณี,ศิลปวัฒนธรรม,ดนตรีและการแสดง,กลองยาว

พิสมัย แสงจันทร์เทศ 2536. ประเพณีการเลี้ยงมเหศักดิ์อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด ความเชื่อของระบบเครือญาติและกลุ่มชาติพันธุ์ วารสารอีสานศึกษา. 5(1):37-48.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อและความนับถือในมหัศจรรย์ของชาว อ.พนมไพร จ. ร้อยเอ็ดว่า เป็นเจ้าผีที่เคยเป็นเจ้าเมืองในแถบนั้นทำหน้าที่ปกป้องรักษาเมืองจากภัยพิบัติต่างๆ บันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ และปกครองดูแลภูตผีอื่นไม่ให้ล่วงเกินชาวเมืองมี 4 องค์คือ เจ้าพ่อมหศักดิ์บะหล่า เจ้าพ่อมหศักดิ์เหล็กชี เจ้าพ่อมหศักดิ์ชมพู และเจ้าพ่อพระมหาธาตุหรือเจ้าพ่อจุมคำ ชาวพนมไพรจะทำพิธีบวงสรวงมหัศจรรย์ประจำปีในวันพุธต้นเดือนหก โดยมีเทียนเป็นผู้นำในการประกอบพิธี

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ร้อยเอ็ด,พิธีทางศาสนา,พิธีกรรม,ความเชื่อ,เจ้าพ่อมหศักดิ์

วิมล ภูศรี 2542. วิธีการดำเนินชีวิตตามฮึดคองของชาวบ้านขวาว ตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ

จังหวัดร้อยเอ็ด วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาวิธีการดำเนินชีวิตตามฮึดคองของชาวบ้านขวาว พบว่า วิถีครอบครัว

มีการปฏิบัติต่อกันของบุคคลในวงศ์เครือญาติเล็กๆ พ่อแม่ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนลูกให้เข้าใจและยอมรับแผนของสังคมวิถีเครือญาติ บุคคลในเครือญาติมีหน้าที่ปฏิบัติตามศีลธรรมฮึดคองคือ รู้จักหน้าที่ รู้จักสถานภาพฐานะ การมีสัมมาคารวะ แสวงหาความรู้ใส่ตัวเมื่ออยู่ในวัยเยาว์ และขยันหมั่นเพียรเลี้ยงดูตนเองและครอบครัว วิถีสังคมบุคคลมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันทั้งในกิจการพื้นฐานและองค์กรในชุมชน

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,ร้อยเอ็ด,วัฒนธรรม,วิธีการดำเนินชีวิตตามฮึดคอง

สุริยา บรรพลา 2544. พิธีกรรมเลี้ยงผี อำเภอวังสะพุง จ. เลย เลข:สถาบันราชภัฏเลย.

การวิจัยมีวัตถุประสงค์จะศึกษาองค์ประกอบ ความเชื่อ ในพิธีกรรมเลี้ยงผี โดยเลือกหมู่บ้านกลุ่มตัวอย่าง 5 หมู่บ้าน เป็นพื้นที่ศึกษาได้แก่ บ้านทรายขาว บ้านนาหว้า บ้านปากปวน และบ้านวังสะพุง ผลการวิจัยพบว่า หมู่บ้านที่ใช้เป็นพื้นที่ในการศึกษาเป็นหมู่บ้านที่มีประวัติการก่อตั้งชุมชนเป็นเวลานาน มีขนบธรรมเนียม ประเพณี ในการนับถือผีเจ้านาย และผีบรรพบุรุษเมื่อครบรอบวันเลี้ยงประจำปี ต้องดำเนินการจัดงานเลี้ยงผีด้วยความเชื่อว่า ผีเจ้านายและผีบรรพบุรุษจะช่วยคุ้มครองชีวิตให้ดำเนินไปอย่างปกติสุข

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,เลย,คติความเชื่อ,พิธีกรรม,เลี้ยงผี.

สร้อยญา แสงลับ 2546. ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพระยาศรีโตนของชุมชน ต. หนองบัว อ. ภูเรือ จ. เลย วิทยานิพนธ์ (ศศ.ม.) สถาบันราชภัฏเลย.

การวิจัยมีจุดประสงค์ จะศึกษา ความเชื่อ และองค์ประกอบของพิธีกรรมการเลี้ยงศาลเจ้าพ่อพระยาศรีโตน และความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อ พิธีกรรม กับวิถีชุมชน ตำบลหนองบัว อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนหนองบัว มีความเชื่อต่อเจ้าพ่อพระยาศรีโตนและประกอบพิธีกรรมเป็นประจำทุกปี เป็นความเชื่อที่ได้รับถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ส่งผลให้สังคมสงบสุข

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน, เลย, ความเชื่อและพิธีกรรม, เจ้าพ่อพระยาศรีโตน

ปรารธนา มงคลรัช 2545. ผีตาโชน...ทำด้วยกะลามะพร้าวอีกชิ้นงานหนึ่งของภูมิปัญญาไทย

วารสารวัฒนธรรมสัมพันธ์สาร. 13(99):18-19.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความเกี่ยวกับ ผีตาโชน...ทำด้วยกะลามะพร้าวซึ่งเป็นอีกชิ้นงานหนึ่งของภูมิปัญญาไทย พบว่า ประเพณีผีตาโชน ที่อำเภอคำชะอี ได้สืบทอดและยึดมั่นในประเพณีผีตาโชนมายาวนาน และในทุกปีหลังวัน 15 ค่ำเดือน 6 (มิถุนายน) จะมีงานพิธีเปิดอุบถุด ขบวนแห่ผีตาโชนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของงานบุญหลวงจะออกมาสนุกสนานกันทำให้อำเภอด่านซ้าย เป็นที่รู้จักของคนไทยทั่วไปและนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ และนายปรีดา พรหมรักษา ได้เป็นผู้หนึ่งที่มีความคิดสร้างสรรค์นำสัญลักษณ์หน้ากากของผีตาโชนมาปรับใช้ทำเป็นของที่ระลึก

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,เลย,ประเพณีผีตาโชน,กะลามะพร้าว

ว.ศรีสุโร (นามแฝง) 2540. เล้าข้าว ทุ่งนางแห่งภูมิปัญญาอีสาน วารสารสารคดี. 12(143):167-172.

งานชิ้นนี้ ศึกษาลักษณะรูปแบบหรือโครงสร้างและคติความเชื่อเกี่ยวกับเล้าข้าวในภาคอีสาน ในสังคมชุมชนของอีสาน "เล้าข้าว" มีความจำเป็นมากเพื่อเก็บรักษาพืชผลของตนเองเมื่อหมดสิ้นฤดูกาลเพาะปลูก ลักษณะของเล้าข้าวคือมีโครงสร้างอยู่ภายนอก เช่น เสา เกราะฝา กะทอคอยู่ด้านนอกของผนัง มักนิยมใช้ไม้ไผ่ขนาดเล็กมาสานขัดทางตั้ง แล้วทำด้วยเป็ย (ขี้ควายคลุกเกลบและดินเหนียว)ภายในจนปิดร่องของไม้ไผ่และมักนิยมนำใบไม้ที่เป็นมงคลคือ กุน,ขอบ มาเสียบด้านหน้าข้างประตูเล้า นอกจากนี้ยังมีการทำพิธี "ทำขวัญเล้า" ซึ่งต้องเอาข้าวขึ้นเล้าให้เสร็จแล้วก่อนเดือน 3

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,เล้าข้าว, โครงสร้างและรูปแบบ,คติความเชื่อ

ประสพสุข ฤทธิ์เดช 2543. นาตาแฮกในวัฒนธรรมอีสาน วารสารแก่นเกษตร. 28(4):182-186.

ศึกษาเกี่ยวกับการปลูกข้าวในนาตาแขกต้องทำก่อนแปลงนาผืนใหญ่ทั้งหมดของชาวอีสานเชื่อว่าถ้าข้าวในนาตาแขกเจริญงอกงามปราศจากศัตรูข้าวทำลาย มีผลผลิตมากย่อมส่งผลถึงข้าวในแปลงนาทั้งหมดเจริญงอกงามได้ผลผลิตมากเช่นกัน นาตาแขกมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตชาวอีสานกับการทำนามานาน ดังภาษิตอีสานที่กล่าวว่า "ทุกข์บ่มีเสื่อผ้า ผาเสื่อนดิพอสิอยู่ ทุกข์บ่มีข้าวใส่ท้อง นอนลื้ออยู่บ่เป็น" (ความทุกข์ไม่มีข้าวกินเป็นความทุกข์ที่ทนไม่ได้) ภาษิตอีสานดังกล่าวแสดงให้เห็นความสำคัญของการทำนามากกว่าการมีเครื่องแต่งกายประดับร่างกาย การทำนาของชาวอีสานได้ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,วัฒนธรรม,ความเชื่อ,ระบบการผลิต,นาตาแขก

จิรวรรณ หัสโรค 2542. วัฒนธรรมกับการบริโภคอาหารในฮิตสิบสองของชาวอีสาน

วารสารสารานุกรมฐาน ภาคอีสาน. 14(1):44-46.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมการบริโภคอาหารในฮิตสิบสองของชาวอีสานพบว่า อาหารในงานบุญประเพณีของชาวอีสาน โดยทั่วไปจะคล้ายกันและอาหารที่ขาดไม่ได้คือขนมจีนน้ำยาปลาหรือแกงไก่ ข้าวต้ม โคน แกงอ่อม ตาบ ก้อย ขนมหวาน เช่นลอดช่อง บวชมันและสาकु ขนมเทียน เป็นต้น แต่มีงานบุญในฮิตสิบสองของชาวอีสานที่มีลักษณะพิเศษแปลกไปจากงานบุญอื่นๆ คือ งานบุญเดือน 3 ที่ชาวอีสานเรียกว่า "บุญข้าวจี" ที่ชาวอีสานจะนำข้าวที่ตนเก็บเกี่ยวได้ในปีนั้นๆ นำมาทำ "ข้าวเขียบ" เพื่อนำไปถวายพระที่วัด

คำสำคัญ:ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,วัฒนธรรมกับการบริโภค,ฮิตสิบสอง

สาร สารทัศน์นันทน์ 2539. พิธีผูกเสี่ยวและคนฮัก วารสารสารวัฒนธรรม สำนักวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2(4):5-7.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความเกี่ยวกับพิธีผูกเสี่ยวและคนฮัก พบว่า ตามประเพณีชาวอีสานแต่โบราณ หากผู้ใดอยากแสดงออกซึ่งความรักต่อกันเสมือนเป็นเพื่อนหรือญาติร่วมสายโลหิต กระทำได้คือ พิธีผูกเสี่ยวหรือแขกเสี่ยว โดยทั่วไปในภาคอีสานเมื่อทั้งสองฝ่ายถูกอภัยต่อกันหรือตกลงเป็นเสี่ยวกันแล้ว บางคู่อาจไม่ทำพิธีอะไร หรือถ้าต้องการทำพิธีเป็นสิริมงคลและเพื่อความมั่นใจซึ่งกันและกันไปหาผู้เฒ่าผู้แก่ผู้มีความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับพิธีผูกคนฮักจะทำพิธีต่างๆ

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,วิถีชีวิต,ความเชื่อ,พิธีผูกเสี่ยว

สวิง บุญเจิม 2539. ตำรามรดกอีสาน อุบลราชธานี:มรดกอีสาน.

งานชิ้นนี้รวบรวมพิธีกรรมและวิธีปฏิบัติคนตามฮิตคองต่างๆ ตั้งแต่เกิดจนตายของคน

ไทย-ลาวที่อาศัยอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงไว้กว่า 350 เรื่อง เช่น การหาฤกษ์ยามยามดี การปลูกเหียน ฤกษ์ยามสำหรับการเพาะปลูก การเกี่ยวข้าว การทำนาโยชชะตราศีและฝืน การเลือกคู่ครอง การตั้งชื่อ การเสียดเคราะห์ การบูชาพระประจำวันเกิด พิธีทางศาสนา-ทางสงฆ์ การสู่ขวัญ การอาราธนา การการวะ และการขอขมา คำบูชาดอกไม้ ประเพณีต่างๆ ฮีตสิบสองคองสิบสี่ การถวายทานต่างๆ เป็นต้น

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,วิถีชีวิต,พิธีกรรม,ความเชื่อ,ฮีตสิบสองคองสิบสี่,ตำรา มรดก

รัตนภาพร กิตติกาศ 2538. สถาบันคอนปู่ตาและบทบาทพฤติกรรมของเฒ่าจ๋าในชุมชนอีสาน

วารสารข่าวสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. 36(402):18.

งานชิ้นนี้ศึกษาสถาบันคอนปู่ตาและบทบาทพฤติกรรมของเฒ่าจ๋าในชุมชนอีสาน กลุ่ม ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ เฒ่าจ๋า ผู้นำชุมชนและชาวบ้านจังหวัดสกลนคร เลข หนองคาย ขอนแก่น มหาสารคาม อุบลราชธานี นครราชสีมา บุรีรัมย์และชัยภูมิ 386 ราย ความเชื่อถือศรัทธาเรื่อง ผี บรรพชนหรือผีปู่ตาของชาวอีสานได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นขนบประเพณีทุกท้องถิ่นชุมชน แต่ละชุมชนจะยึดมั่นในผีเพศชาย ซึ่งเรียกว่า "ผีปู่ตา" "เฒ่าจ๋า" เป็นบุคคลที่ได้รับมอบหมายให้เป็น ตัวแทนของชุมชน เพื่อติดต่อสื่อสารกับผีปู่ตาแก่ชุมชน พบว่า คอนปู่ตาส่วนใหญ่มีความอุดม สมบูรณ์ มีผลผลิตจากป่าที่ชาวบ้านได้อาศัยเก็บมาบริโภค ใช้สอยและขายในทุกฤดูกาล

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,สถาบันคอนปู่ตา,คติความเชื่อ,พิธีกรรม,เฒ่าจ๋า

ประสพสุข ฤทธิเดช 2540. ปู่ตา ภาพสะท้อนวัฒนธรรมสังคมเกษตรกรรม วารสารภาษา

และวัฒนธรรม สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.

มกราคม-มิถุนายน 2540:13-17.

ศึกษาเรื่องปู่ตา ภาพสะท้อนวัฒนธรรมสังคมเกษตรกรรม ในด้านความเชื่อเรื่องผี ชาวอีสานนับถือผีปู่ตาสืบทอดจากบรรพบุรุษ ในฤดูฝนช่วงเดือนหกก่อนลงมือทำไร่ ทำนา ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ ชาวอีสานหลายชุมชนทำพิธีเลี้ยงปู่ตา ผีปู่ตาเชื่อมโยงจิตใจของคนในชุมชนเข้าด้วยกัน แต่เมื่อความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาทำให้พิธีกรรมบางอย่าง เปลี่ยนแปลงไปกับสังคม

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,สังคมเกษตรกรรม,ความเชื่อ,พิธีกรรม,ผีปู่ตา

สถิต สุขบท 2539. การรักษาพยาบาลพื้นบ้านในชนบทอีสาน : ศึกษากรณี อำเภอรัตนบุรี จังหวัด

สุรินทร์ วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

งานชิ้นนี้ศึกษาสถานภาพและบทบาทของหมอชาในการรักษาพยาบาลพื้นบ้าน โดยศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่าความเชื่อในสาเหตุของการเกิดโรค ความเชื่อเรื่องผี เวทมนต์คาถา โหราศาสตร์ ระบบแพทย์พื้นบ้าน ความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิ ประสิทธิภาพในการรักษาพยาบาล ประสิทธิภาพในการรักษาพยาบาล ทำให้ชาวบ้านไปหาหมอพื้นบ้านเพื่อรักษาพยาบาล และการรักษาพยาบาลยังคงมีอยู่ในชุมชนชนบทต่อไป ระบุว่าชาวบ้านยังคงมีความเชื่อว่าสาเหตุของการเกิดโรคเป็นเพราะอำนาจเหนือธรรมชาติ

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,สุรินทร์,การรักษาพยาบาลพื้นบ้าน,หมอชา

ประเสริฐ ปาณินิจ 2542. พิธีกรรมการของชาวบ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ

จังหวัดสุรินทร์วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาพิธีกรรมการของชาวบ้านกระหาด จุดประสงค์ของการประกอบพิธีกรรมเพื่อเป็นบรรทัดฐานทางสังคมแสดงความเคารพ ความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมชาวบ้านเชื่อว่า การประกอบพิธีกรรมจะช่วยให้ผีบรรพบุรุษมีกินมีใช้และไปเกิดในภพใหม่ที่ดีกว่าเดิมและเชื่อว่าผีบรรพบุรุษจะอวยชัย

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,สุรินทร์,คติความเชื่อ,พิธีกรรมการ

พระมหาธนุฤทธิ์ ดวงดี 2543 ความสัมพันธ์ของชุมชนสองฝั่งโขงในประเพณีฮีดลีสองกรณี

ชุมชนวัดมีชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคายกับชาวบ้านท่าม่วง เมืองหาดทรายฟอง

กำแพงนครเวียงจันทน์ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิต

วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในประเพณีฮีดลีสองที่เหมือนกัน ปฏิบัติร่วมกันและแตกต่างกัน หรือสูญหายเล็กน้อยไม่ปฏิบัติเลย จากพระภิกษุ 26 รูป ชาวบ้านชุมชนวัดมีชัยและเมืองจ.หนองคาย และชาวบ้านท่าม่วง เมืองหาดทรายฟอง กำแพงนครเวียงจันทน์ จำนวน 53 คนซึ่งความสัมพันธ์ในชุมชนทั้งสองฝั่งโขงยังอาศัยบุญประเพณีฮีดลีสองเป็นสื่อในการปฏิบัติต่อกันอย่างแนบแน่นตลอดมา

คำสำคัญ:ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,หนองคาย,นครเวียงจันทน์,ชุมชนสองฝั่งโขง,ความสัมพันธ์,ฮีดลีสอง

อรพิน แก้วด้วง 2544. การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปฏิบัติงานวิชาการของโรงเรียน
 ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดหนองคาย วิทยานิพนธ์
 การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาการบริหารศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาและเปรียบเทียบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปฏิบัติงานวิชาการตาม
 ความคิดเห็นของครูวิชาการและครูผู้สอนโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา
 จังหวัดหนองคาย จำแนกตามขนาดโรงเรียนและทำเลที่ตั้งของโรงเรียน ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น 4
 กลุ่ม คือ กลุ่มคติความเชื่อ กลุ่มศิลปะ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี กลุ่มการประกอบ
 อาชีพท้องถิ่น พบว่า 1)ครู โดยรวมเห็นว่ามี การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปฏิบัติงานวิชาการ โดยรวม
 เป็นกลุ่ม 3 กลุ่ม อยู่ในระดับปานกลางและมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มแนวปฏิบัติอยู่ในระดับ
 น้อย 2)ครู ในโรงเรียนต่างกันเห็นว่ามี การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปฏิบัติงานวิชาการ โดยรวม
 เป็นรายกลุ่ม 4 กลุ่มแตกต่างกันมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3)ครู ในโรงเรียนที่มีที่ตั้งต่างกัน
 เห็นว่ามี การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการปฏิบัติงานวิชาการ โดยรวมและแต่ละกลุ่ม

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,หนองคาย,โรงเรียนประถมศึกษา,หลักสูตร,การเรียน
 การสอน,การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

พระมหาสมใจ อ้วนแก้ว 2546. พิธีกรรมทางศาสนานิยมในวิถีชาวพุทธพื้นบ้าน กรณีการบูชา
 ศาลเจ้าปู่หลุบ วารสาร พ.ศ.ล..36(242):52-63.

งานชิ้นนี้เป็นบทความเกี่ยวกับพิธีกรรมทางวิญญาณนิยมในวิถีชีวิตชาวพุทธพื้นบ้าน
 กรณีการบูชาศาลเจ้าปู่หลุบ ตั้งอยู่บริเวณคอนหัน บ้านห้วยเชียง ริมถนนหนองบัวลำภู-อุดรธานี
 เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่ร่มรื่นด้วยป่าไม้มานานาพันธุ้และ โขดหินรูปร่างต่างๆแปลกตาบริเวณ
 ใกล้เคียงมีศาลเจ้า "ปู่หลุบ" ซึ่งเป็นที่เคารพและศรัทธาของประชาชนทั่วไป การทำพิธีกรรมบูชา
 ศาลเจ้าปู่หลุบนั้นมีอยู่ประจำทุกปี คือ ในวันพุธแรกของเดือนหก โดยทำพร้อมกันกับการทำพิธีบูชา
 ศาลพระวอพระตา ในพิธีจะมีการเสี่ยงทายชะตาบเนเมืองว่าในปีนี้จะร่มเย็นเป็นสุขหรือไม่ โดยดู
 ได้จากการใช้คมดาบสองเล่มประกบกัน ถ้าคมดาบตั้งอยู่โดยไม่ล้ม แสดงถึงบ้านเมืองจะอุดม
 สมบูรณ์และร่มเย็นเป็นสุขพิธีกรรมยังเป็นกระบวนการทางอ้อมที่ให้การศึกษาลักคำสอนขอ

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,หนองบัวลำภู,อุดรธานี,พิธีกรรม,วิญญาณนิยม,ความ
 เชื่อ,ศาลเจ้าปู่หลุ

บำเพ็ญจิต แสงชาติ 2537. การรักษาโรคแบบพื้นบ้านโดยหมอลำผีฟ้า วารสารภาษาและ

วัฒนธรรม สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.

13(1):23-32.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับการรักษาโรคแบบพื้นบ้านโดยหมอลำผีฟ้า กรณีศึกษา อำเภอ กุมภวาปี จ.อุดรธานี พบว่า ชุมชนนี้มีอายุมากกว่า 50 ปี เมื่อเจ็บป่วยถ้าสาเหตุมาจากความเชื่อที่ว่า อำนาจเหนือธรรมชาติ ชาวบ้านไปรักษากับหมอเวทมนต์คาถา หมอจ้ำไท่ และหมอลำผีฟ้า ซึ่งหมอลำผีฟ้าเป็นทางเลือกหนึ่งของชุมชนอีสานในการแสวงหาการรักษาเยียวยาที่มีอยู่ในระบบการแพทย์พื้นบ้านเพื่อแก้ปัญหาความเจ็บป่วย โดยการพึ่งพาทรัพยากรในชุมชนที่พบกระจายอยู่ทั่วไปแต่ยังขาดการรวบรวมข้อมูลที่เป็นระบบ ซึ่งหมอลำผีฟ้าจะมีบทบาทและพิธีกรรมในกระบวนการรักษาตลอดจนประสิทธิภาพการรักษาของหมอลำผีฟ้าอันจะนำไปสู่แนวทางในการส่งเสริมให้ใช้ประโยชน์ในด้านสาธารณสุข การประยุกต์วิธีการดูแลสุขภาพสภาพให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมความคิด

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,อุดรธานี,การรักษาโรคแบบพื้นบ้าน,หมอลำผีฟ้า

สวิง บุญเสริม 2548. ธรรมสร้อยสายคำ:(จากหนังสือผูกใบลานอีสาน) โครงการส่งเสริม

วัฒนธรรมไทยตามนโยบายของรัฐบาล 2537-2540 อุบลราชธานี:มรดกอีสาน.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีปฏิบัติคนตั้งแต่เกิดจนตายของ คนอีสานซึ่งได้คัดลอกมาจากต้นฉบับหนังสือใบลานอักษรธรรมของวัดบ้านไธส ต.นาสะไม อ. ตระการพืชผล จ.อุบลราชธานี โดยกล่าวผลของการทำดีและชั่ว การทำบุญอุทิศให้แก่เจ้ากรรมนายเวร สิ่งที่ทำให้บ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุข การบริหารบ้านเมืองเมื่อถึงทางตันต้องทำอะไร แนะนำ การปลูกเรือน ความเชื่อเรื่องต่าง ๆ

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,อุบลราชธานี,คติความเชื่อ,ประเพณี,วิถีชีวิต

รจนา อินทร์เหล่าใหญ่ 2540. นำกับการดำรงชีวิตของชาวบ้านคูเคือ ตำบลแจระแม อำเภอเมือง

จังหวัดอุบลราชธานี วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาความสัมพันธ์ของน้ำกับการดำรงชีวิตและความสัมพันธ์ของน้ำกับ ประเพณีและพิธีกรรมของชาวบ้านคูเคือ พบว่าเป็นหมู่บ้านริมน้ำ คือ น้ำมูล และมีสภาพแวดล้อมที่เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติ ชาวบ้านจึงมีความสัมพันธ์กับแหล่งน้ำ ซึ่งทางด้านเกษตรนอกจากใช้ บริโภคอย่างพอเพียงแล้วยังสามารถสร้างฐานะทางเศรษฐกิจด้วยการนำไปขายสินค้า นอกจากนี้แล้วชาวบ้านคูเคือยังยึดถือความเชื่อตามบรรพบุรุษคือการนับถือศาสนาพุทธ และนับถือวิญญาณ

ของบรรพชน ดังนั้นพิธีกรรมจึงสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับสภาพแวดล้อมที่เป็นน้ำ

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,อุบลราชธานี,ทรัพยากรน้ำ,การดำรงชีวิต,ความเชื่อ และประเพณี,พิธีกรรม

เสริม ผลเพิ่ม 2541. ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับเสี้ยวเมืองอุบล วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร

มหาบัณฑิต(สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบและขั้นตอนของพิธีกรรมเกี่ยวกับเสี้ยวเมืองอุบล และ คติความเชื่อของประเพณีพิธีกรรมการใช้เสี้ยวที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวเมืองอุบล ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและภาคสนาม ๓ แห่งคือ อำเภอเมือง อำเภอเขมราฐและอำเภอพิบูลมังสาหาร พบว่าการส่งเสี้ยว(การแข่งเรือ) เป็นกิจกรรมหนึ่งในช่วงเทศกาลออกพรรษา เชื่อว่า เสี้ยวแต่ละลำนั้นมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่ ดังนั้นการบูชาเสี้ยวและการใช้จึงมีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและความเชื่อในทุกขั้นตอน

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,อุบลราชธานี,ประเพณี,พิธีกรรม,เสี้ยว

ธิดารัตน์ ดวงสินธุ์ 2546. แนวคิดเชิงปรัชญาที่ปรากฏในประเพณีแห่เทียนพรรษาของประชาชน

อำเภอเมืองอุบลราชธานี วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

งานวิจัยมีวัตถุประสงค์จะศึกษาแนวคิดเชิงปรัชญาที่ปรากฏในประเพณีแห่เทียนพรรษาพรรษาของประชาชนอำเภอเมืองอุบลราชธานีและสาเหตุการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบประเพณีแห่เทียนพรรษา ผู้วิจัยพบแนวคิดเชิงปรัชญา 3 ด้าน ได้แก่ แนวคิดทางอภิปรัชญา จริยศาสตร์ และสุนทรียศาสตร์ ทางอภิปรัชญา ได้แก่ ธรรมชาติของมนุษย์และเจตจำนงเสรี การทำเทียนพรรษาเป็นการสร้างสรรค์ด้านจิตใจ ทำให้จิตใจเป็นสุขและได้ปัญญา การถวายเทียนเป็นการสร้างบุญ เพื่อให้ตนเองมีปัญญาและเฉลี่ยผลลาภทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ด้านจริยศาสตร์สะท้อนถึงความคิดว่าด้วยอุดมคติของชีวิตมนุษย์ และเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรม ด้านสุนทรียศาสตร์คือความศรัทธา และเกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ขึ้นกับความรู้สึกละและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ส่วนสาเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงมี 2 ปัจจัยคือ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในเกิดจากความคิดและค่านิยมของมนุษย์ ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ การเมือง เศรษฐกิจ สังคม

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,อุบลราชธานี,ปรัชญา,ประเพณีแห่เทียนพรรษา

จักรพงษ์ มะลิวัลย์ 2541. พิธีกรรมการเสกสุสานของชาวโรมันคาทอลิก ชุมชนบึงกะแหว

อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา)
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบขั้นตอนและแนวคิดความเชื่อจากพิธีกรรมการเสกสุสาน และความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมการเสกสุสานกับวิถีชีวิตของชาวโรมันคาทอลิก พบว่า องค์ประกอบของพิธีกรรมประกอบด้วยด้านบุคคล มีผู้เข้าร่วม ๒ กลุ่ม คือ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและชาวคาทอลิก ด้านอุปกรณ์เครื่องใช้ ได้แก่ เครื่องแต่งกาย เครื่องบูชา เครื่องถวายบูชา ัญญ ด้านสถานที่ ด้านวันเวลา กำหนดให้เป็นเสาร์แรกของเดือนพฤศจิกายนของทุกปี ในช่วงเวลา ๘.๐๐-๑๐.๐๐ น. อย่างเป็นทางการ จะมีงานพิธีกรรม ๒ ภาค คือ ภาคสวดสายประคำและภาควงงานพิธีกรรม

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,อุบลราชธานี,โรมันคาทอลิก,พิธีกรรม,การเสกสุสาน

สมพงษ์ เจริญศรี 2547. วิถีชีวิตของผู้ประกอบอาชีพประมงในบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนล่าง

อุบลราชธานี:บัณฑิตวิทยาลัย สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏ
อุบลราชธานี.

การวิจัยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการทำประมงก่อนและหลังการสร้างเขื่อนปากมูล และศึกษากระบวนการปรับตัวของผู้ประกอบอาชีพประมงบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่าง ในการศึกษาใช้การสังเกต และการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ประกอบอาชีพประมงจำนวน 250 คน กลุ่มผู้รู้ ผู้มีส่วนสนับสนุนจำนวน 55 คน นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และนำเสนอผลในรูปการพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ประกอบอาชีพประมงในบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนล่างรวมทั้งสิ้น 47 หมู่บ้าน 5,523 คน ส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามลำน้ำมูลมีพื้นที่ติดต่อกัน 3 อำเภอ คือ อำเภอพิบูลมังสาหาร อำเภอโขงเจียม และอำเภอสรินทร มีการทำประมงทั้งเหนือเขื่อนและใต้เขื่อน ก่อนทำประมงจะมีพิธีกรรม นำเอาดอกไม้ธูปเทียน ไหว้กราบเจ้าที่และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อธิษฐานขอให้ได้ปลาและช่วยคุ้มครองให้รอดปลอดภัย ผู้ทำประมงส่วนใหญ่เป็นเพศชายมีอายุ 61 ปีขึ้นไป จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4-6 โดยสืบทอด ความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ การทำประมงจากบรรพบุรุษ ทำเป็นอาชีพเสริมรองจากทำนา มีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีพ

คำสำคัญ: ก่อนการสร้างเขื่อนปากมูลได้ผลผลิตหลากหลายชนิด น้ำหนักปลาที่จับได้อยู่ระหว่าง 5 - 10 กิโลกรัม แต่หลังการสร้างเขื่อน ทำประมงได้ผลผลิตลดลง และน้ำหนักปลาก็ลดลงด้วย ผู้ประกอบอาชีพประมง ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,อุบลราชธานี,วิถีชีวิต,ผู้ประกอบอาชีพประมง,ลุ่มน้ำมูลตอนล่าง.

พจนีย์ เฟ็งเป็เลียน 2538. สักกะไคลิงค์ วารสารวัฒนธรรมไทย, 33(2):20-21.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความที่กล่าวถึง นักสักกะไคลิงค์ หมายถึง นักโนนิยาข หัวเป็นช้าง ตัวเป็นนก เรื่องของนักสักกะไคลิงค์ ชาวอีสานเชื่อว่า นักสักกะไคลิงค์ เป็นนกที่มีกำลังมหาศาล และมีอิทธิฤทธิ์มาก ชอบกินเนื้อสัตว์และมนุษย์เป็นอาหาร ทางภาคอีสานโดยเฉพาะเมืองอุบลได้นำ พิธีเผาศพด้วยเมรุณกสักกะไคลิงค์มาใช้ในพิธีการเผาศพเจ้านายชั้นสูง ก่อนการสร้างต้องมีการยกครุ เสียก่อนและมีขั้นตอนและพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ พิธีการเผาศพด้วยเมรุณกสักกะไคลิงค์นี้เป็น สิ่งอัศจรรย์และมีความแตกต่างจากเมรุทั่วๆ ไปอย่างสิ้นเชิง

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,อุบลราชธานีพิธีกรรม,การเผาศพ,สักกะไคลิงค์

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล 2537. พื้นถิ่นอีสาน พื้นบ้านโคราช

[นครราชสีมา]:ชั้นพริ้งดั่ง.

งานชิ้นนี้ เป็นหนังสือที่ประกอบด้วย บทความแบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนแรกเป็นเรื่องเกี่ยวกับพื้นถิ่นอีสาน เรื่องแม่หญิงคำหูก พัฒนาการของกระบวนการทอผ้าและการเปลี่ยนแปลง บทบาทของผู้หญิงในหมู่บ้านอีสานปัจจุบัน,เรื่องการฝังศพในไหของชุมชนโบราณลุ่มแม่น้ำมูล-ชี, เรื่องพระธาตุบังพวน สัตตมหาสถานแห่งเดียวในภาคอีสานและเรื่องพระธาตุศรีสองรัก:หลักบ้านใจเมืองของชาวด่านซ้าย บทความส่วนที่สองเป็นเรื่องเกี่ยวกับพื้นบ้านโคราช

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,สถาปัตยกรรม,การทอผ้า,การฝังศพในไห

สุริยา สมุทกุลดีและพัฒนา กิตติอาสา,บรรณาธิการ 2536. ฮีตบ้านคองเมือง:รวมบทความทางมานุษยวิทยาว่าด้วยสังคมและวัฒนธรรมอีสาน. นครราชสีมา :โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ทางมานุษยวิทยาของอีสาน สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับประเด็นปัญหาและแง่มุมของสภาพทางสังคมทางวัฒนธรรมในหมู่บ้านชนบทอีสานที่แตกต่างกัน เพื่อทำความเข้าใจภาพรวมและวัฒนธรรมอีสานในปัจจุบัน และเพื่อการพัฒนาในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านและหมู่บ้านชนบทของอีสาน โดยเฉพาะหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วนคือ 1)หลักการและกระบวนการศึกษาทางมานุษยวิทยา 2)กรณีศึกษาวัฒนธรรมและสังคมอีสาน และ3)มานุษยวิทยากับสถานการณ์หมู่บ้านอีสานปัจจุบัน

คำสำคัญ: วัฒนธรรมกับการพัฒนา,ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,ไท-ลาว,มานุษยวิทยา,สังคมอีสาน, ฮีตบ้าน

คองเมือง

อุดม บัวศรี 2540. ออนซอนอีสาน ชุดที่ 1 [ขอนแก่น]:สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

งานชิ้นนี้เป็นหนังสือที่รวบรวมบทโทรทัศน์ ที่ได้เคยออกอากาศทางโทรทัศน์ในรายการ"ออนซอนอีสาน" ที่ผู้เขียนเป็นพิธีกรที่เดิมยังไม่มียละเอียดและแนวคิดทางวิชาการจึงไม่สามารถให้เทปบันทึกและบทความแก่ผู้สนใจ ผู้แต่งจึงนำบทโทรทัศน์มาปรับปรุงใหม่แล้วรวบรวมไว้ในหนังสือเล่มนี้มีทั้งหมด 26 เรื่อง เช่น บุญดอกฝิ่ง ไหลเรือไฟ หนูน้อยกลองยาว หมอลำพื้น ผ้าไหมมัดหมี่ หลวงพ่อยาง บุญกองฮอด ผาแต้ม:ผาแห่งความตาย หมอเหยา:ผู้ไทย เป็นต้น
คำสำคัญ: วัฒนธรรมกับการพัฒนา,ภาคอีสาน,การท่องเที่ยว,ภูมิประเทศ,ประเพณี

พระมหาจำเริญร ะคังคิว 2543. การอนุรักษ์ป่าชุมชนแนวพุทธ:กรณีศึกษาวัดป่าบ้านขาด ตำบลนาคู กิ่งอำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาสังแวดล้อม) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

งานชิ้นนี้ศึกษาโลกทัศน์ของชาวพุทธที่มีต่อทรัพยากรป่าตามแนวคิดคำสอนของพุทธศาสนา และวิถีปฏิบัติตามคำสอนเพื่อการอนุรักษ์ ปัจจัยที่สนับสนุนและเป็นอุปสรรคในด้านการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่าพระสงฆ์มีโลกทัศน์ที่ไม่เบียดเบียนป่าเพราะป่ามีผลต่อการฝึกฝนด้านจิตวิญญาณ โลกทัศน์ของชาวบ้านมีความเคารพต่อป่า เพราะป่าเป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ที่ตนเคารพ ทำให้รู้สึกอยากเบียดเบียนป่าน้อยลง การปฏิบัติตามวินัยของสงฆ์มีผลต่อการอนุรักษ์ป่า วิธีการอนุรักษ์ป่าของชาวบ้านแฝงอยู่ในการปฏิบัติต่อสงฆ์ การละเมิดทรัพยากรถือเป็นบาป การใช้ทรัพยากรในวัดป่าจึงต้องขออนุญาตพระสงฆ์เสมอ ปัจจัยที่ส่งเสริมการอนุรักษ์คือ ความเลื่อมใสพระสงฆ์ ความเชื่อเรื่องวิญญาณ ประเพณีดั้งเดิมของชุมชน บทบาทของนักการเมืองการมีส่วนร่วมตามคติการทำบุญของชาวบ้าน

คำสำคัญ: วัฒนธรรมกับการพัฒนา,ภาคอีสาน,กาฬสินธุ์,ป่าชุมชน,การอนุรักษ์,แนวพุทธ

วีระ ภาคอุทัยและคนอื่นๆ 2538. แผนการจัดการป่าไม้จากเบื้องล่าง ขอนแก่น:สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

งานชิ้นนี้ศึกษาแผนการจัดการป่าไม้จากเบื้องล่างในเขตจังหวัดขอนแก่น ได้ทำการศึกษาทั้งแบบคุณภาพและปริมาณ พบว่าทั้ง ๓ หมู่บ้านมีอาชีพทำนา องค์กรรักษาป่า คือ คณะกรรมการหมู่บ้าน ในอดีตกฎระเบียบรักษาป่าไม่เข้มงวดเรื่องบทลงโทษ เพราะมีระบบความเชื่อเรื่องผีป่าที่เชื่อว่าจะรักษาความร่มเย็นให้กับหมู่บ้าน ถ้าใครเข้าไปตัดไม้จะมีอันเป็นไป แต่

ปัจจุบันป่าดงดิบมากขึ้นจึงมีการออกกฎระเบียบ แต่ก็ยังมีปัญหาการยอมรับ ในการจัดทำแผนการจัดการป่าไม้จากเบื้องล่างนั้น ปรากฏว่าทั้ง ๓ หมู่บ้านเสนอแผนในการพัฒนาหมู่บ้านซึ่งจะมีส่วนสัมพันธ์ในการรักษาป่าไม้ ๔ แผน คือ

คำสำคัญ: วัฒนธรรมกับการพัฒนา,ภาคอีสาน,ขอนแก่น,การจัดการทรัพยากร,ป่าไม้

ศาสตรี เสาวคนธ์ 2536. การพึงพิงป่าและผลิตภัณฑ์จากป่า ขอนแก่น:สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

งานชิ้นนี้ศึกษาผลการปิดป่าต่อชาวบ้านที่พึงพิงป่าและผลิตภัณฑ์จากป่าเพื่อมีอาหารบริโภคเพียงพอในครัวเรือน เพื่อเปรียบเทียบกับการพึงพิงป่าของหมู่บ้านใกล้เคียงและหมู่บ้านที่อยู่ไกลออกไปแต่อยู่ใกล้โรงเลื่อย ซึ่งทั้ง ๒ หมู่บ้านอยู่ในหุบเขาภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ใช้วิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบเร่งด่วน (RRA) พบว่าภายหลังปิดป่าครัวเรือนในหมู่บ้านใกล้ป่าที่พึงพิงป่ามีจำนวนลดลง อาหารป่าที่มีจำนวนครัวเรือนไปเก็บหาลดลงมาก ชาวบ้านในหมู่บ้านใกล้ป่าพึ่งพิงป่าในด้านอาหารและทรัพยากรอื่น ๆ มากกว่าชาวบ้านในหมู่บ้านไกลป่าทั้งในระยะก่อนและหลังปิดป่า กลุ่มที่เสี่ยงมากที่สุดต่อการได้อาหารไม่เพียงพอกับความต้องการขอครอบครัวในช่วงหลังปิดป่า

คำสำคัญ: วัฒนธรรมกับการพัฒนา,ภาคอีสาน,ขอนแก่น,การจัดการทรัพยากร,ป่าไม้

ดวงฤดี แสงไกร 2539. การจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยสถาบันศาสนา:กรณีศึกษาวัดอุดมคงคาคีรี เขต อำเภอัญญาคีรี จังหวัดขอนแก่น วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

งานชิ้นนี้ศึกษาการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยสถาบันศาสนา กรณีศึกษาวัดอุดมคงคาคีรีเขต ต.นางาม อ.ัญญาคีรี จ.ขอนแก่น พบว่าวัดแห่งนี้มีโครงสร้างการทำงานของวัดประกอบด้วย พระสงฆ์ สามเณร แม่ชี คณะกรรมการหมู่บ้าน และชาวบ้าน มีการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์การปฏิบัติต่อวัดใช้ประโยชน์จากวัดในรูปแบบต่างๆ กิจกรรมและการดำเนินงานการจัดการงานบุญประเพณีเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ภิกษุสงฆ์มีการวางแผนการใช้ที่ดิน บทบาทของผู้เข้าร่วมกิจกรรมมี 4 กิจกรรมคือ บทบาทในการสร้างจิตสำนึกของสมาชิก การจรรโลงประเพณีและความเชื่อเพื่อการอนุรักษ์

คำสำคัญ: วัฒนธรรมกับการพัฒนา,ภาคอีสาน,ขอนแก่น,การจัดการทรัพยากรป่าไม้,วัด

พวงรัตน์ วิทิตมาภรณ์ 2541. การศึกษาการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนในการเรียนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต(สังคมศึกษา)ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงาน

ประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น วิทยาลัยศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาสังคมศึกษา)
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

งานชิ้นนี้ศึกษาการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนในการเรียนการสอนกลุ่มสร้างเสริม
ประสบการณ์ชีวิต(สังคมศึกษา)ของครูใน โรงเรียนประถมศึกษา จ.ขอนแก่น จำนวน386 คน พบว่า
ครูผู้สอนใช้แหล่งความรู้ในการเรียนการสอนในระดับปานกลาง โดยนำความรู้มาจากพิธีกรรมใน
วันสำคัญทางศาสนาที่ชุมชนจัดขึ้นและกิจกรรมทางประเพณี เช่น บุญบั้งไฟ บุญข้าวจี่ เป็นต้น
ครูผู้สอนจะนำนักเรียนออกไปศึกษาและร่วมกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นและนำสิ่งแวดล้อมที่อยู่ตาม
ธรรมชาติมาประกอบการเรียนการสอน

คำสำคัญ: วัฒนธรรมกับการพัฒนา,ภาคอีสาน,ขอนแก่น,การศึกษาและการสอนประถมศึกษาวิชา
สังคมศึกษา,การใช้แหล่งความรู้ในชุมชน

จารุวรรณ ธรรมวัตร,บรรณาธิการ 2541. วิธีพรรณลาวในชุมชนสองฝั่งโขง อุบลราชธานี:

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โครงการเมธีวิจัยอาวุโส คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชนชาติพันธุ์ ลาว-ไทย ในสองฝั่งแม่น้ำโขง ที่
ประวัติศาสตร์ร่วมกัน มีวิถีชีวิตและสังคมพุทธเกษตรกรรม มีการพัฒนาเศรษฐกิจในรูปแบบของ
ตนเอง มีความผูกพันพึ่งพาระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในเขตภูเขาสูงและทุ่งราบมีความเข้มแข็งใน
ระดับครอบครัว หมู่บ้าน และรัฐ มีแบบแผนทางสังคม มีหลักจริยธรรมและธรรมชาติที่น่าสนใจ
โดยรวบรวมบทความจำนวน 6 บท ที่นำเสนอ ให้เห็นถึง ลักษณะของกลุ่มชนลาว-ไทย ที่กล่าวมา
ข้างต้นได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ: วัฒนธรรมกับการพัฒนา,ภาคอีสาน,ความสัมพันธ์,ความเป็นอยู่และประเพณีลาว,ความ
เป็นอยู่และประเพณีไทย

สิทธิพร ณ นครพนม 2545. ควายอีสานและควายลาว วารสารศิลปวัฒนธรรม. 23(3):76-79.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับควาย พบว่า ชาวอีสานและลาว รู้จักควายมานานแล้ว ตั้งแต่
สร้างโลกเมื่อพญาแถนเห็นมนุษย์เหน็ดเหนื่อยจากการทำไร่ทำนาเลยนิมิตควายมาให้ ควายปลัก
ภาคอีสานรูปร่างอ้วนเตี้ย ลำตัวสั้น ท้องกางกลม แข็งขาสั้น หัวมีเขากางยาวโง้งงอไปข้างหลัง
หน้าผากเรียบหน้ากว้าง คอยาว แนวสันหลังค่อนข้างตรง ชาวอีสานเลี้ยงไว้เพื่อช่วยทำนา โดยการ
ไถนา จึงทำให้ชาวอีสานและลาวผูกพันกับควายมาตั้งแต่อดีตกาลมาบรรพ์ ปัจจุบันเริ่มมีการเลี้ยงเพื่อ
ค้าขายมากขึ้น

คำสำคัญ: วัฒนธรรมกับการพัฒนา,ภาคอีสาน,ควาย

โชคชัย เทวานฤมิตร 2543. วัฒนธรรมกับการพัฒนาหมู่บ้าน:กรณีศึกษาบ้านสวายสอ ตำบลเมือง
ไผ่ อำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์ มหาสารคาม:มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

อำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์ ที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาหมู่บ้าน หมู่บ้านสวายสอมีปัญหาคล้ายกับ
หมู่บ้าน ชนบททั่วไปมีขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งเป็นผลจากการ
ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันมีรากฐานมาจากความคิด ความเชื่อในศาสนาพุทธแบบ
ชาวบ้านและศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏอยู่ในประเพณีพิธีกรรมต่างๆของชาวบ้าน เช่น การนับถือผี
บรรพบุรุษ การเล่นแม่มั่วด การ โคนจูก การแต่งงานและประเพณีงานศพ

คำสำคัญ: วัฒนธรรมกับการพัฒนา,ภาคอีสาน,บุรีรัมย์,การพัฒนาหมู่บ้าน,ผลกระทบต่อ,วิถีชีวิต,ความ
เชื่อ,ประเพณีและพิธีกรรม

คำพูน บุญทวี 2543. ปลัดจิกไปเซ็งบั้งไฟ วารสารศิลปวัฒนธรรม. 21(9):110-112.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับบุญบั้งไฟของชาวอีสาน พบว่า บุญบั้งไฟจะจัดขึ้นในเดือน
6 ที่กำลังจะเข้าฤดูฝน เป็นการจุดบั้งไฟเพื่อถวายพญาแถนเพื่อขอฝนในการทำนา การทำบั้งไฟจะมี
วัตถุประสงค์ คือ หม้อหรือดินปืน ชาวบ้านผู้ชายจะช่วยกันตำใส่ในกระบอกหรือบั้งไม้ไผ่ ก่อนจะจุด
หนึ่งวัน ต้องทำพิธีแห่รอบโบสถ์ในวัดอย่างสนุกสนานครั้งหนึ่งครั้ง มีนักฟ้อนรำทั้งชายและหญิง
นำหน้าขบวน ส่วนบั้งไฟจะพาดไว้ที่หาหยั่งบนเกวียนมีคนลากจูงไปช้าๆ ในขบวนเหล่านั้นส่วนหนึ่ง
จะขาดไม่ได้คือ ปลัดจิกหรืออวัยวะเพศชาย โดยเชื่อว่าพระอิศวรกับพระนางเทวีเป็นผู้สร้างโลก
และมนุษย์

คำสำคัญ: วัฒนธรรมกับการพัฒนา,ภาคอีสาน,ประเพณี,ความเชื่อ,บุญบั้งไฟ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2537. นูชาพญาแถน [กรุงเทพฯ]:สำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ

งานชิ้นนี้เป็นบันทึกประเพณี วัฒนธรรม ของชนพื้นถิ่นอีสานเพียงบางส่วน โดย
รวบรวมเรื่องราวประกอบไปด้วย ประเพณี วัฒนธรรม พิธีกรรม ความเชื่อต่างๆ ของชาวอีสาน ซึ่ง
จากการที่ชนพื้นถิ่นอีสานได้ดำรงชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายมีโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็น
เอกลักษณ์มีความเชื่อ แนวคิด ศรัทธาสังสมมานาน โดยสืบทอดเป็นมรดกกันมา และยังคงปฏิบัติ
ต่อเนื่องอยู่ท่ามกลางกระแสอิทธิพลต่างชาติที่เข้ามาแม้ว่าบางกรณีจะเสื่อมสูญไปบ้าง

คำสำคัญ: วัฒนธรรมกับการพัฒนา,ภาคอีสาน,ประเพณี,พิธีกรรม,ความเชื่อ,การสืบทอด

สุพรรณ พิจารโชคติ 2541. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของประเพณีชีวิตในจังหวัดขอนแก่น
กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมทางประเพณีชีวิตในชุมชนจังหวัดขอนแก่น คือ การศึกษาสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงประเพณีชีวิต 4 ด้าน คือ ประเพณีการเกิด ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน และประเพณีการตาย โดยมีสมมติฐาน 8 ข้อดังนี้ 1.นวัตกรรมทางวัตถุ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเพณีชีวิตของชุมชน 2.นวัตกรรมมิใช่วัตถุ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเพณีชีวิตของชุมชน 3.การติดต่อทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเพณีชีวิตของชุมชน 4.แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเพณีชีวิตของชุมชน 5.การกลายเป็นเมือง

คำสำคัญ: วัฒนธรรมกับการพัฒนา,ภาคอีสาน,ประเพณีชีวิต,การเปลี่ยนแปลง,สาเหตุ

พนารัตน์ พึ่งชัยภูมิ 2547. บทบาทของแม่ที่มีต่อบุตรวัยทารกตามวิถีชีวิตของครอบครัวอีสาน:

กรณีศึกษาที่อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาการพยาบาลครอบครัว)บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

งานชิ้นนี้ศึกษาบทบาทของแม่ที่มีต่อบุตรวัยทารกในอ.กระนวน จ.ขอนแก่น โดยจัดแบ่งแม่เป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มการให้ความหมายคำว่า แม่ ซึ่งแบ่งย่อยเป็น 3 ความหมายคือ ผู้มีห่วง ผู้มีภาระและผู้ให้ กลุ่มที่ 2 เป็นบทบาทของแม่ตามวิถีชีวิตครอบครัวอีสาน ซึ่งแบ่งเป็น 5 กลุ่ม คือ สร้างและดำรงครอบครัว เลี้ยงดูปู่เพื่อให้อินอยู่หลับนอน อบรมสั่งสอนตามฮึดคอง เลี้ยงลูกให้เติบโตทั้งทางกายใจสังคมและการดูแลความเป็นอยู่ของครอบครัวและเครือญาติแม้ความหมายของคำว่าแม่จะดูเหนื่อยและเป็นภาระแต่ทุกคนล้วนมีความสุขและภูมิใจรับภาระนั้น

คำสำคัญ: วัฒนธรรมกับการพัฒนา,ภาคอีสาน,ประเพณีและความเป็นอยู่,บทบาท,แม่

สาร สารทัศน์นันทน์ 2536. การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้าน วารสารสารกรมศิลปากร. 6(11):6-11.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความเกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับภาคอีสาน พบว่า วัฒนธรรมของชาวอีสาน ภาคอีสาน วัฒนธรรมนับว่ามีความเจริญทั้งด้านวัตถุและจิตใจ และมีขนบธรรมเนียมประเพณีของตนเองซึ่งเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่ง ชาวอีสานมีประเพณีต่างๆที่สืบสองเดือน เรียกว่า ฮึดสิบสอง นอกจากนี้ยังพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด การแต่งงาน การบวชขนาด การตาย การสู่ขวัญ การผูกเสี่ยวหรือคนฮัก เป็นต้น ซึ่งเป็นพิธีที่ประชาชนเคยปฏิบัติกันมาช้านาน และยังมีข้อที่ประชาชนพึงยึดถือปฏิบัติ รวมถึงเจ้าฟ้ามหาษัตริย์ เรียกว่า คองสิบสี่ และยังมีภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งเป็นความรู้ความสามารถของชาวบ้านที่ถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นสิ่งดีงามและเหมาะสม ความร่วมมือกับการอนุรักษ์หรือสืบทอดไว้เพื่อให้คงอยู่ต่อไป

คำสำคัญ: วัฒนธรรมกับการพัฒนา,ภาคอีสาน,พิธีกรรม,ประเพณี,การอนุรักษ์

ชอบ ดีสวนโลก 2543. ธรรมทรรศน์;วัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอีสาน วารสารธรรมทรรศน์. 1(1):75-78.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความเชิงวิชาการเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม พบว่า ก่อนที่จะมีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมเป็นแบบพึ่งพาตนเอง พึ่งพาธรรมชาติ และพึ่งพาสิ่งที่เหนือธรรมชาติ เช่น ภูตผี เทวดา ฟ้า ดินคือ อาศัยภูมิปัญญาและแรงงานตนเองเป็นหลัก พึ่งพาอาศัยกันได้ ปฏิบัติตามระเบียบประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อและนับถือพระพุทธศาสนามั่นคง การรักษาพยาบาล สาธารณสุขพึ่งหมอฟันบ้าน ต่อมาอีสานมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด คือ การช่วยเหลือกันจากญาติพี่น้องลดลง การเลี้ยงผีแบบเดิมบางส่วนบางกลุ่มลดลง การรักษาพยาบาลตามสถานอนามัย และโรงพยาบาล เป็นต้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มีสาเหตุมาจาก

คำสำคัญ: วัฒนธรรมกับการพัฒนา,ภาคอีสาน,ภูมิปัญญา,การพึ่งพาตนเอง,การเปลี่ยนแปลง

จารุวรรณ ธรรมวัตร 2536. ภูมิปัญญาอีสาน 2 อุบลราชธานี:ศิริธรรมออฟเซ็ท.

งานชิ้นนี้ ได้รวบรวมบทความทางวิชาการที่ผู้เขียนได้เคยแต่งหรือเข้ารับฟังบรรยายเพื่อเป็นที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพ นายลิต จันท์เกษ โดยรวบรวมบทความที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาของชาวอีสานในการพัฒนาชุมชนทั้งในด้านการผลิต ประเพณี ภาษา การช่วยเหลือกันของชาวอีสาน บทบาทของพระเถระชาวอีสานในการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาให้กับชาวอีสานในสมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: วัฒนธรรมกับการพัฒนา,ภาคอีสาน,มหาสารคาม ,ความเป็นอยู่และประเพณี,ภูมิปัญญาชาวบ้าน

สุริยา สมุทคุปดี 2543. การเมืองวัฒนธรรมในบุญผะเหวดร้อยเอ็ด นครราชสีมา:ห้องไทยศึกษา

นิทัศน์ สาขาวิชาศึกษาทั่วไป สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับการเมืองวัฒนธรรมและการปรับเปลี่ยนพิธีกรรมทางศาสนาให้เป็นพิธีกรรมทางโลกย์ โดยใช้ตัวอย่างจากงานบุญผะเหวด จ.ร้อยเอ็ด จัดขึ้นบริเวณบึงผลาญชัย ตั้งแต่ปี 2534 เป็นต้นมาได้กลายเป็นพิธีกรรมของทางราชการและนักการเมืองท้องถิ่น โดยรับมาเป็นเวทีสร้างสมอำนาจบารมีและแสวงหาประโยชน์ทางการเมืองอย่างชัดเจน การเมืองวัฒนธรรมชี้ให้เห็นว่างานบุญผะเหวดที่ได้เปลี่ยนแนวคิดและความเชื่อจากพิธีกรรมที่เน้นเรื่องการให้ทาน กรรม

คำสำคัญ: วัฒนธรรมกับการพัฒนา,ภาคอีสาน,ร้อยเอ็ด,พิธีกรรมทางศาสนา,แนวคิดและความเชื่อ, บุญผะเหวด

ทองสุนทร กามา 2539. วัฒนธรรมอันดี ที่ควรอนุรักษ์ วารสารสารวัฒนธรรม สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2(2):31-35.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความเกี่ยวกับวัฒนธรรมอันดีที่ควรอนุรักษ์ พบว่า การดำรงชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของชาวอีสานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วิถีชีวิต แบบอย่าง ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของชาวอีสาน เช่น การแสดงกิริยาอาการเคารพนอบน้อมและการ แสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ ประเพณีทำบุญในเทศกาลต่างๆ ซึ่งยังคงอนุรักษ์ไว้ แต่มี ประเพณีบางอย่างที่แตกต่างไปจากประเพณีดั้งเดิม เช่น ประเพณีสงกรานต์ การรดน้ำ การสาดน้ำ ของผู้ที่เล่นสงกรานต์แตกต่างจากการเล่น ในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีงานประเพณีอื่นๆของชาว อีสานที่มีลักษณะคึกคักน่าว่าเป็นวัฒนธรรมที่ดีงามของชาวอีสานสมัยก่อนและแม่

คำสำคัญ: วัฒนธรรมกับการพัฒนา,ภาคอีสาน,วิถีชีวิต,ขนบธรรมเนียมประเพณี,การอนุรักษ์

เยี่ยม ทองดี 2537. วัฒนธรรมข้าว:พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนา นครปฐม:คณะกรรมการ แยกแพร่สถาบันวิจัยภายในและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.

หนังสือเล่มนี้ ศึกษาเกี่ยวกับข้าว ในมุมมองของนักวิจัยทางมานุษยวิทยา วัฒนธรรม ซึ่งศึกษาข้าวเฉพาะในส่วนที่เป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมไทย โดยมีเนื้อหาสาระทาง วัฒนธรรมมากกว่าเรื่องสั้น โดยเน้นเป็นพิเศษเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ อันเป็นส่วน สำคัญของการปลูก การทำนุบำรุง การเก็บเกี่ยว และการแปรรูปข้าว จะพบว่า ข้าวที่บริโภคกินอยู่ ทุกวันนี้ไม่ได้เป็นเพียงอาหารธรรมดาประจำวันเท่านั้น แต่ข้าวทุกเมล็ดมีพลังชีวิตและส่วนของ วัฒนธรรมไทยแทรกอยู่ทุกอณู ดังนั้นการบริโภคข้าวแต่ละครั้งก็เท่ากับนำพลังมาไว้ในตัวเราให้มี ชีวิตชีวาสามารถประกอบกิจกรรมต่างๆ ได้

คำสำคัญ: วัฒนธรรมกับการพัฒนา,ภาคอีสาน,วิถีชีวิต,ความเชื่อ,พิธีกรรม,การทำนา,ข้าว

ธีรภาพ โลหิตกุล 2539. ธารสลักสี่ วิถีวัฒนธรรมอีสาน วารสารกวี. 13(5):110-118.

งานชิ้นนี้ ศึกษาธารสลักสี่ วิถีวัฒนธรรมอีสาน พบว่าภาพลักษณ์ของดินแดน อีสาน โดยทั่วไปคือผืนแผ่นดินที่ราบสูงกว้างใหญ่ เต็มไปด้วยความแห้งแล้งกันดาร และมีแม่น้ำ สายใหญ่ 3 สาย ไหลหล่อเลี้ยงชีวิตและวัฒนธรรมคือ แม่น้ำมูล แม่น้ำชี และแม่น้ำโขง และเป็น ดินแดนแหล่งอารยธรรมเก่าแก่จนกลายเป็น "มรดกโลกทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติ" นอกจากนี้ ชาวอีสานยังได้ชื่อว่าเป็นภูมิภาคที่มีงานบุญประเพณีมากที่สุด อีสานยังมีความหลากหลายทั้งชนเผ่า

ต่างๆ มาอยู่ร่วมกันถึงแม้ว่ามีรายละเอียดในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การแต่งกายและภาษาพูดที่ต่างกัน แต่มีลักษณะร่วมกันคือ

คำสำคัญ: วัฒนธรรมกับการพัฒนา,ภาคอีสาน,วิถีชีวิต,ประเพณี,ความหลากหลาย

คลอสเนอร์,วิลเลียม เจ. ; สิริวัฒน์ คำวันสา,แปล 2539. สะท้อนวัฒนธรรมไทย.เล่ม2

กรุงเทพฯ:กระทรวงศึกษาธิการ.

ชีวิตชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย:พิธีกรรมและประเพณีของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ--ความมีใจเย็น--เพศและศีลธรรมในหมู่บ้านคนไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้านอุดมคติและปฏิบัติ--เชียงใหม่วิบุรุษบ้านนอก--นิทานเรื่องหัวพ่อ(หลวงตา)--นิทานเรื่องลูกเขยและลูกสะใภ้--การเกี่ยวคองกันการแต่งงาน--ความจำเรื่องเก่าๆในอดีต--การศึกษาพุทธศาสนา:สงฆ์ไทยกับการพัฒนาชาติ--วัดอีสาน--พระสงฆ์ไทย:พลังที่หลากหลาย--วิจารณ์หนังสือ:พุทธศาสนาของประชาชน--การศึกษาทางกฎหมาย:โสภณ--ระเบียบวิธีพิจารณาความศาลไทย--กฎหมายกับค่านิยมทางสังคม--วัฒนธรรมไทย:ความสัมพันธ์ระหว่างเพศ--การเกี่ยวพาราตี--ของขวัญ--พิธีกรรม : พุทธ ไสยศาสตร์ พราหมณ์--วิจารณ์:ขวัญ(สิ่งที่ทำให้อายุยืน)--นิทานพื้นบ้าน พิธีกรรม เทศกาล--ความรื่นรมย์--มูลนิธิช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์--ภาษาสะท้อนความจริงทางสังคม--ภาษา:คำขี้มภาษาต่างประเทศ--ภาษากาย--การรับบุตรบุญธรรม--ความรุนแรง--อำนาจกับการมีพฤติกรรมแบบอันธพาล--คนขี้เมา การทำทายและการตอบสนอง--การนัดหมาย--โรงรับจำนำ--รูปแบบการปรุงอาหารและนิสัยเกี่ยวกับการกิน--

คำสำคัญ: วัฒนธรรมกับการพัฒนา,ภาคอีสาน,วิถีชีวิตชนบท,พิธีกรรมและประเพณี,คติความเชื่อ

ปรุงศรี วัลลิโคม,บรรณาธิการและคนอื่นๆ 2548. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์

เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดสกลนคร [กรุงเทพฯ]:คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

หนังสือเล่มนี้จัดขึ้นตาม โครงการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

เนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 กล่าวถึงจังหวัดสกลนคร ซึ่งมีประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ที่มีประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่ยาวนาน เนื้อหาสำคัญประกอบด้วยสภาพภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาชาวบ้านและเทคโนโลยี เอกลักษณ์ของท้องถิ่น บุคคลสำคัญและพระมหากษัตริย์ ในการพัฒนาท้องถิ่น นอกจากนี้ยังเป็นหนังสือทางวิชาการประกอบการเรียนของนักเรียน นักศึกษาทุกระดับและบุคคลทั่วไป ทั้งยังช่วยกระตุ้นให้ชาวสกลนครภาคภูมิใจและตระหนักถึงคุณค่าภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ

คำสำคัญ: วัฒนธรรมกับการพัฒนา,ภาคอีสาน,สกลนคร,พัฒนาการทางประวัติศาสตร์,เอกลักษณ์,
ภูมิปัญญา

รัชชัช ปทุมล่องทอง 2544. เกร็ดน่ารู้ประเทศไทยภาคอีสาน กรุงเทพฯ:น้ำฝน.

งานชิ้นนี้รวบรวมข้อมูลทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี และแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละจังหวัดของภาคอีสาน โดยรายละเอียดที่สำคัญของแต่ละจังหวัดประกอบไปด้วย ความเป็นมาของลักษณะการปกครองพอสังเขป คำขวัญ ตราและต้นไม้ประจำจังหวัด พร้อมทั้งแหล่งท่องเที่ยวในภาคอีสานได้ในระดับหนึ่ง

คำสำคัญ: วัฒนธรรมกับการพัฒนา,ภาคอีสาน,แหล่งท่องเที่ยว

ศูนย์วัฒนธรรมอีสาน มข. 2538. ประเพณีผูกเสี่ยว วารสารศูนย์การศึกษาต่อเนื่อง. 3(1):1-3.

นำเสนอเกี่ยวกับประเพณีผูกเสี่ยวเป็นประเพณีดั้งเดิมของคนกลุ่มวัฒนธรรมไทยลาว หรืออีสานมาแต่อดีตสมัยนานจนไม่สามารถจะสืบค้นได้ว่า เริ่มตั้งแต่เมื่อใดคำว่า "เสี่ยว" ในความหมายของชาวอีสาน นั้นหมายถึง "เพื่อนรัก" "เพื่อนตาย" "เพื่อนร่วมชะตาชีวิตร่วมสุขร่วมทุกข์" ถือเสมือนชีวิตเดียวกันคู่เสี่ยวจะติดต่อกันไปมาหาสู่ และเกื้อกูลกันอยู่ตลอดเวลา "การผูกเสี่ยว" หมายถึง การที่คนสองคนชายกับชาย หญิงกับหญิง หรือในอดีตชายกับหญิงก็เคยมี ซึ่งรักใคร่สนิทสนมกัน รสนิยมคล้ายกันเกิดปีเดียวกัน พ่อแม่เห็นว่าเด็กรักกันอย่างนั้นจึงนำมาผูกแขนต่อหน้าผู้ใหญ่อบรมให้รักกันและกันแล้ว ทั้ง 2 คนก็ได้เชื่อว่าเป็น

คำสำคัญ: วัฒนธรรมกับการพัฒนา,ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ขอนแก่น,วิถีชีวิต,ผูกเสี่ยว,ประเพณี

นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2536. ท่องเที่ยวบุญบังไฟในอีสาน:บุญบังไฟต้องรับใช้ชาวโยธธา ไม่ใช่

ชาวโยธธารับใช้บุญบังไฟ กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มติชน.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ และการท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม บทบาทและข้อจำกัดของการวางแผนนโยบายการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กรณีศึกษาจากงานบุญบังไฟ จ.ยโสธร พบว่า มีกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องคือ ชาวคุ้ม ชาวตลาด ชนชั้นนำตามจารีต ข้าราชการ และททท. ซึ่งกลุ่มคนทั้ง 5 มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันโดยที่ชาวคุ้มเป็นผู้จัดงานประเพณีบุญบังไฟ ในขณะที่ชาวตลาดเป็นผู้ออกทุนมีชนชั้นนำตามจารีต เป็นผู้สนับสนุนตามระบบอุปถัมภ์ที่เคยมี ส่วนกลุ่มข้าราชการมีบทบาทตามนโยบายของรัฐในการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มีคนเข้ามาเที่ยวกันมากๆ แม้จะไม่สอดคล้องกับความต้องการของชาวคุ้มและชาวจังหวัดยโสธรและททท.ที่คอยให้คำแนะนำในการจัดงานและประชาสัมพันธ์ แต่ผลกระทบของการท่องเที่ยวในงานบุญบังไฟไม่ชัดเจนเนื่องจากจ.ยโสธร

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม ภาคอีสาน ยโสธร ประเพณี วัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลง การท่องเที่ยว
บุญบังไฟ

อัมพร ะวรรณ 2543. แสกดั้นสาก:กระบวนการจัดเทศกาลทางสังคม ศึกษากรณีแสกดั้นสาก
บ้านอาจสามารถ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
(สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบและขั้นตอนของประเพณีความเชื่อที่ปรากฏใน
ประเพณีการเดินสากกับกระบวนการจัดเทศกาลทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์แสก บ้านอาจสามารถ
อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม พบว่าแสกเดินสากประกอบด้วยผู้เดินสาก ไม้สากที่ใช้เดิน เครื่อง
ดนตรีที่ใช้บรรเลง เพลงที่ใช้ร้องประกอบเป็นภาษาแสก ขั้นตอนแบ่งเป็นขั้นเตรียมการ และขั้น
ดำเนินการ ประเพณีการเดินสากเป็นกระบวนการจัดเทศกาลทางสังคมที่มีอิทธิพลตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัย
ชรา

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม, ชาติพันธุ์, ภาคอีสาน, นครพนม, แสก, ประเพณี, ความเชื่อ, เดินสาก

อุคม บัวศรี 2540. กวีนิพนธ์อีสาน สิตลีสองกองลีสี่ ขอนแก่น:สำนักงานส่งเสริม

ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

งานชิ้นนี้ เป็นกวีนิพนธ์ที่เขียนขึ้นจากการศึกษาค้นคว้าเรื่องกลอนของอีสาน โดย
อาศัยการค้นคว้าจากตำราเดิมเป็นหลัก แล้วนำมาดัดแปลงขึ้น โดยด้อยคำของผู้เขียนเอง โดยมีเนื้อหา
บางส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิตลีสองกองลีสี่ และก็ยังรักษารูปร่างของคำพูดของเดิมเอาไว้
โดยบทกวีชาวอีสานนี้ จะเป็นการแสดงให้เห็นว่า คนอีสานยังเอาคำบางคำมาเรียงร้อยให้คนอ่าน
และตีความได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการใช้คำอีสานโบราณยังคงรักษาและสืบทอดมา นอกจากนี้จะมี
กลอนอีสานอีกหลายแบบ ในงานชิ้นนี้ ที่แสดงถึงความหลากหลายของวรรณกรรมอีสานซึ่งเป็นสิ่ง
ที่มีคุณค่าควรแก่การเผยแพร่ให้ผู้อื่นได้รับรู้ถึงวรรณกรรมอีสาน

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม, ภาคอีสาน, กลอนอีสาน, สิตลีสองกองลีสี่, วิถีชีวิต

ชอบ คีสวน โคน 2544. ภาพยนตร์บังไฟบอกอะไรกับไทอีสาน วารสารธรรมทรรศน์. 2(1):83-90.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความวิชาการเกี่ยวกับ ภาพยนตร์บังไฟ พบว่า ภาพยนตร์บังไฟ
สามารถบอกเกี่ยวกับไทอีสาน คือ 1)บอกลักษณะของคำประพันธ์ เป็นคำประพันธ์ท้องถิ่นเพื่อร้อง
ในประเพณีบุญบังไฟหรือบุญเดือนหก ซึ่งมีฉันทลักษณ์เป็นข้อกำหนดในเชิงการประพันธ์ไว้ง่าย ๆ
2)บอกวัตถุประสงค์ของงานบุญ บอกเล่าประวัติของงานบุญ การอ้อนวอนให้แดนและสิ่งศักดิ์สิทธิ์

เพื่อขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล 3)บอกสิ่งที่น่าภาคภูมิใจในชีวิต บอกขานสิ่งที่เสริมสร้างความหวัง
 แก่กัน สร้างสิ่งพึงพอใจให้แก่กันและสร้างขวัญกำลังใจให้แก่กัน 4)บอกความปรองดองกลมเกลียว
 ของชุมชน เป็นตัวเชื่อมนำคนในชุมชนในสังคมรวมตัวเป็นกลุ่มจัดกิจกรรมงานบุญบั้งไฟ 5)บอก
 ถิ่นทำพื้รอบการแข่ง แสดงทำย่อตัวขึ้นลงตามจังหวะกลองต๋มและพั้งฮาดแบบเรียบง่าย 6)
 บอกความเก่งกล้าสามารถของผู้นำการแข่ง

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ภาพ,คำประพันธ์,แข่งบั้งไฟ

สมชาย นิลอาธิ (แปล) 2539 สัตติบสองและคลองสิบลี่ วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

15(1):15-21.

งานชิ้นนี้ ศึกษาสัต 12 คลองสิบลี่ ฉบับโบราณของหอสมุดเวียงจันทน์และจากพระ
 ราชธรรมเนียมลาวล้านช้างหลวงพระบาง คำว่า สัต มาจากคำบาลีว่า จาริตะ ลาวใช้คำว่า จาริต
 ต่อมาเหลือแต่ริต คำว่าจาริตะหรือจาริต แปลว่า ประเพณี สัต 12 จึงหมายเอาประเพณี การทำบุญ
 ตามเดือนทั้ง 12 เดือน หรือประเพณี ที่จะต้องทำตามเดือนนั้นๆ ที่โบราณเคยพาทำมา ส่วนคลอง 14
 นั้นจะมีทั้งของฆราวาสและพระมหากษัตริย์ ในส่วนของฆราวาสนั้น

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ขนบธรรมเนียม,ประเพณี,สัตสิบลี่สองคลองสิบลี่

ชอบ ดีสวนโลก 2546. พานบายศรี วารสารวารวัฒนธรรม สำนักวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 9(3):4-7.

งานชิ้นนี้ ศึกษาพานบายศรี พบว่า ในการจัดงานประเพณีที่สำคัญๆที่จัดขึ้นในจังหวัดขอนแก่น
 เช่น งานเทศกาลไหมประเพณีผูกเสี่ยว และงานกาชาดขอนแก่น พานบายศรีอีสาน เรียกว่า "พานบาย
 ศรี" พานบายศรี พานบายศรี เป็นสิ่งเดียวกัน ทั้งที่มาและประโยชน์ใช้สอยและไม่ใช่อันหมาก
 เบ็ง ซึ่งการทำอันหมากเบ็งนิยมทำกันเป็นคู่ เพื่อวางเป็นเครื่องบูชา เรียกว่า อันหมากเบ็งซ้าย-ขวา
 และนิยมทำกันเพียงชั้นเดียวและมีขนาดใหญ่โต เหมือนพานบายศรีหรือพานบายศรีหรือพานบายศรี ซึ่งได้
 รูปแบบมาจากการขยายขนาดและสัดส่วนและความอลังการมาจากอันหมากเบ็งและนอกจากนี้ยังมี
 ส่วนประกอบ

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ขอนแก่น,ขนบธรรมเนียมประเพณี,พานบายศรี

เพ็ญศรี วงษ์ไชยา 2540. ประเพณีตรุษไทภูผาม่าน อำเภอภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น

วิทยานิพนธ์ศิลปะศาสตร มหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบ ขั้นตอน และคติความเชื่อจากประเพณีตรุษไทยภูมาม่าน อำเภอภูมาม่าน จังหวัดขอนแก่น พบว่าเป็นประเพณีที่เกิดจากการแสดงความยินดีที่มีชีวิตผ่านพื้นอุปสรรคในปีเก่าที่ผ่านมา และการเฉลิมฉลองต้อนรับปีใหม่ มีองค์ประกอบ คือ บุคคล วัสดุ อุปกรณ์ สถานที่ และวันเวลา ขั้นตอนพบว่ามีการเตรียมการอาหารคาวหวาน ปักคุงหรือธง มีการทำบุญตักบาตร อุทิศส่วนกุศล การขอพรจากผู้ใหญ่ มีการละเล่นเฉลิมฉลอง บทบาทด้านความเชื่อ พบว่าเป็นประเพณีที่สอนให้คนเคารพในระบบอาวุโส

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ขอนแก่น,ความเชื่อ,พิธีกรรม,ประเพณีตรุษไทย

พรพิสิฐ ทักขิม 2540. ผ้าหะเหวดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น วิทยานิพนธ์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา)บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาเรื่องพระเวสสันดรชาดกในผ้าหะเหวด องค์ประกอบของจิตรกรรมผ้าหะเหวด และศึกษาภาพสะท้อนวิถีชีวิตและคติความเชื่อในผ้าหะเหวด พบว่าเรื่องพระเวสสันดรชาดกที่ปรากฏในผ้าหะเหวดทั้ง 10 วัดที่ศึกษามีการเสนอเรื่องราวครบทั้ง 13 กัณฑ์ และพบว่ามีการนำเสนอภาพเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า "สังกาส" องค์ประกอบของจิตรกรรมผ้าหะเหวดนั้นได้รับแนวคิดทางพุทธศาสนาเป็นสำคัญ รูปแบบที่ปรากฏมี 2 รูปแบบ คือ แบบเกลี่ยสี่เรียบ และไม่เรียบ ส่วนภาพสะท้อนวิถีชีวิตนั้นผ้าหะเหวดสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตแบบไทยโบราณคติความเชื่อเกี่ยวกับนรกสวรรค์

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ขอนแก่น,จิตรกรรม,คติความเชื่อ,ผ้าหะเหวด

สว่างจิต ศรีระษา 2539. ประเพณีผูกเสี่ยว ประเพณีที่ค้ำจุนควรยั่งยืน วารสารสารวัฒนธรรม

สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2(4):10-13.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับประเพณีผูกเสี่ยว ซึ่งเป็นประเพณีค้ำจุนควรยั่งยืน พบว่าประเพณีผูกเสี่ยวจัดขึ้นครั้งแรกที่กิ่งอำเภอเปือยน้อย จ.ขอนแก่น ในวันที่ 29 พฤษภาคม 2523 โดยได้เลือกบุคคลที่มีบุคลิกภาพ ทัศนคติ อารมณ์จิตใจ ที่คล้ายคลึงกันมาผูกเสี่ยวกัน โดยมีคณะกรรมการจัดหาคู่เสี่ยวและจัดประกบคู่เสี่ยว ความคาดหวังและวัตถุประสงค์ในการจัดประเพณีผูกเสี่ยว คือ 1)การสร้างสรรค์ ความรัก ความสามัคคี ความร่วมมือร่วมใจ ระหว่างประชาชนต่างหมู่บ้านต่างอำเภอในด้านต่างๆ 2)เพื่อฟื้นฟูและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมพื้นเมืองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเกี่ยวกับประเพณีผูกเสี่ยว

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ขอนแก่น,ประเพณี,การผูกเสี่ยว

นันทิยา ฉัตรธนะพานิช 2543. การเปลี่ยนแปลงประเพณีงานจิว อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา)
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบในประเพณีงานจิว การเปลี่ยนแปลงในประเพณีงานจิว
ระหว่างปี พ.ศ.2500-2541 ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงและบทบาทหน้าที่ของประเพณีงานจิว
พบว่ามียุคประกอบ คือ คณะกรรมการจัดงาน กิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมบริจาค มหรสพ ความ
เชื่อที่ปรากฏในพิธี และการเข้าร่วมของคนในชุมชน การเปลี่ยนแปลงพบว่ามียุคกรรมการเพิ่มขึ้น
มีคนไทยเข้าร่วมในรูปของหมอลำการบริจาค และเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมเทคโนโลยีและ
สิ่งแวดล้อมในปัจจุบันเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงงานจิว และงานจิวมีบทบาทต่อเศรษฐกิจ
สังคมและวัฒนธรรมทำให้ประเพณีงานจิวเป็นประเพณียิ่งใหญ่ จนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น วิถี
ชีวิตของคนที่เกี่ยวข้องปรับเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ขอนแก่น,ประเพณีงานจิว,การเปลี่ยนแปลง

บุญเกิด พิมพ์วรรณกุล 2544. ประเพณีอีสานและเกร็ดโบราณคดีไทยอีสาน [ขอนแก่น]:

คลังนานาวิทยา.

งานชิ้นนี้ เป็นหนังสือเกี่ยวกับประเพณีอีสานและเกร็ดโบราณคดีไทยอีสาน พบว่า
ประเพณีไทยอีสานมีความหมายถึง ความเชื่อ ความคิด ค่านิยม ศิลธรรม ระเบียบแบบแผนของสังคม
การกระทำและวิธีการกระทำสิ่งต่าง ๆ รวมไปถึงการประกอบพิธีกรรมเนื่องในโอกาสต่าง ๆ ที่ชาว
ไทยอีสาน(หรือคนที่อยู่ในภาคอีสานของประเทศไทยที่ใช้ภาษาลาวเป็นภาษาพูด)ซึ่งปฏิบัติและ
เชื่อดูถือกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แม้จะมีบางส่วนที่เลือนราง

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ความเชื่อ,ค่านิยม,ศิลปธรรม,ระเบียบแบบแผน,ประเพณี

อมรรัตน์ ปานกล้า 2539. เทีขวบุญเดือนสี่อีสาน แห่งพระเวสสันดรเจ้าเข้านครวารสาร

สยามอารยะ. 3(40):46-63.

งานชิ้นนี้เป็นบทความที่กล่าวถึง การเทีขวบุญเดือนสี่อีสาน แห่งพระเวสสันดรเจ้า
เข้านคร ซึ่งอีสานเป็นดินแดนแห่งจารีตประเพณีและภูมิปัญญาโบราณ คนอีสานยึดคำสอนตาม
หลัก "ฮิตสิบสอง คลองสิบสี่" เป็นหลักปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างเคร่งครัดนับมาจากบรรพบุรุษ
หรือมาจากการที่จารีตประเพณีเหล่านั้นมีเหตุผลสมควรแก่การปฏิบัติสืบต่อ คนอีสานนิยมเรียกบุญ
เดือนสี่ว่า บุญพระเวส ซึ่งเป็นเหมือนการชักชวนผู้คนในชุมชนร่วมกันทำบุญให้ทาน ที่เนื้อแท้พิธี
การที่ถูกต้องจริงๆ นั้นต้องมีการไปเชิญพระอุปัชฌาย์และแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง การเทศน์มาลัย

หมิ่นมาลัยแสน

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม, ภาคอีสาน, จารีตประเพณี, คติความเชื่อ, พระเวสสันดร, บุญพระเวส

อุคม บัวศรี 2540. คนตรีในพิธีกรรมอีสาน วารสารคำคนตรี. 2:10-13.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความเกี่ยวกับคนตรีในพิธีกรรมอีสาน พบว่าเครื่องดนตรีที่นิยมใช้ประกอบพิธีกรรม อันได้แก่ แคน เป็นคนตรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรม เช่นรำทรงหรือรำผีฟ้าหรือหมอลงเหยง ถือว่าแคน เป็นสื่ออย่างหนึ่งที่สำคัญ, กลอง อีสานมีกลองหลายชนิด ได้แก่ กลองเพล กลองเด็ก กลองโสม กลองบั้งสุกุล กลองตุ้ม กลองเท็ง กลองตะโพน กลองจิ้ง กลองท้วง กลองสะบัดชัย และกลองยาว ซึ่งนำมาใช้แตกต่างกันขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ที่จะใช้

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม, ภาคอีสาน, คนตรี, เครื่องดนตรีพื้นบ้าน, พิธีกรรม, กลอง

นฤมล ปิยวิทย์และคณะ 2538. ของดีโคราช เล่มที่ 2 สาขาศิลปะและภาษา [นครราชสีมา]:ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครราชสีมา

งานชิ้นนี้ เป็นหนังสือเกี่ยวกับศิลปกรรม ทั้งสถาปัตยกรรม จิตรกรรมและประติมากรรมตลอดทั้งภาษาและวรรณกรรมของจังหวัดนครราชสีมา พบว่าเมื่อกาลเวลาผ่านไป การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นรวดเร็วมากด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ประกอบด้วยข้อมูลพื้นฐานในบางเรื่องเปลี่ยนไป รวมทั้งงานด้านศิลปกรรมซึ่งถือว่าเป็นงานที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเกิดความซาบซึ้งในวัฒนธรรม

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม, ภาคอีสาน, นครราชสีมา สถาปัตยกรรม, จิตรกรรม, ประติมากรรม, ภาษา และวาทกรรม

อ่อน มหิพันธ์ 2544. ทำให้การสืบสาน ประเพณีการสร้างและเส็งกลอง ประเพณีการเส็งกลองบ้านโคกล่าม ตำบลดงสิง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ วารสารวัฒนธรรมไทย.

39(1):35-40.

กลองเส็งจัดเป็นกลองประเพณีมีมาแต่ดึกดำบรรพ์ ซึ่งใช้ตีระฆัง หรือแข่งขันกันในงานเทศกาลต่างๆ เช่น บุญกฐิน บุญแข่งเรือ เทศกาลบุญพระเวส-เทศมหาชาติ หรือทำบุญแจกข้าว ออกพรรษา ฟ้าป่า การตีกลองเส็งนั้นมีประโยชน์มากทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่บ้าน สืบสาน

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม, ภาคอีสาน, ประเพณี, กลองเส็ง

ยูทา กาพนตร และคณะ 2544. ประเพณีอีสานในเชิงอนุรักษ์และเผยแพร่ อุบลราชธานี:

สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

งานชิ้นนี้ศึกษาถึงประเพณีอีสานในเชิงอนุรักษ์และเผยแพร่ เพื่อนำผลการวิจัยไปปรับใช้ให้เท่าทันกับค่านิยมสังคมในปัจจุบันและเป็นพื้นฐานการศึกษาประเพณีอีสาน พบว่า ควรสร้างผู้ทรงคุณวุฒิหรือวิทยากรประจำท้องถิ่นแยกตามประเพณีบุญต่างๆ 4 ด้านคือ ด้านการอนุรักษ์และเผยแพร่ ด้านการนำไปปรับใช้ในวิถีชีวิต ด้านการมองเห็นคุณค่าและประโยชน์ ด้านการเรียนรู้วิถีชีวิต เพื่อที่จะเป็นการส่งเสริม

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ประเพณี,เชิงอนุรักษ์,เผยแพร่

มหาวิทยาลัยขอนแก่น ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา 2534. เอกสารประกอบ

นิทรรศการบุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสาก:พิธีกรรม ข้าวและมนุษย์ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของอีสาน ขอนแก่น:ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

เอกสารชุดนี้เป็นการนำเสนอ "ประเพณีการทำบุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสากของชาวบ้านอีสาน" ตามแนวการวิเคราะห์และตีความหมายทางมานุษยวิทยา ผลจากการศึกษา อาจกล่าวได้ว่าประเพณีดังกล่าว เป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่มีบทบาทสำคัญต่อหมู่บ้านอีสานทั้งในทางสังคม เศรษฐกิจ และนิเวศวิทยา

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ประเพณี,พิธีกรรมทางศาสนา,การทำบุญข้าวประดับดิน

สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2537 ชีวิตไทย ชุดบูชาพญาแถน : กรุงเทพฯ:คุรุสภาลาดพร้าว.

บุญคุณลาน--บุญเบิกฟ้า : ภูมิปัญญาเกษตรอีสาน--ปู่ตา : ผีสู่อุรักษ์ทรัพยากรชุมชน--บุญสะเทวด หรือ บุญมหาชาติ--บุญบั้งไฟเทศกาลบูชาพญาแถน--ผีตาโขน--บุญข้าวสาก--แห่ปราสาทผึ้ง--ไหลเรือไฟ--แต่งงาน--บายศรีสู่ขวัญ--ผีฟ้าพญาแถน--ศาลาอาคม--สิ่งเหนือธรรมชาติ

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ประเพณี,พิธีกรรมและความเชื่อ

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน 2542. ฮีตสิบสอง(จุลสาร)

ประเพณีอีสานสิบสองเดือน มหาสารคาม:สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ฮิตสิบสองมาจากคำ 2 คำ คือ ฮิตสิบสอง ฮิตมาจากคำว่า จาริต ซึ่งหมายถึง สิ่งที
ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณี ที่คิงามของชาวอีสานเรียกว่าฮิตหรือจาฮิต สิบสอง
หมายถึง เดือนทั้ง 12 เดือนในหนึ่งปี ฮิตสิบสองจึงหมายถึง ประเพณีที่ประชาชน ชาวอีสานได้
ปฏิบัติสืบต่อกันมาในโอกาสต่างๆทั้งสิบสองเดือนในแต่ละปี อธิบายประเพณีทั้ง 12 เดือนของชาว
อีสาน ได้แก่ บุญเข้ากรรม บุญคูณลาน บุญข้าวจี บุญผะเหวด บุญสงกรานต์ บุญบั้งไฟ บุญซำชะ
บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญออกพรรษา บุญกฐิน
คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ประเพณี,วิถีชีวิต,การสืบทอด,ฮิตสิบสอง

ชลิต ชัยครรชิตและคณะ 2544. สังคมและวัฒนธรรมอีสาน ขอนแก่น:คลังนานาวิทยา.

หนังสือความรู้ประกอบนิทรรศการถาวร "ห้องอีสานนิทัศน์"

มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประกอบด้วยความรู้ โบราณชีววิทยา ภูมิศาสตร์ กายภาพและวัฒนธรรม
ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และโบราณคดี ภูมิภาคอีสาน การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ สถาปัตยกรรม
วัฒนธรรม ประเพณี คนตรีและภูมิปัญญาความรู้ทางเทคโนโลยีท้องถิ่น พัฒนาการทางเศรษฐกิจ
และสังคมอีสานในปัจจุบัน

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ประเพณีวัฒนธรรม,ภูมิปัญญาท้องถิ่น

----- 2540. ของดีเมืองไทย 4 ภาค กรุงเทพฯ:องค์การค้าของคุรุสภา.

รวมเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ชีวิต ความเป็นอยู่
และประเพณีท้องถิ่น และสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ประวัติศาสตร์,ภูมิศาสตร์,ชีวิต,ความเป็นอยู่และประเพณี

วิภาชน์ เทศน์ธรรม 2542. การศึกษารูปแบบการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟในอดีต ปัจจุบัน

และแนวโน้มการจัดการในอนาคตพื้นที่ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร วิทยานิพนธ์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษารูปแบบการจัดงานบุญบั้งไฟในอดีตปัจจุบัน และแนวโน้มการจัดใน
อนาคตพื้นที่ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร พบว่าเมื่อเกิดภาวะแห้งแล้ง ชาวยโสธรเชื่อว่าพญาแถนคือ
ผู้บันดาลฝนตกได้จึงทำบั้งไฟขอฝน บั้งไฟจึงเป็นสัญลักษณ์และสื่อในการขอฝน จึงมีการจัด
งานประเพณีบุญบั้งไฟประกวดกันภายในคุ้ม มีพิธีการทางศาสนา คือ การเลี้ยงพระ บวชนาค และ
การสงฆ์พระ รวมถึงการมีขบวนแห่และการเซิ้งบั้งไฟเป็นงานเล็กๆ ปัจจุบันทางจังหวัดได้ทำเป็น
ประจำทุกปี

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,บโสร,คติความเชื่อ,พิธีกรรม,พญาแฉน,บุญบั้งไฟ

พระจิรายุ จิตตสวโร 2540. บุญผะเหวด...เทศน์มหาชาติเมืองร้อยเอ็ด วารสารมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2(1):54-61.

งานชิ้นนี้ ศึกษาบุญผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติของเมืองร้อยเอ็ด พบว่า บุญผะเหวด ถูกจัดขึ้นเป็นงานประจำปีของจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ประจำปี มีทั้งขบวนคนนับหมื่น และเสียงจินตภาพเวสสันดรตลอดทุกขบวนและขบวนแห่แต่ละขบวน ได้สร้างภาพลักษณ์ที่เป็นจริงตลอดทั้ง 13 กัณฑ์ ได้แก่ กัณฑ์ทศพร หิมพานต์ ทานกัณฑ์ ววนประเวศน์ ชูชก จุลพล มหาพล กุมาร มัทรี สักกบรรพ มหาราช ฉกษัตริย์ และหัวใจสำคัญของงาน คือ วันที่สอง ซึ่งเป็นวันเทศน์ผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติ มีพิธีแห่ข้าวพันก้อนรอบบริเวณศาลาจักรมุข ฟังเทศน์บุญผะเหวดในขณะพระเทศน์อยู่นั้นมีทั้งกัณฑ์จบ

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ร้อยเอ็ด,บุญประเพณี,พิธีกรรม,ความเชื่อ,บุญผะเหวด,เทศน์มหาชาติ

ลักษณะ จินตาวงษ์ 2542. ทุงหรือธงผะเหวด ของสำคัญที่กำลังจะถูกลืมวารสารเมืองโบราณ. 25(3): 102-106.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับทุงหรือธงในงานบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ด พบว่า บุญผะเหวดเป็นบุญมหาชาติที่จัดขึ้นในเดือนสี่ จะเริ่มต้นด้วยการอัญเชิญพระอุปคุตมาปกป้องคุ้มครองโดยสมมติเอาก้อนหินตามหัวหนองคลองบึงมาเป็นพระอุปคุต ส่วนธงหรือทุงผะเหวด เป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบในงานบุญผะเหวด ทุงหรือธงคือผลผลิตที่ทำจากฝ้าย ทอด้วยมือ ประกอบด้วยส่วนหัว ตัว และหาง ทำทุงเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา อุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ร้อยเอ็ด,บุญผะเหวด,ธง(ทุง)ผะเหวด

สุพงศ์ โพนเมืองหล้า 2543. บทบาทของการละเล่นในงานประเพณีชาวโพนเมือง ตำบลโพนเมือง

อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

(สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบและขั้นตอนการละเล่นในงานประเพณีและบทบาทการละเล่นในงานประเพณีต่อวิถีชีวิตชาวบ้าน โพนเมือง ค. โพนเมือง อ.อาจสามารถ จ.ร้อยเอ็ด

พบว่า การละเล่นในงานประเพณีของชุมชนนี้ มีองค์ประกอบ 4 อย่างคือ สถานที่ เวลา ผู้เล่น และ วัสดุสิ่งของและอุปกรณ์ในการเล่น สำหรับขั้นตอนการละเล่นมีการเตรียมการ ดำเนินการเล่น และอุปสรรค ขึ้นอยู่กับประเภทของการเล่น เช่น การละเล่นเชิงพิธีกรรมในด้านบทบาทการละเล่นในงานประเพณีต่อวิถีชีวิต ในด้านต่างๆ คือ บทบาทในด้านสังคม

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ร้อยเอ็ด,ประเพณี,การละเล่น

ลักขณา จินดาวงษ์ 2543. บั้งตะไล ความเชื่อความศรัทธาของชาวบ้านหนองบัว วารสารเมือง
โบราณ. 26(4):114-118.

งานชิ้นนี้ ศึกษาประเพณีการจุดบั้งตะไลที่บ้านหนองบัว อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งจะจัดขึ้นในเดือนหก โดยปกติจะจัดขึ้นสองวัน วันแรกเป็นวันที่ชาวบ้านใกล้เคียงได้รับเชื้อเชิญมาบ้านเจ้าภาพ พร้อมกับขบวนรถบั้งตะไลเมื่อถึงศาลปู่ตาก็จุดบั้งตะไลหนึ่งบั้ง เรียกว่า "บั้งตะไลถวายเป็นบูชา" กลางคืนมีการฉลอง วันที่สองจะเป็นการแข่งขันบั้งตะไลเพื่อบูชาเทพยดาอารักษ์มเหศักดิ์เมือง โดยมีความเชื่อว่าพระยาแถนหรือผีฟ้าแถนเป็นผู้คลบบันดาลให้เกิดฝนแก่ชาวโลก นอกจากนี้ในการศึกษาค้นคว้านี้ได้กล่าวถึงวัสดุและขั้นตอนการทำบั้งตะไล

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ร้อยเอ็ด,ประเพณี,บั้งตะไล

สาร สารทัศนานันท์ 2541. ผิดาโขนวารสารสารวัฒนธรรม สำนักวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 4(1):8-18.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับ ผิดาโขน พบว่า ผิดาโขน เป็นชื่อการละเล่นชนิดหนึ่งโดยผู้เล่นทำรูปหน้ากาก ที่มีลักษณะน่าเกลียดน่ากลัว นำมาสวมใส่แต่งตัวมิดชิด แล้วเข้าขบวนแห่และแสดงท่าทางต่างๆ ในระหว่างมีงานบุญตามประเพณีประจำปีของท้องถิ่นพื้นบ้าน การละเล่นผิดาโขนมีเฉพาะที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เท่านั้น หรืออาจมีการเล่นอยู่ที่อื่นบ้างแต่ไม่จัดทำกันอย่างใหญ่โตและไม่เป็นที่ทราบกันแพร่หลายเหมือนที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ซึ่งมีเฉพาะงานบุญประเพณี ที่ภาษาถิ่น เรียกว่า บุญหลวง บางที่เรียกว่า บุญใหญ่ หมายถึง

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,เลย,การละเล่น,บุญประเพณี,ผิดาโขน

สุทัศน์พงษ์ กุลบุตร 2537. ประเพณี พิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุศรีสองรัก:การดำรงอยู่ในชีวิต
วัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวด่านซ้าย วารสารมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล. 10(1):129-150.

งานชิ้นนี้ศึกษาประเพณี พิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุศรีสองรักและการดำรงชีวิตวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวด่านซ้าย พบว่า การประกอบประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระธาตุศรี

สองรักมาจากความเชื่อ ความศรัทธาของชาวบ้านที่ค่าน้ำชาที่มีต่อองค์เจดีย์พระธาตุศรีสองรักที่ตั้งอยู่บนเนินดินริมฝั่งลำน้ำหมันในเขตตำบลค่าน้ำชา อำเภอค่าน้ำชา จังหวัดเลย ชาวบ้านค่าน้ำชาเชื่อและยอมรับถึงประวัติการสร้างเจดีย์พระธาตุศรีสองรักทั้งในเชิงตำนานและในเชิงประวัติศาสตร์ ดังนั้นประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระธาตุศรีสองรักจึงเป็นการปรับปรนผสมผสานระหว่างความเชื่อในการนับถือผี อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม, ภาควิชา, เลย, เจดีย์, ความเชื่อ, ประเพณี, พระธาตุศรีสองรัก

สุขุมพร กษรสุวรรณ 2544. ภาพสะท้อนจากประเพณีผีตาโขน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (เครื่องเคลือบดินเผา) มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมเครื่องปั้นดินเผาที่แสดงเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับภาพสะท้อนจากประเพณีผีตาโขน โดยแสดงเรื่องราวที่เกี่ยวกับการเกษตรกรรมที่เน้นการทำนาข้าว ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชุมชนแห่งนั้น รวมไปถึงความสามัคคีของคนในชุมชน ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจให้มีความคิดในการสร้างสรรค์ผลงานแรงบันดาลใจดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์โครงการประติมากรรมเครื่องปั้นดินเผา ประเพณีผีตาโขนนั้นไม่ได้เป็นเพียงประเพณีที่สร้างความสนุกสนานเท่านั้น แต่ยังคงแสดงถึงการร่วมแรงร่วมใจสร้างสรรค์สืบทอดประเพณีในช่วงการรอคอยผลผลิต

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม, ภาควิชา, เลย, ประติมากรรมเครื่องปั้นดินเผา, ประเพณีผีตาโขน

ประสิทธิ์ เอื้อตระกูลวิทย์ 2537. ผีตาโขน: แนวคิดใหม่จากมุมมองการศึกษาชาติพันธุ์วิทยา

โบราณคดีวารสารเมืองโบราณ. 20(1):136-145.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับประเพณีงานแห่ผีตาโขนของชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย พบว่างานจัดขึ้นในเดือนมิถุนายนของทุกปี เป็นส่วนหนึ่งของงานบุญพระเวส ชาวค่าน้ำชาเชื่อว่าการแห่ผีตาโขนจะทำให้อยู่เย็นเป็นสุข ผู้ที่ทำพิธีประกอบด้วย เจ้าพ่อกวน คือ ผู้ที่ทำหน้าที่เข้าทรงเช่นไหว้โดยเรียกวิญญาณพระเสื้อเมืองมาเข้าทรง เจ้าแม่นางเทียมคือผู้หญิงที่เลือกโดยพระเสื้อเมืองมาเข้าทรง ซึ่งทำหน้าที่เหมือนเจ้าพ่อกวน แสนคือผู้เข้าเฝ้าขณะที่พระเสื้อเมืองเข้าทรงเจ้าพ่อกวนและนางแต่งคือเข้าเฝ้าและปฏิบัติหน้าที่ฝ่ายหญิงมี 4 คน

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม, ภาควิชา, เลย, ประเพณีท้องถิ่น, ผีตาโขน

รังสรรค์ จันดี 2545. พญาคางคก: อำนาจและพิธีกรรมในงานวรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา กับอีสาน กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

งานชิ้นนี้ศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมท้องถิ่นเรื่อง พญาคางคกรระหว่างฉบับ
ล้านนากับฉบับอีสาน พบว่ามีการเกิดขึ้นร่วมกันทางประวัติศาสตร์และพื้นฐานประเพณีวัฒนธรรม
ระหว่างดินแดนในอาณาจักรล้านนากับภูมิภาคแถบล้านช้างของลาวและชุมชนในเขตภาคอีสาน
ของไทย การผสมผสานกันของระบบ โลกทัศน์และความเชื่อในพิธีกรรมกับเรื่องราวที่สอดคล้อง
กันในงานวรรณกรรมของทั้งสองภูมิภาค

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,วรรณกรรมท้องถิ่น,เปรียบเทียบ,ล้านนากับอีสาน,ความเชื่อ,
พิธีกรรม

เอื้อยนาง (นามแฝง) 2538. เสียงสายแนนในขูลูนางอ้าว วารสารศิลปวัฒนธรรม (16)8:45-47.

งานชิ้นนี้ ศึกษาพิธีกรรมการเสียงสายแนนหรือพิธีกรรมการเสียงทายนี้อู่ของชาว
อีสาน ซึ่งศึกษาผ่านวรรณคดีอีสานเรื่องขูลูนางอ้าว พิธีเสียงสายแนนในวรรณคดี เรื่องขูลูนางอ้าว
คล้ายกับพิธีลงไต้ลงแดน หรือการเหยงในปัจจุบัน หากแต่เพิ่มการแข่งขันเข้ามาในอีกในวันที่
สอง ผู้ประกอบพิธีคือแม่ม้อน(นางทรง)ซึ่งมีอยู่หลายคน ทำหน้าที่เป็นผู้ติดต่อกับผี เทวดาแดน
ส่วนการแข่งขันนั้น ถอนคือ อุปกรณ์ทำจากไม้ขนาดพอเหมาะมีมีเส้นฝ้ายหรือไหมผูกเป็นหาง
คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,วรรณคดี,ขูลูนางอ้าว,พิธีกรรม,เสียงสายแนน,สายมิ่งสายแนน

อุทิศ รัศมี 2547. พิธีไหว้ครู...กันตรึม วารสารเพลงคนตรี. 10(8):74-78.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความเกี่ยวกับพิธีไหว้ครูในแบบของกันตรึมของชาวสุรินทร์ ซึ่ง
พบว่า กันตรึมหรือโจ๊ะกันตรึม เป็นการละเล่นอย่างหนึ่งของชาวอีสานใต้ ซึ่งสืบทอดจากขอม
นำมาจากจังหวะของการตีโทน (สก็่วจ) เสียงคัง โจ๊ะ-คะครึม-ครึม เรียกว่า กันตรึม เป็นเพลง
ปฏิพากษ์คล้ายๆกับเพลงฉ่อย เพลงเรือหรือลำตัดของภาคกลาง ส่วนเนื้อร้องใช้ภาษาเขมรขับร้อง
ถือเป็นแม่บทของเพลงพื้นบ้านและการละเล่นอื่นๆของจังหวัดสุรินทร์ใช้สำหรับขับร้อง
ประกอบการเช่นสรวงเวลามีการทรงเจ้าเข้าผี แต่ในปัจจุบันการละเล่นเพลงกันตรึมกำลังได้รับความ
ความนิยมอย่างมากในเทศกาลต่างๆ

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,สุรินทร์,ความเชื่อ,พิธีไหว้ครู,กันตรึม